

BEDÆ VENERABILIS PRESBYTERI

ANGLO-SAXONIS

OPERA HISTORICA

SIVE

OMNIUM EJUS OPERUM PARS QUARTA.

SECTIO TERTIA. -- HISTORIA ECCLESIASTICA.

PETRI FRANCISCI CHIFFLETII

DISSERTATIO PRÆLIMINARIS

DE AUCTORE HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ GENTIS ANGLORUM.

CAPUT PRIMUM.

DE SANCTI BEDÆ PRESBYTERI ÆTATE, ADEOQUE VERO DIE OBITUS, VEROQUE ANNO.

Non ingrata (opinor) accidet erudito lectori hujus quæstionis tractatio, cum in ea explicanda, ab octingentis fere annis ad hanc usque diem laboratum esse cognoverit, et adhuc litem esse sub iudice. Solem Occidentis Bedam scite appellavit cardinalis Bellarminus, ut vere dici possit, solis hujus luce nihil esse clarius, occasu nihil obscurius. Scribit ipse de se Beda ad finem Historiæ suæ Anglicanæ, quam concludit in anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo trigesimo primo, se tunc egisse annum ætatis nonum supra quinquagesimum; unde habetur natum esse illum anno Christi sexcentesimo septuagesimo secundo. Sed de ejus ætate, deque anno ac die obitus tanta est opinionum diversitas, ut mirum sit in tam illustri argumento, inter Anglos, Italos, Germanos, Gallos, omniumque gentium scriptores convenire hactenus non potuisse. Ejus obitum anno ipso 731 quo Historiæ suæ finem imposuit, ascribunt Hermannus Contractus, Chronicon Augiense, Annales sancti Nazarii, Anonymus Floriacensis, Heptadannus, Sigebertus, et Conradus abbas Urspergensis, ut de cæteris taceam. Hos vero omnes redarguit ipse Beda (cujus obitum in mensem Maium vulgo referunt), cum ad finem Historiæ suæ meminit Tacuini eodem anno 731, die mensis Junii decima, in Dorovernensem archiepiscopum consecrati. Willelmus Malmesburiensis, et Mathæus Westmonasteriensis Bedam obiisse scribunt anno 734, die Ascensionis Dominicæ, vii Kalendas Junii. Sic et Continuator Historiæ Anglicanæ post Bedam, lib. 1, cap. 6 et 8, quem anonymum proferens Commelinus in Editione Heidelbergensi anni 1587 Scriptorum Britannicæ, visus est a Willelmo Malmesburiensi distinguere, cum tamen ex illo totus constet, exceptis libri tertii postremis tribus capitibus, quamvis totum illum non contineat; unde merito a Balæo in Catalogo scriptorum Angliæ est prætermisus. Sed hic dies huic anno non congruit, ut est evidens ex computi regulis. Michael Alfordus, in Annalibus Anglo-Saxonicis, Bedæ obitum eodem Christi anno 734 ascribit, sed in alium quemdam diem refert, quod non satis explicat. Simeon Dunelmensis, anno 735, die Ascensionis, vii Kalendis Junii; cui adhæ-

A sit in editione Heidelbergensi auctor recapitulationis chronicæ ad calcem Historiæ a Beda conscriptæ: quibus lapis offensionis fuisse videtur quod vere anno illo dies Ascensionis incurrit in diem Maii 26, hoc est, vii Kalendas Junii. Sed non præviderunt isti alia suæ sententiæ incommoda, de quibus constabit ex infra dicendis. Lambertus Scafnaburgensis in annum rejecit 736. Et denique (ne hic omnes colligam) fluctuavit Baronius in ista chronologia; nam in Martyrologio, ad diem Maii 27, Bedæ vitam definivit annis xciv; porro in Annalibus, anno Christi 721, numero 19, pervenisse eum censuit ad annum ætatis centesimum quintum, Christi septingentesimum septuagesimum sextum. Rationes ejus infra expendam.

Mihi omnium instar est epistola Cuthberti ad Cuthwinum de transitu Bedæ, quam quidem ediderunt Surius et Baronius, sed longe emendatiorem Simeon Dunelmensis, libro 1 Historiæ Dunelmensis, cap. 15. Ex hac epistola oculati testis concludo emigrasse e vita Bedam presbyterum anno Christi 762, ætatis suæ nonagesimo, die mensis Maii 26, feria quarta, ad vesperam, in pervigilio Ascensionis Dominicæ, adeoque ipsa die ecclesiastica Ascensionis, a primis vesperis inchoata, non autem ipso die Ascensionis naturali a media nocte deducto.

Clara sunt ista ex ipsis verbis citatæ epistolæ Cuthberti, ubi diserte ait illum beatam animam exhalasse quarta feria ad vesperam, septimo Kalendas Junii, sive die mensis Maii 26. Accurate. Fuit enim anno Christi 762, Pascha 18 Aprilis, Ascensio Maii 27. Quod ergo præmiserat Cuthbertus, vitam duxisse illum usque ad diem Ascensionis Dominicæ, exclusive intelligendus est, vel accipiendus de die Ascensionis (ut dixi) ecclesiastico, qui a primis vesperis, adeoque a feria quarta exeunte incipiebat. Huic porro assertioni ex Cuthberti epistola depromptæ jungenda sunt veterum testimonia de Bedæ ætate nonagenaria. Etenim annis Christi 751 et 773 fuit æque Pascha 18 Aprilis, idemque festorum mobilium, adeoque Ascensionis cursus. Sed anno 751 erat Beda annorum lxxix; anno vero Christi 773, si adhuc in vivis fuisset Beda, attingisset annum ætatis centesimum primum. Nobis ergo incumbit probare obiisse Bedam nonagenarium, ut ejus ex hac vita transitum in anno potius 762 quam in duobus aliis constituamus.

Expresse id assertitur in epitaphio Bedæ, quod refert Wion in Ligno vitæ, libro v, cap. 101, scite

admonens inditum fuisse illud sancti Bedæ sacris reliquiis, ex quo e Girro, ubi primum sepultus fuerat, translatae sunt in civitatem Dunelmensem, et eadem theca cum S. Cuthberti corpore tunc adhuc incorrupto inclusæ ab Elfredo presbytero: quod factum anno Christi circiter millesimo colligitur ex Simeone Dunelmensi, lib. I Hist. Dunelmensis, cap. 14, et lib. III, cap. 7, et ex Richardo priore, lib. II de episcopis Hagustaldensibus, cap. 1. Est vero epitaphium hujusmodi, quod ad nostra usque tempora legebatur in ejus sarcophago, teste Possevino in Apparatu, referturque in Editione Antuerpiensi Historiæ gentis Anglorum anni 1550, et in Coloniensi anni 1601.

Beda Dei famulus, monachorum nobile sidus,

Finibus e terræ profuit Ecclesiæ.

Solers iste Patrum scrutando per omnia sensum,

Eloquio viguit, plurima composuit:

Annos in hac vita ter duxit vitæ triginta,

Presbyter officio, utilis ingenio.

Junii septenis viduatus carne Kalendis

Angliæ angelicam commisit patriam.

Aliud epitaphium quatuor duntaxat hexametrorum versuum, Bedæ primo tumulo inscriptum refert, et pudendum prorsus, tantique viri mausoleo indignum merito notat Continuator anonymus Historiæ Anglicanæ, lib. I, cap. 8.

Hanc ipsam Bedæ ætatem nonagenariam confirmant Carthusiani Colonienses in Additionibus ad Uuardi Martyrologium, anno 1524 editis, ad VII Kalendas Junii, cujus natalem eodem die, vel, secundum alios, sequenti, celebrari monent. Nataque videtur sacrorum Factorum ea diversitas ex hora obitus sancti Bedæ, quæ fuit feria quarta ad vesperam, adeoque 26 Maii, uti ex Cuthberto retulimus; sepultura vero, quam depositionem vulgo appellant, incidit in feriam quintam, quæ fuit dies ipsamet Ascensionis Christi, et Maii mensis 27. Unde factum ut in Necrologiis suprema Bedæ dies, modo 26, modo 27 Maii adnotaretur, priore calculo ad animæ egressum, posterioreque ad sepulturæ officium exacto. Sic ergo Carthusiani Colonienses septimo Kalendas Junii: « Eodem die (vel secundum alios, sequenti) in Anglia, depositio Venerabilis Bedæ presbyteri et confessoris, doctoris præcipui; qui, ut ipse de seipso refert, cum esset annorum septem in monasterio traditus, inter observantiam disciplinæ regularis, et quotidianam cantandi in ecclesia curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habuit. Tandem plenus dierum et sanctitatis, nonagenarius obiit die quo petierat, hoc est, die Ascensionis Domini. Illo enim die, illibato sensu et hilaris vultu, cum cantasset antiphonam, *O Rex gloriæ*, etc., emisit spiritum. »

His accedit auctor Vitæ beati Alcuini, Bedæ quondam discipuli, ubi hæc legimus: « Deo amabilis Beda presbyter, die quo voluit, et petiit, eo scilicet quo Rex gloriæ Christus, triumphator super omnes ascendit cælos, ab Incarnatione Domini 731, septimo Kal. Junii, a sancti obitu vero Gregorii 127 anno consummatus, ad Dominum migravit nonagenarius, sicut quorundam affirmatio est. Nam nono decimo ætatis suæ anno levita, trigesimo vero sacerdos efficitur. A quo tempore, qui ante per triginta annos didicerat Ecclesiæ profutura, usque quinquagesimo nono, cum sudore non inerti, dignis memoria libris inserere proprio stylo studuit. Per alios autem triginta annos, ferunt ea quæ scripserat correxisse, discipulos quoque non mediocriter omnium liberalium artium studiis erudisse. » Scribebat hic auctor ante octingentos abhinc annos, « ex iis quæ Sigulfo institutore suo, Alcuini porro fidelissimo discipulo referente cognoverat. » Sic plane ut in Editis, legi in Codice ms. sanctæ Mariæ Rhemensis, ne quis hic a typographo mendam suspicetur. Nec tamen vacat hic locus suspitione erroris ab antiquo librario inculcati; quomodo enim scribitur Beda obiisse anno

Christi 731 nonagenarius, qui anno eodem testatur fuisse se annorum non amplius quinquaginta novem? aut quomodo scriptos a se libros, et anno 731 a se primum editos, per triginta annos correxit, si ad annum ætatis nonagesimum non pervenit? Denique quomodo dici potest obiisse Beda anno 731, die Ascensionis Dominicæ, et septimo Kalendas Junii, cum ex veteris computi regulis certissimum sit illo anno 731 Ascensionem Domini non VII Kalendas Junii, sed VI Idus Maii evenisse? Corruptus ergo est hic locus, non auctoris hallucinatione, sed librarii vitio, et pro 731, scripsit auctor absque dubio 762, quo anno Beda triginta annis a prima librorum suorum editione transactis nonagenarius fuit. Unde et pro anno ab obitu sancti Gregorii papæ 127 repopendendus est annus 159, quia magnus Gregorius anno 604, indictione 7, die mensis Martii duodecima, ad superos evolarat.

Hanc porro epocham de ætate Bedæ præclare confirmant quatuor epistolæ inter epistolas sancti Bonifacii, quondam a Nicolao Serario seorsim editas, quæ in recentiores Bibliothecæ Patrum Editiones postmodum translatae sunt, ad numeros 89, 95, 111, et 150.

Inter has prima est ordine temporis, ad numerum 111, quæ est Lulli archiepiscopi Moguntini ad Cuthbertum abbatem, qua mittit ad eum pallam holosericam, petens ab eo libros « beatæ memoriæ Bedæ, de Ædificatione templi, vel in Cantica canticorum, sive epigrammatum heroico metro sive elegiaco compositorum (si fieri potest) omnes; sin autem, de Ædificatione templi libros tres. Fortassis difficilis petitio; sed nihil arbitror esse difficile veræ charitati. »

In secunda ordine temporis, quæ est numero 89, significat Cuthbertus abbas se accepisse a Lullo pallam holosericam ad reliquias beatæ memoriæ Bedæ ab eo destinatam, mittitque ad eum ex Bedæ scriptis libellos duos de viro Dei Cuthberto (fuerat hic Lindisfarnensis episcopus) metro et prosa compositos, excusans plura se mittere non potuisse propter hiemis asperitatem, qua scriptorum manus hebetatæ torpuerant, ac promittens, quæcumque de Bedæ opusculis ipsi deessent, se ad illud quamprimum ea parare licuisset, transmissurum. Ejus hæc sunt verba: « Gratanter quidem munuscula tuæ charitatis suscepi, et eo gratantius quo te hæc intuitu devotionis affectu mittere cognovi, id est, holosericam ad reliquias beatæ memoriæ Bedæ magistri nostri, ob recordationem et illius venerationem destinasti. Et rectum quidem mihi videtur ut tota gens Anglorum in omnibus provinciis, ubicumque reperti sunt, gratias Deo referant, quia tam mirabilem virum, præditum diversis donis, tamque ad exercenda dona studiosum, similiterque in bonis moribus viventem Deus illis in sua natione donavit, quia per experimentum, ad pedes ejus nutritus hinc quod narro didici, etc. Nunc vero, quia rogasti aliquid de opusculis beati Patris, cum meis pueris, juxta vires, quod potui tuæ dilectioni præparavi: libellus de viro Dei Cuthberto metro et prosa compositus, tuæ voluntati direxi; et si plus potuissent, libenter voluissent, quia presentia præteritæ hiemis multum horribiliter insulam nostræ gentis in frigore et gelu, et ventorum et imbrum procellis diu lateque depressit; ideoque scriptoris manus, ne in plurimorum librorum numerum perveniret, retardata est, etc. De opusculis vero beatæ recordationis Bedæ quæ adhuc descripta non habes, promitto, me, si vixerimus, tuæ voluntati adjuvaturum. »

In tertia epistola, quæ est numero 95, memor promissi Cuthbertus abbas mittit ad Lullum Bedæ librum de Ædificio templi. In quarta epistola petit auctor quicumque est, reliqua de opusculis Bedæ, quem etiam nuper e vivis abiisse significat; sic enim ait: « Interea rogamus ut reliqua de opusculis sagacissimi investigatoris Scripturarum Bedæ monachi,

quem nuper in domo Dei, vice candelæ Ecclesiæ, scientia Scripturarum fulsisse audivimus, conscripta nobis transmittere dignemini. » Hæc est epistola numero 150, quæ ex tombo IX Annalium Baronii in Serarii Collectionem traducta est, et Bonifacio Moguntino archiepiscopo male ascripta, cum verè sit Lulli ejus successoris, quod gemina ratione sic ostendo. Prior petitur ex tribus epistolis supra memoratis. Per primam petierat Lullus a Cuthberto omnia Bedæ opuscula, e quibus cum pauca obtinisset, quorum mentio in epistolis Cuthberti 89 et 95 supererat, ut reliqua quæ sibi deerant postularet. Hoc vero facit epistola illa 150. Altera ratio est, quod constet Bedam Bonifacio fuisse superstitem, Etenim Bonifacius glorioso martyrio vitam sibi in cælum stravit anno Christi 755, secundum Serarii accuratos calculos. Porro Lullus post Bonifacium jam episcopus misit pallam holosericam ad cohonestandas Bedæ recens extincti reliquias. Eiusdem ergo Lulli est epistola illa ad Cuthbertum abbatem, quæ est in collectione centesima quinquagesima, in qua Bedæ nuper in Ecclesia lucentis, adeoque tunc vita jam perfuncti, mentionem facit.

Cum igitur ex his liquido appareat Bedam in vivis fuisse ultra annum Christi 755, examussim ætas ejus nonagenaria, quam ex ejus epitaphio aliisque argumentis astroximus, obitum ejus defigit in anno 762, qui fuit Lulli post Bonifacium sedentis septimus. Lullus ad annum ætatis pervenit 87, episcopatus post Bonifacium 52.

Mirum certe est ab Alfordo, in Annalibus suis, referri has epistolas de obitu Bedæ ad annum 754, nec attendisse illum ad Bonifacii et Lulli chronologiam, quam ex Nicolai Serarii Moguntia potuerat habere perspectam. Nec minus mirum est in anno obitus Bedæ tam longe aberratum esse a Wilhelmo Malmesburiensi, aliisque eum secutis Anglicanarum rerum scriptoribus; cujus rei rationem ipse attingit Malmesburiensis, cum ait, lib. 1 Reg., cap. 3: Sepultam cum Beda omnem pene gestorum notitiam, usque ad sua tempora.

Addit Alfordus, in Annalibus Ecclesiæ Anglo-Saxonice, ad annum 754: Quod scimus et legimus verum esse; nam primus post Bedam, in rerum gestarum narratione ipse omnino merito censetur Malmesburiensis. Porro obitum Wilhelmi Malmesburiensis refert Balæus in annum Christi 1142. Scribere coepit triginta ante annis; ex hac hypothese fluxerint ab obitu Bedæ ad Malmesburiensis librorum editionem anni fere trecenti et quinquaginta. Tanto intervallo sopita apud Anglos temporum scientia, quid mirum si in somniorum quædam phantasmata evigilarit, et a vero ipsomet Bedæ obitu triginta fere annis aberraverit? Id evenisse certis argumentis demonstravimus.

Nunc restat ut doctissimi Baronii objectioni sub initium propositæ satisfaciam. Is anno Christi 751, numero 19, asserit, aut pervenisse Bedam ad annum ætatis suæ centesimum quintum, aut illius non esse epistolam ad Wichedam presbyterum, de æquinoclio juxta Anatolium, quam tamen ipse ad finem Historiæ Anglicanæ scriptis suis annumerare videtur, quia scilicet in ea epistola exemplum profert de Paschate anni quo scribebat, Christi 776, et sequentis 777, quorum annorum epactas, regulares, concurrentes, lunas, quartas decimas primi mensis, earumque ferias, Dominicas denique paschales accurate designat, prout in Bedæ cyclo decemnovennali tertio decimo continentur. Tum hæc prudenter subjicit: Quod si hæc de longa Bedæ ætate non placent, ut nova, et hactenus inaudita, tunc incumbit labor his qui negant non esse Bedæ citatam nuper epistolam, falsoque recenseri inter ipsius scripta monstrare, et nos veriora promenti haud invitè acquiescemus, parati semper sequi firmiora tradentem.

Ad hæc ego, agnoscere me, ut verum et germanum Bedæ opus, epistolam illam de æquinoclio juxta

A Anatolium, quæ incipit: « Libenter accepi litteras tuæ benignitatis; » finit autem in his verbis: « Ante æquinoclium, fuisse confirmet; » appendicem vero illam quæ incipit: « Primo anno circuli decemnovennalis, » et annorum 776 et 777 mentionem facit, tanquam spuriam rejicio. Illam Bedæ epistolam de æquinoclio, vidi in Codice veteri Bibliothecæ Genevensis, vulgata longe emendatiorem, quam proxime sequebatur, ex libro de Ratione temporum caput 29, de concordia maris et lunæ. Aberat enim citata appendix tanquam ad propositum nihil pertinens, quam videre est tanquam in proprio loco, in libro de Argumentis lunæ, tomo primo inter Opera Bedæ. Unde apparet non esse illam Bedæ, sed auctoris incerti qui scribebat anno 776, adeoque annis quatuordecim post obitum ipsius Bedæ. Quod vero in eodem tractatu de argumentis lunæ laudatur Ulpericus, id a recentiore manu glossema esse ne dubita. Longe enim post annum Christi 776 vivit Ulpericus, sive Helpericus, cujus Computi vidimus in manuscriptis duas Editiones, priorem anni 903, posteriorem anni 930; his enim annis scribere se profitetur eo capite, cui titulus est: *Qualiter inveniantur anni ab Incarnatione Domini*. Unde et redarguas Josiam Simlerum, qui in suo Gesneri Bibliothecæ Breviario Ulpericum claruisse dicit anno Domini 1069. Quod vero addit fuisse illum sancti Galli monachum, vix probari nobis potest, cum ex ejus Computi præfatione colligi videatur, fuisse ipsum potius Autissiodorensium. Quia tamen in ea præfatione instabilitatis se ipse accusat, ac per plura monasteria vagatum se esse significat, negare non ausim quin inter sancti Galli monachos etiam aliquando versatus sit. Hujus præfationis velut probationes hic subjicio epistolam Cuthberti de obitu sancti Bedæ, hujus epistolam de æquinoclio juxta Anatolium ex Codice Genevensi multis locis meliorem redditam, et Computi Helperici præfationem ad Asprum, quem Patrem sanctissimum nuncupat, fortasse monasterii sancti Germani Autissiodorensis abbatem, aut coabbatem, et alteram præfationem cum epilogo.

Addam pro corollario, loco fabulæ quæ circumfertur de titulo Venerabilis angelica manu descripto in epitaphii ejus versu:

Hæc sunt in fossa Bedæ Venerabilis ossa,

hujus nomenclaturæ ipsammet originem, ex Gabrielis Bucelini Menologio Benedictino ad sextum Kalendas Junii: « Scriptorum ejus, inquit, tanta fuit auctoritas, ut ex ordinatione episcoporum Britannicæ in Ecclesiis publice legerentur. Cumque in lectionibus homiliarum ejus nomen, ex more, auctoris Venerabilis Bedæ presbyteri præfigerent, aliter eum dum viveret prædicare non præsumentes, obliquit in hodiernam usque diem mos, ut qui a principio, dum viveret, non sanctus, sed Venerabilis nuncupabatur, ob ipsam tam illustri nomenclaturæ rationem, Venerabilis deinceps perpetuo diceretur. »

D Restat ut de sancti Bedæ sepultura, tumulis, ac reliquiis, quæ a me hinc inde observata sunt, hunc in locum conjiciam. Monui supra sepultum primo ejus corpus in Girvo, unde evolans felix anima intraverat in gaudium Domini sui, æræ Christianæ anno 762. Inde translatum fuisse post annos circiter cccxxvii in sacram ædem Dupelmensem, cum sancti Cuthberti corpore tum adhuc incorrupto. Lego deinde apud Helinandum Frigidi montis monachum, libro xlyiii Chronicorum, clericos Laudunenses, igne consumpta ecclesiâ sua, ut ad eam reparandam aliquid subsidii colligerent, supplicationem decrevisse per Galliam et Angliam, in qua nonnullas sanctæ Mariæ Laudunensis reliquias miraculis inelytas circumferebant. « Hi de Saresberia, inquit, venerunt ad abbatiam sanctimonialium, quæ dicitur Wiltonia (vix ad tria milliaria, ut addit Albericus hæc referens in Chronico, ad annum 1115), ubi ostensa est eis sepultura Venerabilis Bedæ presbyteri, juxta que m

sepulta est mulier illa versificatrix inclyta. Ibi jacebat quidam longo jam tempore febricitans, ad sepulcrum Venerabilis Bedæ presbyteri, quia plures ibi consueverant sanari. » His addit de suo Albericus: « Hic oritur quæstio utrum requirendum sit quid sit veritas de sepultura Venerabilis Bedæ; vel si utrumque stare potest, et quod hic dicitur, et quod in legenda translationis beati Cuthberti de corpore Venerabilis Bedæ scribitur. Sed dicunt quidam quod fuerunt duo Bedæ, primus qui fecit homilias, et ipse de Wiltonia, juxta quem sepulta est mulier versificatrix inclyta. » In Monastico Anglicano, tomo I, parte I, pag. 4, lego quod in ecclesia Glastoniensi « requiescunt ossa Venerabilis Bedæ sagacissimi doctoris. » At Volaterranus, libro XIV, in Anthropologia: « Depositum, inquit, Bedæ Genuæ visitur. »

Tertium Bedam duobus aliis priorem indicat Beda ipse Venerabilis in Vita sancti Cuthberti apud Surium et Henschenium, 20 Martii, cap. 57: « Non audebam, inquit, interrogare (sanctum Cuthbertum) quæ essent tentationes de quibus dixerat; tantum rogavi ut ministros susciperet. Annuvit ille, et quosdam nostrum secum retinuit, in quibus erat major Beda presbyter, qui ministerio ejus familiariter semper adesse consueverat, idemque donationum acceptionumque ejus conscius erat indubius: quem ob id maxime secum manere voluit, ut si cujuslibet acceptis muneribus digna recompensatione non respondisset, admonitione recoleret, et priusquam obiret, sua cuique restitueret. » De majore hoc seu seniore Beda libens acceperim quod de ejus sepulcro refert Helinandus, et quod ait Hermannus, et alii plerique, obiisse illum anno 434. Sic Beda minor majori illi totis uno et quadraginta annis fuerit superstes, quippe mortuus, ut ostendimus, anno Christi 762, die Maii mensis 26. Hos duos Bedas Girvenses, majorem et minorem, qui non distinxerunt, in varios prochronismos incurrisse necesse est.

CAPUT II.

DE TRANSITU BEDÆ, ET EJUS CONVERSATIONE.

Epistola Cuthberti ejus discipuli, et oculati testis, ad Cuthwinum condiscipulum (a).

Dilectissimo in Christo Collectori Cuthwino, Cuthbertus condiscipulus in Deo æternam salutem.

Munusculum quod misisti multum libenter accepi, multumque gratanter litteras tuæ devotæ eruditionis legi: in quibus (quod maxime desiderabam) missas, videlicet, et orationes sacrosanctas pro Deo dilecto Patre ac nostro magistro Beda a vobis diligenter celebrari reperi. Unde delectat magis pro ejus charitate, quantum fruor ingenio, paucis sermonibus dicere quo ordine migravit e sæculo, cum etiam hoc te desiderasse et poposcisse intellexi. Gravatus quidem est infirmitate maxima creberrimi anhelitus, sine dolore tamen, ante diem Resurrectionis Dominicæ, id est, fere duabus hebdomadibus; et sic postea lætus et gaudens, gratiasque agens omnipotenti Deo omni die et nocte, imo horis omnibus, usque ad diem Ascensionis Dominicæ, id est, septima Kal. Junii, vitam ducebat, et nobis suis discipulis quotidie lectiones dabat; et quidquid reliquum erat diei, in psalmorum decantatione occupabat; totam quoque noctem in lætitia et gratiarum actione pervigil ducebat, nisi tantum modicus somnus impediret. Evigilans autem statim consueta repetivit, et expansis manibus Deo gratias agere non est oblitus. Vere fateor quia neminem alium unquam oculis meis vidi, nec auribus audivi, tam diligentes gratias Deo vivo referre. O vere beatus vir! Canebat sententiam beati Pauli apostoli: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x)*; et multa alia de

sancta Scriptura, in quibus nos a somno animæ exurgere, præcogitando horam ultimam, admonebat. Et in nostra quoque lingua, hoc est, Anglica, ut erat doctus in nostris carminibus, nonnulla dixit. Nam et tunc hoc Anglico carmine componens, multum compunctus aiebat (Sequuntur apud Simeonem quatuor circiter versus Anglica lingua et Anglico characterè descripti), quod ita Latine sonat: *Ante necessarium exitum prudentior quam opus fuerit, nemo existit; ad cogitandum, videlicet, antequam hinc profisciscatur anima, quid boni vel mali egerit, qualiter post exitum judicanda fuerit.* Cântabat etiam antiphonas secundum nostram consuetudinem, et suam, quarum una est: *O Rex gloriæ, Domine virtutum, qui triumphator hodie super omnes cælos ascendisti, ne derelinquas nos orphanos, sed mitte promissum Patris in nos Spiritum veritatis. Alleluia.* Et cum venisset ad illud verbum, *Ne derelinquas nos orphanos*, prorupit in lacrymas, et multum flevit; et post horam cœpit repetere quæ inchoaverat; et sic per totum diem faciebat. Et nos hæc audientes, luximus cum illo; altera vice legimus, altera ploravimus; imo semper cum fletu legimus. In tali lætitia quinquagesimales dies usque ad diem præfatum deduximus; et ille multum gaudebat, Deoque gratias agebat, quia sic meruisset infirmari. Referebat et sæpe dicebat: *Flagellat Deus omnem filium quem recipit (Hebr. ii)*; et multa alia de sancta Scriptura. Sententiam quoque sancti Ambrosii: « Non sic vixi, ut me pudeat inter vos vivere; sed nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus (Paulinus, in Vita S. Ambrosii). » In istis autem diebus duo opuscula multum memoria digna (exceptis lectionibus quas accepimus ab eo, et cantu psalmorum) facere studebat. Evangelium, scilicet, sancti Joannis, usque ad eum locum in quo dicitur: *Sed hæc quid inter tantos?* in nostram linguam ad utilitatem Ecclesiæ convertit, et de libris Rotarum Isidori episcopi excerptiones quasdam, dicens: « Nolo ut discipuli mei mendacium legant, et in hoc post obitum meum sine fructu laborent. » Cum venisset autem tertia feria ante Ascensionem Domini, cœpit vehementius ægrotare in anhelitu, et modicus tumor in pedibus ejus apparuit. Totum autem illum diem docebat, et hilariter dictabat, et nonnunquam inter alia dixit: « Discite cum festinatione; nescio quandiu subsistam, et si post modicum tollat me factor meus. » Nobis autem videbatur quod suum obitum bene sciret. Et sic noctem in gratiarum actione pervigil duxit. Et mane illucescente, id est, quarta feria, præcepit diligenter scribi quæ cœperamus. Et hoc facto usque ad tertiam horam, ambulavimus deinde cum reliquiis sanctorum, ut consuetudo illius diei postulat. Unus vero erat ex nobis cum illo, qui dixit illi: « Adhuc, magister dilectissime, capitulum unum deest; videtur tibi difficile, plus te interrogari? » At ille: « Facile est, inquit, accipe tuum calamum, et tempera, et festinanter scribe. » Quod ille fecit. Nona autem hora dixit mihi: « Quædam pretiosa in mea capsella habeo; id est, piperem, oraria, et incensa; sed curre velociter, et presbyteros nostri monasterii adduc ad me, ut et ego munuscula, qualia Deus donavit, illis distribuam. Divites autem in hoc sæculo, aurum, argentum, et alia quæque pretiosa dare student; ego autem cum multa charitate et gaudio fratribus meis dabo quod Deus dederat. » Et allocutus est unumquemque, monens et obsecrans pro eo missas et orationes diligenter facere, quod illi libenter se facturos sponderunt. Lugebant autem et flebant omnes, maxime quod dixerat quia amplius faciem suam in hoc sæculo non essent visuri. Gaudebant autem quia dixit: « Tempus est ut revertar ad eum qui me fecit, qui me creavit, qui me ex ni-

vimus ex epistolæ hujus editione jam olim vulgata cum Operibus Bedæ, et apud Surium, et Baronium, in Annalibus.

(a) Ex Historia Ecclesiæ Dunelmensis, Simeone Dunelmensi monacho auctore, lib. I, cap. 15. Nos tamen pauca quædam vel supplevimus, vel emenda-

hilo formavit. Multum tempus vixi, bene mihi pius Judex vitam meam prævidit. Tempus resolutionis meæ instat, quia cupio dissolvi et esse cum Christo. » Sic et alia multa utilitatis causa ad nostram ædificationem locutus, in lætitia diem usque ad vesperum duxit. Et præfatus puer nomine Wilberch dixit: « Adhuc una sententia, magister dilecte, non est descripta. » At ille: « Scribe, inquit, cito. » Post modicum dixit puer: « Modo sententia descripta est. » At ille: « Bene, inquit, veritatem dixisti, consummatum est. Accipe meum caput in manus tuas, quia multum me delectat sedere ex adverso, loco sancto meo in quo orare solebam, ut ego sedens possim invocare Patrem meum. » Et sic in pavimento suæ casulæ, decantans *Gloria Patri, et Filio, et*

A Spiritui sancto, cum Spiritum sanctum nominasset, spiritum e corpore exhalavit ultimum, ac sic regna migravit ad cœlestia. Omnes autem qui viderunt beati Patris obitum, nunquam se vidisse ullum alium in tam magna devotione atque tranquillitate vitam finisse dicebant, quia (sicut audisti) quousque anima ejus in corpore fuit, *Gloria Patri* et alia quædam ad gloriam Dei cecinit, et expansis manibus Deo vivo et vero gratias agere non cessabat. Scito autem, frater charissime, quod multa narrare possem de eo; sed brevitatem sermonis ineruditio linguæ facit. Attamen cogito, Deo adjuvante, ex tempore plenius de eo scribere quæ oculis vidi et auribus audivi.

IN BEDÆ HISTORIAM ECCLESIASTICAM

CHIFFLETII MONITUM.

Ante omnia monendus es, mi lector, de hujus operis de gestis Anglorum, quod præ manibus est, variis Editionibus. Antiquissimam, adeoque primam, quam quidem noverimus, nemo (opinor) desideraverit, qui Joannem Gravium Editioni suæ Antuerpiensi anni 1550 sic præloquentem viderit: « Damus en tibi, amice lector, venerabilis Bedæ Ecclesiasticam Anglorum Historiam, semel duntaxat, quod sciam, ante annos quinquaginta proCUSAM; sed adeo depravate, ut difficile judicare possis, præstiteritne prorsus non fuisse typis mandatam, quam hoc modo in hominum manus devenisse. Mentior, si non in uno hujus operis ternione supra mille et quinquaginta errata deprehenderim; et plus negotii fortasse nobis in restituendo, quam auctori in condendo fuerit. » Notari hic putamus Editionem Argentinensem anni 1514, cujus exemplar superest in Bibliotheca reipublicæ Augustanæ; quam Editionem quia ipsi non vidimus, Gravii relatu nosse sit modo satis. Sed potuerat Gravius in hoc Bedæ opere expurgando juvari Editione Parisiensi anni 1544, per Franciscum Jame-
C tium, qui primus collecta Bedæ opera tribus tomis in vulgus emisit. Hactenus ergo Anglicana Bedæ Historia triplici in statu lucem aspexit. Primum sola, Argentorati 1514, Antuerpiæ 1550, in parvo folio, Coloniae 1601, in-16, et Cantabrigiæ Anglosaxonica, in-folio, 1644, cum versione Anglicana Alfredi regis. Secundo prodiit cum vetustioribus aliquot rerum Britannicarum Scriptoribus, Heidelbergæ, typis Commelini, in-folio, 1587, cujus ipsius Editionis plurima exemplaria Renatus Potelerius, Lugdunensis typographus, mutata prima pagina, eodem anno 1587, Lugduni a se proCUSA esse mentitus est, suoque ipsius nomine venum exposuit: quare, hujus anni Editionem Lugdunensem ab Heidelbergensi diversam frustra recensueris. Tertio denique prodiit Anglicana Bedæ Historia, cum aliis ejus operibus, Parisiis, per Jame-
C tium, tomis tribus, anno 1544. Ibi-

dem anno 1554, tomis octo; Basileæ item tomis octo, per Joannem Hervagium, 1563, et denique Coloniae totidem tomis, per Antonium Hierat, 1612. Ex his omnibus Heidelbergensis Editio anni 1587, et Cantabrigiensis anni 1644, cæteris accuratiores sunt; nec tamen plane illimes, ut apparebit ex subjectis notis. Nostram hanc profiteamur omnium absolutissimam, et emendatissimam, ope manuseriptorum aliquot Codicum, inter quos principem locum obtinet codex sancti Maximini Trevirensis, optimæ notæ, et vetustissimus; ex quo præsertim sperare audeo me præclarum hoc opus, haud exiguo Gallicæ pariter et Anglicanæ Historiæ emolumento atque ornamento, ad ipsius auctoris mentem primævo suo nitori restituuisse.

De ratione scribendi moneo, ubique retinuisse me ex Codice Trevirensi bonæ notæ, ac pervetusto, antiquariam pingendi formam, quia ex Bedæ ipsius mente atque ingenio profectam esse non dubitavi, nempe in vocibus, Gaius, reverentissimus, inlumina-
C re, Britannia, adsertio, adtestatio, adicere, Nordanhymbrorum, adlati, conlisæ, inlisæ, adsistere, inlusus, inruptio, adlaturus, conlocarunt, adceleranti, Scotti, conroderet, conlapsus, inlatus, adsumpto, adsertiones, applicavit, adsentatio, adpropinquare, intellegunt, intellegentia, adplicuit, adfligunt, adgregatis, inlicita, adsensum, adsedit, adflictiones, adsurgere, inlustravit, exspectatis, suppositis, idolatria, supplantatio, inlecebris, exsolvamus, adquirere, Doruvernensis, neglegentia, utillimus, exsecretur, proicere, contentus, redemptus, aquilonalis, Hrofensis, Agilberctus, Cuthberctus, et similia multa; quæ non ideo ex illo sancti Maximini Trevirensis manuseripto Codice expressimus, ut ea in usus communes invehereamus; sed ne a mente aberrareamus doctissimi Bedæ, cujus hanc fuisse scribendi formam non possumus dubitare.

DE EODEM HISTORIA SMITH MONITUM

Damus en, lector, tibi Historiam ecclesiasticam jam olim sæpissime variis in locis proCUSAM. Antiquissima atque prima omnium impressio facta est in inçlyta civitate Argentinensi anno millesimo quingentesimo. Hoc vero opus tunc non prodiit solum, sed una cum scholastica Historia Petri Trecensis, alias Comestoris, et ecclesiastica Historia Eusebii per Rufinum cum additione Rufini. Editionem istam patri meo suppeditavit vir clarissimus Joannes Battle-
C ley archidiaconus Cantuariensis. Erroribus typo-

graphicis scatet, crassis vero eis, adeoque nullius periculi; de cætero a Codice satis antiquo facta esse videtur. Convenit enim cum optimis Mss. in propriis nominibus, capitulis, multisque variis lectionibus. Secundo prodiit una cum supradictis historiis in imperiali oppido Hagenaw anno millesimo quingentesimo sexto, accurante Henrico Gran inibi incola; qui tamen priorem Editionem auctoritate alicujus ms. Codicis emendasse aut castigasse non videtur, sed solummodo istam verbatim de novo proCUDISSE.

Hujus impressionis mihi copiam fecit ex bibliotheca collegii Christi Cantabrigiæ vir celeberrimus atque antiquissimus omne genus peritissimus Thomas Bakerus, S. T. B., quem ob præcipuam ejus erga me benevolentiam atque honoris causa nomino. Postea hæc ipsa Bædæ historia typis mandata est anno 1550 Antverpiæ, Lovanii 1566, Heidelbergæ et Lugduni 1587, Coloniae 1601; inter cætera etiam ejusdem auctoris opera Parisiis per Jametium anno 1544, ibidem quoque anno 1554, Basileæ item per Joannem Hervagium 1563, denique Coloniae per Antonium Hierat 1612. His vero omnibus castigatior Editio opera et studio Abrahami Wheloci Cantabrigiæ anno 1644 Latine et Saxonice prodit. Latinum autem textum vir doctissimus ad fidem trium Codicum mss. edidit, et commentationibus longioribus tam historicis quam ecclesiasticis illustravit. Opus sane omni laude dignum, sed nec omnibus numeris absolutum, imo nec paucis nec levibus vitiis laborans. Prodiit tandem Latine anno 1681. Parisiis auctor noster emendatior studio Petri Francisci Chiffletii societatis Jesu presbyteri, imo, si ipsi eruditissimo Editori credas, emendatissima, ope manuscriptorum aliquot Codicum, inter quos principem locum obtinet Codex sancti Maximini Trevirensis, optimæ notæ et vetustissimus, ut evidentissime probat Chiffletius ex scribendi ratione perantiqua, quam Codex ille retinuit. Nec tamen hæc impressio penitus illunis, ut abunde constabit alicui ad imam nostræ Editionis paginam oculum vertenti, ubi Chiffletii sphalmata præcipue notantur.

Itaque viris doctrina conspicuis visum est non utilem modo, sed et ferme necessariam esse novam Bædæ Editionem. Id ergo oneris sibi primum imposuit vir cl. Thomas Galæus, S. T. P., non ita pridem decanus Eboracensis, qui quamplurimos alios historicos tum Britannicos tum Anglicanos publici juris faciendo de patria sua olim fuerat optime meritus. Postquam vero multos mss. Codices contulisset, nonnullasque notas atque commentationes collegisset, aliis, credo, negotiis implicitus, onus detrectavit, idque suscipere meo patri persuasit, quocum vir idem celeberrimus pro singulari sua humanitate varias lectiones et doctissimas observationes communicavit. Tandem igitur pater id laboris subiit, et ut Editionem suam priorum mendis ac vitiis expurgaret, in mss. Codicibus exquirendis et comparandis multum desudavit, et vel sua vel amicorum industria omnes, quos in Britannicis bibliothecis invenire potuit, accurate contulit. Hinc infinita variarum lectionum mole obrutus, necessarium duxit ut rationem aliquam excogitaret, qua tam gravi onere se levare posset. Et quidem observans multos Codices esse inferioris et ætatis et notæ, et quo superiores fuerint, eorum et lectionum et errorum pleniores, recognoscens quoque hos ex antiquioribus fuisse descriptos, lectiones illico recentiorum Codicum prorsus nihili habuit, et in conferendos aliquot antiquissimos maxime incubuit.

Codex ms. omnium vetustissimus non ita pridem erat penes egregium illum litterarum fautorem Joannem Morum episcopum nuper Eliensem, hodieque in bibliotheca regia Cantabrigiæ asservatur, antiquioribus litteris Anglo-Saxonice exaratus circa annum 737 post nostri auctoris obitum secundum, ut patet ex quibusdam notulis chronologicis ad calcem libri positis, quæ in hunc annum concurrunt. His autem verbis scribuntur:

Anna DCLVII Ida regnare cœpit a quo regalis Nordanhymbrorum prosapia originem tenet et XII

annos in regno permansit. Post hunc Glappa I annum, Adda VIII, Aedilric IV, Theodric VII, Friduvald VI, Husa VII, Aedilfrid XXIV, Aedini XVII, Osuold IX, Osnu XXVIII, Ecgfrid XV, Aldfrid XX, Osred XI, Coired I, Osric XI, Ceollulf VIII.

« Baptizavit Paulinus ante an. cxi.

« Eclipsis ante an. LXXIII.

« Penda moritur ante an. LXXIX.

« Pugna Ecgfridi ante an. LXIII.

« Aelfuini ante an. LVIII.

« Monasterium et Uiræmonda ante an. LXIV.

« Cometæ visæ ante an. VIII.

« Eodem an. Pater Ecgbert transivit ad Christum.

« Angli in Britannia ante an. cxcii. »

Hisce pene omnibus in annum 737 concurrentibus, cl. Wanleio (a) in Mss. Anglo-Saxonice versatissima verisimile videtur hunc ipsum Codicem eodem anno, Ceolwulfo adhuc regnante, seu saltem ante Eadberti inaugurationem, duobus quoque annis post Bædæ obitum, in Wiremuthensi monasterio fuisse scriptum. Adde quod manus hujusce Codicis bene convenit cum exemplari Pastoralis Gregorii Magni papæ, quod Willibaldus diaconus scripsit, hoc est, inter an. 731, quo diaconatum suscepit, et an. 740, in quo creatus fuit presbyter. Convenit quoque cum aliis indubitatae vetustatis et libris et diplomatibus, præcipue cum illa Valdharii Lundoniensis antistitis epistola ad Bertualdum archiepiscopum, quam in appendice, num. 24 excudimus. Probabile est Codicem post paucos ab ejus scriptione annos in Galliam fuisse asportatum; crebræ enim habentur distinctiones, emendationes, etc., ab homine Gallo exaratae, qui ægre manum Anglo-Saxonice legebat; et hæc quidem adnotationes in manu Gallica passim occurrentes circa initium libri nongentis fere abhinc annis scriptæ videntur. Denique ad calcem quoque hoc scribitur: « Item ex Decretis papæ Gregorii Junioris, qui nunc Romanam catholicam regit matrem Ecclesiam. » Hic autem Gregorius videtur intelligi tertius, qui Gregorio secundo in pontificatu successit anno 751, et mortuus est anno 741. In Gallia conservatus fuit hic Codex satis diligenter usque ad conclusionem fœderis initi inter Gulielmum Magnæ Britannicæ regem et Ludovicum regem Christianissimum apud Ryswickum; cum vir quidam doctissimus eum cum multis aliis Codicibus rarissimis tam Græcis quam Latine publica auctione emerit, et eos omnes admodum reverendo domino possessori vendiderit. Hoc autem *κειμήλιον* antiquitate veneranda, auctoritate maxima, fide optima atque certissima, ex ipso Bædæ autographo, in ipso monasterio ubi Bædæ historiam composuit, ut videtur, descriptum, patri meo episcopus ille philobiblus utendum præbuit. Quod quidem bis summa cura cum Chiffletiana Editione collatum ad verbum a nobis imprimatur. Patri enim religio fuit de Codicis tam admirandæ vetustatis fide, nisi ubi librarium falso scripsisse aperte deprehenditur, vel atiquantulum decedere. Neque im merito; duobus enim Codicibus, qui Saxonice litteris exarantur, et in Cottoniana bibliotheca asservantur (Tiberius, C. 2, A. 14), et tertio quoque in bibliotheca regia ante Normannicam conquestionem, ut videtur, scripto, cum eo una comparatis, in propriis nominibus, antiqua voces compositas scribendi methodo, et in omnibus fere adeo conveniunt; et in lectionibus adeo nugatoriis, iisque paucis, differunt, ut nulla ratio omnino esset, cur textus ex Moriano Codicem optime constitutus vel tantillum mutaretur.

(a) Vide ejus Catalogum librorum Septentrionalium, p. 288.

Bedæ præfatio.

(Smith Hist. eccles. Anglic.)

GLORIOSISSIMO REGI ^a CEOLULPHO

BAEDA FAMULUS CHRISTI ET PRESBYTER.

Historiam gentis Anglorum ecclesiasticam quam nuper edideram, libentissime tibi desideranti, rex, et prius ad legendum ac probandum transmisi, et nunc ad transcribendum ac plenius ex tempore meditandum retransmitto; satisque studium tuæ sinceritatis amplector, quo non solum audiendis Scripturæ ^b sanctæ verbis aurem sedulus accommodas, verum etiam noscendis priorum gestis sive dictis et maxime nostræ gentis virorum illustrium, curam vigilanter impendis. Sive enim historia de bonis bona referat, ad imitandum bonum auditor sollicitus instigatur; seu mala commemoret de pravis, nihilominus religiosus ac pius auditor sive lector devitando quod noxium est ac perversum, ipse sollertius ad exsequenda ea quæ bona ac Deo digna esse cognoverit, accenditur. Quod ipsum tu quoque (vigilantissime deprehendens, Historiam memoratam in notitiam tibi simulque eis quibus te regendis divina præfecit auctoritas, ob generalis curam salutis latius ^c propalari desideras. Ut autem in his quæ scripsi, vel tibi [*Al. add.* magnanime rex] vel cæteris auditoribus sive lectoribus hujus Historiæ occasionem dubitandi subtraham, quibus hæc maxime auctoribus didicerim breviter intimare curabo.

Auctor ante omnes atque adjutor opusculi hujus ^d Albinus abba reverentissimus [*Al.*, abbas reverentissimus] vir per omnia doctissimus extitit; qui in Ecclesia Cantuariorum a beatæ memoriæ Theodoro archiepiscopo et Hadriano abbate viris venerabilibus atque eruditissimis ^e institutus, diligenter omnia quæ

^a *Ceoluulfo*. Nordanhymbrorum, scilicet, regi, de quo vide Hist., v, 24. Alius autem fuit ejusdem nominis rex Occid. Saxonum, a. D. 527; alius Merciorum a. 819.

^b *Sanctæ*. Codd. vulg., *sacræ*, decepti abbreviatura Mss.

^c *Propalari*. Codd. vulg., *propagari*, corrigentes scilicet auctorem.

^d *Albinus*. Scriptores summi nominis, Baronus, Contius, imo et Lelandus ipse, confundunt hunc Albinum cum Flacco Albino, alias Alcuino, cum tamen ille, integro fere sæculo inferior, discipulus Ecgberti archiepiscopi Ebor., obiit abbas Turon. a. 804; hic autem discipulus Theodori archiepiscopi, et Hadriani abbatis Cantuar. obiit ipse abbas Cantuar. a. 732. Ad hunc Albinum Beda de auxilii accepti beneficio epistolam scripsit, quam vide suo loco.

^e *Institutus, diligenter*. Chiff., *institutus diligenter*. Sic posuit comma post *diligenter*, commodius, ut ipsi videbatur, ad sensum, sed contra stylum auctoris.

^f *Presbyterum*. Auctor Historiæ de Antiq. Britt. Eccl., appellat Nothelmum Landoniensis Ecclesiæ episcopum, levi quidem lapsu, sed cum inde malevolis quibusdam occasio censuræ data fuerit, et Wheloco

in ipsa Cantuariorum provincia vel etiam in contiguis eidem [*Al.*, ejusdem] regionibus a discipulis beati papæ Gregorii gesta fuere, vel monumentis literarum vel seniorum traditione cognoverat: et [*Al. om. et*] ea mihi de his quæ memoria digna videbantur, per religiosum Landoniensis Ecclesiæ ^f presbyterum Nothelmum, sive literis mandata sive ipsius Nothelmi viva voce referenda, transmisit. Qui videlicet Nothelmus postea Romam veniens, nonnullas ibi beati Gregorii papæ simul et aliorum pontificum epistolas, perscrutato ejusdem sanctæ Ecclesiæ Romanæ scrinio permissu ^g ejus qui nunc ipsi Ecclesiæ præest Gregorii pontificis, invenit, reversusque nobis nostræ Historiæ inserendas, cum concilio præfati Albini reverentissimi Patris adtulit. A principio itaque voluminis hujus usque ad tempus quo gens Anglorum fidem Christi percepit, ex priorum maxime scriptis hinc inde collectis ea quæ promeremus [*Al. promemus*] didicimus. Exinde autem usque ad tempora præsentia, quæ in Ecclesia Cantuariorum per discipulos beati papæ Gregorii sive successores eorum vel sub quibus regibus gesta sint, memorati abbatibus Albini industria Nothelmo, ut diximus, perfecte cognovimus. Qui etiam ^h provinciæ Orientalium simul et Occidentalium ⁱ Saxonum nec non et Orientalium Anglorum atque Nordanhymbrorum, a quibus præsulibus vel quorum tempore regum gratiam Evangelii perceperint, nonnulla mihi ex parte prodiderunt. Denique hortatu præcipue ipsius Albini ut hoc opus adgredi auderem provocatus sum. Sed et Dani-

etiam erroris monitum hic esto Nothelmum Landoniensis Ecclesiæ presbyterum tantum fuisse, Cantuarrensium autem episcopum, a. 735, ultra Bedanæ Historiæ terminum.

^g *Ejus qui nunc... Gregorii*. Plerique hic Gregorium Secundum intelligunt, cujus zelus in Germanis ad fidem convertendis, et custodia bibliothecæ pontificiæ ante ipsum pontificatum auctoribus argumento fuerunt, ut epistolas perscrutandi licentia Nothelmo concessa, ab illo pontifice peteretur. Sed temporis ratio nullatenus admittit. Obiit enim Gregorius Secundus 17 Januarii, a. 751, eique in pontificatu successit Gregorius tertius 22 Februarii ejusdem anni. Beda autem decimæ diei Junii sequentis meminit ad consecrationem Tatumini, Hist. v, 24. Præfationem igitur hanc Ceoluulfo non nisi post librum absolutum transmittens, imo post recognitum retransmittens, clausulam hanc tempora Gregorii tertii scripsit, eumque hic pontificem designat.

^h *Provinciæ*. De provinciæ Saxoniarum limitibus, vide appendicem, n. 2.

ⁱ *Saxonum*. Vulgg. Saxonum post Orientalium ponunt.

hel [Al., Daniel quoque] reverentissimus Occidentium Saxonum episcopus qui nunc usque superest, nonnulla mihi de Historia ecclesiastica provinciæ ipsius simul et proxima illi Australium Saxonum nec non et Vectæ insulæ, literis mandata declaravit. Qualiter vero per ministerium Ceddi et ^a Ceadda religionum Christi sacerdotum, vel provincia Merciorum ad fidem Christi quam non noverat, pervenerit, vel provincia Orientalium Saxonum fidem quam olim exsufflaverat, recuperaverit, qualis etiam ipsorum Patrum vita vel obitus extiterit, diligenter a fratribus monasterii quod ab ipsis conditum Læstingæu cognominatur, agnovimus. Porro in provincia Orientalium Anglorum quæ fuerint gesta ecclesiastica, partim ex scriptis vel traditione priorum, partim reverentissimi abbatis Esi relatione comperimus. At vero in provincia Lindissi quæ sint gesta erga fidem Christi, quæve successio sacerdotalis extiterit, vel literis reverentissimi Antistitis Cyniberti, vel aliorum fidelium virorum viva voce didicimus. Quæ autem in Nordanhymbrorum provincia ex quo tempore fidem Christi perceperunt usque ad præsens per diversas regiones in Ecclesia sint acta, non uno quolibet auctore, sed fideli innumerorum testium qui hæc scire vel meminisse poterant adsertione cognovi,

^a *Ceadda.* Al., *Ceaddæ*; sed de nostra lectione vid. hist. iv, 2, 3.

^b *Me ipse.* Al., *me ipsum.* Sed de nostra correctione vid. Bedam in peroratione Hist. v, 25.

^c *Præterea omnes.* Diu mirabar unde tot Codices hanc clausulam ponerent in fine Historiæ contra optima Exemplaria. Sed accedens tandem ad Ms. Cottonianum 1, inveni hiatum hoc loco relictum, et clausulam in obscuro ad finem libri insertam. Habuit C

exceptis his quæ per meipsum posse poteram. Inter quæ notandum, quod ea quæ de sanctissimo Patre et antistite Cudbercto vel in hoc volumine vel in libello Gestorum ipsius conscripsi, partim ex eis quæ de illo prius a fratribus Ecclesiæ Lindisfarnensis scripta reperi adsumpsi simpliciter fidem Historiæ quam legēbam accommodans, partim vero ea quæ certissima fidelium virorum adestatione per ^b me ipse cognoscere potui sollerter adjicere curavi. Lectoremque suppliciter obsecro, ut si qua in his quæ scripsimus aliter quam se veritas habet posita repererit, non hoc nobis imputet qui, quod [Al., quæ] vera lex historiæ est, simpliciter ea quæ fama vulgante collegimus ad instructionem posteritatis literis mandare studuimus.

^c Præterea omnes ad quos hæc eadem Historia pervenire poterit nostræ nationis legentes sive audientes suppliciter precor, ut pro meis infirmitatibus et mentis et corporis apud supernam ^d clementiam sæpius intervenire meminerint; et in suis quique provinciis hanc mihi suæ remunerationis vicem rependant, ut qui de singulis provinciis sive locis sublimioribus quæ memoratu digna atque incolis grata credideram diligenter adnotare curavi, apud omnes fructum piæ intercessionis inveniam.

scriba præ oculis Exemplar primævum cui contradicere non ausus est, sed fuerunt forte alia quibus etiam tunc temporis morem gerebat. Suspenso igitur iudicio clausulam ad præsens reposuit, ubi neglecta dehinc jacens, omnibus qui hunc Ms. sequioribus sæculis exscripserunt, errandi occasionem dedit.

^d *Clementiam,* Chiff. solus, *patriam.*

BEDÆ VENERABILIS PRESBYTERI

ANGLO-SAXONIS

HISTORIA ECCLESIASTICA.

(Smith Historica ecclesiastica Anglicana.)

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De situ Britanniae vel Hiberniae, et priscis earum incolis.

^a Britannia Oceani insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter Septentrionem et Occidentem locata est, Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, maximis Europæ partibus multo intervallo adversa. Quæ per milia passuum octingenta in Boream longa, latitudinis habet milia ducenta, exceptis duntaxat prolixioribus

^a *Britannia.* Hanc descriptionem excerpit Beda e variis auctoribus; præcipue vero e Plinio, Solino, Orosio, et Gilda.

^b *Quadrages octies.* Tria milia sexingenta miliaria.

^c *Rutubi portus.* Anton. Itin. Ritupæ; Inscriptio Amerbach. et Scholiast. Juvenalis Battelii, Riputia; Angli Bedæ tempore, Reptacaestir; Nennius Ms. Du-

D diversorum promonteriorum tractibus, quibus efficitur ut circuitus ejus ^b quadrages octies septuaginta quinque milia compleat. Habet a Meridie Galliam Belgicam, cujus proximum litus transmeantibus aperit civitas quæ dicitur ^c Rutubi portus, a gente Anglorum nunc corrupte Reptacaestir vocata, interposito mari a ^d Gessoriaco ^e Morinorum gentis litore proximo, trajectu milium quinquaginta, sive, ut ^f quidam scripsere, ^g stadiorum quadrigentorum quinquaginta, et aliis, Ruoiichyn, hodie Richborough.

^d *Gessoriaco.* Quod nunc Bononia. Tabb. Peut.

^e *Morinorum.* Gens Galliæ a Neoporto ad Estapulas porrecta, adjuncto forte Pago Pontivo.

^f *Quidam scripsere.* Dio Cassius scilicet, et Antoninus.

^g *Stad.* ccccl. Mille passus quinquaginta sex.

quaginta. A tergo autem, unde Oceano infinito patet, Orcadas insulas habet.

Opima [*Al.*, optima] frugibus atque arboribus insula, et alendis apta pecoribus ac jumentis; vineas etiam quibusdam in locis germinans: sed et avium ferax terra marique generis diversi. Fluviis quoque multum piscosis, ac fontibus præclara copiosis, et quidem præcipue issicio abundat et anguilla. Capiuntur autem sæpissime et vituli marini et delphines, necnon et ballenæ: exceptis variorum generibus conchyliorum; in quibus sunt et musculæ, quibus inclusam sæpe margaritam, omnis quidem coloris optimam inveniunt, id est, et rubicundi, et purpurei, et jacinthini et prasini, sed maxime candidi. Sunt et cochleæ satis superque abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur, cujus rubor pulcherrimus nullo unquam solis ardore, nulla valet pluviarum injuria pallescere; sed quo vetustior est, eo solet esse venustior. Habet fontes salinarum, habet et fontes calidos, et ex eis fluvios balnearum calidarum omni ætati et sexui per distincta loca juxta suum cuique modum accommodos. Aqua enim (ut ^a sanctus Basilius dicit) fervidam qualitatem recipit, quum per certa quædam metalla transcurrit, et fit non solum calida, sed et ardens. Quæ etiam venis metallorum, æris, ferri, et plumbi et argenti sæcunda, gignit et lapidem gagatem plurimum optimumque: est autem nigrogemmeus et ardens igni admotus, incensus serpentes fugat, adritu calefactus adplicita detinet æque ut succinum. Erat et civitatibus quondam ^b viginti et octo nobilissimis insignita, præter castella innumera, quæ et ipsa muris, turribus, portis, ac seris erant instructa firmissimis.

Et quia prope sub ipso Septentrionali vertice mundi jacet, lucidas æstate noctes habet; ita ut medio sæpe tempore noctis in quæstionem veniat intuentibus, utrum crepusculum adhuc permaneat vespertinum, an jam advenerit matutinum, utpote nocturno sole non longe sub terris ad Orientem Boreales per plagas redeunte: unde etiam plurimæ longitudinis habet dies æstate, sicut et noctes contra in bruma, sole nimirum tunc Lybicas in partes sedente, id est, horarum decem et octo: plurimæ item brevitatis noctes æstate et dies habet in bruma, hoc est, sex solummodo æquinoctialium horarum: cum in Armenia, Macedonia, Italia, cæterisque ejusdem lineæ regionibus longissima dies sive nox quindecim, brevissima novem compleat horas.

Hæc in præsentia, juxta numerum librorum quibus

^a S. Basilius. Hexamer. Hom. IV. Ἡδὴ δὲ καὶ θερμότερας ἐκ μεταλλῶν ποιότητος κατὰ τὴν διέξοδον προσλαβοῦσα, ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ κινουμένου αἰτίας ζέουσα γίνεται, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πυρώδης.

^b Viginti et octo civitatibus. De his vide append. n. 3.

^c Tractu Armoricano. Britannia minore, quæ Armorica, id est, ad mare Britannicæ insulæ ex adverso jacet.

^d Scythia. Pro concessio habetur Bedam hic Scythiam velle Citeriorem quæ hodie Scandia dicitur, Sueviam, Daniam et Norwegiam complectens. Quo sensu et mare, patriæ Hengisti et Britannicæ in-

lex divina scripta est, quinque gentium linguis, unam eandemque summæ veritatis et veræ sublimitatis scientiam scrutatur et confitetur, Anglorum, videlicet, Brittonum, Scottorum, Pictorum et Latinorum, quæ meditatione Scripturarum cæteris omnibus est facta communis. In primis autem hæc insula Brittones solum a quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de ^e tractu Armoricano, ut fertur, Britanniam advecti, Australes sibi partes illius vindicarunt.

Et cum plurimam insulæ partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de ^a Scythia, ut perhibent, longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britannicæ Hiberniam pervenisse, ejusque Septentrionales oras intrasse, atque inventa ibi gente Scottorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec inpetrare potuisse. Est autem Hibernia insula omnium post Britanniam maxima, ad Occidentem quidem Britannicæ sita; sed sicut contra Aquilonem ea brevior, ita in Meridiem se trans illius fines plurimum protendens, usque contra Hispanicæ Septentrionalia, quamvis magno æquore interjacente pervenit. Ad hanc ergo usque pervenientes navigio Picti, ut diximus, petierunt in ea sibi quoque sedes et habitationem donari. Respondebant Scotti, quia non ambos eos caperet insula, sed possumus, inquit, salubre vobis dare consilium quid agere valeatis. Novimus insulam aliam esse non procul a nostra, contra ortum solis, quam sæpe lucidioribus diebus de longe aspicere solemus. Hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valeatis: vel si qui restiterit, nobis auxiliariis utimini. Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per Septentrionales insulæ partes cœperunt, nam Austrina [*Al.*, Austrinas] Brittones occupaverant. Cumque uxores Picti non habentes peterent a Scottis, ea solum conditione dare consenserunt, ut ubi res perveniret in dubium, magis de feminea regum prosapia, quam de masculina regem sibi eligerent: quod usque hodie apud Pictos constat esse servatum.

^e Procedente autem tempore Britannia post [*Al.*, præter] Brittones et Pictos, tertiam Scottorum nationem in Pictorum parte recepit; qui duce Reuda de Hibernia progressi, vel amicitia vel ferro sibimet inter eos sedes quas hactenus habent, vindicarunt: a quo videlicet duce usque hodie ^f Dalreudini vocantur, nam lingua eorum daal partem significat. Hibernia autem et latitudine sui status, et salubri-

terjacens Scythica vallis appellatur Nennio.

^e Procedente tempore. Quando Scotti primum in Britanniam venerint incertum est; Beda tamen eorum introitum ante Romanorum tempora ponere videtur.

^f Dalreudini. Nomen ex ipsa Hibernia allatum, ubi Dalrieda, hodie Rout, Scotiæ modernæ proxime adjacet. Portio regis Edæ, quem Beda contracte Reudam appellat, sequiores historici Reutherum. Hujus populi sedes in Scotia his regionibus extendebatur, Cantiera, Knapdalia, Lorna, Argathelia, et Braidalbin, una cum insulis adjacentibus.

tate, ac serenitate aerum multum Britanniae praestat, A ita ut raro ibi nix plusquam triduana remaneat: nemo propter hiemem aut foena secet aestate, aut stabula fabricet jumentis: nullum ibi reptile videri solet, nullus vivere serpens valeat: nam saepe illo de Britannia adlati serpentes, mox ut proximante terris navigio, odore aeris illius ad tacti fuerint, intereunt: quin potius omnia pene quae de eadem insula sunt contra venenum valent. Denique vidimus, quibusdam a serpente percussis, rasa folia codicum qui de Hibernia fuerant, et ipsam rasuram aquae immisam ac potui datam, talibus protinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumsisse ac sedasse tumorem. Dives lactis ac mellis insula, nec vinearum expers, piscium volucrumque, sed et cervorum caprearumque venatu insignis. Haec autem proprie patria Scottorum est: ab hac egressi, ut diximus, tertiam in Britannia Brittonibus et Pictis gentem addiderunt. Est autem sinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Brittonum a Pictis secernebat, qui ab Occidente in terras longo spatio erumpit, ubi est civitas Brittonum munitissima usque hodie quae vocatur ^a Alcluith: ad cuius videlicet sinus partem Septentrionalem Scotti, quos diximus, advenientes, sibi locum patriae fecerunt.

CAPUT II.

Ut Britanniam primus Romanorum Gaius Julius adierit.

Verum eadem Britannia Romanis usque ad Galum Julium Caesarem inaccessa atque incognita fuit: qui anno ab Urbe condita sexcentesimo nonagesimo ^b tertio, ante vero incarnationis Dominicæ tempus anno ^c sexagesimo, functus gradu consulatus cum ^d Lucio Bibulo, dum contra Germanorum Gallorumque gentes qui Rheno tantum flumine dirimebantur, bellum gereret, venit ad Morinos, unde in Britanniam proximus et brevissimus transitus est, et navibus onerariis atque actuariis circiter octoginta preparatis, in Britanniam transvehitur, ubi acerba primum pa-

^a Alcluith. Brittanodunum, hodie corrupte Dunbarton, arx ad Cluidam fluvium, paulo post Bedæ tempora, i. e. a. 756. Eadhercto Regi Nordanhymb. et Oengo regi Pictorum dedita, Hovenden. A. 869, per Dacos funditus deleta. Brompton.

CAP. II. Totum hoc caput ex Orosio, VI, 9.

^b Tertio. De hoc anno notandum quod non respiciat introitum J. Caesaris in Britanniam, sed consulatum ejus cum Bibulo.

^c Sexagesimo. Hoc unum Beda Orosio addidit, annum nempe incarnationis ad annum Urbis conditæ.

^d Lucio. Bibulus patrem habuit et filium Lucios, ipse vero Marcus fuit.

^e Legionem. Al., legiones tres, vel XII; al., sex, vel XII.

^f Labienus. Q. Laberius Durus, Cæs., B. G., I. v. Labienus enim a Cæsare in Galliis relictus, multis ibi rebus gestis, postea ad Pompeium defecit, et non nisi in prælio Mundensi perit. Laberii autem fatum Cantiani sibi vendicant, et tumuli etiam locum ostendunt ad fl. Stour juxta Chilham. Ledandus, ex Vet. Chron., tradit Labienum, id est, Laberium, occisum juxta Chestonwood prope Rhoffam,

agna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, et non parvum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. Regressus in Galliam, ^f legiones in Hiberna [Al., Hibernia] dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit: quibus iterum in Britanniam primo vere transvectus, dum ipse in hostem cum [Al. add. ingenti] exercitu pergit, naves in anchoris stantes, tempestate correptæ, vel conlisæ inter se, vel arenis inlisæ ac dissolutæ sunt: ex quibus quadraginta perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo congressu a Brittanis victus, ibique ^g Labienus tribunus occisus est: secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Brittanos in fugam vertit: inde ad flumen Tamesim [Al., Tamensim] ^h profectus. In hujus ulteriore ripa Cassobellauno duce, immensa hostium multitudo consederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis ⁱ sudibus præstruxerat: quarum vestigia sudium ibidem usque hodie visuntur, et videtur inspectantibus quod singulæ earum ad modum humani femoris grossæ, et circumfusæ plumbo immobiliter erant in profundum fluminis infixæ [Al. add. hæreant]: quod ubi a Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari legionum impetum non ferentes, silvis sese obdidera [Al., abdidere], unde crebris irruptionibus Romanos graviter ac saepe læerabant. Interea Trinovantum firmissima civitas cum ^j Androgio duce datis quadraginta obsidibus Cæsari sese dedit [Al., dedit]: quod exemplum secutæ urbes aliæ complures in foedus Romanorum venerunt. Iisdem demonstrantibus, Cæsar ^k oppidum Cassobellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper silvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna [Al., bello] cepit. Exin Cæsar a ^l Britannia reversus in Galliam, postquam legiones in Hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus et conflictatus est.

^g Profectus. Al.: profectus est, quem uno tantum loco vadis transmeabilem ferunt.

^h Sudibus. A quibus vadum Cowy stakes juxta Lalum Cambdeno appellatur. Quod vero Orosius tradit fluvium, uno tantum loco transmeabilem, in eo erratum esse constat, cum auctores indigenæ tot vada Cæsari conjecturis suis subpeditaverint, Brentfordiam, Kingstonam, Chertseiam, Welingfordiam. Quare nec reperitur hæc clausula in Mss. Bedæ. Sed vide Alfredi regis Paraphr. Sax. ad hunc locum Orosii.

ⁱ Androgio. Mandubratio Cæs., B. G., lib. v. Mandu in multis vocibus reperitur, veromandui, Cartismandua, Manduessedum, Maudubii; et forte Androgio corruptum a Maudubrogio quod utriusque nomini proxime accedit.

^j Oppidum Cassobellauni. Verulamium fuisse putatur, hodie S. Albans. In ea regione Cassii, quorum Cæsar meminit, et a quibus forte Cassobellaunus nomen accepit, sedes suas habuerunt. Quas fabulas huic Cassobellauno et Androgio assuerint nostrates historici, vide si lubet Galf. Mon. et Math. Westm.

^k Britannia. Al., Brittanis pro Britannis, ex abbreviatione primorum codicum.

CAPUT III.

Ut eandem secundus Romanorum Claudius adiens, Orcadas etiam insulas Romano adjecerit imperio. Sed et Vespasianus ab eo missus, Vectam quoque insulam Romanis subdidit.

Anno autem ab Urbe condita septingentesimo nonagesimo ^a octavo Claudius imperator, ab Augusto quartus, cupiens utilem [Al. add. se] reipublicæ ostentare principem, bellum ubique et victoriam undecunque quæsit. Itaque expeditionem in Britanniam movit, quæ excitata in tumultum propter non redhibitos [Al., redditos] ^b transfugas videbatur. Transvectus in insulam est, quam neque ante Julium Cæsarem, ^c neque post eum quisquam adire ausus fuerat, ibique sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditioem recepit. ^d Orcadas etiam insulas ultra Britanniam in Oceano positas Romano adjecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense Romam rediit, filioque suo Britannici nomen imposuit. Hoc autem bellum quarto imperii sui anno complevit, qui est annus ab Incarnatione Domini quadragesimus sextus, ^e quo etiam anno fames gravissima per Syriam facta est, quæ in Actibus apostolorum per prophetam Agabum prædicta esse memoratur. Ab eodem Claudio Vespasianus, qui post Neronem imperavit, in Britanniam missus, etiam Vectam insulam Britannicæ proximam a Meridie, Romanorum ditioni subjugavit; quæ ha-

CAP. III. Hoc etiam caput Orosio debetur.

^a Octavo. Par., nono; Antw. et Col. Edd., septimo. Chiffletius causam agens Ms. sui Treverensis, pro nono anno strenue certat, aliosque capit quod octavum vel septimum exhibeant, cum tamen certum sit alterutrum chronologiæ propius accedere, quam nonum. Claudii expeditionem Beda ad quartum imperii ejus annum ponit, et ad annum Christi 46; jam vero hos annos ad annum U. C. aptantes, necesse est, ut in annum 797, vel 798, incidamus. Occisus enim est Caius 24 die Jan. a. U. C. 794, qui a. D. 42 respondet. Quartus igitur Claudii successoris annus aliquam partem anni U. C. 797 habet, maximam vero 798, qui anno D. 46 convenit, et quem omnes veteres Bedæ Manuscripti clare exhibent.

^b Transfugas. Suetonius nominat Adminium, Caligula, 44, Dio Bericum, lib. LX; ubi totam Claudianæ expeditionis historiam fuse prosequitur.

^c Neque post eum quisquam. Augustus a. U. C. 727 contra Britannos in Galliam venit, sed ab oratoribus eorum pacatus, rediit. Proximo anno arma in eosdem mediantem motus Cantabrici impediunt. Tiberius Roma pedem fere nunquam extulit. Caius Oceanum tantum invisit, et spolia ridicula reducens triumphum frustra quæsit.

^d Orcadas. Hoc nullo modo concedit Tacitus laurum hanc Agricolæ suo propriam volens; sub cujus auspiciis imperante demum Domitiano, Romanam classem incognitas ad id tempus Orcadas insulas invenisse ait, et domuisse. Sed cum bellum Britannicum temporibus Claudii, duce A. Plautio et victorè per VII annos continuos gestum fuerit, non impossibile est quod hic de Orcadibus a Claudio receptis ex Eusebio et Eutropio asseritur.

^e Quo anno fames. Annalium conditores famem hanc Claudii anno 2 affigunt; Orosius tamen et Beda Eusebium sequuntur.

^f Triginta m. p. Cambdenus viginti tantum numerat.

^g Duo oppida. Camalodunum et Verolanium, ar-

Abet ab Oriente in Occasum ^f triginta circiter milia passuum, ab Austro in Boream duodecim, in Orientalibus suis partibus mari sex milium, in Occidentalibus trium a meridiano Britannicæ litore distans. Succedens autem Claudio in imperium Nero, nihil omnino in re militari ausus est. Unde inter alia Romani regni detrimenta innumera Britanniam pene amisit; nam ^g duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque subversa sunt.

CAPUT IV.

Ut Lucius Brittanorum rex missis ad Eleutherum papam litteris Christianum se fieri petierit.

Anno ab Incarnatione Domini centesimo quinquagesimo sexto Marcus Antoninus Verus, decimus quartus ab Augusto, regnum cum Aurelio Commodo fratre suscepit; ^h quorum temporibus cum Eleutherus [Al., Eleutherius] vir sanctus pontificatui Romanæ Ecclesiæ præesset, misit ad eum Lucius Britanniarum [Al., Britannorum] rex epistolam, obsecrans ut per ejus mandatum Christianus efficeretur: et mox effectum piæ postulationis consecutus est, susceptamque fidem Britanni usque in tempora Diocletiani principis inviolatam integramque quietam in pace servabant.

CAPUT V.

Ut Severus receptam Britannicæ partem vallo a cætera distinxerit.

Anno ab Incarnatione Domini centesimo octogesima reginæ Boadicæ. Suetonius tamen Paulinus provinciam restituit. Tacit.

^h Quorum temporibus. Usque ad hæc verba Beda sumit exordium hujus capituli ex Orosio; non tamen Orosio imputatam velim difficultatem quæ videtur esse in annis Marci et Commodi imp. et Eleutheri pontificis. Annus enim Urbis C. 944, quem Orosius assignat juncto fratrum imperio, respondet anno Christi 161, in quo nihil est difficultatis in epistola Lucii regis ad Eleutherum, imo ipse est annus in quo Eusebius et Beda in Chronicis de fratrum initio consentiunt, sicut notavi ad locum. Sed Beda hic in Historia, explicans Orosii æram Urbis per æram Incarnationis, ad a. 944 affigit a 486, et tamen epistolam Lucii in eadem tempora admitti postulat. Quibus rationibus id fecerit incertum est, nec est quod in eis explicandis nimium hæreamus. Sufficiat observare quod sicut Beda hic communem, imo et suam ipsius chronologiam in annis Marci et Commodi anticipat, ita et eandem in annis Eleutheri anticipare intelligendus est; sicut Marci et Commodi initium ponit in a. 156, et eorum finem in a. 167, sic etiam Eleutheri pontificatum in annis parallelis statutum voluit, ita ut ultimus fratrum annus cum primo pontificis semper conveniat. Hoc quidem Bedam voluisse patet ex recapitulatione in hujus Historiæ fine, ubi Eleutherum præsertim factum dicit a. 167. Quamcunque igitur rationem admittamus, eadem erit Beda in utroque libro intentio, nempe finem imp. cum initio pontificis componere: Cui nihil necesse est Commodum filium hic introducere, sicut multi fecerunt, satis enim est temporis in fratrum imperio quod possit, ut quidem debuit peragi hoc regis cum Eleuthero commercium.

Quod ad Lucii regnum, gesta, obitum, quorum Beda non meminit, ea iis relinquo qui tradita de Lucio collegerunt.

ⁱ Octogesimo nono. Euseb., monogesimo tertio; sed pergit Beda in eodem computo quem capite præcedente secutus est. Unde colligo variationem non fuisse scribarum, sed auctoris.

simo nono, Severus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus septimus ab Augusto imperium adeptus, ^a decem et septem [Al., octo] annis tenuit. Hic natura sævus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam, sed laboriosissime rexit. Victor ergo civilium bellorum quæ ei gravissima occurrerant, in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur, ubi magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ a cæteris indomitis gentibus, non muro, ut quidam æstimant, sed vallo distinguendam putavit. ^b Murus etenim de lapidibus, vallum vero quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur sit de cespitibus, quibus circumcisis, e terra velut murus extruitur altus supra terram, ita ut in ante sit fossa, de qua levati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam fossam firmissimumque vallum crebris insuper turribus communitum, a mari ad mare duxit: Ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Reliquit [Al., relinquens] duos filios, Bassianum et Getam: quorum Geta hostis publicus judicatus interiit; Bassianus [Al. add. vero] Antonini cognomine adsumpto, regno potius est.

CAPUT VI.

De imperio Diocletiani, et ut Christianos persecutus sit.

Anno Incarnationis Dominicæ ducentesimo octogesimo sexto, Diocletianus tricesimus tertius ab Augusto imperator ab exercitu electus, annis viginti fuit, Maximianumque cognomento Herculium socium creavit imperii. Quorum tempore Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio et manu promptus, cum ab observanda Oceani litora quæ tunc Franci et Saxones infestabant, positus, plus in perniciem quam in provectum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando; accendens [Al., accedens] suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artificii [Al., artificii] negligentia permetteret. Quamobrem a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit ac Britannias occupavit; quibus sibi per septem annos fortissime vindicatis ac retentis, tandem fraude Alekti socii sui interfectus est.

^a *Decem et septem annis.* Euseb. et plurimi chronologorum, octo; sed fatendum est quod Bedæ Mss., tum in Chronico tum in Historia habent septem. Eorum auctoritatem ibi agnovi, hic sequor. Imperavit autem Severus, secundum exactam calculationem, a. xvii, m. vii, d. iii.

^b *Murus de lapidibus, vallum de cespitibus.* Excepta hac distinctione nihil additum est Orosio in hoc capite. An recte tamen murum a vallo distinguat Beda valde apud criticos dubitatum est. In auctoribus qui hoc ipsum opus Severi memoriæ tradiderunt, voces illæ promiscuæ usurpantur, sed de re nihil certi est quod Bedæ suppositionem evertat. De quo plenius in cap. 12 hujus libri ipse se explicat.

CAP. VI. Hoc etiam caput totum Orosii est.

^c *Per decem annos.* Nempe a decimo nono anno Diocletiani qui Eusebio est annus Christi 304, ad annum Constantini M. sextum qui est illi 313, quo anno expleto cessavit persecutio. Et intra hos annos includitur hujus et sequentis capituli historia. Vide

A Alectus [Al. add. vero] postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quem Asclepiodotus præfectus prætorio [Al., prætorii] oppressit, Britanniamque post decem annos recepit.

Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente, vastari Ecclesias, affligi interficique Christianos decimo post Neronem loco præceperunt [ccciv]: quæ persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque immanior fuit; nam ^c per decem annos, incendiis Ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, cædibus martyrum incessabiliter acta est. Denique etiam Britanniam tum plurima [Al., complurima] confessionis Deo devotæ gloria sublimavit.

CAPUT VII.

B *Passio sancti Albani et sociorum ejus, qui eodem [Al., eo] tempore pro Domino sanguinem fuderunt.*

Siquidem ^d in ea passus est sanctus Albanus [cccv], de quo presbyter Fortunatus in Laude virginum, cum beatorum martyrum qui de toto orbe ad Dominum venirent [Al., venerunt] mentionem faceret, ait:

^e Albanum egregium fecunda Britania profert.

^f Qui videlicet Albanus paganus adhuc, cum perfidorum principum mandata adversum Christianos sævirent, clericum quemdam persecutores fugientem hospitio recepit: quem dum orationibus continuis ac vigiliis die [Al., diu] noctuque studere conspiceret, subito divina gratia respectus exemplum fidei ac pietatis illius cœpit æmulari, ac salutaribus ejus exhortationibus paulatim edoctus, relictis idolatriæ tenebris Christianus integro ex corde factus est. Cumque præfatus clericus aliquot diebus apud eum hospitaretur, pervenit ad aures nefandi principis confessorem Christi cui necdum fuerat locus martyrii deputatus, penes Albanum latere. Unde statim jussit milites eum diligentius inquirere. Qui cum ad tugurium martyris pervenissent, mox se sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo, ipsius habitu, id est, ^g caracalla qua vestiebatur indutus, militibus exhibuit, atque ad judicem vinctus perductus est.

Contigit autem judicem ea hora qua ad eum Albanus adducebatur, aris adsistere ac dæmonibus hostias

append., n. 4. Respice etiam Bedæ Chronicon ad Diocletianum.

^d *In ea.* In primo, ut videtur, vel secundo anno persecutionis prædictæ, antequam Diocletianus et Maximianus purpuram deposuerunt.

^e *Albanum egregium.* Fortunatus, viii, 4.

^f *Qui videlicet Albanus.* Martyrium hujus sancti Gildas paucis absolvit, Beda ejus historiam fuse prosequitur ex Actis martyrum, quorum primus auctor ignoratur. Capgravius, seu potius Joannes Tinmuth, plura tradidit, sed Ecclesia sequens Anglicana Bedæ narrationem solam adoptavit, eam novem lectionibus distributam in publica officia transferens. Vide etiam Biblioth. Cott., Julius D., vii, 29; Tiberius D., iii; Faustina B., iv, 1.

^g *Caracalla.* Vestis sacerdotalis. Vide Paraphrasin Saxoniam ad locum. De hac veste in monasterio Eliensi post multa sæcula reperta vide Thomam Walsingham, p. 103, a. D. 1313.

offerre, namque vidisset Albanum, mox ira succensus nimia quod se ille ultro pro hospite quem susceperat militibus offerre ac discrimini dare præsumpsisset, ad simulacra dæmonum quibus adsistebat eum jussit pertrahi: Quia rebellem, inquiens, ac sacrilegum celare quam militibus reddere maluisti, ut contemptor divum meritam blasphemiae suae poenam lueret, quaecumque illi debebantur supplicia tu solvere habes, si a cultu nostrae religionis discedere tentas. At sanctus Albanus qui se ultro persecutoribus fidei Christianum esse prodiderat, nequaquam minas principis metuit; sed accinctus armis militiae spiritualis, palam jussis illius parere nolle pronuntiabat. Tum judex: Cujus, inquit, familiae vel generis es? Albanus respondit: Quid ad te pertinet [Al., refert] qua sim stirpe genitus? sed si veritatem religionis audire desideras, Christianum jam me esse, Christianisque officiis vacare cognosce. Ait judex: Nomen tuum quaero, quod sine mora mihi insinua. Et ille: Albanus, inquit, a parentibus vocor, et Deum verum ac vivum qui universa creavit adoro semper et colo. Tum judex repletus iracundia dixit: Si vis perennis vitae felicitate perfrui, diis magnis sacrificare ne differas. Albanus respondit: Sacrificia haec quae a vobis redduntur dæmonibus, nec auxiliari subjectis possunt, nec supplicantium sibi desideria vel vota complere. Quinimmo quicumque his sacrificia simulacris obtulerit, aeternas inferni poenas pro mercede recipiet. His auditis judex nimio furore commotus, caedi sanctum Dei confessorem a tortoribus praecipit, autumans se verberibus, quam verbis non poterat, cordis ejus emollire [Al., emoliri] constantiam. Qui cum tormentis afficeretur acerrimis, patienter haec pro Domino, immo gaudenter ferebat. At ubi judex tormentis illum superari vel a cultu Christianae religionis revocari non posse persensit, capite eum plecti jussit.

Cumque ad mortem duceretur, pervenit ad flumen quod muro et harena ubi feriendus erat, meatu rapidissimo dividebatur: viditque ibi non parvam hominum multitudinem utriusque sexus, conditionis diversae, et aetatis, quae sine dubio, divinitatis instinctu ad obsequium beatissimi confessoris ac martyris vocabatur, et ita fluminis ipsius occupabat pontem ut intra vesperam transire vix posset. Denique cunctis pene egressis, judex sine obsequio in civitate substiterat. Igitur sanctus Albanus cui ardens inerat devotio mentis ad martyrium ocius pervenire, accessit ad torrentem, et dirigens ad caelum oculos, illico siccato alveo, vidit undam suis cessisse ac viam dedisse vestigiis. Quod cum inter alios etiam ipse carnifex

A qui eum percussurus erat, vidisset, festinavit ei ubi ad ^a locum destinatum morti venerat occurrere, : divino nimirum admonitus instinctu, projectoque ense quem strictum tenuerat, pedibus ejus advolvitur, multum desiderans ut cum martyre vel pro martyre quem percutere jubebatur, ipse potius mereretur percuti. Dum ergo is ex persecutore factus esset collega veritatis et fidei, ac jacente ferro esset inter carnifices justa cunctatio, montem cum turbis reverentissimus Dei confessor ascendit: qui opportune laetus, gratia ^b decentissima, quingentis fere passibus ab harena situs est, variis herbarum floribus depictus, immo usquequaque vestitus, in quo nihil repente arduum, nihil praecipit, nihil abruptum, quem lateribus longe lateque deductum in modum aequoris natura complanat, dignum videlicet eum, pro insita sibi specie venustatis, jam olim reddens qui beati martyris cruore dicaretur. In hujus ergo vertice sanctus Albanus dari sibi a Deo aquam rogavit, statimque incluso meatu ante pedes ejus fons perennis exortus est, ut omnes agnoscerent etiam torrentem martyri obsequium detulisse: neque enim fieri poterat ut in arduo montis cacumine martyr aquam quam in fluvio non reliquerat, peteret, si hoc opportunum esse non videret. Qui videlicet fluvius ministerio persoluto, devotione completa officii testimonium relinquens, reversus est ad naturam. Decollatus itaque martyr fortissimus ibidem accepit coronam vitae quam repromisit Deus diligentibus se. Sed ille qui piis cervicibus impias intulit manus gaudere super mortuum non est permissus: namque oculi ejus in terram una cum beati martyris capite deciderunt. Decollatus est ibi tum etiam miles ille, qui antea superno nutu correptus sanctum Dei confessorem ferire recusavit: de quo nimirum constat, quia etsi fonte baptismatis non est ablutus, sui tamen est sanguinis lavacro mundatus ac regni caelestis dignus factus est ingressu. Tum judex tanta miraculorum caelestium novitate percussus, cessari mox a persecutione praecipit, honorem referre incipiens caedi sanctorum, per quam eos opinabatur prius a Christianae fidei posse devotione cessare. Passus est autem beatus Albanus die decimo Kalendarum Juliarum, juxta civitatem Verolanium, quae nunc a gente Anglorum ^c Verlamacaestir sive Vaetlingacaestir appellatur, ^d ubi postea redeunte temporum Christianorum serenitate ecclesia est, mirandi operis, atque ejus martyrio condigna exstructa. In quo videlicet loco usque ad hanc diem curatio infirmorum et frequentium operatio virtutum celebrari non desinit.

Passi sunt ^e ea tempestate ^f Aaron et Julius

^a *Locum destinatum.* Olim Holmhurst ut vulgo legitur, sed ut in optimo Exemplari Johannis Tinmuth, in Bibliotheca Lambethana, *Holynhurst.*

^b *Decentissima.* Chiff. solus, *decentissimus.*

^c *Verlamacaestir sive Vaetlingacaestir.* Priore nomine ab alveo Verlame qui veteri urbi ad Orientem, posteriore a via Romana Vaetlingstreet quae ad Occidentem fuit.

^d *Ubi postea ecclesia.* Ecclesiam hanc Britannicam

bellis Saxonibus dirutam rex Offa restituit circa a. 793. Et hanc iterum a Danis vastatam renovarunt fideles sub Gaufrido abbate a. 1229.

^e *Ea tempestate.* Haec usque ad finem capitis ^e Gilda sunt, sect. 8.

^f *Aaron et Julius.* Horum uterque in urbe Legionum ecclesiam insignem habuit suo nomine decoratam. Tres enim egregiae antiquis temporibus fuerunt ecclesiae, una Julii martyris, virgineo Deo dicatarum

^a Legionum urbis cives, alique utriusque sexus diversis in locis ^b per plures, qui diversis cruciatibus torti et inaudita membrorum discriptione lacerati, animas ad supernæ civitatis gaudia perfecto agone miserunt.

CAPUT VIII.

Ut, hac cessante persecutione, Ecclesia in Britannia aliquantulum [Al., aliquantulum] usque ad tempora Arrianæ vesaniæ patenti habuerit.

At ubi turbo persecutionis quiescit [cccxiij], progressi in publicum fideles Christi qui se tempore discriminis silvis ac desertis abditisve speluncis occulerant [Al., occultaverant], renovant ecclesias ad solam usque destructas, basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti victicia signa passim propalant, dies festos celebrant, sacra mundo corde atque ore conficiunt: mansitque hæc in Ecclesiis Christi quæ erant in Britannia pax usque ad tempora Arrianæ vesaniæ, quæ corrupto orbe toto, ^c hanc etiam insulam extra orbem tam longè remotam veneno sui infecit erroris: et hac quasi vna pestilentia trans Oceanum patefacta, non mora omnis se lues hæreseos conjunxit, insulæ novæ semper aliquid addere gaudenti et nihil certi firmiter obtinenti infudit.

His temporibus Constantinus qui vivente Diocletiano Galliam Hispaniamque regebat [cccvii], vir summæ mansuetudinis et civilitatis in Britannia morte [Al., mortem] oblit. Hic Constantinum filium ex concubina Helena ^d creatum imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quod Constantinus ^e in Britannia creatus imperator, patri in regnum successerit: cujus temporibus Arriana hæresis exorta et in Nicæna synodo detecta atque damnata, nihilominus exitiabile perfidiae suæ virus, ut diximus, non solum orbis totius, sed et insularum Ecclesiis aspersit.

choro venustata, altera vero beati Aaron socii ejusdem nomine fundata, et canonicorum ordine præclaro nobilitata, tertia vero metropolitana sede Cambriæ totius insignita. GIRALD. CAMB., III. 1, 5.

^a Legionum urbis. Hanc Stapletonus in sua Bedæ Interpretatione *Leicestriam* appellavit. Interpretes Cambdesh *Excestriam*.

^b Per plures. Martyrologia vetusta, inter quos Bedæ, agunt de Socratis et Stephani sanctorum martyrum memoria in Britannia, et scriptores eos huic persecutioni attribunt, xv Kal. Oct. Notkerus, ad x Kal. Julii, numerat dccclxxxix. Naclerus innumeros dicit.

CAP. VIII. Prima pars hujus capituli usque ad obtinenti infudit Gildæ est, reliqua Orosii, licet Beda Eutropium solum citet.

^c Hanc etiam insulam, et infra insularum Ecclesiis. Applicatur hic generalis status Ecclesiæ istius sæculi ad Britanniam nostram; alias autem e testimoniis Constantini, Athanasii, Hilarii, etc., abunde patet episcopos Britannia fidei orthodoxæ semper adhæsisse.

^d Creatum. Chiff. solus procreatum.

^e In Britannia creatus imperator. Eutropius, lib. x. Laudandus est hoc loco Paraphrastes regius qui antecessoris sui Constantini natalitia huic insulæ suæ vendicat in interpretatione Saxonica. Et merito factum, sed id non testatur Eutropius, creatum imperatorem dicens, non natum filium.

CAPUT IX.

Ut, regnante Gratiano, Maximus in Britannia imperator creatus, cum magno exercitu [Al. add. in] Galliam redierit.

Anno ab Incarnatione Domini trecentesimo septuagesimo septimo Gratianus quadragesimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit; quamvis jamdudum antea cum Patro Valente, et cum Valentiniano fratre regnaret: qui cum adlictum et pene conlapsum reipublicæ statum videret, Theodosium ^f Hispanum virum, restituendæ reipublicæ necessitate apud Syrmium purpura induit, Orientisque et Thraciæ simul præfecit imperio. Qua tempestate Maximus, ^g vir quidem strenuus et probus, atque Augusto dignus nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia ^h invitus propemodum ab exercitu imperator creatus in Galliam transiit. ⁱ Ibi [Al., ubi] Gratianum Augustum subita incursione perterritum atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem fugiens, a Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est: clauso videlicet ^j intra muros Aquileiæ, [Al. add. et] capto atque occiso ab eis Maximo tyranno.

CAPUT X.

Ut, Arcadio regnante, Pelagius Britto [Al., Brito, Breito, Bruto] contra gratiam Dei superba bella suscepit.

Anno ab Incarnatione Domini trecentesimo nonagesimo quarto [Al., septimo] Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio, quadragesimus tertius ab Augusto regnum suscipiens, tenuit annos tredecim. ^k Cujus temporibus Pelagius ^l Britto contra auxilium gratiæ supernæ venena suæ perfidiæ longe lateque dispersit, utens cooperatore ^m Juliano de Campania,

^f Hispanum virum. Chiff. solus, virum Hispanum.

^g Vir probus. Longe aliam de Maximo ideam dedit nobis pro more suo satyrico Gildas, sed Beda hic alios auctores Orosium et Prosperum sequitur.

^h Invitus propemodum. Hoc Maximus ipse sancto Martino professus est, ut Sulpitius Severus, in Vita Martini, sub finem.

ⁱ Ibi Gratianum. Gratianus Parisiis Merobaudis magistri militum proditione superatus effugiens, Lugduni captus atque occisus est. PROSPER, ad a. 385. Sed vide Greg. Tur., 1, 58, 43, et Socrat., Hist. Eccl. v, 44.

^j Intra muros Aquileiæ. Oros., VII, 35. Tertio ab Aquileia lapide. PROSPER, ad a. 389.

^k Cujus temporibus. Hæresis Pelagiana originem ducit a temporibus Arcadii, sed diffusa est præcipue temporibus Honorii et Theodosii minoris, vide Prosper., ad a. 444. Seriem annorum digessit ex professo Garnerius, ad Marium Mercatorem, a pag. 127.

^l Britto. Ut ab illo distingueretur qui Pelagius Tarentinus dicitur. AUG., epist. ad Paulin. 106. Atque etiam ut a Pelagio quovis Gallo; Scottove commentitio distinguatur.

^m Juliano de Campania. In præfatione Bedæ ad Cantica Editiones vulgares hunc Julianum Celanensem de Campania vocant. In Petri Diacon. I. de Incarnat., *Edanensem*, sed in Prosperi Chronico recte Eclanensis dicitur. Est autem Eclanum urbs Hirpi-

quem dudum ^a amissi episcopatus intemperans cupiditate exagitabat: quibus sanctus Augustinus sicut et cæteri Patres orthodoxi multis sententiarum catholicarum millibus responderunt, nec eorum tamen dementiam corrigere valebant: sed quod gravius est correpta eorum vesania magis augescere contradicendo quam favendo veritati voluit ^b emundari: quod pulchre ^c versibus heroicis Prosper ^d rhetor insinuat, cum ait:

Contra Augustinum narratur serpere quidam
Scriptor, quem dudum livor adurit edax.
Quis caput obscuris contextam utcumque cavernis
Tollere humo miserum propulit anguiculum?
Aut hinc frugè sua æquorei pavere Britani,
Aut hic Campano gramine corda ^e tument.

CAPUT XI.

Ut, regnante Honorio, Gratianus et Constantinus in Britannia tyranni creati; et mox prior in Britannia, secundus in Gallia, sint interempti.

Annò ab Incarnatione Domini quadringentesimo septimo, tenente imperium Honorio Augusto filio Theodosii ^f minore, loco ab Augusto quadragesimo quarto, & ante biennium Romanæ inruptionis quæ per Alaricum regem Gothorum facta est, cum gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ protritit Francis, transito Hreno, totas per Gallias sævirent, apud Britannias ^g Gratianus municipis tyrannus creatur et occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia, propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur: qui continuo ut invasit imperium in Gallias transiit; ibi sæpe a barbaris incertis foederibus inclusus detrimento magis reipublicæ fuit: unde mox jubente Honorio Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, apud Arelatem civitatem eum clausit, cepit, occidit: Constantemque filium ejus quem ex monacho Cæsa-

norum in confinibus Campaniæ et Apuliæ, utriusque provinciæ pro variis imperii divisionibus deputata. Eclano destructo, sedes Frequentum, vulgo Fregento, translatus fuit. HOLSTENIUS, in Cluverii Italiam.

^a *Amisissus episcopatus.* Hæc sunt verba Prosperi ad a. 440. Julianum porro et Florum, una cum Orbilio et Fabio et aliis ejusdem sectæ, episcopatibus suis exiit Celestinus papa.

^b *Emundari.* Vulg. omnes, emendari; excepto Mori Ms.

Versibus heroicis. Carmine, scilicet, in Obrectatorem Augustini; Coelestium, ut videtur, quem allusione poetica Æquorei Britanni, id est, Pelagius, et Campanum gramen, id est, Julianus, livore impleverunt.

^d *Rhetor.* Vossius, Hist. Lat., II, conjicit legi hic debere Rhegiensis, supponens Prosperum episcopum Rhegiensem fuisse, cum tamen ille nusquam episcopus fuit.

^e *Tument.* Al., huic tument.

^f *Minore.* Mss. omnes; *Minoris*, non excepto Mori; quidam Edd., *majoris*; alii, *junioris*. Mirum quam infelici concordia omnes Mss. habent *Minoris*. Clifletius merito proficitur reponere se ex vero, et ex Bedæ ipsius mente *Minore*. Major enim, inquit, Theodosii filius fuit Arcadius. Res quidem ipsa loquitur, sicut et Beda etiam ipse in Chronico ad a. 4377. « Honorius, inquit, cum Theodosio minore fratris sui filio annis xv. »

^g *Ante Biennium.* Ab his verbis usque ad *apud Viennam interfecit*, excubitur Orosius, VII, 40, 42.

rem fecerat, Gerontius comes suus apud Viennam interfecit.

Fracta est autem Roma a Gothis anno millesimo sexagesimo quarto suæ conditionis [ccccix], ex quo tempore Romani in Britannia ⁱ regnare cessarunt, post annos ferme quadringentos septuaginta ex quo Gaius Julius Cæsar eandem insulam adiit. Habebant autem intra vallum quod Severum trans Insulam fecisse commemoravimus, ad plagam Meridianam, quod civitates, farus [Al. fana fores], pontes, et strætæ ibidem factæ usque hodie testantur: cæterum ultiores Britannia partes, vel eas etiam quæ ultra Britanniam sunt insulas ^j jure dominandi possidebant.

CAPUT XII.

Ut Brittones a Scottis vastati Pictisque, Romanorum auxilia quæsierint, qui secundo venientes, murum trans insulam fecerint; sed hoc confestim a præfatis hostibus interrupto [Al., hi interrupti], majore sint calamitate depressi.

Exin Britannia [Al. Britannia omni] in parte Brittonum, omni armato milite, militaribus copiis universis, tota floridæ juventutis alacritate, spoliata quæ tyrannorum temeritate abducta nusquam ultra domum rediit, prædæ tantum patuit, utpote omnis bellici usus prorsus ignara: denique subito duabus gentibus transmarinis vehementer sævis, Scottorum a Circio, Pictorum ab Aquilone, multos stupet gemitque per annos. Transmarinas ^k autem dicimus has gentes, non quod extra Britanniam essent positæ; sed quia a parte Brittonum erant remotæ, duobus sinibus maris [Al. sinibus mari] interjacentibus, quorum unus ab Orientali mari, alter ab Occidentali, Britannia terras longè lateque inrumpit, quamvis ad se invicem pertingere non possint. Orientalis habet in ^l medio sui urbem Giudi [Al.,

^h *Gratianus.* De hoc, illisque imperatoribus et comitibus hujus capituli vide Zosimum VI; Sozomen., IX, ab 11 ad 17; Olympiodorum, apud Photium, Cod. 80.

ⁱ *Regnare cessarunt.* Hoc verum respectu prioris auctoritatis, sed alias Romanum imperium in Britannia movit iterum lacertos sub Honorio, et aliquandiu sub Valentiniano etiam tertio.

^j *Jure dominandi.* Romani hujus dominii successio heu, quantis utrinque vulneribus constitit! donec nostris tandem temporibus felici incolarum unione sub augustissima monarchia, tota imperii simulatio in generalem obedientiam cessit.

CAP. XIII. De hoc capite, exceptis descriptionibus sinuum et Muri a Beda insertis, vide Gildam, a sectione 11 ad 17.

^k *Transmarinas autem.* Quicquid sit de testimoniis classicis, ex hac descriptione non possum dubitare quin, secundum Bedam, Scotti simul cum Pictis tunc temporis et a multis retro annis, fixas habitationes ad Septentrionalia Fretorum, infra insulam Britanniam proprie dictam, habuerint.

^l *Medio sui.* Nescio quo infortunio scriptores, inter quos Buchananus ipse, Giudi urbem quæsiverint in medio isthmi ad fluvium Caron, in eam et versus Occidentem, ut alii ad Cairpentloch, cum revera situm habuit in medio maris vel sinus Orientalis, in insula Inshkeith vel Inshcolme, sicut Occidentalis ex adverso habet supra se, ad dextram, Alcluth, sive Dunbritton.

Guidi], Occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui habet urbem Alcluith, quod lingua eorum significat petram Cluith; est enim juxta fluvium nominis illius.

Ob harum ergo infestationem gentium, Brittones ^a legatos Romam cum epistolis mittentes [ccccxiv], lacrymosis precibus auxilia flagitabant, ^b subjectionemque contiuam dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata, quæ ^c ubi in insulam advecta et congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, cæteros sociorum finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est instruere inter duo maria trans insulam murum qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sicque domum cum triumpho magno reversa est. At insulani murum quem jussi fuerant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta vel sinus de quibus diximus maris, per millia passuum plurima: ut ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi et altissimi usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme milium spatio a monasterio ^d Aebercurnig ad Occidentem, in loco qui sermone Pictorum ^e Peanfahel, lingua autem Anglorum Penneltun appellatur; et tendens contra Occidentem terminatur juxta urbem Alcluith.

Verum priores inimici ut Romanum militem abisse conspexerant, mox advecti navibus inrumpunt terminos, cæduntque omnia, et quasi maturam segetem obvia quæque metunt, calcant, transeunt: unde rursum mittuntur Romam legati [ccccxvi], flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleteretur, ne nomen Romanæ provinciæ quod apud eos tam diu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ inopinata tempore autumnii adveniens magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias prædas transmaria [Al. add., milite] nullo obsistente cogere solebant. Tum Romani denunciavere Brittonibus, non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos ^d potius monent arma corripere et certandi cum ho-

^a Legatos. De legationibus respice quæ dicta sunt in Chronico ad Honorium. Et quæ ulterius dicenda sunt de legationibus et muro ad hoc caput in append., n. 5.

^b Subjectionemque. Chiff. solus, subjectionem eorum.

^c Ubi in insulam. Mss. vett., ubi insulam.

^d Aebercurnig. Hujus loci nomen adhuc restat ad ostium fluvii Caron, monasterii [autem nihil. Sedes erat Trumuini episcopi Pictorum, de quo Beda, iv, 12, 26.

^e Peanfahel. Angl. Penneltun, a sono Vindovalam diceres. Nennius Scottice Cenail vocat, cap. 19, sicut etiam hodie levi variatione Kenneil dicitur.

^f Viginti et sex annos tenuit. Nempe ab obitu Ho-

stibus studium subire, qui non aliam ob causam quam si ipsi inertia solverentur eis possent esse fortiores. Quin etiam, quod et hoc sociis quos derelinquere cogebantur aliquid commodi adlaturum putabant, murum a mari ad mare recto tramite inter urbes quæ ibidem ob metum hostium factæ fuerant, ubi et Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide conlocarunt: quem videlicet murum hactenus [Al., vidimus hactenus] famosum atque conspicuum, sumptu publico privatoque, adjuncta secum Brittanorum [Al., Romanorum] manu construebant, octo pedes latum et duodecim altum, recta ab Oriente in Occasum linea, ut usque hodie intuentibus clarum est: quo mox condito dant fortia segni populo monita, præbent instituendorum [Al., instruendorum] exemplaria armorum. Sed et in litore Oceani ad Meridiem quo naves eorum habebantur, quia et inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, et valedicunt sociis tanquam ultra non reversuri. Quibus ad sua remeantibus, cognita Scotti Pictique reditus denegatione, redeunt confestim ipsi, et solito confidentiores facti omnem Aquilonalem [Al., Aquilonarem] extremamque insulæ partem pro indigenis ad murum usque capessunt. Statuitur ad hæc in edito arcies segnis, ubi trementi corde stupida die [Al., diu] noctuque marcebat. At contra non cessant uncinata hostium tela: ignavi propugnatores miserrime de muris tracti solo adlidebantur. Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt [Al. add. disperguntur.] Insequitur hostis, adcelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni a feris, ita miseri cives discerpuntur ab hostibus: unde a mansionibus ac possessiunculis suis ejecti, imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutua temperabant, augentes externas domesticis motibus clades, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur.

CAPUT XIII.

Ut, regnante Theodosio minore, cujus tempore Palladius ad Scottos in Christum credentes missus est, Brittones ab Aetio consule auxilium flagitantes non impetraverint.

Anno Dominicæ Incarnationis quadringentesimo vigesimo tertio, Theodosius Junior post Honorium quadragesimus quintus ab Augusto regnum suscipiens ^f viginti et sex annos tenuit; cujus anno imperii ^g octavo Palladius ad Scottos in Christum

norii. Sic in Trev. et in Cantabrigiensi, recte. Falso enim in Editis legitur *viginti et septem annos*. Quippe obiit Honorius anno Christi 423, 15 Augusti, ut observat Theophanes; Theodosius autem anno 420, v Kal. Augusti. Quare dici non potest quod imperarit Theodosius Junior post Honorium annis xxvii, qui ex præmissis ne vigesimum quidem sextum imperii annum totum implevit.

^g Octavo. Baronius, ad a. 429, vii, dicit ex Prospero corrigendum esse Bedam, dum ait anno octavo imperii Theodosii Junioris missum esse Palladium a Cælestino Rom. pont., nam pontificatus ipsius Cælestini ab eo tempore post annos octo contigit, nempe Decimo sexto ejusdem Theodosii. Error Baronii quem supra notavi ad Chronicon in annis Honorii, hic

credentes a pontifice Romane Ecclesie Cælestino primus mittitur episcopus [ccccxxx]. Anno autem regni eius vigesimo tertio, Aetius [Al., Boëtius] vir iulustis, qui et patricius fuit, tertio cum Symmacho gessit consulatum. Ad hanc pauperculæ Brittonum reliquiæ mittit epistolam [ccccxlv], cujus hoc principium est : « Aetio ter consuli gemitus Brittanorum ; » et^b in processu epistolæ, ita suas calamitates explicant : « Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros ; inter hæc oriuntur duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur. » Neque hæc tamen agentes quicquam ab illo auxilii impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore bellis cum Bledla [Al., Bleda, Bleda] et Attila regibus Hunnorum erat occupatus. Et quamvis anno ante hunc proximo Bledla Attilæ fratris sui sit interemptus insidiis, Attila tamen ipse adeo intolerabilis reipublicæ remansit hostis, ut totam pene Europam excisis invasisque civitatibus atque castellis conroderet. Quin et iisdem temporibus^c fames Constantinopolim invasit : nec mora pestis secuta est ; sed et plurimi ejusdem urbis mari cum quinquaginta septem turribus corruerunt ; multis quoque civitatibus conlapsis fames et aerum pestifer odor plura [Al., plurima] hominum milia jumentorumque delevit.

CAPUT XIV.

Ut Brittones fame famosa coacti [Al., fame coacti], Barbaros suis e finibus pepulerint ; nec mora, frugum^d copia, luxuria, pestilentia, et exterminium gentis secutum sit.

Interea Brittones fames sua [Al., fames illa, fames] præfata magis magisque adficiens [ccccxlv], ac famam suæ malitiæ posteris diuturnam relinquens, multos eorum coegit victas infestis prædonibus dare manus, alios vero nunquam, quin potius confidentes in divinum ubi humanam cessabat auxilium, de ipsis montibus, speluncis ac saltibus continue rebellabant : et tum primum inimicis qui per multos annos prædas in terra agebant, strages dare cœperunt. Revertuntur ergo impudentes [Al., imprudentes] grassatores^e Hiberni domus [Al., domum], post non longum tempus reversuri ; Picti in extrema parte insulæ tunc primum et deinceps quieverunt, prædas tamen nonnunquam exinde et contritiones de Brittonum gente agere non cessarunt. Cessante autem vasta-

otiam recurrit in annis Theodosii. Annos enim quibus Theodosius regnavit ante Honorii obitum, Beda Honorio merito adnumerat. Ac proinde non ex Prospero Beda, sed ex Beda Baroniis corrigendus est.

^a *Credentes... primus.* Verba hæc sunt antiquissimorum Bedæ Mss., nec ullam mutationis admittunt suspicionem, sicut nec dubium aliquod quin Scotti ubicunque fuerint, Christianam fidem cum Palladius mitteretur, ex parte saltem receperint, vide etiam Chronicon, ad n. 4403.

^b *In processu epistolæ.* Polydorus Virgilius, nescio unde acceptam epistolam dedit integram, sed sine ulla Mss. auctoritate.

^c *Fames.* Hæc sunt verba Marcellini Comitis ad coss. Aetium III et Symmachum, indict. 14, et ad coss. Ardaburem et Callepium, indict. 15, quæ Beda e Gildæ satyra Brittonibus applicat capite sequenti.

PATROL. XCV.

A tione hostili, tantis frugum copiis insula quantas [Al., quantis] nulla retro ætas meminit, affluere cœpit : cum quibus et luxuria crescere, et hanc continuo omnium lues scelerum comitari adceleravit, crudelitas præcipue, et odium veritatis amorque mendaciæ, ita ut si quis eorum mitior, et veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quasi Britannicæ subversorem, omnium odia telaque sine respectu contorquerentur. Et non solum hæc sæculares viri, sed etiam ipse grex Domini ejusque pastores egerunt ; ebrietati, animositati, litigio, contentioni, invidiæ, cæterisque hujusmodi facinoribus sua colla, abjecto levi jugo Christi, subdentes. Interea subito corruptæ mentis homines acerba pestis corripuit, quæ in brevi tantam ejus multitudinem stravit ut ne sepeliendis quidem mortuis vivi sufficerent : sed ne morte quidem suorum nec timore mortis, hi qui supererant a morte animæ qua peccando sternebantur, revocari poterant : unde non multo post acrior gentem peccatricem ultio diri sceleris secuta est. Initum namque est consilium quid agendum, ubi quærendum esset præsidium ad evitandas vel repellendas tam feras tamque creberrimas gentium Aquilonalium [Al., Aquilonariarum] irruptiones : placuitque omnibus cum suo rege Vurtigerno ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent : quod Domini nutu dispositum esse constat, ut veniret contra improbos malum, sicut evidentius rerum exitus præbavit.

CAPUT XV.

Et invitata [Al., add. in] Britanniam gens Anglorum, primo quidem adversarios longius ejecerit [Al., abire computerit] ; sed non multo post juncto cum his fœdere, in socios arma verterit.

Anno ab Incarnatione Domini quadringentesimo quadragesimo nono [Al., quadringentesimo nono], Marcianus cum Valentiniano quadragesimus sextus ab Augusto regnum adeptus, septem annis tenuit. Tunc Anglorum sive Saxonum gens, invitata a rege præfato, in Britanniam tribus longis navibus advehitur, et in^f Orientali parte insulæ jubente eodem rege locum manendi, quasi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnatura, suscipit. Inito ergo certamine cum hostibus qui ab Aquilone ad aciem^g venerant, victoriam sumpsere Saxones. Quod ubi

^d *Copia, luxuria, pestilentia.* Chiff. solus, copia, pestilentia.

^e *Hiberni.* Notanda certe est hoc loco appellationis proprietas. Hibernos vocat Scottos qui cum Albionensibus fœderati identidem ex Hibernia in Brittones revertebantur, sed eos qui cum Pictis in extrema parte insulæ remanebant, sub Pictis includit, licet illi etiam contritiones agere non cessabant.

^f *Orientali.* Ethelwerdus et Annales Saxonici, ad a. 449, dicunt Hengistum et Horsa advectos in locum quem vulgo Hypwinesfleot nominant quique hodie Ebsfleete esse putatur in Thanato insula, quam ideo illis a rege in locum manendi concessam tradit Nennius, cap. 28, et ab eo W. Malm.

^g *Venerant.* Ad Stanfordiam usque venisse, ibique primum certamen fuisse, et primum locum habitationis Saxonibus inter Brittones ibi donatum legimus. HEN. HUNT., lib. II.

domi nuntiatum est, simul et insulæ fertilitas, ac segnitia Brittonum: mittitur confestim illo classis prolixior armatorum ferens ^a manum fortio- rem, quæ præmissæ adjuncta cohorti invincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergo qui advenerunt, donantibus Brittanis, locum habitationis inter eos, ea conditione ut hi pro patriæ pace et salute contra adversarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. Advenerant autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est, Saxonibus, Anglis, Jutis [Al., Vitis]. De ^b Jutarum [Al., Vitarum] origine sunt Cantuarii et Victuarii [Al., vectuarii], hoc est, ea gens quæ Vectam tenet insulam, et ea quæ usque hodie in provincia Occidentalium Saxonum Jutarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam. De Saxonibus, id est, eâ regione quæ nunc ^c antiquorum Saxonum cognominatur, venere Orientales Saxones, Meridiani Saxones, Occidui Saxones. Porro de ^d Anglis, hoc est, de illa patria quæ Angulus dicitur et ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Jutarum et Saxonum perhibetur, ^e Orientales Angli, Mediterranei Angli, Mercei, tota Nordanhymbrorum progenies, id est, illarum gentium quæ ad Boream Humbri fluminis inhabitant cæterique Anglorum populi sunt orti. Duces fuisse perhibentur eorum primi duo fratres Hengist et Horsa [Al., Hengistus et Horsus]; e quibus Horsa postea occisus in bello a Brittonibus, hactenus in Orientalibus Cantiaë partibus ^f monumentum habet suo nomine insigne. Erant autem filii Victgilsii, cujus pater Vitta, cujus pater Vecta [Al., filii Victgilsii cujus pater Vecta], cujus pater Voden, de cujus stirpe multarum provinciarum regum genus originem duxit. Non mora, ergo confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum catervis, grandescere populus cepit advenarum, ita ut ipsis quoque qui eos advocaverant ^g indigenis essent terrori. Tum subito inito ad tempus fœdere cum Pictis quos longius jam bellando pepulerant, in socios arma vertere incipiunt. Et primum quidem annonas sibi eos affluentius ministrare cogunt, quærentesque occasionem divortii, protestantur, nisi profusior sibi alimentorum copia daretur, se cuncta insulæ loca rupto fœdere vastaturos. Neque aliquanto [Al., aliquando] segnius minas

effectibus prosequuntur: siquidem, ut breviter dicam, accensus manibus paganorum ignis, justas de sceleribus populi, Dei ultiones expetiit, non illius impar qui quondam a Chaldæis succensus Hierosolymorum mœnia, immo [Al., imo et] ædificia cuncta consumpsit. Sic enim et hic agente impio victore, immo disponente justo Judice, proximas quasque civitates agrosque depopulans, ab Orientali mari usque ad Occidentale, nullo prohibente, suum continuavit incendium, totamque prope insulæ pereuntis superficiem obtexit. Ruebant ædificia publica simul et privata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur, præsules cum populis, sine ullo respectu honoris ferro pariter et flammis absumebantur, nec erat qui crudeliter interemptos sepulturæ traderet. Itaque nonnulli de miserandis reliquiis, in montibus comprehensi acervatim [Al., catervatim] jugulabantur: alii fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis æternum subituri servitium, si tamen non continuo trucidarentur: alii transmarinas regiones dolentes petebant: alii perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, silvis, vel rupibus arduis suspecta semper mente agebant.

CAPUT XVI.

Ut Brittones primam de gente Anglorum victoriam, duce Ambrosio Romano homine, sumpserint.

At ubi hostilis exercitus, exterminatis dispersisque insulæ indigenis, domum reversus est, cœperunt et illi paulatim vires animosque resumere, emergentes de latibulis quibus abditi fuerant, et unanimo [Al., unanimi] consensu auxilium cæleste precantes ne usque ad internecionem usquequaque delerentur. Utebantur eo tempore duce ^h Ambrosio Aureliano viro modesto [ccccclxvi], qui solus forte Romanæ gentis præfatæ tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus regum nomen et insigne ferentibus. Hoc ergo duce vires capessunt Brittones, et victores provocantes ad prælium, victoriam ipsi, Deo favente, suscipiunt. Et ex eo tempore ⁱ nunc cives, nunc hostes vincebant, usque ad annum obsessionis ^j Badonici montis [ccccxcii], quando non minimas eisdem hostibus strages dabant, i quadragesimo

ponit sub Zenone, unde quidam observantes imperium Romanum tunc temporis de successione laborare, Ambrosium in purpuram elevatum fuisse tradiderunt. Quæ autem de illo et parentibus ejus, gestisque legimus quibus Regnum impletur xxxii annorum, ea omnia vel fabulosa vel incerta saltem judico; liber de Victoria Aurelii Ambrosii quem Galf. Mon., II, 1, meminit, vel penitus periit vel nunquam visus est.

^h Nunc cives, nunc hostes. De variis eorum temporum præliis vide Chron. Sax., ab a. 455 ad a. 597, ex una parte, et Nennium, a cap. 55 ex altera, ubi brevi habes intuitu quidquid alii utrinque diversimode reliquerunt.

ⁱ Badonici montis. Polydorus Virgilius hunc locum ponit ad Blacamore in agro Ebor., contra omnium fidem, qui in Urbe Bathonia, vel Bannesdown consentiunt.

^j Quadragesimo circiter et quarto. Verba Gildæ

^a Manum fortio- rem. Quinque millia, cyulis octodecim delata.

^b Jutarum. In his antiqua Getarum et Gothorum nomina, contra omnes librariorum, qui Vitas volunt, conatus; adhuc supersunt, sicut et eorum patria in Jutia seu Jutlandia notissima Danici regni provincia.

^c Antiquorum Saxonum. Temporibus Bedæ Ealdsexe in cervicæ Cimbricæ Chersonesi, Holsatiam proprie dictam, Dithmarsiam, Stormariam, et Wagriam complectens.

^d Anglis. Anglia vetus, hodie etiam Anglen, sita est inter Saxones et Gotos habens oppidum capitale quod sermone Saxonico Sleswik nuncupatur, secundum vero Danos Haithaby. ETHELWERD., I, I.

^e Orientales. Chiff. solus, Orientales Angli, Mercii.

^f Monumentum. Locus prælii in campo Æglesthrep, monumentum in vico Horsted.

CAP. XVI. Vide Gildam., sect. 25 et 26.

^g Ambrosio. Hunc Ambrosium Beda in Chronico

circiter et quarto anno adventus eorum in Britanni-
am. Sed hæc ^a postmodum.

CAPUT XVII.

Ut Germanus episcopus cum Lupo Britanniam navigans, et primo maris, et postmodum Pelagianorum tempestatem divina virtute sedaverit.

^b Ante paucos sane adventus eorum annos hæresis Pelagiana per ^c Agricolam inlata, Severiani episcopi filium, fidem Britanniarum fœda peste commaculaverat. Verum Britanni cum neque suscipere dogma perversum gratiam Christi blasphemando ulatenus vellent, ^d neque versutiam nefariæ persuasionis refutare verbis certando sufficerent, inveniunt salubre consilium, ut a Gallicanis antistitibus auxilium belli spiritalis inquirant. Quam ob causam collecta ^e magna synodo quærebatur in commune, qui illic [Al., illuc] ad succurrendum fidei mitti deberent: atque omnium iudicio electi sunt [Al., eligebantur] apostolici sacerdotes Germanus ^f Autissiodorensis, et Lupus ^g Trekasenæ [Al., Treassinæ] civitatis episcopi, qui ad confirmandam fidem gratiæ cælestis Britannias [Al., Britanniam] venirent. Qui cum prompta devotione preces et jussa sanctæ Ecclesiæ suscepissent, intrant Oceanum, et usque ad medium itineris quo a Gallico sinu Britannias usque tenditur, secundis flatibus navis tuta volabat. Tum subito occurrit pergentibus inimica [Al., occurrit inimica] vis dæmonum, qui tantos talesque viros ad recuperandam tendere [Al., pertendere] populorum [Al., populis] salutem inviderent: concitant procellas, cælum diemque nubium nocte subducunt; ^C ventorum furores vela non sustinent; cedebant ministeria victa nautarum; ferebatur navigium ora-

sunt: *Quique quadragesimus quartus, ut novi, orditur; al., oritur, annus mense jam primo; al., uno, emenso qui et meæ nativitatis est.* Quibus perpensis annorum numerus a Gilda editus tempus potius scribendi quam Saxonum adventum spectare videatur. Scripsisse, scilicet, Gildam anno a pugna Badonica 44, anno ipsi imprimis notabili, cui et natalitius fuit. Hæc si vera est interpretatio aliam nobis dabit hujus temporis chronologiam. Vid. Usser., ad a. 520.

^a Postmodum. Vide cap. 22.

CAP. XVII. Capita quinque sequentia ad 22, desumpta a Constantio presbytero Lugdunensi qui Vitam sancti Germani scripsit. Vide Surium, ad 31 Julii, et Ms. in Biblioth. Cotton.

^b Ante paucos. Quot annos ante adventum Saxonum sanctus Germanus in Britanniam venerit Beda non dicit. Prosper adventum ejus ponit ad a. 429, eique alterum consecraneum addit, ad a. 432, nempe adventum Palladii in Scotiam. Utrumque Beda in Historia notat, Palladii ad a. 430 vel 431, ipsissimis Prosperi verbis, cap. 13, Germani in hoc loco, verbis etiam Prosperi quoad occasionem adventus, in reliquis Constantii, utpote auctoris coævi, summæque famæ, et sancti Vitam ex professo scribentis. Sed tanta est differentia hujus calculi Prosperiani a temporibus quæ Constantius assignat, et in quibus Beda eum sequitur, ut difficile sit resoluta cui adhareamus. Ante paucos annos indefinitum est, et posset extendi ad Prosperi numeros in sancti Germani annis includendos, nisi Cælestinus interesset, cujus tempora ab hoc calculo nimium distant.

^c Agricolam Severiani. Qui fuerint Agricola et Severianus parum constat quod autem Agricola

atione, non viribus: et casu dux ipse vel pontifex fractus corpore, lassitudine ac sopore resolutus est. Tum vero quasi repugnatore cessante, tempestas excitata convaluit, et jam navigium superfusus fluctibus mergebatur. Tum beatus Lupus, omnesque turbati excitant seniore elementis furentibus opponendum; qui periculi inmanitate constantior Christum invocat, et adsumpto in nomine sanctæ [Al., sanctissimæ] Trinitatis levi aquæ spargine [Al., aspergine] fluctus sævientes opprimit, collegam commonet, hortatur universos, oratio uno ore et clamore profunditur: adest Divinitas, fugantur inimici, tranquillitas serena subsequitur, venti e contrario ad itineris ministeria revertuntur, decursisque brevi spatiis pelagi, optati littoris quiete potiuntur. ^B Ibi conveniens ex diversis partibus multitudo excepit sacerdotes, quos venturos etiam vaticinatio adversa prædixerat. Nunciabant enim sinistri spiritus quod timebant, qui imperio sacerdotum dum ab obsessis corporibus detruduntur, et tempestatis ordinem et pericula quæ intulerant fatebantur, victosque se eorum meritis et imperio non negabant.

Interea Britanniarum insulam apostolici sacerdotes raptim opinione, prædicatione, virtutibus impleverunt: divinusque [Al. add. et] per eos sermo, quotidie non solum in ecclesiis, verum etiam per trivium, per rura prædicabatur; ita ut passim et fideles catholici firmarentur, et depravati viam correctionis agnoscerent. Erat illis apostolorum instar, et gloria et auctoritas per conscientiam, doctrina per litteras, virtutes ex meritis. Itaque regionis universitas in eorum sententiam prompta transierat. Latebant abdi-

non fuerit Leporius, et quod Severianus non fuit Sulpitius Severus, ab omnibus fere contra Baleum conclusum est.

^d Neque... sufficerent. Hæresis Pelagiana, licet ab auctore Brittone derivata, in remotis tamen regionibus propagata fuit, patriamque reliquit felici erroris ignorantia involutam.

^e Magna synodo. Prosper ait quod adactione Palladii diaconi papa Cælestinus Germanum vice sua misit, ut, deturbatis hæreticis, Brittanos ad catholicam fidem dirigat. Et hoc iterum Prosper ipse confirmat in opere contra Collatorem, cap. 41, quod opus a temporis injuriis immunius fuit quam Chronicon: certum tamen est nec Bedam nec Constantium Cælestini meminisse in missione sancti Germani. Jacobus ergo Sirmondus concilium hoc, quod incerti loci vocat, in suam temporum Seriem inserens, non ponit cum Prospero a. 429, sed cum Sigeberto a. 446. Addens inter alia: « Quod cum in vulgari Prosperi Chronico Cælestini papæ temporibus a. 429 affixa est Germani legatio, insititii ut apparet mendii suspitione non caret, ab iis fortasse qui cum Palladium in eas oras a Cælestino missum legissent, Germanum itidem ab eodem in Britanniam destinatum credidere, quod neque a Beda, neque a Constantio, vel Errico, neque ab ullo scriptore antiquo est proditum. » Sirmoudi Notæ posthumæ, t. III Labb., p. 1508.

^f Autissiodorensis. De Auxerre. Præter Constantium prosa, Hericus Autissiodorensis monachus versu sancti Germani Vitam sex libris scripsit, imo et ejus etiam miracula duobus.

^g Trekasenæ. De Troyes in Campania Gallicana. Lupi Vitam vide apud Surium, ad 29 Julii.

sinistræ persuasionis auctores, et more maligni spiritus, gemebant perire sibi populos evadentes, ad extremum diuturna meditatione concepta præsumunt inire conflictum. Procedunt conspicui divitiis, veste fulgentes, circumdati adsentatione multorum: discrimenque certaminis subire maluerunt, quam in populo quem subverterant pudorem taciturnitatis incurere, ne viderentur se ipsi silentio damnavisse. Illic plane immensa multitudo, etiam cum conjugibus ac liberis excita [Al., excitata] convenerat, aderat populus b expectator, et futurus iudex, adstabant partes dispari conditione dissimiles; hinc divina fides, inde humana præsumptio; hinc pietas, inde superbia; inde Pelagius auctor, hinc Christus. Primo in loco beatissimi sacerdotes [Al. add. Germanus atque Lupus] præbuerunt adversariis copiam disputandi, quæ sola nuditate verborum, diu inaniter et aures occupavit et tempora: deinde antistites venerandi, torrentes eloquii sui cum apostolicis et evangelicis imbribus c profuderunt: miscebatur sermo proprius cum divino, et adsertiones d molestissimas lectionum testimonia sequebantur: convincitur vanitas, perfidia confutatur; ita ut ad singulas verborum objectiones errare se, dum respondere nequii [Al., nequivit], fateretur: populus arbiter vix manus continet, iudicium tamen clamore testatur.

CAPUT XVIII.

Ut idem filiam tribuni cæcam inluminaverit, ac deinde ad sanctum Albanum perveniens, reliquias ibidem et ipsius acceperit, et beatorum apostolorum, sive aliorum martyrum posuerit.

Tum subito quidam tribunitiæ potestatis cum conjugē procedit in medium, filiam decem annorum cæcam curandam sacerdotibus offerens, quam illi adversariis offerri præceperunt: sed hi conscientia puniente deterriti, jungunt cum parentibus preces, et curationem parvulæ a sacerdotibus deprecantur: qui inclinatos animo adversarios intuentes, orationem breviter fundunt: ac deinde Germanus plenus Spiritu sancto, invocat Trinitatem; nec mora, adhærentem lateri suo capsulam cum sanctorum reliquiis collo avulsam manibus comprehendit, eamque in conspectu omnium puellæ oculis adplicavit, quos statim evacuatos tenebris lumen veritatis implevit. Exultant parentes, miraculum populus contremiscit: postquam diem ita ex animis omnium suasio iniqua deleta est, ut sacerdotum doctrinam sitientibus desideriis sectarentur.

Compressa itaque perversitate damnabili, ejusque auctoribus confutatis, atque animis omnium fidei pu-

^a Illic. H. Boethius hunc Conventum Londini habitum dicit, lib. viii. Florilegus synodum appellat et Verolamii factam a. 446. Quidam scriptores conventum hunc Britannicum cum synodo Gallicana confundunt.

^b Expectator. Al., et spectator futurus et... expectatur. Omnes lectiones Codd. vet. a se habent.

^c Profuderunt. Locus quo sanctus Germanus ad populum concionatus est, sacello in ejus nomine consecrato insignitus, adhuc ostenditur.

^d Molestissimas. Chiff. solus, modestissimas; Constantius, violentissimas, cui molestissimas sensu accedit.

ritate compositis, sacerdotes beatum Albanum martyrem, acturi [Al., auctori] Deo per ipsum gratias [Al. add. acturi] petierunt, ubi Germanus omnium apostolorum, diversorumque martyrum secum reliquias habens, facta oratione, jussit revelli e sepulcrum, pretiosa ibidem munera conditurus; arbitrans opportunum ut membra sanctorum ex diversis regionibus collecta, quos f pares meritis receperat cælum, sepulcri quoque unius teneret hospitium. Quibus depositis honorifice, atque sociatis, de loco ipso, ubi beati martyris effusus erat sanguis, massam pulveris g secum portaturus abstulit, in qua apparebat, cruore servato, rubuisse h martyrum cædem, persecutore pallente. Quibus ita gestis, innumera hominum eodem die ad Dominum turba conversa B. est.

CAPUT XIX.

Ut eadem causa infirmitatis ibidem detentus, et incendia domorum orando restinxerit; et ipse per visionem a suo sit languore curatus.

Unde dum redeunt, insidiator inimicus, casualibus laqueis præparatis, Germani pedem lapsus occasione contrivit, ignorans merita illius, sicut Job beatissimi, afflictione corporis propaganda: et dum aliquandiu uno in loco infirmitatis necessitate teneretur, in vicina qua manebat casula exarsit incendium: quod consumptis domibus quæ illic palustri harundine tegebantur, ad eum [Al., illud] habitaculum in quo idem jacebat, flabris stimulantibus ferebatur. Concursus omnium ad antistitem convolvit, ut C elatus [Al., elatis] manibus periculum quod imminabat evaderet: quibus increpatis, moveri se, fidei præsumptione non passus est. At multitudo omnis desperatione perterrita, obviam currit incendio. Sed ut Dei potentia manifestior appareret, quidquid custodire tentaverat turba, consumitur; quod vero jacens et infirmus defenderat, reserato [Al., reservato] hospicio sancti viri, expavescens flamma transilivit, ultra citraque desævians, et inter globos flammantis incendii, incolume tabernaculum quod habitator inclusus servabat, emicuit. Exultat turba miraculo, et victam se divinis virtutibus gratulatur. Excubabat diebus ac noctibus ante tugurium pauperis vulgus sine numero; hi animas curare cupientes, hi corpora. Refferri nequeunt quæ Christus operabatur in famulo, qui virtutes faciebat infirmus: et cum debilitati suæ nihil remedii pateretur adhiberi, quadam nocte candentem niveis vestibus vidit sibi adesse personam, quæ manu extensa jacentem videretur ad tollere, eumque consistere firmis vestigiis imperabat: post

^e Sepulcrum... munera conditurus. Horum revelationem, et sæculi super eis repertis devotionem, vide Florileg., ad a. 794.

^f Pares. Chiff. solus, paribus.

^g Secum portaturus. Infra muros Autissiodori basilicam his reliquiis condendis exædificans sancti Albani nomine dedicavit. ERRICUS, lib. i de Miraculis sancti Albani. De aliis autem sancti reliquiis, a monachis Moguntiæ, Ottoniæ, et Colonia Agrippinæ vendicatis, legant alibi quibus ejusmodi lites cordi sunt.

^h Martyrum. Boni Codd., sed non optimi, martyris.

quam horam ita fugatis doloribus recepit pristinam sanitatem ut die reddito itineris laborem subiret in-trepidus.

CAPUT XX.

*Ut iidem episcopi Brittonibus in pugna auxilium cœ-
leste tulerint, sicque domum reversi sint:*

Interea ^a Saxones, Pictique bellum adversum Brit-
tones junctis viribus susceperunt, quos eadem ne-
cessitas in castra contraxerat: et cum trepidi partes
suas pene in pæres judicarent, sanctorum antistitum
auxilium petierunt: qui promissum maturantes ad-
ventum, tantum paventibus fiducia contulerunt, ut
accessisse maximus crederetur exercitus. Itaque
apostolicis ducibus Christus militabat in castris.
Aderant etiam Quadragesimæ venerabiles dies, quos
religiosiores reddebat præsentia sacerdotum, in tan-
tum ut cotidianis prædicationibus instituti, certatim
populi ad gratiam baptismatis convolarent. Nam
maxima exercitus multitudo undam lavacri salutaris
expetiit, et ecclesia ad diem Resurrectionis dominicæ
frondibus contexta componitur, atque in expeditione
campestri instar civitatis aptatur. Madibus baptis-
mate procedit exercitus, fides fervet in populo, et con-
terito [Al., contrito, contempto] armorum [Al., arma-
torum] præsidio, divinitatis expectatur auxilium.
Institutio vel forma castitatis [Al., castrorum] hostibus
nunciatur, qui victoriam quasi de inermi exercitu
presumentes, adsumpta alacritate festinant; quorum
tamen adventus exploratione cognoscitur. Cumque
emensa sollempnitate paschali, recens de lavacro pars
major exercitus arma capere [Al., caperet], et
bellum parare temptaret [Al., add. et], Germanus
^b ducem se prælii profiteretur [Al., profiteretur], eligit
expeditos, circumjecta percurrit, et e regione qua
hostium sperabatur adventus, vallem circumdatam
mediis montibus intuetur. Quo in loco novum com-
ponit exercitum, ipse dux agminis. Et jam aderat
ferox hostium multitudo, quam adpropinquare intue-
bantur in insidiis constituti. Tum subito Germanus
signifer universos admonet, et prædicat ut voci suæ
uno clamore respondeant; securisque hostibus qui se
insperatos adesse confiderent, ^c Alleluiam [Al.,

^a Saxones. Quod Saxones in Britannia fuerint in
primo sancti Germani adventu, eruditis haud parum
negotii dedit. Quidam Saxones hic pro Scottis poni
volunt errore librorum Constantii et Bedæ; alii erro-
rem quærent in Prosperi Chronico, qui e Beda et
Constantio corrigi debeat; alii vero Saxones aiunt
tunc temporis advenisse non ad fixam habitationem,
sed expeditione tantum militari ex fœdere cum Pictis
inito. Harum solutionum prima ex omnibus Mss. re-
futatur, secundam Prosperi ipsius explicatio contra
Collatorem convellit. Ultima suas quidem habet dif-
ficultates, sed rationes etiam suas quæ maxima ex
parte æquilibrium tollant.

^b Ducem. Ne quis incongruum putet quod Germa-
nus exercitum ducat, noverit illum antequam epi-
scopus esset ducatum et regimen temporale Autissio-
dorensis territorii administrasse. De quo auctor
Vite ejus ait: « Deseritur mundi militia, cœlestis
assumitur. »

^c Alleluia. Sanctus Gregorius, in Job. xxvii, 6, hæc
habet verba: « Ecce lingua Brittanicæ quæ nil aliud
noverat quam barbarum fremdere, jamdudum in

A alleluia] tertio repetitam [Al., repetitum] sacerdotes
exclamant. Sequitur una vox omnium, et elatum
[Al., elevatum] clamorem repercusso ære montium
conclusa multiplicant: hostile agmen terrore proster-
nitur, ut [Al. add. ruisse] super se non solum rupes
circumdatas, sed etiam ipsam cœli machinam contrem-
mescunt, trepidationique injectæ vix sufficere pedum
pernicitas credebatur: passim fugiunt, arma proji-
ciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuisse discrimi-
ni: plures etiam timore præcipites, flumen quod
[Al., mensi erant] transierant devoravit. Ultionem
suam innocens exercitus intuetur, et victoriæ con-
cessæ otiosus spectator efficitur. Spolia colliguntur
exposita, et cœlestis palmæ gaudia miles religiosus
amplectitur. Triumphant pontifices hostibus fuis sine
B sanguine, triumphant victoria fide obtenta, non
viribus.

Composita itaque insula securitate multiplici, su-
peratisque hostibus vel invisibilibus vel carne con-
spicuis, reditum moliantur pontifices. Quibus tran-
quillam navigationem, et merita propria et interces-
sio beati martyris Albani paraverunt, quietosque eos
suorum desideriis felix carina ^d restituit.

CAPUT XXI.

*Ut renascentibus virgultis Pelagianæ pestis Germanus
cum Severo Britanniam reversus, prius claudo ju-
veni incessum, deinde et populo Dei, condemnatis
sive emendatis hæreticis, gressum recuperarit fidei.*

^e Nec multo [Al. add. post] interposito tempore,
nuntiatur ex eadem insula, Pelagianam perversita-
tem iterato paucis auctoribus dilatari: rursusque ad
beatissimum virum preces sacerdotum omnium de-
feruntur, ut causam Dei, quam prius obtinuerat,
tutaretur [Al., tueretur]. Quorum petitioni festinus
obtemperat. Namque adjuncto sibi Severo totius
sanctitatis viro, qui erat discipulus beatissimi Patris
Lupi Treccassenorum episcopi, et tunc Treviris ordi-
natus episcopus gentibus primæ Germanicæ verbum
[Al. add. Dei] prædicabat, mare conscendit, et
consentientibus elementis tranquillo navigio Britta-
nias petiit.

Interea sinistri spiritus pervolantes [Al., provo-
lantes] totam insulam, Germanum venire invitis va-
divinis laudibus Ebræum cœpit Alleluia resonare. ^b
Hoc Beda ad Anglorum conversionem retulit, II, 1,
et post eum J. Diaconus, in Vita Gregorii, non ob-
servato quod liber ille scriptus erat ante Anglorum
conversionem, ac proinde hæc verba Gregorii præ-
lium hujus capituli, ejusque Alleluia respexerunt,
præsertim cum id ut jamdudum factum prædicet.

^d Restituit. Remansit. Codd. vulgg.: Remansit in
insula genus utrumque [al., gens utraque] hostes et
cives, Angli et Brittones, quorum Angli pro regno,
Brittones pro vita certabant. Hæc clausula quæ in
variis lectionibus sequitur nullam habet veterum
Mss. auctoritatem; docet tamen quis fuerit sensus
illius temporis cum hæc verba addebantur, id est,
quod in primo sancti Germani adventu Saxones in
Brittania remanebant pro imperio decertantes.

^e Nec multo. Hæc etiam verba calculum Prosperi
turbant. Nam si primus Germani adventus fuit a. 429,
vel multum temporis ad secundum adventum inter-
poni oportet, vel plures annos in secundo fluxisse
quam rebus et historiæ Germani convenire possint,
prout infra patet.

ticinationibus nunciabant; in tantum ut Elafius qui- A dam regionis illius primus, ut in occursum [Al., occursum] sanctorum sine ulla manifesti nuncii relatione properaret, exhibens secum filium quem in ipso flore adolescentiæ debilitas dolenda damnaverat. Erat enim arescentibus nervis contracto poplite, cui per siccitatem cruris usus vestigii negabatur. Hunc Elafium provincia tota subsequitur: veniunt sacerdotes, occurrit inascia multitudo, confestim benedictio, et sermonis divini doctrina profunditur. Recognoscunt populum in ea qua reliquerat [Al., reliquerant] credulitate durantem: intelligunt culpam esse paucorum, inquirunt auctores, inventosque condemnant. Cum subito Elafius pedibus advolvitur sacerdotum, offerens filium, cujus necessitatem ipsa debilitas etiam sine precibus adlegabat: fit communis omnium dolor, præcipue sacerdotum, qui conceptam misericordiam ad divinam clementiam contulerunt: statimque adolescentem beatus Germanus sedere compulit, adirectat poplitem debilitate curvatum, et per tota infirmitatis spatia medicabilis dextera percurrit, salubremque tactum sanitas festina subsequitur, ariditas succum, nervi officia receperunt, et in conspectu omnium filio incolumitas, patri filius restituitur. Implentur populi stupore miraculi, et in pectoribus omnium fides catholica inculcata firmatur. Prædicatio deinde ad plebem de prævaricationis emendatione convertitur, omniamque sententia pravitatis auctores qui erant expulsi insula, sacerdotibus adducuntur ad Mediterranea deferendi, ut et regio absolute et illi emendatione fruere- B tur. Factumque est ut in illis locis multo ex eo tempore fides intemerata perduraret.

Itaque, compositis omnibus, beati sacerdotes ea qua venerant prosperitate redierunt. Porro Germanus a post hæc ad Ravennam pro pace Armoricanæ gentis supplicaturus advenit, ibique a Valentiniano, et Placidia matre ipsius summa reverentia susceptus, migravit ad Christum. Cujus corpus honorifico agmine comitantibus virtutum operibus, suam defertur ad urbem. Nec multo post Valentinianus ab Aetii

^a *Post hæc.* Constantius auctor est Germanum ex Britania reversum, alterum mox iter iniisse Arelatum, quo tempore Galliarum prætorio præfectus est auxiliaris. Qui, ut inquit Sirmondus, præfecturam gessit anno 449, et proximis. Continuo sanctus Germanus Ravennam perrexit, ad placandum Aetium Armoricanis infensum, quod defecissent, cujus criminis causa miseri Alemannis puniendi, atque ulciscendi dedebantur. Dum Ravennæ esset venit mors ejus, et supellectilis distributio, in qua obiter notandum, Placidia matris imperatoris sorti obtigisse capsulam reliquiarum, in eaque pulveris annon aliquid sanguinei Verolamio ablati? Ex toto patet Germanum rediisse secunda vice e Britania sub ultimis tantum vitæ suæ annis, et, si Bedæ et Constantii chronologia abjiciatur, postquam maximum diutini episcopatus spatium in Britania transegisset. Quod tamen legentibus Nennium et historicos nostrates, persuasum foret, nisi tot absurda de sancto Germano, ejusque conversatione in Britania tradidissent. Denique, duo sunt calculi de magni hujus viri legationibus Britannicis, alter Prosperi ab a. 429 ad 435, alter Constantii et Bedæ ab a. 446 ad a. 453, seu

patricii quem occiderat satellitibus interimitur, anno imperii Marciani sexto, cum quo simul Hesperium concidit regnum.

CAPUT XXII.

Ut Brittones, quiescentibus ad tempus exteris, civilibus sese bellis contriverint, simul et majoribus flagitiis submerserint.

Interea Britania [Al., Britannia] cessatum quidem est parumper ab externis, sed non a civilibus bellis. Manebant exterminia civitatum ab hoste dirutarum ac desertarum, pugnabant contra invicem qui hostem evaserant cives. Attamen recente adhuc memoria calamitatis et cladis inflictæ servabant utcumque reges, sacerdotes, privati, et optimates suum quique ordinem. At illis decedentibus, cum successisset ætas tempestatis illius nescia, et præsentis solum serenitatis statum experta, ita cuncta veritatis ac justitiæ moderamina concussa ac subversa sunt, ut earum non dicam vestigium, sed ne memoria quidem, præter [Al., præterquam] in paucis, et valde paucis ulla appareret. Qui inter alia inenarrabilium scelerum facta, quæ historicus eorum Gildus [Al., Gildas] flebili sermone describit, et hoc addebant [Al., addebat], ut nunquam genti Saxonum sive Anglorum secum Britaniam incolenti, verbum fidei prædicando committerent. Sed non tamen divina pietas plebem suam, quam præscivit, deseruit, quin multo digniores genti memoratæ præcones veritatis, per quos crederet, destinavit.

CAPUT XXIII.

Ut sanctus papa Gregorius Augustinum cum monachis ad prædicandum genti Anglorum mittens, epistola quoque illos exhortatoria ne a laborando cessarent, confortaverit.

Siquidem anno ab Incarnatione Domini quingentesimo octogesimo secundo, Mauricius ab Augusto quinquagesimus quartus imperium suscipiens, viginti et uno [Al., uno et viginti] annis tenuit. Cujus anno regni decimo [DCCII] Gregorius, vir doctrina et actione præcipuus, pontificatum Romanæ et apostolicæ sedis sortitus, rexit annos tredecim menses sex, et dies decem; qui divino admonitus instinctu anno circiter. Uterque suos habet nodos quibus extricandis parem hactenus inveni neminem.

CAP. XXII. De his vide Gildam, sect. 26. Ibi ille multa paucis conclusit, et historicæ operis parti finem imposuit. Exinde procedit ad reges et sacerdotes populumque ejus temporis increpandos. Ut non necesse quidem fuerit Bedæ ulteriora crimina, Evangelii nempe detentionem, illis imputare. Sed nec tamen id fecisse Bedam crediderim quod Historicus esset Sæxonius, ut quidam volunt, nam historicus Brittonum Gildas genti suæ in eo non pepercit. Facile Brittones excusatos velim quod Sæxonibus inimicis Evangelium non prædicarent, sed eum neglectum non Bedam solus notavit, Gregorius papa id quæritur, non solum de Brittonibus, sed etiam de Gallis. Liber Gildæ est de Excidio Britannia, satis hodie notus. Gildas auctor fere ignoratur, nimia, scilicet, distinctione obrutus. Hinc tot cognomina, Albanus, Sapiens, Badonicus, Historicus, cum revera unus est idemque Gildas, cujus ætatem habes supra, cap. 16, Historiam per magnam hucusque hujus Bedæ operis partem.

decimo quarto ejusdem principis, adventus vero Anglorum in Britanniam anno circiter centesimo quinquagesimo, misit servum Dei Augustinum, et alios ^a plures cum eo monachos timentes Dominum, prædicare verbum Dei genti Anglorum. Qui cum jussis pontificalibus obtemperantes, memoratum opus adgredi cœpissent, jamque ^b aliquantulum [Al., aliquantum] itineris confecissent, perculsi timore inertii, redire domum potius, quam barbaram, feram, incredulamque gentem, cujus ne linguam quidem nossent, adire cogitabant, et hoc esset tutius communi consilio decernebant. Nec mora, Augustinum, quem eis episcopum ordinandum si ab Anglis susciperentur disposuerat, domum remittunt, qui a beato Gregorio humili supplicatu obtineret ne tam periculosam, tam laboriosam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias mittens ^c litteras, in opus eos verbi, divino confisos auxilio, proficisci suadet. Quarum videlicet litterarum ista est forma:

Gregorius servus servorum Dei, servis Domini nostri.

Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quæ cœpta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi filii, oportet ut opus bonum quod, auxiliante Domino, cœpistis, impleatis. Nec labor vos ergo itineris, nec maledicorum hominum linguæ deterreant: sed omni instantia, omnique fervore, quæ inchoastis, Deo auctore, peragite: scientes quod laborem magnum major æternæ retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino ^d præposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite: scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quidquid a vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, et vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat; quatenus etsi vobiscum laborare nequeam, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare,

^a Plures. Vide cap. infra 25.

^b Aliquantulum. Ex epistolis Gregorii ad Stephanum abbatem Lerinensem, et Protasium episcopum Aquensem, et Arigium patricium, colligitur consedisse socios Augustini in Provincia, non longe ab insula Lerinensi.

^c Litteras. Collectionem litterarum quas Gregorius de hac missione scripsit, una cum serie itineris hujus Britannici, vid. append., n. 6.

^d Præposito. Monasterii sancti Andreæ quod Gregorius Romæ fundavit, et e quo monachi ad hoc ministerium extracti sunt.

^e Data. Frustra hic Baronius Bedam carpit in annis Mauricii, tum mendoso utens Ms., tum in principio imperii Mauriciani supputando deceptus. Loco enim anni post consulatum ejusdem 13 quem genuini Codices Bedæ exhibent, ille ex Codice quodam corrupto legit 14. Deinde annum Mauricii decimum quartum ipse undecimum statuit, primos Mauricii annos tardius consignans, vel potius omittens.

^f Etherium Arelatensem. Pro concessio habetur errorem hic esse, Etherium poni pro Virgilio, cum Etherius tunc temporis Lugdunensis episcopus fuit. Sed an in eo consistat error valde dubitandum est. Primo enim epistola quæ in Beda est ad Etherium Arelatensem, non invenitur eo titulo in Gregorii

scilicet, volo. Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii. ^e Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta.

CAPUT XXIV.

Ut Arelatensi episcopo [Al., archiepiscopo] epistolam pro eorum susceptione miserit.

Misit etiam tunc isdem venerandus pontifex ad Etherium Arelatensem episcopum [DCXVI], ut Augustinum Britanniam pergentem benigne susciperet, litteras, quarum iste est textus:

Reverentissimo et sanctissimo fratri Etherio coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei.

Licet apud sacerdotes habentes Deo placitam caritatem religiosi viri nullius commendatione indigeant; quia tamen aptum scribendi se tempus ingressit, fraternitati vestræ nostra mittere scripta curavimus: insinuantes, latores præsentium Augustinum servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei, illic [Al., illuc] nos pro utilitate animarum, auxiliante Domino, direxisse: quem necesse est ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvare, et sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam, ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare. Scientes quod, ea cognita, tota vos propter Deum devotione ad solaciandum, quia res exigit, commodelis. Candidum præterea presbyterum, communem filium, quem ad gubernationem patrimonioli [Al., patrimoniali] Ecclesiæ nostræ transmisimus, caritati vestræ in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta.

Registro. Deinde habetur in Registro alia epistola ad Virgilium Arelatensem, ejusdem quidem tenoris, sed alterius formæ. Exinde colligo erratum potius esse in epistola, quam in nomine. Augustino abeunte Gregorius plures epistolas scripsit eodem die, earum originales in scrinio apostolico simul jacentes Nothelmus transcripsit, et quidni potuit unam pro alia sumere, et illam quæ ad Etherium Lugdunensem scripta fuit, loco ejus quæ ad Virgilium Arelatensem, nominibus et titulis lapsu transpositis ad Bedam asserre. ΣΜΙΤΗ. — Ad Etherium Arelatensem. Imo ad Etherium Lugd., ut scite asserit Sirmundus, t. I Conc. Gall., in not. ad p. 420. Præfuit Etherius Lugd. ex a. 589 ad 602, ut colligitur ex Actis concil. et ex Rom. Pont. epist. Hæc porro epist. Greg. M. data est x Kal. Aug., indict. 14, adeoque a. 596. Cui geminam habes l. vi Regist., epist. 52, iuscriptam: *Palladio episcopo de Sanctonis, Pelagio de Turonis, et Sereno de Massilia, episcopis Galliarum a paribus* (Vid. *Patrol.* tom. LXXXVII, col. 836). Unde apparet fuisse illam commendatitiam circularem. In hunc errorem de Etherii sede inductus videtur Beda a Nothelmo presbytero a quo hanc et alias epistolas Angliam spectantes de Romanæ Ecclesiæ scrinio acceptas et ad se delatas fuisse Beda ipse profiteretur in præfatione suæ Historiæ ad Ceolvulfum regem. CHIFFL.

CAPUT XXV.

Ut veniens Britanniam Augustinus, primo in insula Tanato, regi Cantuariorum prædicaret; et sic accepta ab eo licentia, Cantiam prædicaturus intraverit.

Roboratus ergo confirmatione beati Patris Gregorii Augustinus cum famulis Christi qui erant cum eo, rediit in opus verbi, pervenitque Britanniam [DXXVII]. Erat eo tempore rex Ædilberctus in Cantia potentissimus, qui ad confinium usque Humbræ [Al., Humbr] fluminis maximi quo Meridiani et Septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat. Est autem ad Orientalem Cantiae plagam Tanatos insula non modica, id est, magnitudinis juxta consuetudinem æstimationis Anglorum, familiarum sexcentarum, quam a continenti terra secernit fluvius Vantsomu, qui est latitudinis circiter trium stadiorum, et duobus tantum in locis est transmeabilis: utrumque enim caput protendit in mare. In hac ergo adplicuit servus Domini Augustinus, et socii ejus viri ut ferunt ferme quadraginta. Acceperunt autem, præcipiente beato papa Gregorio, de gente Francorum interpretes, et mittens ad Ædilberctum, mandavit se venisse de Roma, ac nuncium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus, æterna in cælis gaudia, et regnum sine fine cum Deo vivo et vero futurum, sine ulla dubietate [Al., dubitatione] promitteret. Qui, hæc audiens, manere illos in ea quam adierant insula, et eis necessaria ministrari donec videret quid eis faceret, jussit. Nam et antea fama ad eum Christianæ religionis pervenerat, utpote qui et uxorem habebat Christianam de gente Francorum regia, vocabulo ^b Bercta [Al., nomine Berctam]; quam ea conditione a parentibus acceperat, ut ritum fidei ac religionis suæ cum episcopo quem ei adiutorem fidei dederant, nomine ^c Liudhardo, inviolatum [Al., inviolatam] servare licentiam haberet.

Post dies ergo [Al. add. aliquot] venit ad insulam rex, et residens sub divo, jussit Augustinum cum sociis ad suum ibidem advenire colloquium. Caverat enim ne in aliquam domum ad se introirent, veteris usus augurio, ne superventu suo, si quid maleficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non dæmonica [Al., dæmoniaca], sed divina virtute præditi veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam, lætanisque canentes, pro sua simul et eorum propter quos et ad quos venerant salute æterna, Domino supplicabant. Cumque ad jussionem regis residentes, verbum ei vitæ, una cum omnibus qui aderant ejus comitibus prædicarent, respondit

A ille dicens: « Pulchra sunt quidem verba et promissa quæ adfertis; sed quia nova sunt, et incerta, non his possum adsensum tribuere, relictis eis quæ tanto tempore cum omni Anglorum gente servavi. Verum quia de longe huc peregrini venistis, et ut ego mihi videor perspexisse, ea quæ vos vera et optima credebatis, nobis quoque communicare desiderastis; nolumus molesti esse vobis: quin potius benigno vos hospitio recipere, et quæ victui sunt vestro necessaria, ministrare curamus: nec prohibemus quin omnes quos potestis fidei vestræ religionis prædicando societis. ^d Dedit ergo eis mansionem in civitate Doruvernensi, quæ imperii sui totius erat metropolis, eisque, ut promiserat, cum administratione victus temporalis, licentiam quoque prædicandi non abstulit. Fertur autem quia adpropinquantes civitati, more suo cum cruce sancta, et imagine magni regis Domini nostri Jesu Christi, hæc lætaniam consona voce modularentur: *Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista, et de domo sancta tua, quoniam peccavimus. Alleluia.*

CAPUT XXVI.

Ut idem in Cantia primitivæ Ecclesiæ et doctrinam simul imitatus et vitam, atque in urbe regis sedem episcopatus acceperit.

At ubi datam sibi mansionem intraverant, cœperunt apostolicam primitivæ Ecclesiæ vitam imitari [DXXVIII]; orationibus, videlicet, assiduis, vigiliis, ac jejuniis serviendo, verbum vitæ quibus poterant prædicando, cuncta hujus mundi velut aliena spernendo; ea tantum quæ victui necessaria videbantur, ab eis quos docebant, accipiendo, secundum ea quæ docebant ipsi per omnia vivendo, et paratum ad patendum adversa quæque, vel etiam ad moriendum pro ea quam prædicabant veritate, animum habendo. Quid mora? Crediderunt nonnulli, et baptizabantur; mirantes simplicitatem innocentis vitæ, ac dulcedinem doctrinæ eorum cælestis. Erat autem prope ipsam civitatem ad Orientem Ecclesia in honorem ^e sancti Martini antiquitus facta, dum adhuc Romani Britanniam incolerent, in qua regina, quam Christianam fuisse prædiximus, orare consueverat. In hac ergo et ipsi primo convenire, psallere, orare, missas facere, prædicare et baptizare cœperunt; donec rege ad fidem converso, majorem prædicandi per omnia, et ecclesias fabricandi vel restaurandi licentiam acciperent.

At ubi ipse etiam inter alios delectatus vita mundissima sanctorum, et præmissis eorum suavissimis, quæ vera esse miraculorum quoque multorum ostendit

vide Henschenium, ad diem 24 Februarii.

^d Dedit eis mansionem. In ea urbis parte quæ Stablegate dicta est, ut W. Thorn tradit.

^e Sancti Martini. In hac Ecclesia episcopus postea positus qui archiepiscopo in publicis regis et Ecclesiæ negotiis occupato suppetias daret, ad confirmationes, ordinationes, aliaque ministeria sibi demandata, donec Lanfranci temporibus episcopo moriente neminem surrogari placuit, et sic ibi cessavit episcopi et nomen et officium.

^a Familiarum. Hidarum sive carrucatarum. Portio terræ est centum circiter acrarum cujus cultura familiæ alendæ sufficiat.

^b Bercta. Fuit Charibercti Francorum regis filia, et Clotarii primi neptis.

^c Liudhardo. Episcopo Sylvanectensi in Gallia, ut tradit Thomas Sprott auctor Historiæ monast. sancti Augustini Cant., et ex eo Gulielmus Thorn, in suo Chronico, cap. 2, licet nulla ejus mentio sit apud San-Marthanos in episcopis Sylvanectensibus. De eo

sione firmaverant, credens ^a baptizatus est, cœpere plures ad audiendum verbum confluere, ac relicto gentilitatis ritu, unitati se sanctæ Christi Ecclesiæ credendo sociare. Quorum fidei et conversioni ita congratulatus esse rex perhibetur, ut nullum tamen egeret ad Christianismum; sed tantummodo credentes arctiori dilectione, quasi concives sibi regni cælestis, amplecteretur. Didicerat enim a doctoribus auctoribusque suæ salutis, servitium Christi voluntarium, non coactitium esse debere. Nec distulit, quin etiam ipsis doctoribus suis locum sedis eorum gradui congruum, in ^b Doruvernii [Al., Dorovernia] metropoli sua donaret, simul et necessarias in diversis ^c specibus possessiones conferret.

CAPUT XXVII.

Ut idem episcopus factus, Gregorio papæ, quæ sint Britanniæ gesta mandarit, et [Al. add. de] simul necessariis ejus responsa petens acceperit.

^d Interea vir Domini Augustinus venit ^e Arelas, et ab archiepiscopo ejusdem civitatis Ætherio, juxta quod jussa sancti Patris Gregorii acceperant, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est [DCCVII], reversusque Britanniam, misit continuo Romam Laurentium presbyterum, et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi suscepisse, ac se episcopum factum esse referrent [DCCVIII]: simul et de eis quæ necessariae videbantur quæstionibus, ejus consulta flagitans. Nec mora, congrua quæsitui responsa recepit; quæ etiam huic Historiæ nostræ commodum duximus indere.

I. Interrogatio beati [Al. om. beati] Augustini episcopi Cantuariorum Ecclesiæ. De episcopis, qualiter cum suis clericis conversentur, vel de his quæ fidei oblationibus accedunt altario [Al., altari]; quantæ debeant fieri portiones, et qualiter episcopus agere in Ecclesia debeat.

Respondit Gregorius papa [Al., responsio Gregorii papæ] urbis Romæ. Sacra Scriptura testatur, quam te bene nosse dubium non est, et specialiter beati Pauli

^a Baptizatus. Hoc factum die Pentecostes ut fert Traditio: Et quidem a. 597, antequam Augustinus in Gallias ordinandus transiret, id enim et narratio et res ipsa requirit.

^b Doruvernii. Ipse Ædilberctus Regulbium demigravit, ibique novum sibi palatium condidit.

^c Speciebus. Possessiones ab Ædilbercto donatas vide Mon. Angl. 1, de Mon. Cantuar. Ubi nota etiam obiter quod in quibusdam harum donationum chartis errores nonnulli in typos irrepserunt, quos e Ms. Aul. Trin. Cantab. corrigere liceat.

^d Interea. Sunt qui Augustinum negant iterum transfretasse, et ordinatum volunt in primo per Gallias transitu. Hoc autem non solum contra Bedam est, sed contra rei ipsius rationem. Quis enim putet Augustinum factum episcopum antequam sciret habiturum se populum cui præesset; deinde si ordinandus foret antequam Britanniam intraret, cur non Romæ potius a Gregorio ipso, quam Arelate ab Ætherio. Recte igitur a Beda dictum est Augustinum e reliquis designatum qui ordinaretur si ab Angelis susciperentur, cap. 23. Atque hoc comperto, tunc et non antea de ordinatione cogitat. Quod autem hic urgetur a brevitate temporis inter Augustini ordinationem, et celebrem baptismum cujus Gregorius meminit in epistola ad Eulogium Alexandrinum, nihil

A ad Timotheum Epistolæ, in quibus eum erudire studuit qualiter in domo Dei conversari debuisset. ^f Mos autem sedis apostolicæ est, ordinatis episcopis præcepta tradere, ut in omni stipendio quod accedit, quatuor debeant fieri portiones; una videlicet episcopo et familiæ propter hospitalitatem, atque susceptionem; alia clero; tertia pauperibus; quarta ecclesiis reparandis. Sed ^g quia tua fraternitas monasterii regulis erudita, seorsum fieri [Al., vivere] non debet a clericis suis, in Ecclesia Anglorum, quæ auctore Deo nuper adhuc ad fidem adducta est, hanc debet conversationem instituere, quæ initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris; in quibus nullus eorum ex his quæ possidebant, aliquid suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia.

B ^h Si qui vero sunt clerici extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipere. Quia et de hisdem patribus [Al., partibus] de quibus præfati sumus, novimus scriptum quod *dividebatur singulis prout cuique opus erat* (Act. iv, 35). De eorum quoque stipendio cogitandum atque providendum est, et sub Ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant et canendis psalmis invigilent, et ab omnibus illicitis et cor et linguam et corpus Deo auctore conservent. Communi autem vita viventibus jam de faciendis portionibus, vel exhibenda hospitalitate, et adimplenda misericordia, nobis quid erit loquendum? Cum omne quod superest, in causis piis ac religiosis erogandum est, Domino omnium magistro docente: *Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41).

II. Interrogatio Augustini. Cum una sit fides, sunt [Al., cur sunt, cur cum sunt] Ecclesiarum diversæ consuetudines, et altera consuetudo missarum in sancta Romana Ecclesia, atque altera in Galiarum tenetur?

Respondit Gregorius papa. Novit fraternitas tua [Dist. 3.] Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit nutritam. Sed mihi placet [Al. add. ut],

habet momenti. Satis enim est temporis in brevissimo calculo ad utrumque opus peragendum. Quis dubitet episcopum ad populum suum quam citissime reversurum, populum ad episcopum reversum quam citissime conflurum? Et exinde quidem concludo Gregorium recepisse nuntium hujus baptismi Anglorum, et episcopatus Augustini quod Eulogio transmisit, hoc ipso tempore per Laurentium et Petrum hic expresse ab Augustino missos continuo postquam reversus est.

^e Arelas. Rationem ordinationis ab episcopo Arelatensi potius quam ab alio, habes partim in hoc ipso capite responsione 7. Ecclesia Arelatensis habuit ab antiquo singulares præminentias, et cum ab aliis invaderetur, precibus et argumentis sibi non defuit. De quo vide Quesnellum, ad Leonis I opp.

^f Mos.... est. GRATIAN., CAUS. XII, q. 2, c. 30.

^g Quia tua fraternitas. GRAT., CAUS. XII, q. 8, c. 8.

^h Si qui vero. Editio Paris. a. 1518 apud Spelman. inserit hoc loco aliam interrogationem: « Opto doceri an clerici continere non valentes possint contrahere. Et si contraxerint, an debeant ad sæculum redire. » Cui pars responsionis primæ in Beda, ab his verbis *Si qui vero*, etc., applicatur. GRATIAN., parte 1, dist. 32. Item XII, q. 1.

sive in Romana, sive in Galliarum, seu in qualibet Ecclesia, aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, et in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc ad fidem nova est, institutione præcipua, quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, et hæc quasi infasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.

III. *Interrogatio Augustini.* Obsecro quid pati debeat, si quis aliquid de Ecclesia furtu [Al., furto] abstulerit?

Respondit Gregorius. Hoc tua fraternitas (*Grat., caus. xii, q. 2, c. 11*) ex persona furis pensare potest, qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui habentes subsidia furtum perpetrant; et sunt alii qui hac in re ex inopia delinquant: unde necesse est ut quidam damnis, quidam vero verberibus; et quidam districtius [Al. strictius], quidam autem levius corrigantur. Et cum paulo districtius agitur, ex caritate agendum est, et non ex furore: quia ipsi hoc præstatur qui corrigitur, ne gehennæ ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis verberibus feriunt, et tamen ipsos quos doloribus adfligunt habere heredes quærent; et quæ possident ipsis servant quos irati insequi videntur. Hæc ergo caritas in mente tenenda est, et ipsa modum correptionis dicat [Al. dicet], ita ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat. Adde [Al., addis, addas] etiam, quomodo ea quæ furtu de Ecclesiis abstulerint reddere debeant. Sed absit ut Ecclesia cum augmento recipiat quod de terrenis rebus videtur amittere, et lucra de vanis quærare.

IV. *Interrogatio Augustini.* Si debeant duo germani fratres singulas sorores accipere, quæ sunt ab illis longa progenie generatæ?

Respondit Gregorius. Hoc fieri modis omnibus licet: nequaquam enim in sacris eloquiis invenitur quod huic capitulo contradicere videatur.

V. *Interrogatio Augustini.* Usque ad quotam generationem fideles debeant cum propinquis sibi conjugio copulari? ^b et novercis et cognatis si liceat copulari conjugio?

Respondit Gregorius. Quædam terrena lex (*Grat., xxxv, q. 2, c. 20*) in Romana republica permittit, ut sive frater et soror, seu duorum fratrum germanorum vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est ut

^a *Quærare.* Chiff. solus: *Quærare; sed propriis acceptis rebus, ampliora non requirat Ecclesia.*

^b *Et novercis...* Ed. Par. 1518, apud Spelman., non habet hæc de novercis et cognatis; sed de eis aliam interrogationem facit post sanguinem fudit.

^c *Tertia.* Vide epist. Felicis et Gregorii, Regist. l. xii, epist. 10; append. n. 6.

jam ^c tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat: nam secunda quam prædiximus, a se omni modo debet abstinere. Cum noverca autem miscere [Al., misceri] grave est facinus, quia et in lege scriptum est: *Turpitudinem patris tui non revelabis (Levit. xviii, 7)*. Neque enim patris turpitudinem filius revelare potest. Sed quia scriptum est: *Erunt duo in carne una (Gen. ii, 24)*, qui turpitudinem novercæ, quæ una caro cum patre fuit, revelare præsumpserit, profecto patris turpitudinem revelavit. Cum cognata quoque miscere prohibitum est, quia per conjunctionem priorem caro fratris fuerat facta. Pro qua re etiam Johannes Baptista capite truncatus est, et sancto martyrio consummatus, cui non est dictum ut Christum negaret, et [Al. add. tamen] pro Christi confessione occisus est; sed quia isdem Dominus noster Jesus Christus dixerat: *Ego sum veritas (Joan. xiv, 6)*; quia pro veritate Johannes occisus est, videlicet et pro Christo sanguinem fudit. ^d Quia vero sunt multi in Anglorum gente qui, dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando conjugio dicuntur admixti, ad fidem venientes admonendi sunt ut se abstineant, et grave hoc esse peccatum cognoscant. Tremendum Dei iudicium timeant, ne pro carnali dilectione [Al., delectatione] tormenta æterni cruciatus incurrant. Non tamen pro hac re, sacri corporis ac sanguinis Domini communionem privandi sunt, ne in eis illa ulcisci videantur, in quibus se per ignorantiam ante lavacrum baptismatis adstrinxerunt. In hoc enim tempore sancta Ecclesia quædam per fervorem corrigit, quædam per mansuetudinem tolerat, quædam per considerationem dissimulat, atque ita portat et dissimulat, ut sæpe malum quod adversatur portando et dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt, admonendi sunt, ne tale aliquid audeant perpetrare. Si qui autem perpetraverint, corporis et sanguinis Domini communionem privandi sunt: quia sicut in his qui per ignorantiam fecerunt, culpa aliquatenus toleranda est, ita in his fortiter insequenda, qui non metuunt sciendo peccare.

VI. *Interrogatio Augustini.* Si longinquitas itineris magna interjacet, ut episcopi non facile valeant convenire, an debeat sine aliorum episcoporum præsentia episcopus ordinari?

Respondit Gregorius. Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inveniris (*Vid. l. iii, 28; iv, 2*), ordinare episcopum non aliter nisi sine episcopis potes. Nam quando de Gallis episcopi veniunt [Al., veniant], qui in ordinatione episcopi testes adsistant? Sed fraternitatem tuam ita volumus episcopos ordinare (*Grat., dist. lxxx, c. 6*),

^d *Quia vero sunt.* Editio Paris. a. 1518 inserit hic septimam interrogationem: « Declarari posco an si turpiter conjunctis sit indicenda separatio, et sacre communionis deneganda oblatio? » Cui pars responsionis quintæ in Beda, ab his verbis: *Qui vero sunt multi, etc.*, applicatur.

ut ipsi sibi episcopi longo intervallo minime disjunctantur; quatenus nulla sit necessitas, ut in ordinatione episcopi, pastores quoque alii quorum presentia valde est utilis, facile debeant convenire. Cum igitur auctore Deo ita fuerint episcopi in propinquis sibi locis ordinati, per omnia episcoporum ordinatio sine adgregatis tribus vel quatuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritualibus ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum conjugia in mundo celebrantur, conjugati quique convocantur, ut qui in via jam conjugii præcesserunt, in subsequentis quoque copulæ gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spiritali ordinatione, qua per sacrum ministerium homo Deo conjungitur, tales conveniant, qui vel in propectu [Al., profectu] ordinati episcopi gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Deo preces pariter fundant.

VII. *Interrogatio Augustini.* Qualiter debemus cum Galliarum Britanniarumque episcopis agere?

Respondit Gregorius. In Galliarum episcopis [Al., episcopos] nullam tibi auctoritatem tribuimus (Grat., xv, q. 2, c. 3): quia ab antiquis prædecessorum meorum temporibus Palli in Arelatense episcopus accepit, quem nos privare auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat ut fraternitas tua ad Galliarum provinciam transeat, cum eodem Arelatense episcopo debet agere, qualiter, si qua sunt in episcopis vitia, corrigantur. Qui si forte in disciplinæ vigore tepidus existat, tuæ fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolas fecimus (Lib. xi, indict. 4, epist. 68), ut cum tuæ sanctitatis presentia in Galliis, et ipse tota mente subveniat, et quæ sunt Creatoris nostri jussioni contraria, ab episcoporum moribus compescat. Ipse autem extra auctoritatem propriam [Al., ex auctoritate propria] episcopos Galliarum judicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bona quoque opera eorum imitationi monstrando, pravorum mentes ad sanctitatis studia reforma: quia scriptum est in lege: *Per alienam messem transiens, falcem mittere non debet, sed manu spicas contere et manducare* (Deut. xxiii, 25; Grat., vi, q. 3). Falcem enim iudicii mittere non potes in ea segete quæ alteri videtur esse commissa; sed per affectum boni operis, frumenta dominica vitiorum

^a *Corrigantur.* Editio Paris. quam novam Spelmannus vocat, id est, anni, ut videtur, 1545, inserit hic Obsecrationem Augustini. Obsecro ut reliquæ sancti Sixti martyris nobis transmittantur. *Concessio Gregorii.* Fecimus quod petisti, quatenus populus qui in loco quondam sancti Sixti martyris corpus dixerunt venerari, quod tuæ fraternitati nec verum nec veraciter sanctum videtur, certa sanctissimi et probatissimi martyris beneficia suscipiens, colere incerta non debeat. Mihi tamen videtur quia si corpus quod a populo cujusdam martyris esse creditur, nullis illis miraculis coruscet, et neque aliqui de antiquioribus existunt, qui se a parentibus passionis ejus ordinem audisse fateantur, ita reliquæ quas petisti, seorsum condendæ sunt, ut locus in quo præfatum corpus jacet modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus certum deserere, et incertum venerari. Occasio hujus obsecrationis fuisse dicitur, quod Au-

suorum paleis exspolia, et in Ecclesiæ corpore monendo et persuadendo quasi mandendo converte. Quidquid vero ex auctoritate agendum est, cum prædicto Arelatense episcopo agatur, ne prætermitti possit hoc, quod antiqua Patrum institutio invenit [Al. add. effectum]. Britanniarum vero omnes episcopos tuæ fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, perversi auctoritate ^a corrigantur.

VIII. *Interrogatio Augustini.* Si prægnans mulier debeat baptizari? aut postquam genuerit, post quantum tempus possit ecclesiam intrare? aut etiam ne morte præoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri baptismatis sacramenta percipere? aut post quantum temporis huic vir suus possit in carnis copulatione conjungi? aut si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam intrare ei liceat, aut sacræ communionis sacramenta percipere? aut vir suæ conjugii permistus, priusquam lavetur aqua, si ecclesiam possit intrare? vel etiam ad mysterium communionis sacræ accedere? Quæ omnia rudi Anglorum genti oportet haberi [Al., habere] comperta.

Respondit Gregorius. Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam, cui jam et responsum reddidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere et sentire potuisti, credo quia mea apud te volueris responsione firmari. Mulier etenim prægnans cur non debeat baptizari, cum non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa aliqua fecunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent, immortalitatem quam acceperant recto Dei iudicio perdidissent. Quia itaque isdem omnipotens Deus humanum genus pro culpa sua funditus extinguere noluit, et immortalitatem homini pro peccato suo abstulit; et tamen pro benignitate suæ pietatis, fecunditatem ei sobolis reservavit. Quod ergo naturæ humanæ ex omnipotentis Dei dono servatum est, qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohibere? In illo quippe mysterio, in quo omnis culpa funditus extinguitur, valde stultum est, si donum gratiæ contradicere posse videatur. Cum vero enixa fuerit mulier (Grat., dist. v, c. 1), post quot dies debeat ecclesiam intrare, Testamenti veteris ^b præceptione didicisti (Levit. xi), ut pro masculo diebus triginta tribus, pro femina autem diebus sexaginta sex debeat abstinere.

Augustinus invenisset in Cantio traditionem de Sixto quodam cujus reliquæ a Brittanis olim colebantur. Hanc ille falsam merito suspicatus, veras, quas putavit, reliquias petiit. Sed de hac obsecratione vel responsione Beda nihil habet. Additiones has dedit Spelmannus sine ullo Ms., eas Benedictini Editores Gregorii epist. 64 Lib. xi, indict. 4, ex fide quorundam Mss. Gregorianorum, typis reddiderunt, easdem igitur, ne quid lector desideret, textui Bedæ genuino supposui.

^b *Præceptione.* Codd. vulgg.: *Præcepto manifestum est, quod ita habet: « Mulier si suscepto semine pepererit masculum, triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ; omne sanctum non tanget; non ingrediatur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Sin autem feminam pepererit, sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. »*

Quod tamen sciendum est quia in mysterio accipitur. A Nam si hora eadem qua genuerit, actura gratias intrat ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur: voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est; nam in prolis prolatione gemitus. Unde et ipsi primæ matri omnium^a dicitur: *In doloribus paries* (Gen. iii, 6). Si itaque enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam ei pœnam suam in culpam deputamus. Baptizare autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, vel ipsam [Al., ipsa] hora eadem qua gignit [Al., genuit], vel hoc quod gignitur, eadem qua natum est, nullo modo prohibetur: quia sancti mysterii gratia sicut viventibus atque discernentibus, cum magna discretione providenda est; ita his quibus mors imminet, sine ulla dilatione proferenda; ne dum adhuc tempus ad præbendum redemptionis mysterium quæritur, interveniente paululum mora inveniri non valeat qui redimatur.

Ad ejus vero [Al., ergo] concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque qui gignitur, ablaciatur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit, ut mulieres, filios quos gignunt, nutrire [Al., quos gignunt filios, alere] contempnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant, quod videlicet ex sola causa incontinentiæ videtur inventum: quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hæ itaque quæ filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent admisceri: quippe quia et sine partus causa, cum in-
suetis [Al., consuetis suis] menstruis detinentur, viris suis misceri prohibentur; ita ut morte lex sacra feriat, si quis vir ad menstruatam mulierem accedat (Levit. x). Quæ tamen mulier dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet; quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet reputari: et per [Al., pro] hoc quod invita patitur, justum non est ut ingressu ecclesiæ privetur. Novimus namque quod mulier quæ fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens, vestimenti ejus simbriam tetigit, atque ab ea statim sua infirmitas recessit (Luc. viii). Si ergo in fluxu sanguinis posita, laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur quæ menstruam sanguinis patitur, ei non liceat Domini ecclesiam intrare? Sed dicis: D Illam infirmitas compulit; has vero de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende autem, frater carissime, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ, est digno Dei iudicio post culpam ordinatum. Esurire namque, sitire, æstare, algere, lassescere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud, contra famem alimenta, contra sitim potum, contra æstum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem quærere, nisi medicamentum quidem [Al., quoddam] contra ægrotudines explorare? Feminæ itaque et menstruis sui

sanguinis fluxus egritudo est. Si igitur bene præsumsit [Al., præsumpsit] quæ vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personæ infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quæ naturæ suæ vitio infirmantur? Sanctæ autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est; sed si perciperit, non judicanda. Bonarum quippe mentium est, et ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est; quia sæpe sine culpa agitur quod venit ex culpa: unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa [Al., comedimus, ex culpa autem] primi hominis factum est ut esuriamus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quæ [Al., quia] naturaliter accedit [Al., accedit]. Sed tamen quod natura ipsa ita vitiosa est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium, in quo se ipsa qualis per iudicium facta sit, humana natura cognoscat. Et homo qui culpam sponte perpetravit, reatum culpæ portet invitus. Atque ideo feminæ cum semetipsis considerant, et si in menstrua consuetudine ad sacramentum dominici corporis et sanguinis accedere non præsumant, de sua recta consideratione laudandæ sunt; dum vero percipiendo [Al., percipiendi] ex religiosæ vitæ consuetudine, ejusdem mysterii amore rapiuntur, reprimendæ, sicut prædiximus, non sunt. Sicut enim in Testamento Veteri exteriora opera observantur, ita in Testamento Novo, non tam quod exterius agitur, quam id quod interius cogitatur, sollicita intentione attenditur, ut subtili sententia puniatur. Nam cum multa lex velut immunda manducare prohibeat; in Evangelio tamen Dominus dicit: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quæ exeunt de ore, illa sunt quæ coinquinant hominem* (Matth. xv, 11). Atque paulo post subiecit exponens: *Ex corde exeunt cogitationes malæ* (Matth. xv, 19). Ubi ubertim indicatum est, quia illud ab omnipotente Deo pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutæ cogitationis radice generatur. Unde Paulus quoque apostolus dicit: *Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum* (Tit. i, 15). Atque mox ejusdem causam coinquinationis adnuntians subjungit: *Coinquinata sunt enim et mentes eorum et conscientia*. Si ergo ei cibus immundus non est cui mens immunda non fuerit: cur quod munda mente mulier ex natura patitur, et in immunditiam reputetur?

Vir autem cum propria conjuge dormiens (Grat., de pœnit. dist. vii, q. 4, c. 7), nisi lotus aqua, intrare ecclesiam non debet; sed neque lotus intrare statim debet. Lex autem veteri populo præcepit, ut mixtus vir mulieri, et lavari aqua debeat, et ante solis occasum ecclesiam non intrare: quod tamen intellegi spiritaliter potest. Quia mulieri vir miscetur, quando illicitæ concupiscentiæ animus in cogitatio-

^a Dicitur. Vulgg., D i præceptum transgressæ dictum est: « Multiplicabo ærumnas tuas et concupiscentias tuas, etc. »

ne per delectationem conjungitur; quia nisi prius ignis concupiscentiæ a mente deferveat, dignum se congregationi fratrum æstimare non debet, qui se gravari per nequitiam pravæ voluntatis videt. Quavis de hac re diversæ hominum nationes diversa sentiant, atque alia custodire videantur, Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriæ conjugis, et lavacri purificationem quærere, et ab ingressu Ecclesiæ paululum reverenter abstinere. Nec hæc dicentes, culpam deputamus esse conjugium; sed quia ipsa [Al., ista] licita admixtio conjugis sine voluntate [Al., voluptate] carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum est; quia voluntas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio, sive fornicatione, sed de legitimo conjugio natus fuerat qui dicebat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. I, 7)*. Qui enim in iniquitatibus conceptum se noverat, a delicto se natum gemebat: quia portat [Al. add. arbor] in ramo humorem vitii, quem traxit ex radice. In quibus tamen verbis non [Al., tamen non] admixtionem conjugum iniquitatem nominat, sed ipsam videlicet voluptatem admixtionis. Sunt etenim multa quæ licita probantur esse ac [Al., licita ac] legitima, et tamen in eorum actu aliquatenus foedamur; sicut sæpe irascendo culpas insequimur, et tranquillitatem in nobis animi perturbamus: et cum rectum sit quod agitur, non est tamen adprobabile quod in eo animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iratus fuerat qui dicebat: *Turbatus est præ ira [Al., a furore] oculus meus (Psal. VI, 8)*. Quia enim non valet nisi tranquilla mens in contemplationis se lucem suspendere, in ira suum oculum turbatum dolebat: quia dum male acta deorsum insequitur, confundi atque turbari a summorum contemplatione cogebatur. Et laudabilis ergo est ira contra vitium, et tamen molesta, qua [Al., quia] turbatum se aliquem reatum incurrisse æstimabat [Al., æstimat]. Oportet itaque legitimam carnis copulam [Al., legitima copula], ut causa prolis sit, non voluptatis; et carnis commixtio, creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Si quis vero suam conjugem [Al., sua conjugem] non cupidine voluptatis raptus, sed solummodo creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto sive de ingressu ecclesiæ, seu [Al., sive] de sumendo dominici corporis sanguinisque mysterio, suo est iudicio relinquendus; quia a nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor ortandi [Al., ortandæ, optandæ, oriendæ, procreandæ] sobolis, sed voluntas dominatur in opere commixtionis: habent conjuges etiam de sua commixtione quod desinant. Hoc enim eis concedit sancta prædicatio, et tamen de ipsa concessione metu animum concutit. Nam cum Paulus apostolus [Al. add. Corinthiis scribens] diceret: *Qui se continere non potest, habeat uxorem suam, statim subjungere curavit: Hoc autem dico secundum indulgentiam,*

A non secundum imperium (I Cor. VII, 9). Non enim indulgetur quod licet, quia justum est. Quod igitur indulgere dixit, culpam esse demonstravit. Vigilanti vero mente pensandum est, quod in Sina monte Dominus ad populum locuturus, prius eundem populum abstinere a mulieribus præcepit. Et si illuc ubi Dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur, tanta provisione est munditia corporis requisita, ut qui verba Dei perciperent mulieribus mixti non essent; quanto magis mulieres, quæ corpus Domini omnipotentis accipiunt, custodire in se munditiam carnis debent, ne ipsa inæstimabilis mysterii magnitudine graventur? Hinc etiam [Al., etenim] ad David de pueris suis per sacerdotem dicitur, ut si a mulieribus mundi essent, panes propositionis acciperent, quos omnino non acciperent, nisi prius mundos eos David a mulieribus fateretur? Tunc autem vir qui post admixtionem conjugis lotus aqua fuerit, etiam sacræ communionis mysterium valet accipere, cum ei juxta præfinitam sententiam, etiam ecclesiam licuerit intrare.

B IX. *Interrogatio Augustini.* Si post inlusionem quæ per somnium solet accidere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat; vel, si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare?

Respondit Gregorius. Hunc quidem Testamentum veteris legis (Grat. dist. VI, c. 1), sicut in superiori capitulo jam diximus, pollutum dicit, et nisi lotum aqua, usque ad vesperam intrare ecclesiam non concedit. Quod tamen aliter populus spiritalis intelligens, sub eodem intellectu accipiet quo præfati sumus: quia quasi per somnium inluditur qui tentatur immunditia, veris imaginibus in cogitatione inquinatur; sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrymis abluat: et nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi usque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem inlusionem valde necessaria discretio, quæ subtiliter pensari debeat, ex qua re accidat menti dormientis: aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate et infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit ita. Et quidem cum ex naturæ superfluitate vel infirmitate evenerit, omnimodo hæc inlusio non est timenda; quia hanc animum nescientem [Al., animus nesciens] pertulisse magis dolendum [Al., dolendus] est, quam fecisse. **D** Cum vero ultra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sancti mysterii, vel missarum sollempnia celebrandi: cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhiberi mysterium, pro eo quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii qui implere ministerium [Al., mysterium] valeant, inlusio pro crapula facta, a perceptione sacri mysterii prohibere non debet; sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet: si tamen dormientis mentem turpi imaginatione [Al., suggestionem] non concusserit. Nam sunt quibus ita

plerumque inclusio nascitur, ut eorum animus, etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non foedetur. Qua in re unum ibi ostenditur, ipsa mens rea, non tamen vel suo iudicio libera, cum se, etsi dormienti corpore, nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis, meminit in ingluviem cecidisse. Sin vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur inclusio dormientis, patet animo reatus suus: videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, quia quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum suggestionem, an delectationem, vel, quod majus est, peccati consensu acciderit. Tribus enim modis impletur omne peccatum; videlicet suggestionem, delectationem, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum: quia et primam culpam serpens suggestit, Eva velut caro delectata est, Adam vero velut spiritus consensit: et necessaria est magna discretio, ut inter suggestionem atque delectationem, inter delectationem et consensum, iudex sui animus praesideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est; cum vero delectari caro coeperit, tunc peccatum incipit nasci: si autem etiam ex deliberatione consentit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestionem igitur peccati initium est, in delectationem fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et saepe contingit ut hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahat: nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cum caro delectare [Al., delectari] sine animo nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans, in delectationem carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat, ne [Al., nec] consentiat; et tamen delectationem ligatus sit, sed ligatum se vehementer [Al. om. vehementer] inge-

^a Quapropter et captivus erat. Facile hic est sensum videre, sed difficile ad verba Codicum reducere. Quisque sibi in conjecturis indulgit. Quidam habent *Captivus non erat. . . . lege mentis*. Chiff. post *pugnabat*, periodo facta, ponit *Repugnabat igitur*. Egb verba Codicum veterum, Mori et duorum Cotton. textui insero, quia hic ad amussim concordant; placeant alii sibi in lectione supponenda.

^b *Invitus*. Has quaestiones una cum responsionibus Editores opp. Gregorii solent ponere in Registro epistolarum illius papae, lib. xi, indict. 4, epist. 64. Et habet quidem scriptum hoc naturam epistolae decretalis, Beda tamen epistolam non vocat, sed libellum (*Vide* II, 1), cum ordinariam epistolae molem excedat, et plurima simul majoris momenti argumenta tractet. Quocumque tamen nomine appelletur, conservationem ejus Bedae debemus; nam eo ipso quo apparuit saeculo, a. 740, Bonifacius Moguntinus de eo tanquam de dubitato vel deperdito ad Nothelmum archiep. Cantuar. sic scribit: « Obsecro ut illius epistolae qua continentur, ut dicunt, interrogationes Augustini pontificis, ac praedicatoris primi Anglorum, et responsiones sancti Gregorii papae, exemplar mihi dirigere curetis, quod in tertia generatione propinquitates fidei licet matrimonia copulare; et ut scrupulosa diligentia investigare studeatis, si illa conscriptio supradicta Patris nostri Gregorii esse comprobetur annon, quia in scrinio Romanae

miscat. Unde et ille caelestis exercitus praecipuus miles gemebat dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis* (Rom. vii, 23). Si autem captivus erat, minime pugnabat; sed et pugnabat: ^a quapropter et captivus erat, et pugnabat igitur [Al., et pugnabat. Repugnabat igitur] legi mentis, cui lex quae membris est, repugnabat. Si autem pugnabat, captivus non erat. Ecce itaque homo est, ut ita dixerim, captivus et liber; liber ex justitia quam diligit, captivus ex delectatione quam portat ^b invitus.

CAPUT XXVIII.

Ut papa Gregorius epistolam Arelatensi episcopo, pro adjuvando in opere Dei Augustino, miserit.

B Hucusque responsiones beati papae Gregorii ad consulta reverentissimi antistitis Augustini. Epistolam vero ^c quam se Arelatensi episcopo fecisse commemorat, ad Virgilium ^d Etherii successorem dederat [Dci]: cujus haec forma est:

« Reverentissimo et sanctissimo fratri Virgilio coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei.

Quantus sit affectus venientibus sponte fratribus inspiciendus, ex eo quod plerumque solent caritatis causa invitari, cognoscitur. Et ideo si communem fratrem Augustinum episcopum ad vos venire contigerit, ita illum dilectio vestra, sicut decet, affectuose dulciterque suscipiat, ut et ipsum consolationis suae bono refoveat [Al., honore foveat] et alios, qualiter fraterna caritas colenda sit, doceat. Et quoniam saepius evenit, ut hi qui longe sunt positi, prius ab aliis quae sunt emendanda, cognoscant: si quas fortasse fraternitati vestrae sacerdotum vel aliorum culpas intulerit, una cum eo residentes subtili cuncta investigatione perquirite, et ita vos in ea quae Deum offendunt, et ad iracundiam provocant, districtos ac sollicitos exhibete, ut ad aliorum emendatio-

Ecclesiae, ut affirmant scriniarii, cum caeteris Exemplaribus supradicti pontificis quaesita non inveniebatur. » Quid Nothelmus rescripserit non constat; sed ab initio hanc fuisse epistolam in Beda, praeter Ms. Mori quod Bonifacii scriptio antiquius est, ipsa ad Nothelmum missio ostendit, et continua sequentium saeculorum testimonia, non solum in libris Bedae, sed aliorum auctorum qui de rebus ibi tractatis scripserunt, atque hanc epistolam ut summæ auctoritatis laudaverunt. Ad cumulum probationum accedunt successorum Gregorii, et Ecclesiae totius confirmationes in juris canonici Corpore, quibus haec rescripta Gregorii in legum ecclesiasticarum formam transierunt, quarum in notis infra textum suis locis citationes posuimus.

^e *Quam commemorat*. Nempe capite praecedenti, in septima responsione: Quomodo cum episcopis Galliae et Brittonum agat.

^d *Etherii successorem*. Nisi Greg. Turon. alium Virgilio praedecessorem ab aliis receptum dedisset, facile vellem suspensum retinere de Beda iudicium in Etherio suo Arelatensi. Non enim obiter tantum, aut semel, de Etherio solo loquitur, sed per seriem historiae suae, et successionis Arelatensis. Non erat illi ignotus Virgilius, et quidni aliquid fuerit in horum episcoporum chronologia quod obscuris illis temporibus periit?

nem et vindicta culpabilem feriat, et innocentem falsa opinio non affligat. Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, ^a post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXIX.

« *Ut idem Augustino pallium, et epistolam, et plures verbi ministros miserit.*

Præterea idem papa Gregorius Augustino episcopo, quia suggesserat ei multam quidem ibi esse messem, sed operarios paucos, misit cum præfatis legatariis suis plures cooperatores, ac verbi ministros [DCI]: in quibus primi et præcipui erant Mellitus, Justus, Paulinus, Rufinianus; et per eos generaliter universa ^b quæ ad cultum erant ac ministerium Ecclesie necessaria, vasa videlicet sacra, et vestimenta altarium, ornamenta quoque ecclesiarum, et sacerdotalia vel clericalia indumenta, sanctorum etiam apostolorum ac martyrum reliquias, nec non et Codices plurimos. Misit etiam literas in quibus significat se ei pallium direxisse, simul et insinuat qualiter episcopos in Britania constituere debuisset; quarum litterarum iste est textus:

« Reverentissimo et sanctissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius servus servorum Dei.

« Cum certum sit pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reservari; nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, ut in spiritalis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente, et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum sollemnia agenda concedimus: ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuæ subiaceant ditioni, quatenus Londoniensis civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hac sancta et apostolica, cui Deo auctore deservio, sede percipiat. Ad Eburacam vero civitatem te volumus episcopum mittere, quem ipse judicaveris ordinare; ita duntaxat, ut si eadem civitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, et metropolitani honore perfruatur; quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere Domino favente [Al., faciente] disponimus, quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subjacere; post obitum vero tuum ita episcopis quos ordinaverit præsit, ut Lun-

^a Post consulatum. Mori Ms., PC., quam abbreviationem quidam Mss. reddiderunt *pontificatus*.

^b Quæ ad cultum. De his liber Cantuariensis Aulæ Trin. Cantab. specialim tractat, ejus de libris Apographum dedit Wanleus in suo Catalogo Mss., pag. 172. Hoc denuo recensitum vide in Append., n. 7.

^c Londoniæ et Eburacæ. Quas lites hæc litteræ inter sedes Cantuariæ, Eburacæ, Londoniæ, et sancti Andreæ in Scotia sequioribus sæculis protulerint, satis in historiis narratum est. Vide Will. Mal-

doniensis episcopi nullo modo ditioni subiaceat. Sit vero inter ^e Londoniæ et Eburacæ [Al., Londoniensis et Eboracensis] civitatis episcopos in posterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur qui prius fuerit ordinatus: communi autem consilio et concordæ actione quæque sunt pro Christi zelo agenda; disponant unanimiter, recte sentiant, et ea quæ senserint, non sibi met discrepando perficiant. Tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodo qui per Eburacæ episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britanniæ sacerdotes habeat Deo Domino nostro Jesu Christo auctore subjectos; quatenus ex lingua et vita tuæ sanctitatis, et recte credendi et bene vivendi formam [Al., normam] percipiant, atque officium suum fide ac moribus exsequentes, ad cælestia, cum Dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante Domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum ejusdem domini, anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXX.

Exemplar epistolæ quam Mellito abbati Britanniam pergenti misit [Al., miserit].

Abeuntibus autem præfatis legatariis, misit post eos beatus Pater Gregorius litteras memoratu dignas [DCI], in quibus aperte quam studiose erga salvationem nostræ gentis invigilaverit, ostendit, ita scribens:

« Dilectissimo viro Mellito abbati Gregorius servus servorum Dei.

« Post discessum congregationis nostræ quæ tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo Deus omnipotens vos ad reverentissimum virum fratrem [Al., . . . tissimum fratrem] nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei, quid diu ^d mecum de causa Anglorum cogitans tractavi: videlicet quia fana idolorum destitui in eadem gente minime debeant; sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur; aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiæ ponantur: quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequio [Al., obsequia] veri Dei debeant commutari; ut dum gens ipsa eadem fana sua non videt destitui, de corde errorem deponat, et Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consuevit, familiarius concurrat. Et quia boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua sollemnitatis immutari: ut die dedicationis,

mesh. Hovedenum, Eadmerum, T. Stubbs, etc. De Eburacæ finitimis quædam in appendice appositæ, n. 8.

^d Mecum cogitans. Scripserat Gregorius ad regem Ædilbertum ut idolorum cultus exsequeretur, fanorum ædificia everteret, sed veritus ne nimio ibi abreptus zelo fuerit, Mellitum cum aliis mandatis in ipso itinere insecutus est. Epistolam ad Ædilbertum habes infra, cap. 52, nam hæc epistola ad Mellitum plane extra suum ordinem posita est, sicut et aliæ.

vel natalitii [Al., natalitiis] sanctorum martyrum quorum illic reliquæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis conviviiis sollempnitatem celebrent; nec diabolo jam animalia immolent, et [Al., sed] ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratias referant: ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscidere [Al. abscindere] impossibile esse non dubium est, quia et is qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus non autem saltibus elevatur. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus se quidem innotuit; sed tamen eis sacrificiorum usus quæ diabolo solebat exhibere, in cultu proprio reservavit, ut eis in suo sacrificio animalia immolare præciperet; quatenus cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud relinquerent: ut etsi ipsa essent animalia quæ offerre consueverant, vero tamen Deo hæc et non idolis immolantes, jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse in præsentem illic positus perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili. Data die decima quinta Kalendarum Juliarum, Imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum ejusdem domini anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXXI.

Ut Augustinum per litteras, ne de virtutibus suis gloriaretur, hortatus sit.

Quo in tempore misit etiam Augustino epistolam super miraculis quæ per eum facta esse cognoverat, in qua eum, ne per illorum copiam periculum elationis incurreret, his verbis hortatur:

« Scio, frater carissime, quia omnipotens Deus per dilectionem tuam in ^a gentem quam eligi voluit, magnæ miracula ostendit: unde necesse est ut de eodem dono cælesti et timendo gaudeas, et gaudento pertimescas. Gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interioram gratiam pertrahuntur: pertimescas vero, ne inter signa quæ sunt, infirmus animus in sui præsumptione se elevet, et unde foras [Al., foris] in honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quia discipuli cum gaudio a prædicatione redeuntes, dum cælesti Magistro dicerent: *Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta sunt*; protinus audierunt: *Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo*. In privata enim et temporali lætitia mentem posuerant qui ^b de miraculis gaudebant; sed de privato ad communem, de temporali ad æternam lætitiâ revocantur quibus

^a *Gentem*. Vulgg. plurimi et vet., *gente*, sed Mori Ms. et Chiff., *gentem*.

^b *De miraculis*. Hæc pars tantum est epistolæ, principio et fine omissis, de quibus vide appendicem, inter epistolas Britannicas. Ex integra epistola perlecta nullus dubito quin responsio fuerit ad nuntium

A dicitur: *In hoc gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo*. Non enim omnes electi miracula faciunt; sed tamen eorum nomina omnium in cælo tenentur adscripta. Veritatis etenim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent, et in quo fidem lætitiæ non habent. Restat itaque, frater carissime, ut inter ea quæ operante Domino exterius facis, semper te interiori subtiliter judices, ac subtiliter intelligas, et temetipsum quis sis, et quanta sit in eadem gente gratia, pro cuius conversione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te Creatori nostro seu per linguam, sive per opera reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus premat. Et quidquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hæc non tibi, sed illis deputes [Al. add. eis] donata, pro quorum tibi salute collata sunt. »

CAPUT XXXII.

Ut Ædilbercto regi litteras et dona miserit.

Misit [Al. add. et] idem beatus papa Gregorius eodem tempore etiam regi Ædilbercto epistolam [p.c.], simul et dona in diversis speciebus perplura [Al. perpulcra]: temporalibus quoque honoribus regem glorificare satagens, cui gloriæ cælestis suo labore et industria notitiam provenisse gaudebat. Exemplar autem præfatæ epistolæ hoc est:

« Domino gloriosissimo atque præcellentissimo filio Ædilbercto regi Anglorum, Gregorius episcopus.

C « Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus quibus prælati fuerint, dona suæ pietatis impendat. Quod in Anglorum gente factum cognovimus: cui vestra gloria idcirco est præposita, ut per bona quæ vobis concessa sunt, etiam subjectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo, gloriose fili, eam quam accepisti divinitus gratiam, sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere ^c festina, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequere, fanorum ædificia everte, subditorum mores et [Al., ex] magna vitæ munditia, exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, et boni operis exempla monstrando ædifica: ut illum retributorem invenias in cælo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ quoque gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cujus vos honorem queritis et servatis in gentibus.

« Sic etenim Constantinus quondam piissimus imperator, Romanam rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo Domino nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum [Al., Deum] mente convertit.

Augustini, cap. 27, quo certior factus est de ejus consecratione et miraculis de quibus ad Eulogium Alexandrinum scripsit.

^c *Festina . . . zelum*. Hujus quantum pœnituit Gregorium vide supra, in epistola ad Mellitum.

Unde factum est ut antiquorum principum nomen A suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione præcessores suos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, regibus ac populis sibimet subjectis festinet infundere, et antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subjectis suis etiam aliena peccata deteriserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat.

« Reverentissimus frater noster Augustinus episcopus, in monasterii regula edoctus [Al., doctus], sacræ Scripturæ scientia repletus, bonis auctore Deo operibus præditus, quæque vos ammonet, audite, devote peragite, studiose in memoria reservate: quia si vos eum in eo quod pro omnipotente Domino loquitur, auditis, isdem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudit [Al., exaudiet]. Si enim, quod absit, verba ejus postponitis, quando [Al., quomodo] eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque adnissum [Al., adnissum] illius virtute quam vobis divinitas tribuit, adjuvate [Al., adjuvante], ut regni sui vos ipse faciat esse participes, cujus vos fidem in regno vestro recipi faciatis [Al., facitis] et custodiri.

« Præterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi jam ^a terminus juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit ^b terminari. Adpropinquante autem eodem mundi termino, multa imminent quæ antea non fuerunt: videlicet immutationes aeris, terroresque de cælo, et contra ordinationem [Al., ordinem] temporum tempestates, bella, fames, pestilentia, terræ motus per loca; quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequenter. Vos itaque, si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis; quia idcirco hæc signa de fine sæculi præmittuntur, ut de animabus nostris

^a *Terminus juxta.* Ne mireris Gregorium hæc de mundi termino subabrupte inferre. Ille enim, præsa-gio ducto a variis quæ tunc orbem invaserant calamitatibus, opinionem imbiberat terminum mundi sæculo illi imminere. Unde non solum in hac epistola ad regem, sed in aliis ejus scriptis hortatur passim aliquid ex hoc principio petitem.

^b *In nomine.* Sæpius mutato nomine, antiquum hodie Christi, sancti Salvatoris obtinet.

^c *Monasterium.* Liber ms. A. T. C. aliique meminerunt fani antiqui, et ecclesiæ sancti Pancratii, ratione etiam nominis reddita unde Augustinus illi sancto ecclesiam dedicaverit. Sed de eis nihil in Beda, imo nec in chartis Ædilbercti.

^d *Petri et Pauli.* Huic apostolorum nomini a temporibus Dunstani nomen Augustini additum, quod veterem appellationem in communi usu absorpsit.

^e *Ditavit.* Tres donationum chartas habemus in mon. Ang., ubi supra notavi, quartam in ms. A. T. C. quam posui in append., n. 9. De quarum chartarum auctoritate antiqua lis est. Ea fuit mona-

debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo judici in bonis actibus inveniamur esse præparati. Hæc nunc, gloriose Fili, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior excrescat, et tanto plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conversione multiplicent.

« Parva autem exenia transmisi, quæ vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam quam cœpit, perficiat, atque vitam vestram, et hic per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in cælestis vos patriæ congregatione recipiat. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, domine fili. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum ejusdem anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXXIII.

Ut Augustinus Ecclesiam Salvatoris instauraverit, et monasterium beati Petri apostoli fecerit; et de primo ejus abbate Petro.

At Augustinus, ubi in regia civitate sedem episcopalem, ut prædiximus, accepit, recuperavit in ea, regio fultus adminiculo, Ecclesiam quam inibi antiquo [Al., antiquorum] Romanorum fidelium opere factam fuisse didicerat, et eam ^b in nomine sancti Salvatoris Dei et Domini nostri Jesu Christi sacra-vit [DXXVIII], atque ibidem sibi habitationem statuit, et cunctis successoribus suis. Fecit autem et ^c monasterium non longe ab ipsa civitate ad Orientem, in quo, ejus hortatu, Ædilberct ecclesiam beatorum apostolorum ^d Petri et Pauli a fundamentis construxit, ac diversis donis ^e ditavit [Al., dotavit], in qua et ipsius Augustini, et omnium episcoporum Doru-vernensium, simul et regum Cantia ^f poni corpora possent. Quam tamen ecclesiam non ipse Augustinus, sed ^g successor ejus Laurentius consecravit. ^h Primus autem ejusdem monasterii abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam missus, ⁱ de-

chorum, et præcipue Cantuarensium in chartis cuedendis licentia ut etiam verarum fidem suspectam redderet. Vide quæ Papebrochius, in Propyl., t. II April., et Mabillon., de Re diplom., utrinque de his rebus congesserunt. Sed præter chartas regis, habuerunt etiam monachi bullam Augustini, licet de ejus veritate semper dubitatum est, et ms. A. T. C. ipsa sua Apologia id abunde probavit.

^f *Poni corpora.* Legibus illius sæculi illicita fuisse dicitur intra civitates sepultura. Regum autem et episcoporum Doruv. corpora in mon. hoc Petri et Pauli ponebantur donec Cuthberctus archiep. sepulturæ licentiam in mon. Christi obtinuit, ubi et ipse sepultus est anno 758.

^g *Successor.* Certe non diu abest Augustini mors.

^h *Primus abbas.* Succedunt Johannes, Rufinianus, Gratosus, Petronius, Nathanael, qui cum Augustino, aut postea cum Mellito et Justo in Angliam venerunt.

ⁱ *Demersus.* Martyrologium Anglicanum et Ferrarius Petri natalem ponunt VIII Id. Jan., Benedictinum

mersus est in sinu maris qui vocatur ^a Amfleet, et ab incolis loci ignobili traditus sepulturæ: sed omnipotens Deus ut qualis meriti vir fuerit demonstraret, omni nocte supra sepulcrum ejus lux cælestis apparuit, donec animadvertentes ^b vicini, qui videbant sanctum fuisse virum qui ibi esset sepultus, et investigantes unde vel quis esset, abstulerunt corpus, et in Bononia civitate juxta honorem tanto viro congruum in ecclesia posuerunt.

CAPUT XXXIV.

Ut *Ædilfrid rex Nordanhymbrorum, Scottorum gentes prælio conterens, ab Anglorum finibus expulerit.*

His temporibus regno Nordanhymbrorum præfuit rex fortissimus et gloriæ cupidissimus *Ædilfrid*, qui plus omnibus Anglorum primatibus gentem vastavit Brittonum; ita ut Sauli quondam regi Israeliticæ gentis comparandus videretur, excepto dumtaxat hoc, quod divinæ erat religionis ignarus. Nemo enim in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras, exterminatis vel subjugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum, aut habitabiles fecit.

et Molanus in Kal. Jan. Forte hic translationis, ille obitus dies fuerit.

^a *Amfleet.* Vulgo *Ambleteau.*

^b *Vicini.* Pietas hæc *Fumertio* comiti tribuitur a *Malebranc* in *Morinis*, lib. iii, cap. 4. Requiescit *Petrus* celeberrime Bononiæ in ecclesia Canoniorum. Vide *Gotselinum*, de Translatione sancti August., II, 28.

^c *Degsastan.* Hic locus, *Bedæ* sæculo tam celebris, hodie ignotus est. Plura sunt in eâ regione

Cui merito poterat illud quod benedicens filium patriarchæ in personam [*Al.*, persona] *Saulis* dicebat aptari: *Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia.* Unde motus ejus profectibus *Ædan* [*Chiff.*, *Edam*] rex Scottorum qui Britanniam inhabitant, venit contra eum cum immenso ac forti exercitu; sed cum paucis aufugit victus. Siquidem in loco celeberrimo qui dicitur ^c *Degsastan*, id est, *Degsa lapis*, omnis pene ejus est cæsus exercitus. In qua etiam pugna *Theobald* [*Al.*, *Theobaldus*] frater *Ædilfridi*, cum omni illo quem ipse ducebat exercitu peremptus est. Quod videlicet bellum *Ædilfrid* anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo tertio, regni autem sui, quod viginti et quatuor annis tenuit, anno undecimo, perfecit: porro *Focatis* anno, qui sum *Romani* regni apicem tenebat, primo. ^d Neque ex eo tempore quisquam regum Scottorum in Britannia adversus gentem Anglorum usque ad hanc diem in prælium venire audebat.

oppida nomine ad hanc pugnam probabili appellata. Editor *Annales Sax.* eam ponit ad *Dalston*; juxta *Carlhol.*, episcopus *Carlhol.* ad *Dawston* juxta *Jed-brough.*

^a *Neque... quisquam.* *Fordonus*, III, 31, ait *Eugenium Aidani* filium successisse anno 106, et regiones Saxonum, aliquandoque *Pictorum* gravibus irruptionibus inestasse. Sed hoc contra *Bedam*, qui Scottorum quietem testatur usque ad ann. 731, quo et ipse vixit. Vide v, 24.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De obitu beati papæ Gregorii.

His temporibus, id est, anno dominicæ incarnationis sexcentesimo ^a quinto, beatus papa *Gregorius*, postquam sedem Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ tredecim annos, menses sex, et dies ^b decem gloriosissime rexit, defunctus est, atque ad æternam regni cælestis sedem translatus. De quo nos convenit, quia nostram, id est, Anglorum gentem de potestate Satanæ ad fidem Christi sua industria convertit, latiore in nostra Historia ecclesiastica facere sermonem, quem recte nostrum appellare possumus et debemus apostolum. Quia cum primum in toto orbe pontificatum gereret, et conversis jam dudum ad fidem veritatis esset prælatus Ecclesiis,

^a *Quinto.* Indictione octava, vide *Chron.* ad *Phocam*. Ita et *Paulus* diaconus lib. iv *Hist. Lombard.*, *Bedam* secutus. *Joannes* diaconus et plerique alii an. 604 ponunt, indict. 7. Mortuus est initio Martii qui secundum *Julianum* calculum in an. 605 inrat. *Florentius Vigorn.*, et *Math. Westm.*, et *Chron.* mss. A. T. C. consentiunt in an. 605, obitum S. *Gregorii* ponentes iv Id. Martii, feria sexta.

^b *Decem.* Numeratis scilicet diebus consecrationis atque obitus.

^c *Felix.* J. diaconus *Quartum* scribit, sicut et Mar-

C nostram gentem eatenus idolis mancipatam, Christus fecit Ecclesiam, ita ut apostolicum illum de eo liceat nobis proferre sermonem: quia etsi aliis non est apostolus, sed tamen nobis est; nam signaculum apostolatus ejus nos sumus in Domino. Erat autem natione Romanus, a patre *Gordiano*, genus a proavis non solum nobile, sed et religiosum ducens. Denique [*Al.*, deinde] ^c *Felix* ejusdem apostolicæ sedis quondam episcopus, vir magnæ gloriæ in Christo et Ecclesia, ejus fuit ^d atavus.

Sed et ipse nobilitatem religionis non minore quam parentes et cognati virtute devotionis exercuit. Nobilitatem vero illam quam ad sæculum videbatur habere, totam ad nanciscendam supernæ gloriæ dignitatis divina gratia largiente converxit. Nam

^d *tyrologium Rom.* ante *Baronii* emendationem qui *Tertium* vult, sed invalidis tantum argumentis.

^a *Atavus.* Non necessarium est hoc strictè accipi pro patre abavi, et avo proavi, sed hac voce unus ex majoribus, non habita ratione gradus aut consanguinitatis intelligi potest.

^b *Nobilitatem vero illam.* Abhinc omnia fere *Bedæ* verba transcripsit *Paulus* diaconus in *Vita Greg.*, ut et paucis mutatis *Joannes*, licet dicat se scripsi papalis auctoritatem, papa largiente, pene in cunctis secutum.

muta.† repente habitu sæculari, monasterium petiit, in quo tanta perfectionis gratia cœpit conversari, ut, ^a sicut ipse postea flendo solebat adtestari, animo illius labentia cuncta subter-essent, ut rebus omnibus quæ volvuntur, emineret, ut nulla nisi cœlestia cogitare soleret, ut etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transiret, ut mortem quoque quæ pene cunctis pœna est, videlicet ut ingressum vitæ et laboris sui præmium, amaret. Hoc [Al., Hæc] autem ipse de se, non profectum jactando virtutum, sed deflendo potius defectum quem sibi per curam pastorem incurrisse videbatur, referre consueverat. Denique tempore quodam secreto, cum diacono suo Petro conloquens, enumeratis animi sui virtutibus priscis, mox dolendo subjunxit: ^b At nunc ex occasione curæ pastoralis sæcularium hominum negotia patitur, et post tam pulcræ quietis suæ speciem, terreni actus pulvere foedatur. Cumque se pro descensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad hæc procul dubio minor redit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quid amisi: dumque intueor illud quod perdidit, sit hoc gravius quod porto. Hæc quidem sanctus vir ex magnæ [Al., magna] humilitatis intentione dicebat: sed nos credere decet, nihil eum monachicæ perfectionis perdidisse occasione curæ pastoralis, imo potiorém tunc sumpsisse profectum de labore conversionis multorum, quam de propriæ [Al., propria] quondam quiete conversationis habuerat: maxime quia et pontificali functus officio ^c domum suam monasterium facere curavit; et dum primo de monasterio abstractus, ad ministerium altaris ordinatus, atque Constantinopolim ^d apocrisiarius [Al., apocrisarius] ab apostolica sede directus est, non tamen in terreno conversatus palatio propositum vitæ cœlestis intermisit. Nam quosdam fratrum ex monasterio suo, qui eum gratia germanæ caritatis ad regiam urbem secuti sunt, in tutamentum cœpit observantiæ regularis habere; videlicet ut eorum semper exemplo, sicut ipse scribit, ad orationis placidum litus, quasi anchoræ fune restringeretur, cum incessabili causarum sæcularium impulsu fluctuaret, concussamque sæculi actibus mentem inter eos quotidie per studiosæ lectionis roboraret alloquium. Horum ergo consortio non solum a terrenis est munitus incursibus, verum etiam ad cœlestis vitæ exercitia magis magisque succensus.

Nam hortati sunt eum, ut librum beati Job magnis involutum obscuritatibus, mystica interpretatione discuteret: neque negare potuit opus quod sibi frater-nus amor multis utile futurum imponebat. Sed eum-

^a Sicut ipse ... cum suo Petro. In prologo Dialogorum. Et similia scribit in præfat. Moralium ad Leandrum, et in lib. 1, epist. 4, 5, 6, etc.

^b At nunc. Al., At nunc infelix animus meus, etc.

^c Domum suam. Sub honore S. Andr. ap. juxta basilicam SS. Joannis et Pauli ad Clivum Scauri in Cælio monte.

^d Apocrisiarius. Responsalis, negotiorum curator. A papa Pelagio secundo apud Tiberium Constantinum

dem librum, quomodo juxta litteram intelligendus, qualiter ad Christi et Ecclesiæ sacramenta referendus, quo sensu unicuique fidelium sit aptandus, per triginta et quinque libros expositionis miranda ratione perdocuit. Quod videlicet opus in regia quidem urbe apocrisiarius inchoavit, Romæ autem jam pontifex factus explevit [Al., implevit]. Qui cum esset regia in urbe positus, nascentem ibi novam hæresim de statu nostræ resurrectionis, cum ipso ex quo orta est, initio, juvante se gratia catholicæ veritatis, attrivit. Siquidem Eutychius, ejusdem urbis episcopus dogmatizabat corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, ventis aereque subtilius esse futurum: quod ille audiens, et ratione veritatis, et exemplo dominicæ resurrectionis probavit hoc dogma orthodoxæ fidei omnimodis esse contrarium. Catholica etenim fides habet, quod corpus nostrum [Al. add. in] illa immortalitatis gloria sublimatum, subtile quidem sit per effectum spiritalis potentiæ, sed palpabile per veritatem naturæ: juxta exemplum dominici corporis, de quo a mortuis suscitato, dicit ipse discipulis: *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39). In cujus adsertione fidei venerabilis Pater Gregorius in tantum contra nascentem hæresim novam laborare contendit, tanta hanc instantia, ^e juvante etiam piissimo imperatore Tiberio Constantino, comminuit, ut nullus exinde sit inventus qui ejus resuscitator existeret. Alium quoque librum composuit egregium, qui vocatur *Pastoralis*, in quo manifesta luce patefecit, quales ad Ecclesiæ regimen adsumi, qualiter ipsi rectores vivere, qua discretione singulas quasque audientium instruere personas, et quanta consideratione propriam quotidie debeant fragilitatem pensare. Sed et omelias [Al., homilias] Evangelii numero quadraginta composuit, quas in duobus codicibus æqua sorte distinxit. Libros etiam Dialogorum quatuor fecit, in quibus rogatu Petri diaconi sui, virtutes sanctorum quos in Italia clariores nosse vel audire poterat, ad exemplum vivendi posteris collegit: ut sicut in libris Expositionum suarum quibus sit virtutibus insudandum, edocuit, ita etiam descriptis sanctorum miraculis, quæ virtutum earundem sit claritas ostenderet. Primam quoque et ultimam Ezechielis prophetæ partem, quæ videbantur obscuriores, per homilias viginti et duas, quantum lucis intus habeant demonstravit. Excepto libello Responsionum, quem ad interrogationes sancti Augustini primi Anglorum gentis episcopi scripsit, ut et supra docuimus, totum ipsum libellum his inserentes historiis; ^f libello quoque synodico.

Aug. Duo tunc erant quæ præcipue Rom. Ecclesiam, totamque vexabant Italiam, schisma scilicet ob Tria Capitula, et bellum Longobardicum.

^e Juvante. Vide Chronicon, N. 4536.

^f Libello synodico. Ad reliquos patriarchas pro more Ecclesiæ scripto. Hunc libellum vide apud J. Diacon. in Vita Greg., lib. II, sect. 5. Plura ejusmodi exempla ab aliis pontificibus, habes in Libro Diurn. Rom. pont., p. 26, etc.

^a quem cum episcopis Italix de necessariis Ecclesiæ A causis utilissimum composuit, et familiaribus ad quosdam literis. Quod eo magis mirum est, tot enim ac tanta condere volumina potuisse, quod omni pene juventutis suæ tempore, ut verbis ipsius loquar, crebris viscerum doloribus cruciabatur, horis momentisque omnibus fracta stomachi virtute lassesebat, lentis quidem [Al., quoque], sed tamen continuis febribus anhelabat. Verum inter hæc, dum sollicitus pensaret quia Scriptura teste: Omnis filius qui recipitur, flagellatur; quo malis præsentibus durius deprimebatur, eo de æterna certius præsumptione respirabat.

Hæc quidem de immortalis ejus sint dicta ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restringi [Al., restringi]. Nam alii quidem pontifices construendis B ornandisque auro vel argento ecclesiis operam dabant: hic autem totus erga animarum lucra vacabat.

Quidquid pecuniæ habuerat, sedulus hoc dispergere ac dare pauperibus curabat, ut justitia ejus maneret in sæculum sæculi, et cornu ejus exaltaretur in gloria; ita ut illud beati Job veraciter dicere posset: *Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi, quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Justitia indutus sum, et vestivi me sicut vestimento et diademate, judicio meo. Oculus sui cæco, et pes claudo. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam C molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam (Job. xxix, 11, 17). Et paulo post: Si negavi, inquit, quod volebant pauperibus, et oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum (Job. xxxi, 17, 18).*

Ad cujus pietatis et justitiæ opus pertinet etiam hoc, quod nostram gentem per prædicatores quos huc direxit, de dentibus antiqui hostis eripiens, æternæ libertatis fecit esse participem: cujus fidei et saluti congaudens, quamque digna laude commendans, ^b ipse dixit in Expositione beati Job: « Ecce lingua Britannix, quæ nil aliud noverat quam barbarum frendere, jam dudum in divinis laudibus Hebræum cœpit *Alleluia* sonare [Al., resonare]. Ecce quondam tumidus, jam substratus sanctorum pedibus servit Oceanus, ejusque barbaros motus quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum ora simplicibus verbis ligant, et qui catervas pugnantium

infidelis [Al., infideles] nequaquam metueret, jam nunc fidelis humilium linguas timet. Quia enim perceptis [Al., præceptis] cælestibus verbis, clarescentibus quoque miraculis, virtus ei divinæ cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis terrore refrænatur, ut prave agere metuat, ac totis desideriis ad æternitatis gratiam [Al., gloriam] venire concupiscat. Quibus verbis beatus Gregorius hoc quoque declarat, quia sanctus Augustinus et socii ejus, non sola prædicatione verborum, sed etiam cælestium ostensione signorum, gentem Anglorum ad agnitionem veritatis perducebant.

Fecit inter alia beatus papa Gregorius, ut in ecclesiis sanctorum [Al., beatorum] apostolorum Petri et Pauli ^c super corpora eorum missæ celebrarentur. Sed et in ipsa missarum celebratione tria verba maximæ perfectionis plena ^d superadjecit: « Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari ^e. »

Rexit autem Ecclesiam temporibus imperatorum [Al., om. imperatorum] Mauricii et Focatis. Secundo autem ejusdem Focatis anno transiens ex hac vita migravit ad veram quæ in cælis est vitam. Sepultus vero est corpore in ecclesia beati Petri apostoli, ante secretarium, die quarto Iduum Martiarum, quandoque in ipso cum cæteris sanctæ Ecclesiæ pastoribus resurrecturus in gloria: scriptumque in tumba ipsius epitaphium hujusmodi:

Suscipe, terra, tuo corpus de corpore sumptum,
Reddere quod valeas vivificante Deo.
Spiritus astra petit, leti nil jura nocebunt,
Cui vitæ alterius mors magis ipsa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulcro,
Qui innumeris semper vivit ubique bonis.
Esuriem dapibus superavit, frigora veste,
Atque animas monitis textit ab hoste sacris.
Implebatque actu, quidquid sermone docebat,
Esset ut exemplum, mystica verba loquens.
Ad Christum Anglos convertit ^f pietate magistra,
Adquirens fidei ^g agmina gente nova.
Hic labor, hoc studium, hæc tibi cura, hoc pastor agebas,
Ut Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisque Dei consul factus letare triumphis:
Nam mercedem operum jam sine fine tenes.

^b Nec silentio prætereunda opinio quæ de beato Gregorio, traditione majorum ad nos usque perlata est: qua videlicet ex causa admonitus, tam sedulam erga salutem nostræ gentis curam gesserit. Dicunt, quia die quadam cum advenientibus nuper mercatoribus multa venalia in forum fuissent conlata, multi- que ad emendum confluxissent, et ipsum Gregorium inter alios advenisse, ac vidisse inter alia ⁱ pueros venales positos, candidi corporis, ac venusti vultus, capillorum quoque forma egregia. Quos cum aspiceret, interrogavit, ut aiunt, de qua regione vel terra

^a Quem cum episc. Ms. Mori, quem episcopis; al., coepiscopis.

^b Ipse dixit in Expositione Job. Lib. xxvii, cap. 8.

^c Super corpora. Acquisitis numerosissimis olive- tis, etc. J. diacon., I, sect. 20.

^d Superadjecit. J. Diaconus, lib. II, § 17. Gelasius papa antiquum Missale recognovit, Gregorius Gela- sianum, unde ortus liber Sacramentorum in quo hæc verba ad canonem apposuit

^e Al. add., Per Christum Dominum nostrum.

^f Ad Christ. Angl. conv. Al., Anglos ad Christum vertit.

^g Fidei. Ed. J. Diac., fideique.

^h Nec silentio. Ms. Barlow hic orditur cap. 2.

ⁱ Pueros. Consuetudo etiamnum multis in locis Belgii observata pueros in S. Gregorii festo scholas ad discendum alphabetum primum intrare, et S. Greg. habetur ibi patronus addiscentium litteras.

essent adlati. Dictumque [Al. om. que] est quod de Britannia [insula, cujus incolæ talis essent aspectus Rursus interrogavit utrum iidem insulani, Christiani, an paganis adhuc erroribus essent implicati. Dictumque est quod essent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens suspiria : « Heu, prob dolor ! inquit, quod tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor possidet, tantaque gratia frontispicii mentem ab interna gratia vacuum gestat ! » Rursus ergo interrogavit, quod esset vocabulum gentis illius. Responsum est, quod Angli vocarentur. At ille [Al. om. At ille] : « Bene, inquit ; nam et ^a angelicam habent faciem, et tales angelorum in cælis decet esse coheredes. Quod habet nomen ipsa provincia de qua isti sunt adlati ? » Responsum est, quod *Deiri* vocarentur iidem provinciales. At ille : « Bene, inquit, *Deiri*, de ira eruti, et ad misericordiam Christi vocati. Rex provincie illius quomodo appellatur [Al., vocatur] ? » Responsum est, quod *Aella* [Al., Elle, Aelle, Alle, Ealle] diceretur. At ille adludens ad nomen ait : « *Alleluia*, laudem Dei Creatoris illis in partibus oportet cantari. » Accedensque ad ^b pontificem Romanæ et apostolicæ sedis, nondum enim erat ipse pontifex factus, rogavit ut genti Anglorum in Britanniam aliquos verbi ministros, per quos ad Christum converteretur, mitteret ; seipsum paratum esse in hoc opus Domino cooperante perficiendum, si tamen apostolico papæ hoc ut fieret, placeret. Quod dum perficere non posset, quia etsi pontifex concedere illi quod petierat voluit, non tamen cives Romani, ut tam longe ab Urbe recederet [Al., secederet] potuere permittere ; mox ut ipse pontificatus officio functus est, perfecit opus diu desideratum : alios quidem prædicatores mittens, sed ipse prædicationem ut fructificaret, suis exhortationibus [ac ^c precibus adjuvans. Hæc juxta opinionem quam ab antiquis accepimus, Historiæ nostræ ecclesiasticæ inserere opportunum [Al., optimum] duximus.

CAPUT II.

Ut Augustinus Brittonum episcopos pro pace catholica, etiam miraculo cælesti coram eis facto, monuerit ; quæve illos spernentes ultio secuta sit.

[DCIII.] ^d Interea Augustinus adjutorio usus Ædilbercti regis, convocavit ad suum colloquium ^e episcopos sive doctores proximæ Brittonum provincie, in

^a *Angelicam.* Huic traditioni fidem aliquam addit quod cum ipse Gregorius ad Anglos convertendos iter ingressus esset, revocatus fuit accessu Locustæ, cujus nomen suggestit *Loco standum esse.* Atque hoc serio a J. Diacono scribitur. Vide lib. 1, § 24.

^b *Pontificem.* Paulus Diaconus hunc Pelagium vult, Joannes Diaconus Benedictum [Pelagii prædecessorem.

^c *Precibus.* Imo et nummis, nam de patrimonio, cujus collectioni Candidum præfecit lib. 1, cap. 24, in ep. ad Ætherium, ex aliis epistolis patet, magnam partem insumptam in pueris ethnicorum emendis ut ad Christum educarentur.

^d *Interea.* Annum hujus synodi Beda non exhibet. Ran. Cestr. ponit an. 599, Spelman. an. 601, Sigebert an. 602, Flor. Wigorn. an. 603. Et quidem cum Beda locum ei assignet post prælium Degrastan, quod fuit an. 603, ego ante illum saltem annum hanc syn-

A loco qui usque hodie lingua Anglorum ^f *Augustinaes ac*, id est, robor Augustini, in confinio Huiciorum [Al., Huictiorum, Uuicti, Vect.], et Occidentalium Saxonum, appellatur : cœpitque eis fraterna admonitione suadere, ut pace catholica secum habitata, communem evangelizandi gentibus pro Domino laborem susciperent. Non enim ^g Paschæ Dominicum diem suo tempore, sed a quarta decima usque ad vicesimam lunam observabant : quæ computatio octoginta quatuor annorum circulo continetur. Sed et alia plurima unitati ecclesiasticæ [Al., Ecclesiæ] contraria faciebant. Qui cum longa disputatione habitata, neque precibus, neque hortamentis, neque increpationibus Augustini ac sociorum ejus assensum præbere voluissent, sed suas potius traditiones universis, quæ per orbem sibi in Christo concordant, Ecclesiis præferrent, sanctus Pater Augustinus hunc laboriosi atque longi certaminis finem fecit, ut diceret : « Obsecremus Deum, qui habitare facit [Al., fecit] unanimes in domo Patris sui, ut ipse nobis insinuare cælestibus signis dignetur, quæ sequenda traditio, quibus sit viis ad ingressum regni illius properandum. Adducatur aliquis æger, et per cujus preces fuerit curatus, hujus fides et operatio Deo devota atque omnibus sequenda credatur. » Quod cum adversarii inviti licet concederent, allatus est quidam de genere Anglorum, oculorum luce privatus : qui cum oblatum Brittonum sacerdotibus, nil curationis vel sanationis horum ministerio perciperet ; tandem Augustinus justa necessitate compulsus, flectit genua sua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, deprecans ut visum cæco, quem amiserat, restitueret, et per illuminationem unius hominis corporalem, in plurimorum corde [Al., cordibus] fidelium spiritualis gratiam lucis [Al., gratiæ lucem] accenderet. Nec mora, illuminatur cæcus, ac verus summæ lucis præco ab omnibus prædicatur Augustinus. Tum Brittones confitentur quidem intellexisse se veram esse viam justitiæ quam prædicaret Augustinus : sed non se posse absque suorum consensu ac licentia priscis abdicare moribus. Unde postulabant ut secundo [Al., secunda] synodus pluribus advenientibus fieret.

Quod cum esset statutum, venerunt, ut perhibent, ^h septem Brittonum episcopi et plures viri doctissimi, maxime de nobilissimo eorum monasterio, ^D odum ponere non possum.

^e *Episcopos sive Doctores.* Vide II, 14, *Doctori atque antistiti suo sedem episcopatus donavit.*

^f *Augustinaes ac.* Villam plerique hic quærent, *Ausrick*, Spelman ; *Ossentree*, Hammond ; *Ake*, al. *Rock*, Tomkins, cujus de hac re epistolas duas vide C. C. C. Oxon. inter Fulmanni Collectiones, vol. II. Sed videtur hoc colloquium habitum non in villa quavis, sed sub dio, ad insignem aliquam quercum. Sicut moris erat majoribus nostris convenire, non ex superstitione, sed ad liberiores populi concursus.

^g *Paschæ.* De hac controversia vide append. n. IX.

^h *Septem.* Ad hunc numerum episcoporum non desunt auctores in sedibus aptandis. *Lhandav*, sive *Tav*, quæ et *Morganensis* est a comitatu ; *S. Asaph*, sive *Lhan-Elwi* ; *S. Paterni*, com. Cardigan, postea

quod vocatur lingua Anglorum ^a *Bancornaburg*, cui tempore illo *Dinoot* [*Al.*, *Dinooth*] abbas. præfuisse narratur, qui ad præfatum ituri concilium, venerunt primo ad quemdam virum sanctum ac prudentem, qui apud eos anachoreticam ducere vitam solebat, consulentes, an ad prædicationem Augustini suas deserere traditiones deberent. Qui respondebat: « Si homo Dei est, sequimini illum. » Dixerunt: « Et unde hoc possumus probare? » At ille: « Dominus, inquit, ait: *Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* xi, 29). Si ergo Augustinus ille mitis est et humilis corde, credibile est quia jugum Christi et ipse portet, et vobis [*Al.*, nobis] portandum offerat: sin autem inmitis ac superbus est, constat quia non est de Deo, neque nobis ejus sermo curandus [*Al.* add. est]. » Qui rursus aiebant: « Et unde vel hoc dinoscere valemus? » Procurate, inquit, ut ipse prior cum suis ad locum synodi adveniat, et si vobis adpropinquantibus ad-surrexerit, scientes quia famulus Christi est, obtemperanter illum audite: sin autem vos spreverit, nec coram vobis adsurgere voluerit; cum sitis numero plures, et ipse spernatur a vobis. » Fecerunt ut dixerat. Factumque est ut venientibus illis sederet Augustinus in sella. Quod illi videntes, mox in iram conversi sunt, eumque notantes superbiæ, cunctis quæ dicebat contradicere laborabant. Dicebat autem eis: Quia in multis quidem nostræ consuetudini, immo universalis Ecclesiæ contraria geritis: et tamen si in tribus his mihi obtemperare vultis; ut Pascha suo tempore celebretis; ut ministerium baptizandi; quo Deo renascimur, juxta morem sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ compleatis; ut genti Anglorum una nobiscum verbum Domini prædicetis: cætera quæ agitis, quamvis moribus nostris contraria; æquanimiter cuncta tolerabimus. ^b At illi nil horum se facturos, neque illum pro archiepiscopo habituros esse respondebant: conferentes ad invicem; Quia si modo nobis adsurgere noluit, quanto magis si ei subdi cœperimus; jam nos pro nihilo contemnet.

Quibus vir Domini Augustinus fertur minitans prædixisse, quia si pacem cum fratribus acciperet

in sede *Menevensi* inclusa; *Bangor*; *Cestre*; *Hen*, sive *Here-ford*; *Wiccior*, sive *Wigorn*. His addi possent *S. Kebii*, et *Guentonia*, vetustissima loca, si citra *Sabrinam* vagari nolumus. Imo in tot catalogis cur non videmus matrem omnium *Caerlegionem*, quæ postea *Meneviam* secessit? Hujus sedis episcopus non adfuisse dicitur synodo Augustinianæ, cavens scilicet juri suo metropolitico. Et justa quidem ratio illa absentia esset, sed justa etiam presentia. Nihil igitur de hac re Beda, nec inde aliquid observandum puto, nisi quod historici sequentium temporum septem episcopos præter metropolitanum statuere voluerunt.

^a *Bancornaburg*. Ad *Devam* fluvium non procul a *Cestria*, vulgo *Bangor is-y-Coed*, id est subter *Sylvam*; ut distinguatur a *Bangor ad Menai* vel *Meneu* fretum, ubi sedes episcopalis est. Monasterii *Bancornensis* ampla memorat *Gul. Malmesb.* in sua ætate vestigia; quæ ferme evanuerunt. Suspicio tamen haud minimam eorum partem veteris *Bonii* fuisse, e nummis

nollent, bellum ab hostibus forent accepturi; et si nationi Anglorum nolissent viam vitæ prædicare, per horum manus ultionem essent mortis passuri. Quod ita per omnia, ut prædixerat, divino agente judicio patratum est.

Siquidem post hæc ipse de quo diximus, rex Anglorum fortissimus *Aedilfrid*, collecto grandi exercitu, ad civitatem *Legionum*; quæ a gente Anglorum *Legacaestir*, a Brittonibus autem rectius ^c *Carelegion* appellatur, maximam gentis perfidæ stragem dedit [*DCXIII*]. Cumque bellum acturus videret sacerdotes eorum, qui ad exorandum Deum pro milite bellum agente convenerant; seorsum in tutiore loco consistere, sciscitabatur qui essent hi, quidve acturi illo convenissent. Erant autem plurimi eorum de monasterio *Bancor*, in quo dicitur tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut cum in septem portiones esset cum præpositis sibi rectoribus monasterium divisum; nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem, peracto jejunio triduo, cum aliis orandi causa convenerant, habentes defensorem nomine *Brocmailum*, qui eos intentos precibus a barbarorum gladiis protegeret. Quorum causam adventus cum intellexisset rex *Aedilfrid*, ait: « Ergo si adversum nos ad Deum suum clamant; profecto et ipsi quamvis arma non ferant, contra nos pugnant qui adversis nos inprecationibus persequuntur. Itaque in hos primum arma verti jubet, et sic ceteras refandæ militiæ copias non sine magno exercitus sui damno delevit. Extinctos in ea pugna ferunt, de his qui ad orandum venerant, viros circiter mille ducentos, et solum quinquaginta fuga esse lapsos. *Brocmail* ad primum hostium adventum cum suis terga vertens, eos quos defendere debuerat, inerimes ac nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum est præsagium sancti pontificis Augustini, ^e quamvis ipso jam multo ante tempore ad cælestia regna sublato, ut etiam temporalis interitus ultione [*Al.*, ultionem] sentirent perfidi; quod oblata sibi perpetuæ salutis consilia spreverant.

Romanis ibi erutis.

^b At illi. De hac responsione vide *append. n. 10.*

^c *Carelegion*. Super *Devam*, vulgo *Westcheser* Urbem enim cognominem quæ super *Iscam* jacet, Brittones metropolitica habebant, procul ad *Austrum* positam.

^d *Tantus numerus*. Notandum est etiam aliud fuisse monasterium *Bancor* in *Ultonia* *Hiberniæ* juxta sinum *Petræ Fergusianæ*, vulgo *Cnocfergus*, quod tam numero monachorum quam aliis circumstantiis describitur a *S. Bernardo* in *Vita S. Malachiæ*, modo adeo parili, ut alterum alterius archetypum fuisse manifestum sit.

^e *Quamvis ipso jam multo ante tempore ad cælestia regna sublato*. Hæc clausula non reperitur in *Paraphrasi Saxonica*; unde colligunt multi, interpolationem esse post tempora regis *Alfredi*, ad tollendam labem cædis monachorum *Banchorensium* quæ *Augustino*, si in vivis fuisset, imputari posset. De aliis argumentis videantur qui utrinque de hac re scri-

CAPUT III.

Ut idem Mellitum de Justum episcopos fecerit; et de obitu ejus.

Annō dominicæ incarnationis sexcentesimo quarto Augustinus, Britanniarum archiepiscopus, ordinavit duos episcopos, Mellitum videlicet et Justum: Mellitum quidem ad prædicandum provinciam Orientalium Saxonum, quæ Tamensæ fluviò dirimuntur à Cantia [Al.; Cantis], et ipsi Orientali mari contigui, quorum metropoli Londonia civitas est, super ripam præfati fluminis posita, et ipsa multorum emporium [Al.; emporium] populorum terra marique vtilissimum: in qua videlicet gente tunc temporis Saberet nepos Aedilbereti ex sorore Ricula regnabat, quamvis sub potestate positus ejusdem Aedilbereti, qui omnibus, ut supra dictum est, usque ad terminum Humbre [Al., Humbri] fluminis, Anglorum gentibus imperabat. Ubi vero et hæc provincia verbum veritatis prædicante Mellito accepit, fecit rex Aedilberet in civitate Londonia ecclesiam sancti Petri apostoli, in qua locum sedis episcopalis et ipse et successores ejus haberent. Justum vero in ipsa Cantia Augustinus episcopum ordinavit in civitate Dorubævi [Al., Doroverni], quam gens Anglorum a primario quondam illius qui dicebatur a Hrof, Hrofaestæstræ cognominat. Distat autem a Doroverni millibus passuum ferme viginti quatuor ad occidentem, in qua rex Aedilberet ecclesiam beati b Andreae apostoli fecit, qui etiam episcopis utriusque hujus ecclesie dona multa, sicut et Dorovernensis [Al., Dorovernensis], obtulit: sed et territoria ac posses-

psere; quod ad lectionem autem, et possum et deo proferri, quod in omnibus quos evolvi codicibus Latinis, nunquam ullum inveni cui hæc clausula non adesset, idque sine ulla mendii aut fraudis suspitione. Idem etiam Whelocum de tribus quos ille habuit mss. video testantem in epistola ad Dn. Simm. Dewes, dat. 26 Jan. 1639, quæ habetur in Amplissimo Thesouro Hon. domini Roberti comitis Oxon. Ibi potro Augustini minis non sine culpa aliqua solatis, quæstioni de eadē monachorum respondet, t Se hescire: sed ex omissione Saxonica nihil arguendum esse. Quia moris est Paraphrasti in qualibet fere linea tollere, et subtiliter addere. Ita ille.

a Hrof. Harpsfeldius ad hoc nomen ait, « Quæ adhuc familia, aut ejusdem saltem nominis, apud Cantianos residet, p. 67. in Ant. Imperatoris nomen loci est Durobrovis. Chartæ antiquæ in textu Hrofensi ante 600 annos scriptæ habent Hrofbrevi, civitas Roibit. in Tab. Poul. stationum militarium Roibit.

b S. Andreae. Respectu habito ad monasterium e quo Augustinus et socii ad prædicandum missi sunt.

c Defunctus est. Annum Augustini emortualem Beda non holl. Inde orta est varietas opinionum, quas omnes recensere non opus est, cum Beda eas in angustum reduxerit. Nam an. 604 Augustinus ordinavit Mellitum et Justum episcopos (ii, 3). An. octavo Phocatis, indictione 13, qui est an. 610, Mellitus detulit literas Romæ a papa Bonifacio ad archiepiscopum Laurentium. Intra hunc igitur terminum decessit esse annuum quo Augustinus vivus et mortuus est. Mabillonius, e tabella Cantuar. Mon. Aug., i, p. 24, calculat ad an. 607, addens legendam Eliensem, qua illa ecclesia ab Augustino fundata traditur an. 607. Sed hoc adeo fabulosum apparet, ut etiam Cantuariensi traditioni injuriam fa-

Asiones in usum eorum qui erant cum episcopis, adjecit.

e Defunctus est autem Deo dilectus Pater Augustinus [p. 24], et positum corpus ejus foras, juxta ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli, cuius supra meminimus, quia ea hœcūm fuerat perfecta; hæc d dedicata: Mox vero ut dedicata est, introlatum, et in [Al.; inlatum in] porticum illius aquilonali decenter e sepultum est: in qua etiam sequentium archiepiscoporum omnium sunt corpora tumulata, præter duorum tantummodo, id est, Theodori et Beretaldi, quorum corpora [Al.; om. corpora] in ipsa ecclesia posita sunt; eo quod prædicta e porticus plura capere hequivit. Habet hæc in medio penes sui, altare in honore beati papæ Gregorii dedicatum; in quo per omne sabbatum; a presbytero loci illius e Agendæ eorum solemniter celebrantur. Scriptum vero est in tumba ejusdem Augustini epistolaphium hujusmodi:

HIC REQUIESCIT DOMNUS AUGUSTINUS

DOROVERNENSIS ARCHIEPISCOPUS PRIMUS;

Qui olim huc a beato Gregorio Romanæ urbis pontifice directus, et a Deo operatione miraculorum suffultus, Aedilberctum regem, ac gentem illius ab idolorum cultu ad Christi fidem perduxit, et completis in pace diebus officii sui, defunctus est septimo Kalendas Junias, eodem rege regnante.

CAPUT IV:

Ut Laurentius cum coepiscopis suis Scottos unitatem sanctæ Ecclesie, et maxime in Pascha observando sequi monuerit, et ut Mellitus Romam venerit.

Successit [Al.; add. autem] Adgustino in episco-

ciat. Chronologia vero cœnobij S. Augustini, quæ apud x scriptores subjicitur Chronico G. Thorn sine nomine auctoris, sed quæ ex collatione apparet habuisse ductorem T. Helmhain, si modo ejus fuerit ms. A. T. C.; illa, inquam, Chronologia exhibet obitum Gregorii et Augustini, eodem anno, illius quidem iv Idus Martii feria sexta, hujus vero vii Kal. Junii feria quarta; annus autem est 605. Whartonus duos characteres profert pro an. 604, sed unus, nempe ille de Gregorio, quem Whartonus certissimum vult, est directe contra Bedam, qui Gregorii mortem ponit an. 605; alter est ex errore calculi in Chronico W. Thorni; x Script., p. 1765, ubi Augustini obitum ponit feria tertia, licet Chronologia supradicta e qua Thorn computum suum habuit, clare exhibet feriam quartam, tam in editione x Scriptorum, p. 2229, quam in ms. A. T. C. Concludo igitur Augustinum obiisse an. 605, vii Kal. Junii feria quarta.

d Dedicata. An. dxxiii.

e Sepultum. Eodem anno.

f Porticus. Hæc porticus erat in veteri ecclesia ubi hunc est capella B: Virginis. Thorn.

g Agendæ. Sic et in concilio Cloveshovienſi an. 747. e Septimo decimo constitutum est præcepto ut dies natalitius beati papæ Gregorii, et dies quoque depositionis, qui est vii Kal. Junii, S. Augustini archiep. atque confessoris, qui genti Anglorum missus a præfato papa et Patre nostro Gregorio scientiam fidei, baptismi sacramentum, et cælestis patriæ notitiam primus adtulit, ab omnibus, sicut decet, honorifice venerantur; Ita ut uterque dies ab ecclesiasticis et monasterialibus feriatus habeatur, nomenque ejusdem beati Patris et doctoris nostri Augustini in Litanie decantatione, post S. Gregorii vocatorem semper dicatur. i Spelm.; Conc. tom. I, p. 250.

patum Laurentius [dCV], quem ipse idcirco adhuc vivens ordinaverat, ne se defuncto status Ecclesie tam rudis, vel ad horam pastore destitutus, vacillare inciperet. In quo et exemplum sequebatur primi pastoris Ecclesie, hoc est, beatissimi apostolorum principis Petri, qui fundata Romae Ecclesia Christi Clementem sibi adiutorem evangelizandi, simul et successorem consecrasset perhibetur. Laurentius archiepiscopi [Al., archiepiscopatus] gradu potius strenuissime fundamenta Ecclesie, quae nobiliter jacta vidit, augmentare [Al., augmentari], atque ad profectum [Al., perfectum] debiti culminis, et crebra voce sanctae exhortationis, et continuis pie operationis exemplis provehere curavit. Denique non solum novae quae de Anglis erat collecta, Ecclesie curam gerebat, sed et veterum Britanniae incolarum, necnon et Scottorum qui Hiberniam insulam Britanniae proximam incolunt, populis pastorem impendere sollicitudinem curabat. Siquidem ubi Scottorum in praefata ipsorum patria, quomodo et Brittonum in ipsa Britannia vitam ac professionem minus ecclesiasticam in multis esse cognovit, maxime quod Paschae sollemnitate non suo tempore celebrarent, sed, ut supra docuimus, a decima quarta luna usque ad vicesimam dominicae resurrectionis diem observandum esse putarent; scripsit cum coepiscopis suis, exhortatoriam ad eos epistolam: obsecrans eos et contestans unitatem pacis et catholicae observationis cum ea quae toto orbe diffusa est Ecclesia Christi, tenere; cujus videlicet epistolae principium hoc est:

[dCIX.] « Dominis carissimis fratribus episcopis, vel abbatibus per universam Scottiam, Laurentius, Mellitus et Justus, episcopi, servi servorum Dei.

« Dum nos sedes apostolica, more suo sicut in universo orbe terrarum, in his Occiduis partibus ad praedicandum gentibus paganis dirigeret, atque in hanc insulam, quae Britannia nuncupatur, contigit introisse antequam cognosceremus: credentes quod juxta morem universalis Ecclesiae ingrederentur, in magna reverentia sanctitatis tam Brittones quam Scottos venerati sumus; sed cognoscentes Brittones, Scottos meliores putavimus. Scottos vero per ^a Da-

^a *Daganum*. Is e monasterio Banchor Hibernico, episcopus Scottorum legatus est, ut perhibent, ad conferendum cum Laurentio de rebus inter Ecclesias controversis. Eundem arbitror, dum abbas tantum esset, regulam S. Molvae vel Lugidi Gregorio papae obtulisse, nam levia sunt quae objiciuntur. Scripsit etiam, ut Baleus auctor est, ad Brittanorum Ecclesias librum unum, quem si quis vidisset, plura et certiora de Daganis haberemus.

^b *Columbanum*. Haec praedicia Columbanus non solum per Britannias, sed etiam in Galliis retinuit. Imo et discipuli ejus tonsuram aliosque ritus hibernicos mordicus tenebant. Eustasius successor in mon. Luxoviensi, factum defendit, sed conscius scandali tollendum postea laboravit, et regulas SS. Benedicti et Columbani ad unitatem reducere conatus est. Nota Vita Columbani editam esse Basil. et Colon. inter Opp. Bedae tom. III, licet Jonas monachus Bobiensis seipsum in praefatione auctorem profiteatur.

^c *Sed quantum*. Nescio unde hoc interpretantur

^a ganum episcopum in hanc, quam superius memoravimus, insulam, et ^b Columbanum abbatem in Gallis venientem, nihil discrepare a Brittonibus in eorum conversatione didicimus. Nam Daganus episcopus ad nos veniens, non solum cibum nobiscum, sed nec in eodem hospicio quo vescebamur, sumere voluit. Misit idem Laurentius cum coepiscopis suis, etiam Brittonum sacerdotibus literas suo gradu condignas, quibus eos in unitate catholica confirmare satagit [Al., satagit]. ^c Sed quantum haec agendo profecerit, adhuc praesentia tempora declarant.

His temporibus venit Mellitus, Londoniae episcopus, Romae, ^d de necessariis Ecclesiae Anglorum [Al., add. causis] cum apostolico papa Bonifacio tractaturus. ^e Et cum idem papa reverentissimus cogeret synodum episcoporum Italiae [Al., in Italia], de vita monachorum et quiete ordinaturus, et ipse Mellitus inter eos adsedit anno octavo imperii Focatis principis, indictione decima tertia, tertia [Al., quarta] die Kalendarum Martiarum [dCX]: ut quaecunque [Al., quaecunque] erant regulariter decreta, sua quoque auctoritate subscribens confirmaret, ac Britanniam rediens, secum Anglorum Ecclesiis mandanda [Al., mandata] atque servanda deferret, una cum epistolis quas idem pontifex Deo dilecto archiepiscopo Laurentio, et clero universo, similiter et Aedilbercto regi atque genti Anglorum direxit. Hic est Bonifacius, quartus a beato Gregorio Romanae urbis episcopo [Al., episcopus], qui impetravit a Focate principe, donari Ecclesiae Christi templum Romae quod Pantheon vocabatur ab antiquis, quasi simulacrum esset omnium deorum: in quo ipse, eliminata omni spurcitia, fecit ecclesiam sanctae Dei genetricis, atque omnium martyrum Christi; ut exclusa multitudine daemoneum, multitudo ibi sanctorum memoriam haberet.

CAPUT V.

Ut defunctis Aedilbercto et Sabercto regibus, successores eorum idolatriam resuscitarint, ob quod et Mellitus ac Justus a Britannia discesserint.

^f Anno ab incarnatione dominica sexcentesimo

quidam in prosperam partem.

^d *De necessariis*. Quae fuerint illa necessaria Beda non dicit. Supplet hunc defectum Baronius e legenda S. Edwardi, de qua vide G. Malmsb. de Pont. II sub initium, et Mellitum profectum vult ad consulendum de validitate consecrationis ecclesiae Westmonasteriensis per manus Petri apostoli, in quo paucis, ut puto, satisfacit.

^e *Et cum idem*. Fortuitus prorsus videtur Melliti adventus quoad hanc synodum. Vita etiam quiesque monachorum de quibus cogebatur synodus non magis tangebatur Anglicanam, quam aliam Ecclesiam. Sed cum ibi interesset Mellitus, suffragium dedit, et decreta domum retulit, una cum litteris ad Laurentium et Aedilberctum. Decretum synodi et litteras ad Aedilberctum vide in append., n. 11.

^f Anno ab I. D. dCXVI. Sic habet Tr., pro quo mendose in edit. dCXIII, mutata, ut saepe fit, in binarium quinarium nota. Annum 616 habet recapitulatio ad finem Hist. Timide Alfredus rex in Versione Saxonica, circa 616. CHIFFL.

^adecimo sexto, qui est annus vicesimus primus ex quo Augustinus [*Al. add. episcopus*] cum sociis ad prædicandum genti Anglorum missus est, Aedilberct rex Cantuariorum, post regnum temporale, quod quinquaginta et ^b sex annis gloriosissime tenuerat, æterna cælestis regni gaudia subiit: qui tertius quidem in regibus gentis Anglorum, cunctis australibus eorum provinciis quæ Humberæ fluvio et contiguis ei terminis sequestrantur a borealibus, imperavit; sed primus omnium cæli regna conscendit. Nam primus imperium hujusmodi Aelli rex Australium Saxonum; secundus Caehin rex Occidentalium Saxonum, qui lingua eorum Cæaulin vocabatur; tertius, ut dixi, Aedilberct rex Cantuariorum; quartus Reduald rex Orientalium Anglorum, qui etiam vivente Aedilbercto eidem suæ genti ducatum præbebat, obtinuit; quintus Aeduin rex Nordanhymbrorum gentis, id est, ejus quæ ad borealem Humberæ fluminis plagam inhabitat, majore potentia cunctis qui Britanniam incolunt, Anglorum pariter et Brittonum populis præfuit, præter Cantuariis [*Al., Cantuarios*] tantum; nec non et Mevanias Brittonum insulas, quæ inter Hiberniam et Britanniam sitæ sunt, Anglorum subiecit imperio; sextus Osuald et ipse Nordanhymbrorum rex Christianissimus, hisdem finibus regnum tenuit; septimus Osui [*Al., Oswi, Oswin*] frater ejus, æqualibus pene terminis regnum nonnullo tempore coercens, Pictorum quoque atque Scottorum gentes, quæ septentrionales Britannicæ fines tenent, maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit. Sed hæc postmodum. Defunctus vero est rex Aedilberct die ^c vigesima quarta mensis Februarii, post viginti et unum annos acceptæ fidei, atque in porticu sancti Martini, intra ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli sepultus, ubi et Berctæ condita est.

Qui inter cætera bona, quæ genti suæ consulendo conferebat, etiam ^d decreta illi judiciorum, juxta exempla Romanorum, cum consilio sapientum constituit; quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habentur et observantur ab ea: in quibus primitus posuit, qualiter id emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiæ, vel episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret: volens scilicet tuitionem eis, quos et quorum doctrinam susceperat, præstare.

Erat autem idem Aedilberct filius Irminrici [*Al., Hirminrici*], cujus pater Octa, cujus pater Oeric [*Al., Orric*], cognomento Oisc, a quo reges Cantuariorum solent ^e Oiscingas cognominare. Cujus pater Hengist, qui cum filio suo Oisc invitatus a Vurtigerno [*Al.,*

A Vurtigero] Britanniam primus intravit, ut ^f supra retulimus.

At vero post mortem Aedilbercti, cum filius ejus Eadbald regni gubernacula suscepisset, magno tenellis ibi adhuc Ecclesiæ clementis detrimento fuit. Si quidem non solum fidem Christi recipere noluerat, sed et fornicatione pollutus est tali, qualem nec inter gentes auditam Apostolus testatur, ita ut ^g uxorem patris haberet. Quo utroque scelere occasionem dedit ad priorem vomitum revertendi, his qui sub imperio sui parentis, vel favore vel timore regio, fidei et castimonie jura susceperant. Nec supernæ flagella distractionis perfido regi castigando et [*Al., vel*] corrigendo defuere: nam crebra mentis vesania et spiritus immundi invasione premebatur.

^B Auxit autem procellam hujusce [*Al., hujusmodi*] perturbationis, etiam mors Sabercti regis Orientalium Saxonum, qui ubi regna perennia petens, tres suos filios, qui pagani perduraverant, regni temporalis heredes reliquit, cœperunt illi mox idolatriæ, quam vivente eo aliquantulum intermisisse videbantur, palam servire, subjectisque populis idola colendi liberam dare licentiam. Cumque viderent pontificem celebratis in ecclesia missarum sollempniis, Eucharistiam populo dare, dicebant, ut vulgo fertur, ad eum barbara inflati stultitia: « Quare non et nobis porrigis panem nitidum, quem et patri nostro ^h Saba [*Al., Saeba*], sic namque eum appellare consuerant, dabas, et populo adhuc dare in ecclesia non desistis? » Quibus ille respondebat: « Si vultis abluī fonte illo salutari quo pater vester ablutus est, potestis etiam panis sancti, cui ille participabat, esse participes: sin autem lavacrum vitæ contempnitis, nullatenus vultis panem vitæ percipere. » At illi: « Nolumus, inquit, fontem illum intrare, quia nec opus illo nos habere novimus, sed tamen pane illo refici volumus. » Cumque diligenter ac sæpe ab illo essent admoniti, nequaquam fieri posse ut absque purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctæ communicaret [*Al., communicet*], ad ultimum furore commoti, aiebant: « Si non vis adsentire [*Al., adsentiri*] nobis in tam facili causa quam petimus, non poteris jam in nostra provincia demorari. » Et expulerunt eum, ac de suo regno cum suis abire jusserunt.

^D [DCXVII.] Qui expulsus inde, venit Cantiam, tractaturus cum Laurentio et Justo coepiscopis, quid in his esset agendum. Decretumque est communi consilio, quia satius esset ut omnes patriam redeuntes, libera

^a Decimo sexto. *Al., tertio, septimo*, a similitudine numeralium VI, III, VII, in Codicibus antiquis.

^b Sex. *Al., tribus*, eodem quo supra errore.

^c Vigesima quarta. *Al., vigesima septima*, eodem quo supra errore.

^d Decreta. Restant adhuc hæc decreta in celeberrimo textu Roffensi, quem Ernulfus episcopus reliquit. Eorum exordium Spelmannus edidit Conc. 1, pag. 127. Reliqua Hickesius in suo Thesaurio Diss. Epist. pag. 89. Novam editionem molitus est Elstobius, sed morte præreptus præclarum opus relinque-

re coactus est imperfectum.

^e Oiscingas. Patronymicum Saxonicum, ut *Geuising, Wodening, Aetheling*, etc.

^f Supra. 1, 15.

^g Uxorem patris. Post mortem Berctæ aliam duxerat Aedilberctus, quam historici ob incestum nullo dignantur nomine.

^h Saba. Saxonibus antiquis nomina abbreviare ac contrahere non insolitum fuit, sic Cuthulfum et Cuthwinum in Cutham, Ceolricum in Ceolam, Sabertum in Sabam, etc.

ibi mente Domino deservirent, quam inter rebelles A fidel barbaros sine fructu residerent. Discessere itaque primo [Al., primi] Mellitus ac Justus, atque ad partes Galliae successere; ibi rerum finem expectare disponentes. Sed non multo [Al. add. post] tempore qui praecone a se veritatis expulerant [Al., depulerant]; daemonicis cultibus impune serviebant. Nam egressi contra gentem Geuissorum in praelium, omnes pariter cum sua militia corruerunt; nec, licet auctoribus perditis, excitatum ad scelera vulgus potuit recorrige [Al. corrigi], atque ad simplicitatem fidei et caritatis quae est in Christo; revocari.

CAPUT VI.

Ut correptus ab apostolo Petro Laurentius Aed-
baldum Regem ad Christum converteret; qui mox Mellitum et Justum ad praedicandum revocaverit.

Cum vero et [Al. om. et] Laurentius Mellitum Justumque secularis ac Britanniae esset relicturus [Dcxi]; iussit ipsa sibi nocte in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli de qua frequenter jam diximus, stratam parari, in quo tunc post multas preces ac lacrymas ad Dominum [Al. Deum] pro statu Ecclesiae suas; ad quiescendum membra posuisset atque obdormisset, apparuit ei beatissimus apostolorum princeps; et multo illum tempore secretae noctis flagellis ac artioribus afficiens; sciscitabatur apostolica districtione; quare gregem quem sibi ipse crediderat, relinquere, vel cui pastorum oves Christi in medio luporum positas fugiens ipse dimitteret. « Ah mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro parvulis Christi, quos mihi in indicium suae dilectionis commenderat; vincula, verbera, carceres, afflictiones, ipsam postremo mortem; mortem autem crucis; ab infidelibus et inimicis Christi ipse cum Christo cotransmandis pertulit? » His beati Petri flagellis simul et exhortationibus animatus simul Christi Laurentius; mox mane facto venit ad regem, et reiecto [Al. rejecto] vestimento quantis esset verberibus laceratus ostendit. Qui multum miratus; et inquirens quis tanto viro tales ausus esset plagas infligere: ut audivit quia suae causae salutis episcopus ab apostolo Christi tanta esset tormenta plagasque perpassus; extimuit multum; atque anathematizato omni idolatriae cultu, abdicato connubio non legitimo, suscepit fidem Christi; et baptizatus, Ecclesiae rebus quantum valuit, in omnibus consulere ac sapere curavit. Misit etiam Galliam, et revocavit Mellitum ac Justum, eosque ad suas Ecclesias libere instituendas [Al. restituendas; al., instruendas] redire praecipit: qui post annum ex quo abierunt, reversi sunt [Dcxviii]; et Justus quidem ad civitatem Hroli, cui praefuerat, rediit, Mellitum vero Londonienses episcopum recipere

noluerunt, idolatris magis pontificibus servire gaudentes. Non enim tanta erat ei, quanta patri ipsius regni potestas, ut etiam nolentibus ac contradicentibus paganis antistitem suae posset Ecclesiae reddere. Verumtamen ipse cum sua gente; ex quo ad Dominum conversus est; divinis se studuit mancipare praecipis. Denique et in monasterio beatissimi apostolorum principis; ecclesiam sanctae Dei genitricis fecit, quam consecravit archiepiscopus Mellitus.

CAPUT VII.

Ut Mellitus episcopus flammis ardentis suae civitatis orando restitueret.

Hoc enim regnante rege [Dcxi] beatus archiepiscopus Laurentius regnum caeleste conscendit, atque in ecclesia et monasterio sancti apostoli Petri juxta praedecessorem suum Augustinum sepultus est die quarto Nonarum Februariarum: post quem [Al., postquam] Mellitus, qui erat Londoniae episcopus, sedem Doruvernensis Ecclesiae tertius ab Augustino suscepit: Justus autem adhuc superstes Hrofensem regerat Ecclesiam, qui cum magna Ecclesiam Anglorum cura ac labore gubernarent, susceperunt scripta exhortatoria a pontifice Romanae et apostolicae sedis Bonifacio, qui post Deusdedit Ecclesiae praefuit, anno incarnationis dominicae sexcentesimo decimo nono [Al., octavo]. Erat autem Mellitus corporis quidem infirmitate, id est podagra, gravatus, sed mentis gressibus sanis [Al., sanus], alacriter terrena quaeque transiliens, atque ad caelestia semper amanda, petenda et quaerenda pervolans. Erat carnis origine nobilis, sed culmine mentis nobilior.

Denique ut unum virtutis ejus, unde caetera intelligi possint, testimonium referam; tempore quodam civitas Doruvernensis per culpam incuriae igni [Al. igne] correpta, crebrescentibus cepit flammis consumi: quibus tunc nullo aquarum injectu posset aliquis consistere; jamque civitatis esset pars vastata non infirma; atque ad episcopium furens se flamma dilataret; cunctis episcopus in divinum, ubi humanum deerat; auxilium, iussit se obviam severtentibus; et huc illucque volantibus ignium globis effri. Erat autem eo loci ubi flammarum impellus maxime incubebat; martyrium beatorum quatuor Confessorum. Ibi perlatus obsequentium manibus episcopus; cepit orando periculum infirmus abigere; quod firma fortium manus multum laborando nequiverat. Nec mora, ventus qui a meridie flans; urbi [Al., ubi] incendia sparserat, contra meridiem reflexus; primo vim sui furoris a laesione locorum quae contra erant, abstraxit, ac mox funditus quiescendo; flammis pariter sopitis atque extinctis compescuit. Et quia vir Dei igne divinae caritatis fortiter ardebat; quia [Al., qui]

^a Artioribus. Sic mss. vel. al., acrioribus.

^b Caesae conscendit. Idem Gotselinus qui Augustini vitam et translationem scripsit, scripsit et Laurentii, Melliti et aliorum. Fuit ille Gotselinus, ut obiter dicam, monachus Berolinus, qui in Angliam a S. Anselmo Cantuar. evocatus. Ramesiae primum, deinde Doruberniae consedit. Hujus auctoris et operis meminit W. Malm. de Pont. Quod scripsit de

Laurentio non exstat, Molanus autem vidit et Capgravius abbreviavit. Dicitur Laurentius non solum litteras scripsisse, sed iter etiam in Scotiam suscepisse, et synodum in insula Mannia tenuisse ad pacem Ecclesiarum stabilendam, et multa miracula undequaque perpetrasse, de quibus nihil in Bedae Memoria ejus in Martyrologio celebratur 2 Febr.

tēpestates potestatum aëriarum a sua suorumque læsione crebris orationibus vel exhortationibus repellere consueverāt, merito ventis flammisque mundialibus prævalere, et he sibi suisque nocerent, obtinere poterat.

Et licet ergo postquam annis quinque rexit Ecclesiam, Aedbaldo regnante migravit ad cælos, sepultusque est cum patribus suis in sæpedito monasterio et ecclesia bealissimi apostolorum principis, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo vicesimo quarto, die octavo Kalendarum Maiarum [Al., Martiarum].

CAPUT VIII.

Ut Bonifacius papa Justo successoris ejus pallium et epistolam miserit.

[DCXXIV.] Cui statim successit in pontificatum Justus, qui erat Hrovensis Ecclesie episcopus. Illi autem Ecclesie Romanum pro se consecravit episcopum, data sibi ordinandi episcopos auctoritate a pontifice Bonifacio, quem successorem fuisse Deus dedit supra meminimus; cujus auctoritatis ista est forma:

« Dilectissimo fratri Justo, Bonifacius. Quam devote, quamque etiam vigilanter pro Christi Evangelio elaboraverit vestra fraternitas, non solum epistolæ a vobis directæ tenor, immo indulta desuper operi vestro perfectio indicavit. Nec enim omnipotens Deus, aut sui nominis sacramentum, aut vestri fructum laboris deseruit, dum ipse prædicatoribus Evangelii fideliter repromisit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* [Al., mundi] (Matth. xxviii, 20). Quod specialiter injuncto vobis ministerio ejus clementia demonstravit, aperiens corda gentium [Al., gentilibus] ad suscipiendum prædicationis vestræ singulare mysterium. Magno enim præmio a fatigiorum vestrorum delectabilem cursum, bonitatis suæ suffragiis illustravit; dum creditorum vobis talentorum fidelissimæ negotiationis officiis uberem fructum impendens, ei, quod signare possetis multiplicatis generationibus præparavit. Hocque etiam illa vobis repensatione collatum est, qua [Al., qui] injuncto ministerio jugiter persistentes, laudabili patientia redemptionem gentis illius expectastis [Al., expectatis], et vestris ut proficerent meritis, eorum est salvatio propinata; dicente Domino: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. xxiv, 13). Salvati ergo estis spæ patientiæ, et tolerantia virtute, ut infidelium corda naturali ac superstitioso morbo purgata, sui consequerentur misericordiam Salvatoris. Susceptis namque apicibus filii nostri ^b Adulvaldi regis, reperimus quantâ sacri eloquii eruditione, ejus animum ad veræ conversionis et indubitatae fidei credulitatem

^a *Fatigiorum vestrorum.* Sic Tr. Fatigia dixit Beda fatigationes in laboribus pro animarum lucro susceptis: quam nos vocem, licet peregrinam retinimus, pro ea quæ est in Vulgatis, *fatigiorum vestrorum*. In ms. S. Germani de Pratis lego *fatigationum vestrarum*. CHIFFL.

^b *Adulvaldi.* (Al., *Adelvaldi*, *Edilvaldi*, *Aethelvaldi*, *Eadbaldi*.) Idem est cum Eödbaldo præcedentis ca-

fraternitas vestra perduxerit. Qua ex re de longanimitate clementiæ cælestis certam adsumentes fiduciam, non solum suppositarum ei gentium plenissimam salutem, immo quoque vicinarum, vestræ prædicationis ministerio credimus subsequendam: quatenus, sicut scriptum est, consummati operis vobis merces a retributore omnium bonorum Domino tribuatur. Et vere per omnem terram exisse sonum eorum, et in fines orbis terræ verba ipsorum, universalis gentium confessio suscepto Christianæ sacramento fidei protestetur [Al., protestatur].

« Pallium præterea per latorem presentium fraternitati tuæ, benignitatis studiis invitati direximus, quod videlicet tantum in sacrosanctis celebrandis mysteriis utendi licentiam imperavimus: concedentes etiam tibi ordinationes episcoporum, exigente opportunitate, Domini præveniente misericordia celebrare: ita ut Christi Evangelium plurimorum adnunciatione, in omnibus gentibus quæ necdum conversæ sunt, dilatetur. Studeat ergo tua fraternitas, hoc quod sedis apostolicæ humanitate percepit, intemerata mentis sinceritate servare. Intendens cujus rei similitudine tam præcipuum indumentum humeris tuis bajulandum suscepis. Talemque te Domini implorata clementia exhibendum stude, ut indulti muneris præmia non cum reatitudine, sed cum commodis animarum, ante tribunal summi et venturi Judicis repræsentes. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater.»

CAPUT IX.

De imperio regis Aeduini, et ut veniens ad evangelizandum ei Paulinus, primæ filiam ejus cum aliis fidei Christianæ sacramentis imbuerit.

Quo tempore etiam gens Nordanhymbrorum, hoc est, ea natio Anglorum quæ ad aquilonalem Humbræ fluminis plagam habitabat, cum rege suo Aeduino, verbum fidei prædicantem Paulino, cujus supra meminimus, suscepit [DCXXV]. Cui videlicet regi in auspiciis suscipiendæ fidei et regni cælestis, potestas etiam terreni creverat imperii: ita ut, quod nemo Anglorum ante eum [Al. add. fecit], omnes Britannia flues, quæ vel ipsorum vel Brittonum provinciæ habitant [Al., habitabantur], sub ditione acceperit. Quin et ^c Mevanias insulas, sicut et supra docuimus, imperio subjugavit Anglorum: quarum prior quæ ad austrum est et situ amplior, et frugum proventu atque ubertate felicior, nongentarum sexaginta familiarum mensuram, juxta æstimationem Anglorum; secundâ trecentarum et ultra spatium tenet.

Huic autem genti occasio fuit percipiendæ fidei, quod præfatus rex ejus, cognatione junctus est regibus Cantuariorum, accepta in conjugem Aedilbergæ filia Aedilbercti regis, quæ alio nomine Tatae [Al.

pitis, filio et successore Aedilbercti; quæ illi nomine Aduvaldi papa sæpius vocat.

^c *Mevanias.* Cassiodorus dicit legi debere *Mevanias*, et forte non male, sed verum est tamen, quod ipse fatetur, *Mevanias* in Codicibus legi, sic enim vetustissimi se habent mss. Non opus est dicere præterea insulam hodie *Anglesey*, secundam *Man* appellari.

fate] vocabatur. Hujus consortium cum primo ipse A missis procis a fratre ejus Aeodbaldo, qui tunc regno Cantuariorum præerat, peteret [Al., petierat] : responsum est, non esse licitum Christianam virginem pagano in conjugem dari, ne fides et sacramenta cælestis regis consortio profanarentur regis qui veri Dei cultus esset prorsus ignarus. Quæ cum Aeduino verba nuncii referrent, promisit se nil omnimodis contrarium Christianæ fidei quam virgo colebat, esse facturum : quin potius permissurum ut fidem cultumque suæ religionis cum omnibus qui secum venissent, viris sive feminis, sacerdotibus seu ministris more Christiano servaret. Neque abnegavit se etiam eandem subituro esse religionem ; si tamen examinata a prudentibus sanctior ac Deo dignior posset inveniri.

Itaque promittitur virgo, atque Aeduino mittitur, et juxta quod dispositum fuerat, ordinatur episcopus vir Deo dilectus Paulinus qui cum illa veniret, eamque et comites ejus, ne paganorum possent societate pollui, quotidiana exhortatione et sacramentorum cælestium celebratione confirmaret.

Ordinatus est autem Paulinus episcopus a Justo archiepiscopo, sub die duodecima Kalendarum Augustarum, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo vicesimo quinto : et sic cum præfata virgine ad regem Aeduinum quasi comes copulæ carnalis adventit. Sed ipse potius toto animo intendens, ut gentem quam adibat, ad agnitionem veritatis advocans, juxta vocem Apostoli, uni viro sponso [Al. om. sponso] virginem castam exhiberet Christo. Cumque in provinciam venisset, laboravit multum, ut et eos qui secum venerant, ne a fide defluerent [Al., discederent], Domino adjuvante, contineret, et aliquos, si forte posset, de paganis ad fidei gratiam prædicando converteret. Sed sicut Apostolus ait, quamvis multo tempore illo laborante in verbo, deus sæculi hujus excæcavit mentes infidelium, ne eis fulgeret illuminatio Evangelii gloriæ Christi.

Anno autem sequente venit in provinciam quidam sicarius, vocabulo Eumer [Al., Eumerus], missus a rege Occidentalium Saxonum, nomine Cuichelmo, sperans se regem Aeduinum regno simul et vita privaturum : qui habebat sicam bicipitem toxicatam ; ut si ferri vulnus minus ad mortem regis sufficeret, peste juvaretur veneni. Pervenit autem ad regem primo die Paschæ, juxta annum^a Deruventionem [Al., Doruventionem], ubi tunc erat^b villa regalis, intravitque quasi nuncium domini sui referens : et cum simulatam legationem ore astuto voveret, exsurrexit repente, et evaginata sub veste sica, impetum fecit in regem. Quod cum videret Lilla minister regi [Al., regis] amicissimus, non habens scutum ad

manum quo regem a nece defenderet, mox interposuit corpus suum ante ictum pungentis : sed tanta vi hostis ferrum infixit, ut per corpus militis occisi etiam regem vulneraret. Qui cum mox undique gladiis impeteretur, in ipso tumultu etiam alium de militibus, cui nomen erat Frodheri [Al., Fordheri], sica nefanda peremit.

Eadem autem nocte sacrosancta Dominici Paschæ pepererat regina filiam regi, cui nomen Eansted. Cumque idem rex, præsentem Paulino episcopo, gratias ageret diis suis pro nata sibi filia, e contra episcopus gratias cœpit agere Domino Christo, regique adstruere, quod ipse precibus suis apud illum obtinuerit, ut regina sospes et absque dolore gravi sobolem procrearet. Cujus verbis delectatus rex, promisit se abrenunciatis idolis Christo servituro, si vitam sibi et victoriam donaret pugnanti adversus regem, a quo homicida ille, qui eum vulneraverat, missus est : et in pignus promissionis implendæ, eandem filiam suam [Al. om. suam] Christo consecrandam Paulino episcopo adsignavit ; quæ baptizata est die sancto Pentecostes, prima de gente Nordanhymborum, cum^c undecim [Al., duodecim] aliis de familia ejus.

Quo tempore curatus a vulnere sibi pridem inflicto, rex, collecto exercitu, venit adversus gentem [Al., regem] Occidentalium Saxonum, ac bello inito, universos quos in necem suam conspirasse didicerat, aut occidit, aut in deditionem recepit. Sicque victor in patriam reversus, non statim et inconsulte sacramenta fidei Christianæ percipere voluit : quamvis nec idolis ultra servivit, ex quo se Christo servituro esse promiserat. Verum primo diligentius ex [Al. add. eo] tempore, et ab ipso venerabili viro Paulino rationem fidei ediscere, et cum suis primatibus quos sapientiores noverat, curavit conferre, quid de his agendum arbitrarentur. Sed et ipse cum esset vir natura sagacissimus, sæpe diu solus residens, ore quidem tacito, sed in intimis cordis multa secum conloquens, quid sibi esset faciendum, quæ religio servanda tractabat.

CAPUT X.

Ut papa Bonifacius eundem regem missis literis sit hortatus ad fidem.

D [DCXXV.]^d Quo tempore exhortatorias ad fidem literas a pontifice sedis apostolicæ Bonifacio accepit, quarum ista est forma :

^e Exemplar epistolæ beatissimi et apostolici papæ urbis Romanæ [Al., Romæ] Ecclesiæ Bonifacii, directæ viro glorioso Aeduino regi Anglorum.

« Viro glorioso Aeduino regi Anglorum, Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

« Licet summæ divinitatis potentia humanæ locu-

^a Deruventionem. Derwent.

^b Villa regalis. Aldby.

^c Undecim. Math. Westm. triginta dicit. Codices Bedæ editi, excepto A. 1, habent duodecim, sed quam male vide Paraphrasin Saxoniam ms. C. C. C., quæ sic locum exprimit, cum undecim aliis feminis e familia reginæ, et infans fuit duodecima.

^d Quo tempore. Licet Beda ponat has Bonifacii literas post acta prioris capituli quibus annum assignat 626, necesse tamen est datas fuisse eas an. 625. In illo enim anno Bonifacius obiit 22 Octobris. Quo tempore igitur hic, idem est Bedæ quod interea alibi.

^e Exemplar epistolæ, etc., om. ed. Cantab. et Lugdun., et quædam mss.

tionis officiis explanari non valeat, quippe quæ sui magnitudine ita invisibili atque investigabili æternitate consistit, ut hæc [Al., eam] nulla ingenii sagacitas, quanta sit, comprehendere disserereque sufficiat: quia tamen ejus humanitas ad insinuationem sui reseratis cordis januis, quæ de semetipsa profertur, secreta humanis mentibus inspiratione clementer infundit; ad adnunciandum vobis plenitudinem fidei Christianæ, sacerdotalem curavimus sollicitudinem prorogare [Al., prærogare], ut perinde Christi Evangelium, quod Salvator noster omnibus præcepit gentibus prædicari, vestris quoque sensibus inserentes, salutis vestræ remedia [Al., remedio] propinentur. Supernæ igitur majestatis clementia, quæ cuncta solo verbo præceptionis suæ condidit et creavit, cælum videlicet et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, dispositis ordinibus quibus subsisteret, coæterni Verbi sui consilio, et sancti Spiritus unitate dispensans, hominem ad imaginem et similitudinem suam ex limo terræ plasmatum constituit, eique tantam præmii prærogativam indulsit, ut eum cunctis præponeret, atque servato termino [Al., tempore] præceptionis, æternitatis subsistentia præmuniret. Hunc ergo Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, quod est individua Trinitas, ab ortu solis usque ad occasum, humanum genus, quippe ut creatorem omnium atque factorem suum, salutifera confessione fide veneratur et colit: cui etiam summities imperii rerumque potestates submissæ sunt, quia ejus dispositione omnium prælatio regnorum conceditur. Ejus ergo bonitatis misericordia totius creaturæ suæ ^a dilatandi subdi etiam in extremitate terræ positarum gentium corda frigida, sancti Spiritus fervore in sui quoque agnitione mirabiliter est dignata succendere.

Quæ enim in gloriosi filii nostri Andubaldi regis, gentibusque ei subpositis illustratione, clementia Redemptoris fuerit operata, plenius ex vicinitate locorum vestram gloriam conjicimus cognovisse. Ejus ergo mirabile donum, et in vobis certa spe, cælesti [Al., spei cælestis] longanimitate conferri confidimus. Cum profecto gloriosam conjugem vestram, quæ vestri corporis pars esse dignoscitur, æternitatis præmio per sacri baptismatis regenerationem illuminatam agnovimus. Unde præsentī stylo gloriosos [Al., gloriosius] vos adhortandos cum omni affectu intimæ caritatis curavimus; quatenus abominatis idolis, eorumque cultu, spretisque fanorum fatuitatibus, et auguriorum deceptabilibus blandimentis, credatis in Deum Patrem omnipotentem, ejusque Filium Jesum Christum, et Spiritum sanctum, ut [Al., et] credentes, a diabolicæ captivitatis nexibus, sanctæ et individuæ Trinitatis cooperante potentia absoluti, æternæ vitæ possitis esse participes.

Quanta autem reatitudinis culpa teneantur obstricti hi qui idolatriarum perniciosissimam supersti-

^a Dilatandi subdi. Al., dilatandi gratia, subdi; al., dilatandi gratia, subdendique; al., dilatandæ subsidio; al., dilatandæ subsidii; al., dilatandæ subsidiis.

tionem [Al., suppositionem] colentes amplectuntur, eorum quos colunt, exempla perditionis insinuant; unde de eis per Psalmistam dicitur: *Omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit* (Psalm. xcv, 5). Et iterum: *Oculos habent, et non vident; aures habent, et non audiunt; nares habent, et non odorabunt; manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt*: similes ergo efficiuntur his qui spem suæ confidentiæ ponunt in eis (Psalm. cxiii, 5-8). Quomodo enim juvandi quemlibet possunt habere virtutem hi, qui ex corruptibili materia inferiorum etiam, subpositorumque tibi manibus construuntur? quibus videlicet artificium humanum adcommodans eis inanimatam membrorum similitudinem contulisti? qui nisi a te moti fuerint, ambulare non poterunt; sed tanquam lapis in uno loco positus, ita constructi [Al., constricti], nihilque intelligentiæ habentes, ipsaque insensibilitate obruti, nullam neque lædendi neque juvandi facultatem adepti sunt? Qua ergo mentis deceptione eos deos, quibus vos ipsi imaginem corporis tradidistis, colentes sequimini, judicio discreto reperire non possumus.

Unde oportet vos, suscepto signo sanctæ crucis, per quod humanum genus redemptum est, execrandam diabolicæ versutiæ subplantationem, qui divinæ bonitatis operibus invidus æmulusque consistit, a cordibus vestris abjicere, injectisque manibus hos, quos eatenus materiæ compage vobis deos fabricastis, confringendos diminuendosque summopere procurate [Al., procurare]. Ipsa enim eorum dissolutio corruptioque, quæ nunquam viventem spiritum habuit, nec sensibilitatem a suis factoribus potuit quolibet modo suscipere, vobis patenter insinuet quam nihil erat quod eatenus colebatis: dum profecto meliores vos qui spiritum viventem a Domino percepistis, eorum constructioni [Al., constructione] nihilominus existatis: quippe quos Deus omnipotens exprimi hominis quem plasmavit cognatione, deductis [Al., deductus; al., deductos] per sæcula innumerabilibus propaginibus pullulare constituit. Accedite ergo ad agnitionem ejus qui vos creavit, qui in vobis vitæ insufflavit spiritum, qui pro vestra redemptione Filium suum unigenitum misit, ut vos ab originali peccato eriperet, et ereptos de potestate nequitæ diabolicæ pravitatis [Al. om. pravitatis], cælestibus præmiis muneraret.

Suscipite [Al. add. ergo] verba prædicatorum, et Evangelium Dei quod vobis adnunciant; quatenus credentes, sicut sæpius dictum est, in Deum Patrem omnipotentem et in Jesum Christum ejus Filium, et [Al. add. in] Spiritum sanctum, et inseparabilem Trinitatem; fugatis dæmoniorum sensibus, expulsaque a vobis sollicitatione venenosi et deceptibilis hostis, per aquam et Spiritum sanctum renati, ei cui credideritis, in splendore gloriæ sempiternæ cohabitare, ejus ^b opitulante munificentia, valeatis

^b Opitulante munificentia, etc. Al., opitulatione et munificentia; al., opitulante munificentia; al., opitulatione munificentia.

« Præterea benedictionem protectoris vestri beati A Petri apostolorum principis vobis direximus; id est, camisiā cum ornatura in ^a auro una, et ^b lena anciriana una: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum. »

CAPUT XI.

Ut conjugem ipsius, per epistolam, salutis illius sedulam agere curam monuerit.

[DCXXV.] Ad conjugem quoque illius Aedilbergam hujusmodi [Al., ejusmodi] litteras idem pontifex misit.

Exemplar epistolæ beatissimi et apostolici Bonifacii papæ urbis Romæ, directæ Aedilbergæ reginæ Aeduini regis.

« Dominae gloriosæ filia Aedilbergæ reginæ, Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

« Redemptoris nostri benignitas humano generi quod preliosi sanguinis sui effusione a vinculis diabolicæ captivitatis eripuit, multæ providentiæ [Al., multa providentia] quibus salvaretur propinavit remedia; quatenus sui nominis agnitionem diverso modo gentibus innotescens, Creatorem suum suscepto Christianæ fidei agnoscerent sacramento. Quod equidem in vestræ gloriæ sensibus cælesti conplatum munere mystica regenerationis vestræ purgatio [Al., regeneratio vestræ purgationis] patenter inruit. Magno ergo largitatis dominicæ beneficio mens nostra gaudio exultavit, quod scintillam orthodoxæ religionis in vestri dignatus est confessione succendere. Ex qua re non solum gloriosi conjugis vestri, imo totius gentis subpositæ vobis intelligentiam in amore sui facile inflammaret.

« Didicimus namque referentibus his, qui ad nos gloriosi filii nostri Audubaldi regis laudabilem conversionem nunciantes pervenerunt, quod etiam vestra gloria Christianæ fidei suscepto mirabili sacramento piis et Deo placitis [Al., placidis] jugiter operibus enitescat, ab idolorum etiam cultu, seu sanctorum auguriorumque inlecebris se diligenter abstinere, et ita in amore Redemptoris sui immutata [Al., immutata] devotione persistens invigilet, ut ad dilatandam Christianam fidem incessabiliter non desistat operam commodare: cumque de glorioso conjugate vestro paterna caritas sollicitè perquisisset, cognovimus [Al., om. cognovimus] quod eatenus abominandis idolis serviens, ad suscipiendam vocem prædicatorum suam distulerit obedientiam exhibere. Qua ex re non modica nobis amaritudo congesta est, ab eo quod pars corporis vestri ab agnitione summæ et individuae Trinitatis remansit extranea. Unde paternis officiis vestræ gloriosæ Christianitati nostram ammonitionem nec [Al., non] distulimus conferendam [Al., conferre]; adhortantes, quatenus divinæ inspirationis imbuta subsidiis, importune et opportune agendum non differas, ut et ipse Salvatoris nostri Domini Jesu Christi cooperante potentia

^a Auro una. Al., auro unam et lænam ancyrīanā unam.

^b Lena Anciriana. Sacerdoti capa esset, militi est

Christianorum numero copuletur; ut perinde intermerato societatis fœdere jura teneas maritalis consortii. Scriptum namque est: *Erunt duo in carne una* (Gen. II, 24). Quomodo ergo [Al., om. ergo] unitas vobis conjunctionis inesse dici poterit, si a vestræ fidei splendore interpositis detestabilis erroris tenebris ille remanserit alienus.

« Unde orationi continuæ [Al., continuo] insistens, a longanimitate cælestis clementiæ illuminationis ipsius beneficia impetrare non desinas: ut videlicet quos copulatio carnalis affectus unum quodammodo corpus exhibuisse monstratur, hos quoque unitas fidei etiam post hujus vitæ transitum in perpetua societate conservet. Insiste ergo, gloriosa filia, et summis conatibus duritiam cordis ipsius religiosa divinorum præceptorum insinuatione mollire sumopere demotura; infundens sensibus ejus, quantum sit præclarum quod credendo suscepisti mysterium, quantumve sit admirabile quod renata præmium consequi meruisti. Frigiditatem cordis ipsius sancti Spiritus adnunciatione succende; quatenus amoto torpore perniciosissimi cultus, divinæ fidei calor ejus intelligentiam tuarum adhortationum [Al., exhortationum] frequentatione succendat, ut profecto sacræ Scripturæ testimonium per te expletum indubitanter præclareat [Al., præclareat]: Salvabitur vir infidelis per mulierem fidem (I Cor. VII, 14). Ad hoc enim misericordiam dominicæ pietatis consecuta es ut fructum fidei creditorumque tibi beneficiorum Redemptori tuo multiplicem resignares. Quod equidem suffragante præsidio benignitatis ipsius, ut explere valeas, assiduis non desistimus precibus postulare.

« His ergo præmissis, paternæ vobis dilectionis exhibentes officia, hortamur, ut nos reperta portitoris occasione, de his quæ per vos superna potentia mirabiliter in conversatione [Al., conversione] conjugis vestri, summissæque vobis gentis, dignatus fuerit operari prosperis quantocius nunciis reveletis [Al., reveletis] quatenus sollicitudo nostra, quæ de vestri vestrorumque omnium animæ salute optabilia desideranter expectat, vobis nunciantibus reveletur [Al., reveletur], illustrationemque divinæ propitiationis in vobis diffusam opulentiùs agnoscentes, hilari confessione largitori omnium bonorum Deo et beato Petro apostolorum principi uberes merito gratias exsolvamur.

« Præterea benedictionem protectoris vestri beati Petri apostolorum principis vobis direximus; id est speculum argenteum, et pectinem eboreum [Al., eburneum] inauratum: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum. »

CAPUT XII.

Ut Aeduini per visionem quondam sibi exuli ostensam, sit ad credendum provocatus.

[DCXXVI.] Hæc quidem memoratus papa Bonifacius, ab Ancyra allatum.

^c Confessione ms. Mori solus; reliqui, conversione.

cuius de salute regis Aeduini ac gentis ipsius, literis agebat. Sed et oraculum cæleste quod illi quondam exulanti apud Redualdum regem Anglorum pietas divina revelare dignata est, non minimum ad suscipienda vel intelligenda doctrinæ monita salutaris sensum juvit illius. Cum ergo videret Paulinus difficulter posse sublimitatem animi regalis, ad humilitatem viæ salutaris, et suscipiendum mysterium vivificæ crucis inclinari, ac pro salute illius, simul et gentis cui præerat, et verbo exhortationis apud homines, et apud divinam pietatem verbo deprecationis ageret; tandem, ut verisimile videtur, didicit in spiritu, ut quod vel quale esset oraculum regi quondam cælitus ostensum. Nec exinde distulit quin continuo regem ammoneret explere votum, quod in oraculo sibi exhibito se facturum promiserat, si temporis illius ærumpis exemptus, ad regni fastigia perveniret.

Erat autem oraculum huiusmodi: Cum^a persequente illum Aedilfrido, qui ante eum regnavit, per diversa occultus loca vel regna, multo annorum tempore profugus vagaretur; tandem venit ad [Al. add. regem] Redualdum, obsecrans ut vitam suam a tanti persecutoris insidiis tutando servaret; qui libenter eum excipiens, promisit se quæ petebatur [Al., petebat], esse facturum. At postquam Aedilfrid in hac eum provincia apparuisse, et apud regem illius familiariter cum sociis habitare cognovit, misit nuncios, qui Redualdo pecuniam multam pro nece ejus offerrent: neque aliquid profecit. Misit secundo, misit tertio, et copiosiora [Al. add. auri et] argenti dona offerens, et bellum insuper illi si contemneretur, indicens. Qui vel minis fractus, vel corruptus muneribus, cessit deprecanti, ut sive occidere se Aeduinum, seu legatariis tradere promisit. Quod ubi fidissimus quidam amicus illius animadvertit, intravit cubiculum quo dormire disponebat; erat enim prima hora noctis, et evocatum foras; quid erga eum agere rex promisisset, edocuit et insuper adjecit: Si ergo vis, hac ipsa hora educam te de hac provincia, et ea in loca introducam, ubi nunquam te vel Redualdus vel Aedilfridus invenire valeant. Qui ait: Gratias quidem ago benevolentiae tuæ; non tamen hoc facere possum quod suggeris, ut pactum quod cum tanto rege ini, ipse primus irritum faciam, cum ille mihi nil mali fecerit, nil adhuc inimicitiarum intulerit. Quin potius, si moriturus sum, ille me magis quam ignobilior quisquam me morti tradat. Quo enim nunc fugiam, qui per omnes Britanniae provincias, tot annorum temporumque curculis vagabundus, hostium vitabam insidias? Abeunte igitur amico remansit Aeduin solus foris, residensque mœstus ante palatium, multis coepit co-

^a Persequente illum Aedilfrido. Fuit Aeduin filius et hæres Aellæ Deirorum regis; moriente patre Trimulus relictus, ab Aedilfrido Berniciorum rege qui Accam filiam Aellæ duxit uxorem, tum regno tum patria exclusus, et apud Redualdum potentissimum Orient. Sax. regem profugus. Notatum hic esto

Agitationum æstibus affici, quid ageret, quoque pedem verteret nescius.

Cumque diu tacitis mentis angoribus et cæco carperetur igni, vidit subito intempestæ noctis silentio adpropinquantem sibi hominem vultus habitusque incogniti: quem videns, ut ignotum et inopinatum, non parum expavit. At ille accedens salutavit eum, et interrogavit, quare illa hora, cæteris quiescentibus et alto sopore pressis, solus ipse mœstus in læpide pervigil sederet. At ille vicissim sciscitabatur quid ad eum pertineret, utrum ipse inlus an foris noctem transigeret. Qui respondens ait: « Ne me æstimes tuæ mœstitiæ et insomniorum, et forinsecæ et solitariae sessionis causam nescire: scio enim certissime qui es, et quare mœres, et quæ ventura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito mihi quid mercis [Al., mercedis] dare velis ei, si qui sit, qui his te mœroribus absolvat, et Redualdo suaudeat, ut nec ipse tibi aliquid mali faciat, nec tuis te hostibus perimendum tradat. » Qui cum se omnia quæ posset, huic tali pro mercede beneficii daturum esse responderet, adjecit ille: « Quid si etiam regem te futurum extinctis hostibus in veritate promittat, ita ut non solum omnes tuos progenitores, sed et omnes qui ante te reges in gente Anglorum fuerant, potestate transcendas? » At Aeduin constantior interrogando factus, non dubitavit promittere, quin ei qui tanta sibi beneficia donaret, dignis ipse gratiarum actionibus responderet. Tum ille tertio: « Si autem, inquit, is qui tibi tanta taliaque dona veraciter adventuram prædixerit, etiam consilium tibi tuæ salutis ac vitæ melius atque utilius quam aliquis de tuis parentibus aut cognatis unquam audivit, ostendere potuerit, num ei obtemperare, et monita ejus salutaria suscipere consentis? » Nec distulit Aeduin quin continuo polliceretur in omnibus se secutorum doctrinam illius, qui se tot ac tantis calamitatibus ereptum, ad regni apicem proveheret. Quo accepto responso, confestim is qui loquebatur cum eo, imposuit dexteram suam capiti ejus, dicens: « Cum hoc ergo tibi signum [Al. om. signum] advenerit, memento huius temporis, ac loquelæ nostræ, et ea quæ nunc promittis adimplere ne differas. » Et his dictis, ut serunt, repente disparuit, ut intelligeret non hominem esse qui sibi apparuisset, sed spiritum.

Et cum regius juvenis solus adhuc ibidem sederet, gavisus quidem de collata sibi [Al., pia et benigna] consolatione, sed multum sollicitus ac mente sedula cogitans quis esset ille, vel unde veniret [Al., venisset] qui hæc sibi loqueretur, venit ad eum præfatus amicus illius, lætoque vultu salutans eum: « Surge, inquit, intra, et sopitis ac relictis curarum anxietatibus, quieti membra simul et animum com-

hunc Aellam Aeduini patrem fuisse regem ad cuius nomen Gregorius alludit in capite primo. Nam absurde Codex A. T. C., pag. 14, traditionem illam torquet ad Aellam regem Occid. Saxon., patrem Cissæ.

pone, quia mutatum [Al., immutatum] est cor regis, nec tibi aliquid mali facere, sed fidem potius pollicitam servare disponit: postquam enim cogitationem suam, de qua tibi ante dixi, reginæ in secreto revelavit, revocavit eum illa ab intentione, ammonens quia nulla ratione conveniat tanto regi amicum suum optimum in necessitate positum auro vendere, immo fidem suam, quæ omnibus ornamentis pretiosior est, amore pecuniæ perdere. » Quid plura? Fecit rex ut dictum est: nec solum exulem nunciis hostilibus [Al., hostibus] non tradidit, sed etiam eum ut in regnum perveniret, adjuvit. Nam mox redeuntibus domum nunciis, exercitum ad debellandum Aedilfridum collegit copiosum, eumque sibi occurrentem cum exercitu multum impari, non enim dederat illi spatium quo totum suum congregaret atque adunaret exercitum, occidit in finibus gentis Merciorum ad^a orientalem plagam amnis qui vocatur Idlae: in quo certamine et filius Redualdi, vocabulo Raegenheri, occisus est: ac sic Aeduinus juxta oraculum quod acceperat, non tantum regis sibi infesti insidias vitavit, verum etiam eidem perempto in regni gloriam successit.

Cum ergo prædicante verbum Dei Paulino Rex credere differret, et per aliquod tempus, ut diximus, horis competentibus solitarius sederet, quid agendum sibi esset [Al. add. et], quæ religio sequenda sedulus secum ipse scrutari consuesset, ingrediens ad eum quadam die vir Dei, imposuit dexteram capiti ejus, et an hoc signum agnosceret, requisivit. Qui cum tremens ad pedes ejus procidere vellet, levavit eum, et quasi familiari voce affatus: « Ecce, inquit, hostium manus [quos timuisti, Domino donante, evasisti; ecce, regnum quod desiderasti, ipso largiente percepisti. Memento ut tertium quod promisisti, facere ne differas, suscipiendo fidem ejus, et præcepta servando, qui te et a temporalibus adversis eripiens, temporalis regni honore sublimavit; et si deinceps voluntati ejus, quam per me tibi prædicat, obsecundare volueris, etiam a perpetuis malorum tormentis te liberans, æterni secum regni in cælis faciet esse participem. »

CAPUT XIII.

Quale consilium idem cum Primatibus suis de percipienda fide Christi habuerit; et ut Pontifex ejus suas aras profanaverit.

Quibus auditis, rex suscipere quidem se fidem quam docebat, et velle et debere respondebat. Verum adhuc cum amicis principibus [Al., principatibus; al., principalibus], et consiliariis suis sese de hoc collaturum esse dicebat, ut si et illi eadem cum illo sentire vellent, omnes pariter in fonte vitæ Christo consecrarentur. Et annuente Paulino, fecit ut dixerat. Habito enim cum sapientibus consilio, sciscitabatur singillatim ab omnibus, qualis sibi doctrina hæc eatenus inaudita, et novus divinitatis qui prædicabatur cultus videretur.

^a Ad Orientalem plagam. Prope Idleton.

A Cui primus pontificum ipsius Coifi [Al., Coesti; al. Cyfi] continuo respondit: « Tu, vide, rex, quale sit hoc quod nobis modo prædicatur: ego autem [Al. om. autem] tibi verissime quod certum didici, profiteor, quia nihil omnino virtutis habet, nihil utilitatis religio illa [Al., habet religio] quam hucusque tenuimus: nullus enim tuorum studiosius quam ego culturæ deorum nostrorum se subdidit; et nihilominus multi sunt qui ampliora a te beneficia quam ego, et majores accipiunt dignitates, magisque prosperantur in omnibus quæ agenda vel acquirenda disponunt. Si autem dii aliquid valerent, me potius juvare vellent, qui illis impensius servire curavi. Unde restat, ut si ea quæ nunc nobis nova prædicantur, meliora esse et fortiora, habita examinatione, perspexeris, absque ullo cunctamine suscipere illa festinemus.

B Cujus sp̄sioni [verbisque prudentibus alius optimatum regis tribuens assensum, continuo subdidit: « Talis, inquit, mihi videtur, rex, vita hominum præsens in terris, ad comparisonem ejus quod nobis incertum est temporis, quale cum te residente ad cœnam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio et calido effecto cœnaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hiemalium pluviarum vel nivium, adveniensque unus passerum domum citissime pervolaverit [Al., pervolavit], qui cum per unum ostium ingrediens, mox per aliud exierit. Ipso quidem tempore quo intus est, hiemis tempestate non tangitur, sed tamen parvissimo [Al., minimo] sp̄o serenitatis ad momentum excursu, mox de hieme in hiemem regrediens, tuis oculis elabatur. Ita hæc vita hominum ad modicum apparet; quid autem sequatur, quidve præcesserit, prorsus ignoramus. Unde si hæc nova doctrina certius aliquid attulit [Al., attulerit], merito esse sequenda videtur. » His similia et cæteri majores natu ac regis consilarii divinitus admoniti prosequabantur.

D Adjecit autem Coifi, quia vellet ipsum Paulinum diligentius audire de Deo quem prædicabat, verbum facientem. Quod cum jubente rege faceret, exclamavit, auditis ejus sermonibus, dicens: « Jam olim intellexeram nihil esse quod colebamus: quia videlicet quanto studiosius in eo cultu veritatem quærebam, tanto minus inveniebam. Nunc autem aperte profiteor, quia in hac prædicatione veritas claret illa, quæ nobis vitæ, salutis et beatitudinis æternæ dona valet tribuere. Unde suggero, rex, ut templa et altaria quæ sine fructu utilitatis sacravimus, ocuis anathemati et igni contradamus [Al., tradamus]. » Quid plura? præbuit palam adsensum evangelizanti [Al., evangelizandi] beato Paulino rex, et abrenunciata idolatriâ, fidem se Christi suscipere confessus est. Cumque a præfato pontifice sacrorum suorum quæreret, quis aras et fana idolorum cum septis quibus erant circumdata, primus profanare deberet; ille respondit: « Ego. Quis enim ea quæ per stulti-

tiam colui, nunc ad exemplum omnium aptius quam ipse per sapientiam mihi a Deo vero donatam destruam? » Statimque abjecta superstitione vanitatis, rogavit sibi regem arma dare et equum emissarium, quem ascendens, ad idola destruenda veniret [Al., venit]. Non enim licuerat pontificem sacrorum vel armâ ferre, vel præter [Al., præterquam] in equa equitare. Accinctus ergo gladio accepit lanceam in manu, et ascendens emissarium regis, pergebat ad idola. Quod aspiciens vulgus, æstimabat eum insanire. Nec distulit ille, mox ut propiabat [Al., appropriabat; al., appropinquabat] ad fanum, profanare illud, injecta in eo lancea quam tenebat: multumque gavisus de agnitione veri Dei cultus, jussit sociis destruere ac succendere fanum cum omnibus septis suis. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum non longe ab Eburaco ad orientem, ultra amnem Dorwentionem, et vocatur hodie ^a *Godmunddingaham*, ubi pontifex ipse inspirante Deo vero poluit ac destruxit eas quas ipse sacraverat aras.

CAPUT XIV.

Ut idem Aeduini cum sua gente fidelis sit factus; et ubi Paulinus baptizaverit.

Igitur accepit rex Aeduini cum cunctis gentis suæ nobilibus, ac plebe per plurima fidem et lavacrum sanctæ regenerationis, anno regni sui undecimo, qui est annus dominicæ Incarnationis sexcentusimus vicesimus septimus, ab adventu vero Anglorum in Britanniam annus circiter centesimus octogesimus. Baptizatus est autem Eburaci die sancto Paschæ, pridie Iduum Aprilium, in ecclesia sancti Petri apostoli, quam ibidem ipse de ligno cum catechizaretur atque ad percipiendum baptismum imbueretur, citato opere construxit. In qua etiam civitate ipse doctore atque antistiti suo Paulino sedem episcopatus donavit. Mox autem ut baptismum consecutus est, curavit, docente eodem Paulino, majorem ipso in loco et augustiorem de lapide fabricare basilicam, in cujus medio ipsum quod prius fecerat, oratorium includeretur. Præparatis ergo fundamentis in gyro prioris oratorii per quadrum cœpit ædificare basilicam. Sed

^a *Godmunddingaham*. Hodie etiam nomen retinet Godmundham, id est, Deorum Septum. Locus celebris non solum Saxonis, sed etiam Romanis, imo Britannicis idololatriis. Juxta situm est Delgovitium, quod Cambdenus deducit a Britannico Delgwe, quod apud illum deorum statuas denotat, hodie *Wigton*, id est, Idolorum oppidum.

^b *Perficiendum*. Perfectum ab Osualdo rege, succensum est an. 1069. Restitutum a Thoma I archiep., conflagravit an. 1137. Tandem tempore Edwardi I regis, sub Joanne thesaurario, et Romano, Meltono, et Thoresbeio archiepiscopis, ad hodiernam amplitudinem erectum est. SIM. DUN. STUBS.

^c *Adgefrin*. Hodie, *Yeverin* in *Glendale*.

^d *Gleni*. Bowent.

^e *Muelmin*. Millfield.

^f *Sualua*. Huic baptismo Paulini parilem tradiderunt de Augustino scriptores ejus miraculorum. Et certe quod magnum fidelium numerum usque ad decem millia baptizaverit Augustinus, auctoritatem habemus Gregorii papæ in epistola suprascripta ad Eulogium Alexandrinum; quod autem id fecerit in fl. Sualua juxta vicum Cataractam, id videtur erratum

priusquam altitudo parietis esset consummata, rex ipse impia nece occisus opus idem successori suo Osualdo ^b perficiendum reliquit. Paulinus autem ex eo tempore sex annis continuis, id est, ad finem usque imperii regis illius, verbum Dei, adveniente ac favente ipso, in ea provincia prædicabat: credebantque et baptizabantur quotquot erant præordinati ad vitam æternam: in quibus erant Osfrid et Eadfrid filii regis Aeduini, qui ambo ei exuli nati sunt de Quoenburga filia Cearli regis Merciorum.

Baptizati sunt tempore sequente et alii liberi ejus de Aedilberga regina progeniti, Aedilhun, et Aedilthryd filia [Al., filiæ], et alter filius Vuscfreea quorum primi albatu adhuc rapti sunt de hac vita, et Eburaci in ecclesia sepulti. Baptizatus est et Yffa filius Osfridi, sed et alii nobiles ac regii [Al., et egregii] viri non pauci. Tantus autem fertur tunc fuisse fervor fidei ac desiderium lavacri salutaris gente Nordanhymbrorum, ut quodam tempore Paulinus veniens cum rege et regina in villam regiam [Al. om. regiam] quæ vocatur ^c *Adgefrin* [Al., Adgebrin], triginta sex diebus ibidem cum eis catechizandi et baptizandi officio deditus moraretur: quibus diebus cunctis a mane usque ad vesperam nil aliud ageret quam confluentem eo de cunctis viculis ac locis plebem Christi verbo salutis instruere, atque instructam in fluvio ^d *Gleni*, qui proximus erat, lavacro remissionis abluere. Hæc villa tempore sequentium regum deserta, et alia pro illa est facta in loco qui vocatur ^e *Maelmin* [Al., Melmun; al., Malmin; al., Melmin]. Hæc quidem in provincia Berniciorum; sed et in provincia Deirorum, ubi sæpius manere cum rege solebat, baptizabat in fluvio ^f *Sualua* [Al., Sualica; al., Sualua], qui ^g vicum Cataractam præterfluit. Nondum enim oratoria vel baptisteria in ipso exordio nascentis ibi Ecclesiæ poterant ædificari. Attamen in ^h *Campodono*, ubi tunc etiam villa regia erat, fecit basilicam, quam postmodum pagani a quibus Aeduini rex occisus, cum tota eadem villa succenderunt: pro qua reges posteriores fecere sibi villam in regione quæ vocatur ⁱ *Loidis*. Evasit autem ignem al-

esse confundentis Augustinum cum Paulino. Nam si Augustinus baptizaverit in fl. Sualua, non verisimile erit fuisse in Sualua ad Cataractam, sed in Sualua ad ostia Medwagæ. Sed tribuunt Augustino scriptores iter boreale consilio multum diverso, hinc ad elevandos ejus labores, auctoritatem et miracula; illinc ad affigendum illi monachorum Bangorensium cædem; pari utrinque, ut videtur, veritatis specie.

^g *Vicum Cataractam*. Edd., exc. A. 1 et C. 1, *vicum juxta Cataractam*. Ms. C. 1 *Cataractum* habet.

^h *Campodono*. Nominis similitudo situm hujus loci videtur affligere ad Cambodunum, quod auctores interpretantur Almonbury, corrupte ab Albanbury, quia hæc basilica a Paulino consecrata in memoriam S. Albani dedicata fuit. Non indignum tamen notatu est, quod Paraphrasis Saxonica vertit *Campodono*, *Dona-felda*, unde Galeus infert, fuisse forte *Tanfield*, quod quidem jacet juxta Rippon, propius fluvio Sualuæ, ubi Paulinus baptizavit.

ⁱ *Regione Loidis*. Non in ipso oppido, sed in villa de Osuinthorp quæ juxta jacet, et regem conditorem in nomine ostendit. Vide III, 24.

tare, quia lapideum erat : et servatur adhuc in monasterio reverentissimi abbatis et presbyteri Thryduulfi [Al., Tridulfi], quod est in silva ^o Elmete.

CAPUT XV.

Ut provincia Orientalium Anglorum fidem Christi suscepit.

[DCXXVII.] ^b Tantum autem devotionis Aeduini erga cultum veritatis habuit, ut etiam regi Orientalium Anglorum ^o Earpualdo [Al., Carpualdo; al., Erpualdo; al., Eorpualdo] filio Redualdi persuaderet, relictis idolorum superstitionibus, fidem et sacramenta Christi cum sua provincia suscipere. Et quidem pater ejus Reduald jamdudum in Cantia sacramentis Christianæ fidei imbutus est, sed frustra : nam rediens domum, ab uxore sua et quibusdam perversis doctoribus seductus est, atque a sinceritate fidei depravatus habuit posteriora pejora prioribus; ita ut in morem antiquorum Samaritanorum et Christo servire videretur, et diis quibus antea serviebat, atque in eodem fano et altare haberet ad sacrificium Christi, et arulam ad victimas dæmoniorum. Quod videlicet fanum rex ejusdem provinciæ Alduulf [Al., Aldorlf], qui nostra ætate fuit, usque ad suum tempus perdurasse, et se in pueritia vidisse testabatur.

Erat autem præfatus rex Reduald natu nobilis quamlibet actu ignobilis, filius Tytili, cujus pater fuit Vuffa, a quo reges Orientalium Anglorum Vuffingas appellant. Verum Eorpuald non multo postquam fidem accepit tempore, occisus est a viro gentili, nomine Ricbercto [Al., Ricbberto]; et exinde tribus annis provincia in errore versata est, donec ^c accepit regnum frater ejusdem Eorpualdi Sigberct [DCXXXI], vir per omnia Christianissimus atque doctissimus, qui vivente adhuc fratre cum exsularet in Gallia, fidei sacramentis imbutus est, quorum participem, mox ubi regnare cœpit, totam suam provinciam facere curavit. Cujus studiis gloriosissime favit Felix

^a *Elmete.* Hujus silvæ magnitudinem dedit antiqua Scheda Saxonica, quæ in multis mss. habetur, et a Galeo edita est Hist. Script. t. I, secundum quam Elmedsætna continet sexcentas hidas. Ab ea denominatur villa de Berwick, ubi murorum rudera ansam præbuerunt conjiciendi villam Bedæ regiam eo loci positam fuisse. Licet Beda nihil dicit de villa regia in silva Elmete, sed de monasterio tantum Thryduulfi; quod in nuperâ Cambdeni editione huic etiam oppido assignatur, sed certam aliquam de eo notitiam nemo huc usque invenit. In territorio Elmete non solum Bervicum, sed et alia circumvicina continentur. Robertus de Graystones Angl. Sacr. I, pag. 739, dicit Robertum de Stichill ep. Dunelm. confirmatum fuisse a Godefrido Ebor. apud Scirburnam in Elmete. De hujus autem regionis antiquitatibus vide librum Thoresbei nuperrime editum.

^b *Tantum autem, etc.* Al., *tantam autem, ut fertur, devotionem.*

^c *Earpualdo persuaderet.* Earpualdi conversionem Fl. Wigorn., M. Westm. et Chron. Sax. ponunt anno 632, initium regni Sigbercti anno 636. Sed huic calculo series Historiæ in Beda videtur adversari. Earpualdo enim statim post conversionem occiso, et Sigbercto, post tres annos usurpationis Ricbercti, in regnum succedente, Felix episcopus ad eum missus est ab Honorio Cantuar. Post 17 annos, ab eodem Honorio Thomas Felici successor datus est; et post 5 annos, ab eodem Honorio Berctgils sive Bonifacius

A episcopus, qui de Burgundiorum [Al., Burgundionum] partibus, ubi ortus et ordinatus est, cum venisset ad Honorium archiepiscopum, eique indicasset desiderium suum, misit eum ad prædicandum verbum vitæ præfatæ nationi Anglorum. Nec vota ipsius in casum cecidere; quin potius fructum in ea multiplicem credentium populorum pius agri spiritalis cultor invenit. Siquidem totam illam provinciam juxta sui nominis sacramentum, a longa iniquitate atque infelicitate liberatam, ad fidem et opera justitiæ, ac perpetuæ felicitatis donis perduxit, accepitque sedem episcopatus in civitate ^d Domnoc [Al., Dumnoc; al., Dummoc]: et cum decem ac septem [Al., septemdecim] annos eidem provinciæ pontificali regimine præset [Al., præfuisset], ibidem in pace vitam fini-

B vit.

CAPUT XVI.

Ut Paulinus in provincia Lindissi prædicaverit; et de qualitate regni Aeduini.

[DCXXVIII.] Prædicabat autem Paulinus verbum etiam provinciæ Lindissi, quæ est prima ad meridianam Humberæ fluminis ripam, pertingens usque ad mare, præfectumque Lindocolinæ civitatis, cui nomen erat ^e Blaecca, primum cum domo sua convertit ad Dominum. In qua videlicet civitate et ecclesiam operis egregii de lapide fecit: cujus tecto vel longa incuria, vel hostili manu dejecto, parietes hactenus stare videntur, et omnibus annis aliqua sanitarum miracula in eodem loco solent ad utilitatem eorum qui fideliter quærent ostendi. In qua ^f ecclesia Paulinus, transeunte ad Christum Justo, Honorium pro eo consecravit episcopum, ut in sequentibus suo loco dicemus.

De hujus fide provinciæ narravit mihi presbyter et abbas quidam vir veracissimus de monasterio ^g Peartaneu [Al., Partanei; al., Peartanig; al., Peortaneu], vocabulo Deda, retulisse sibi quendam Thomæ supponitur, et sic perducimur ad annum 653, quo Honorius obiit. Jam vero recollectis his 22 annis, id est, 17 Felicis et 5 Thomæ, initium Sigbercti incidit in annum 631, et conversio et cædes Eorpualdi cum Ricbercti tyrannia, in annum 627.

^d *Domnoc.* Hodie *Dunwich*, jam mari obruta. Sedes divisa primo cum Helmaham, deinde illuc translata, postea Thefordiæ posita, denique Nordovici.

^e *Blaecca.* Hujus nomen Beda referre contentus est, alii prosapiam etiam a Wodeno ad Eanferthum deductam tradiderunt, et præfecturam Castri Thongi ejus fidei ab Hengisto commissam, una cum universis agri Lincolnensis copiis, non alio, quod novi, fundamento, præter generalem Fl. Wigorn. conclusionem de Lindisfarorum prosapia.

^f *Ecclesia.* Conjectura est stetisse hanc ecclesiam, ubi hodie S. Pauli est, eamque olim S. Paulini fuisse. Nominum similitudo facilem hic fidem conciliavit.

^g *Peartaneu.* De hujus monasterii fundatione nihil restat apud auctores: Loci situs non procul a Bardney, in cujus dotatione absorptæ videntur vicinæ pietatis reliquiæ. Walterus de Gaunt in charta de restauratione cœnobii Bardneiensis concedit decimam de toto dominio suo in Parteney. In prædicta vero Parteney ecclesiam cum pertinentiis suis, hospitale S. Mariæ Magdalænæ... una cum *visu franciplegii* in Parteney. Mon. Ang. I, p. 143. Vide Bedam III, 11.

seniorem baptizatum se fuisse die media a Paulino A [Al., curaret]. Quarum videlicet literarum iste est episcopo, præsente rege Aeduino, et multam populi turbam in fluvio Treenta juxta civitatem quæ lingua Anglorum a Tiouulſingacaestir [Al., Tuilf-Tuisf-Tulf-Uulſingacaestir] vocatur: qui etiam effigiem ejusdem Paulini referre esset solitus, quod esset vir [Al. om. vir] longæ staturæ paululum incurvus, nigro capillo, facie macilenta, naso adunco pertenui, venerabilis simul et terribilis aspectu. Habuit autem secum in ministerio et Jacobum diaconum, virum utique industrium ac nobilem in Christo et Ecclesia, qui ad nostra usque tempora permansit.

Tanta autem eo tempore pax in Britania, quaquaversum imperium regis Aedui pervenerat, fuisse perhibetur, ut, sicut usque hodie in proverbio dicitur, etiam si mulier una cum recens nato parvulo B vellet totam perambulare insulam a mari ad mare, nullo se lædente valeret. Tantum [Al. add. quoque] rex idem [Al. om. idem] utilitati suæ gentis consuluit, ut plerisque in locis ubi fontes lucidos juxta publicos viarum transitus construxit, ibi ob refrigerium viantium, erectis stipitibus æreos b caucos suspendi juberet, neque hos quisquam, nisi ad usum necessarium, contingere præ magnitudine vel timoris ejus auderet, vel amoris vellet. Tantum vero in regno excellentiæ habuit, ut non solum in pugna ante illum vexilla gestarentur, sed et tempore pacis equitantem inter civitates sive villas aut provincias suas cum ministris, semper antecedere signifer consuesset: necnon et incedente illo ubilibet per plateas, illud genus vexilli, quod Romani c Tufam, Angli C vero appellant Tuuf, ante eum ferri solebat.

CAPUT XVII.

Ut idem [Al., Aeduinus] ab Honorio papa exhortatorias literas acceperit, qui etiam Paulino pallium miserit.

Quo tempore præsulatum sedis apostolicæ Honorius Bonifacii successor habebat, d qui ubi gentem Nordanhymbrorum cum suo rege ad fidem confessionemque Christi, Paulino evangelizante conversam esse didicit, misit eidem Paulino pallium, misit et regi Aeduino literas exhortatorias, paterna illum caritate accendens, ut in fide veritatis quam acceperant [Al., acceperat], persistere semper ac proficere curarent

a Tiouulſingacaestir. In hujus loci situ parum certi est. Memoriam tamen baptismi Southwella sibi vindicat, et pietas regum, et possessiones episcoporum Ebor. Paulini successorum, et collegiata sacerdotum ecclesia inibi instituta privatæ ejus loci historiæ fidem consecrarunt.

b Caucos. M. Westm. habet, per calamos æreos conduxit, male: nam Beda expresse dicit, caucos suspendi juberet. Vasa ad bibendi usum posita. De his Treb. Pollio: Item in caucos et scyphos pondo undecim. Aedilberctus rex Cantix ep. ad S. Bonifacium Mog.: Caucum argenteum intus deauratum pensantem libras tres.

c Tufam. Muta signa sunt, Aquilæ, Dracones, Vexilla, Flamulæ, Tufæ, Pinnæ. Vegetius, lib. III, cap. 5. Genus vexilli apud Romanos ex confertis plumarum globis. Sic apud nostrates etiam ad tempora Richardi II. Charta Gervasii de Clifton militis concedit et confirmat Roberto de Bevercotes une

[Al., curaret]. Quarum videlicet literarum iste est ordo:

[DCXXXIV.] « Domino excellentissimo atque precellentissimo filio Aeduino regi Anglorum, Honorius episcopus servus servorum Dei, salutem.

« Ita Christianitatis vestræ integritas circa sui Conditoris cultum; fidei est ardore succensa, ut longe lateque resplendeat, et in omni mundo adnunciata, vestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim vos reges esse cognoscitis, dum Regem et Creatorem vestrum orthodoxa prædicatione edocti, Deum venerando creditis, eique, quod humana valet conditio, mentis vestræ sinceram devotionem exsolvit. Quid enim Deo nostro aliud offerre valebimus, nisi ut in bonis actibus persistentes, ipsumque auctorem humani generis confitentes, eum colere, eique vota nostra reddere festinemus? Et ideo, excellentissime fili, paterna vos caritate qua convenit, exhortamur, ut hoc quod vos divina misericordia ad suam gratiam vocare dignata est, sollicita intentione et assiduis orationibus servare omnimodo festinetis; ut qui vos in præsentis sæculo ex omni errore absolutos, ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, et cœlestis patriæ vobis præparet mansionem. Prædicatoris igitur vestri domini mei apostolicæ memoriæ Gregorii frequenter lectione occupati, præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit, habetote; quatenus ejus oratio, et regnum vestrum populumque augeat, et vos omnipotenti Deo inreprehensibiles repræsentet. Ea vero quæ a nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, quæ nobis multimoda relatione per præsentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo adtribuere ulla sine dilatione prævidemus [Al., prævidimus]; et duo pallia utrorumque [Al., utriusque] metropolitanorum, id est, Honorio et Paulino direximus, ut dum quis eorum de hoc sæculo ad auctorem suum fuerit accessitus [Al., accersitus], in loco ipsius alter [Al., alterum] episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatiis quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devo-

D Tuffe de plume. Quidam Tufam per crucem et globum describunt, et crucem in Cantiam reportatam capite 20, Aedui Tufam fuisse volunt.

d Qui ubi. Hæc epistola ad Aedwinum nullam temporis notam habet appositam, sed ex adjuncta epistola capitis sequentis ad Honorium Cant., patet scriptas fuisse ambas anno 654, licet Aedwinus tunc mortuus esset; sed ejus obitus papæ aures nondum attigerat. Quod autem tot anni effluerint a conversione Aedwini anno 627, usque ad ejus notitiam papæ transmissam, vel saltem ad papæ cum palliis responsum, id tribui potest, vel tardis fidei in magna parte Nordanhymbrani regni progressibus de quo vide II, 12, 13, et III, 2; vel difficultati enatæ de mutua consecratione metropolitanorum, quæ moram in hoc negotium injicere possent; quin nec necesse fuit pallia immediate a consecratione mitti; imo neque ulla Laurentio vel Melito Justi decessoribus pallia missa in Beda legitur.

-tioni vestræ nostrum concursum, et juxta vestra desideria præberemus. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat. »

CAPUT XVIII.

Ut Honorius, qui Justo in episcopatum Dorovernensis Ecclesiæ successit, ab eodem papa [Al. om. eodem papa] Honorio pallium et literas acceperit.

^a Hæc inter Justus archiepiscopus ad cælestia regna sublevatus [Al., sublatus est] quarto Iduum Novembrium die [DCXXX], et Honorius pro illo est in præsulatum effectus [Al., electus]: qui ordinandus venit ad Paulinum, et occurrente sibi illo in Lindocolino quintus ab Augustino Dorovernensis Ecclesiæ consécrationis est antistes [DCXXXI]. Cui etiam præfatus papa Honorius misit pallium et literas, in quibus decernit [Al., decrevit] hoc ipsum, quod in epistola ad Aeduinum regem missa decreverat: scilicet ut cum Dorovernensis vel Eburacensis antistes de hac vita transierit, is qui superest consors ejusdem gradus, habeat potestatem alterum ordinandi, in loco ejus qui transierat, sacerdotem; ne sit necesse ad Romanam usque civitatem per tam prolixa terrarum et maris spatia pro ordinando archiepiscopo semper fatigari. Quarum etiam textum literarum in nostra hac Historia ponere commodum duximus.

[DCXXXIV.] « Dilectissimo fratri Honorio, Honorius.

« Inter plurima quæ Redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera prærogare, illud etiam clementer collata suæ pietatis munificencia tribuit, quoties per fraternos affatus [Al., effectus] unaniam dilectionem quadam contemplatione alternis aspectibus repræsentat. Pro quibus majestati ejus gratias indesinenter exsolvimus, eumque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem in prædicatione Evangelii laborantem [Al., elaborantem] et fructificantem, sectantemque magistri et capitis sui [Al., vestri] sancti Gregorii regulam, perpeti [Al., perpetua] stabilitate confirmet, et ad augmentum Ecclesiæ suæ potiora per vos

^a *Hæc inter.* Annum obitus Justi Beda non dedit, et hinc illæ tenebræ huic historice parti offusæ. Plurimi volunt Justum tres tantum annos sedisse et obiisse anno 627, et tunc vel Honorium successisse, vel sedem vacasse. Alii Justo plures annos tribuunt usque ad annum 632; 633, etc. De sede autem vacante nihil in Beda, nec de Justi obitu ante temporis periodum infra harum litterarum conspectum; sed necesse fuit Honorium consecrari Lincolnix, ante annum 633, priusquam Paulinus ab Eboracensi provincia secederet; nec tamen post annum 631, ut spatium daretur viginti duobus annis Felicis et Thomæ ante obitum Honorii, quem certum est obiisse anno 653; de quo vide notam supra ad cap. 15. Justi igitur obitum ego posui an. 630, Honorii consécrationem an. 631, pallium an. 634.

^b *Heraclio anno xxiv, etc.* Corruptus erat et mutilatus hic locus in omnibus editionibus, in quibus siglæ P. C. perperam redduntur, *proconsulatus*, cum aliud nihil sonent quam *post consulatum*; et omituntur hæc verba, *atque Constantio filio ipsius anno xxiii*, unde totius subscriptionis turbatur sensus. Heraclius imperare cœpit v Octobris, indic. 14, anno Christi Dionysiano 610, sed anno 602 divinæ incar-

A suscitet incrementa; ut fide et opere, in timore Dei et caritate, vestra adquisitio decessorumque vestrorum quæ per domini Gregorii exordia pullulat, convalescendo amplius extendatur; ut ipsa vos dominici eloquii promissa in futuro respiciant, vosque vox ista ad æternam festivitatem evocet: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. xi, 28). Et iterum: *Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui* (Matth. xxv, 21). Et nos equidem, fratres carissimi, hæc vobis pro æterna caritate exhortationis verba præmittentes, quæ rursus pro Ecclesiarum vestrarum privilegiis congruere posse conspiciamus, non desistimus impertire. Et tam juxta vestram petitionem, quam **B** filiorum nostrorum regum vobis per præsentem nostram præceptionem [Al., præsentem nostra præceptionem] vice beati Petri apostolorum principis, auctoritatem tribuimus, ut quando unum ex vobis divina ad se jusserit gratia vocari [Al., evocari], is qui superstes fuerit alterum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestræ dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, ut per nostræ præceptionis auctoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere; quia ut hæc vobis concederemus, longa terrarum marisque intervalla; quæ inter nos ac vos obsistunt, ad hæc nos condescendere coegerunt, ut nulla possit Ecclesiarum vestrarum jactura per cujuslibet occasionis obtentum quoquo modo provenire [Al., pervenire]; **C** sed potius commissi vobis populi devotionem plenius propagare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater. Data die tertio Iduum Junii, imperantibus dominis nostris Augustis, ^b Heraclio anno vicesimo quarto, post consulatum ejusdem anno vicesimo tertio; atque Constantino filio ipsius anno vicesimo tertio, et consulatus ejus anno tertio; sed et Heraclio felicissimo Cæsare item filio ejus anno tertio, indictione ^c septima, id est, anno dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto. »

D nationis, secundum Theophanem, qui annos incarnationis octonario minuere solet, uti Georgius Syncellus et alii fere Græci. Idem Heraclius anno Christi 611 consulatum auspicatus est. — Heraclio ex Eudocia conjugæ Augusta natus est Heraclius junior, dictus novus Constantinus, die tertia mensis Maii, indictione 15, Christi 612. Hic anno vii Heraclii parentis, Christi 617, die 1 Januarii, indictione 5, consul renuntiatus est. Heraclius, novi Constantini filius, magni Heraclii nepos, nascitur et baptizatur tertio Novembris, indictione 5, anno Heraclii Magni xx. Christi Dionysiano 631. Quare anno 634, tertio Idus Junii, in cursu erat annus tertius Heraclii pueri Cæsaris: unde restat difficultas ex illis verbis, et consulatus ejus anno iii ad Constantinum spectantibus. Posito enim Constantini consulatus exordio ad annum 617, uti ex Theophane retulimus, consequenter anno 634 in cursu erat consulatus, Constantini annus xvii. Legendum ergo videtur, et consulatus ejus anno xvii, nisi forte novum ei consulatus exordium fuit, quando illi natus est Heraclius filius, quod a Græcorum nemine adnotatum reperio. CHIFFL.

^c *Septima.* Hic ad marginem Baronius ponit sextam, ut calculum accommodet ad annum 635, quem vel in

CAPUT XIX.

Ut primo idem Honorius, et post Johannes litteras genti Scottorum pro Pascha [Al., Paschæ observatione] simul et pro Pelagiana hæresi miserit.

[DCXXXIV.] Misit idem papa [Al. om. papa] Honorius [Al. add. Romanæ sedis pontifex] litteras etiam genti Scottorum, quos in observatione sancti Paschæ errare [Al., errasse] compererat, juxta quod supra docuimus: sollerter exhortans, ne paucitatem suam in extremis terræ sinibus constitutam, sapientiolem antiquis sive modernis quæ per orbem erant Christi Ecclesiis æstimarent; neve contra Paschales computos, et decreta synodalia totius orbis pontificum, aliud Pascha celebrarent.

[DCXL.] Sed et Johannes qui successori ejusdem Honorii Severino successit, cum adhuc esset electus in pontificatum, pro eodem errore corrigendo litteras eis magna auctoritate atque eruditione plenas direxit; evidenter adstruens, quia dominicum Paschæ diem a quinta decima luna usque ad vicesimam primam, quod in Nicæna synodo probatum est, oportet inquiri. Necnon et pro Pelagiana hæresi, quam apud eos reviviscere didicerat, cavenda ac repellenda, in eadem illos epistola admonere curavit; cujus epistolæ principium hoc est:

« Dilectissimis et sanctissimis ^a Tomiano [Al., Thomiano], Columbano, Cromano [Al., Chromano], Dinnao [Al., Dinnano], et Baithano episcopis; Cromano [Al., Chromanno], Ermanoque [Al., Hermiano], Laistrano, Scellano, et Segeno [Al., Segiano] presbyteris; Sarano, cæterisque doctoribus seu abbatibus Scottis, Hilarus archipresbyter, et servans locum sanctæ sedis apostolicæ, Johannes diaconus, et in Dei nomine electus: item Johannes primicerius, et servans locum sanctæ sedis apostolicæ, et Johannes servus Dei, consiliarius ejusdem apostolicæ sedis.

« Scripta quæ perlatores ad sanctæ memoriæ Severinum papam adduxerunt, et eo de hac luce migrante, reciproca responsa ad ea quæ postulata fuerant, siluerunt. Quibus reseratis, ne diu tantæ quæstionis caligo indiscussa remaneret, reperimus quosdam provinciæ vestræ contra orthodoxam fidem, ^b novam ex veteri hæresim renovare conantes, Pascha nostrum in quo immolatus est Christus, nebulosa ^D caligine refutantes, et quarta decima luna cum Hebræis celebrare nitentes. » Quo epistolæ principio manifeste declaratur, et nuperrime temporibus illis

ms. suo invenit, vel inveniendum putavit. In dando tempore hujus epistolæ laborarunt Chiffletius et alii, quisque suos corrigens mss., infeliciter omnes. Nam Codices ipsi veteres in uno et vero consentiunt.

^a Tomiano, etc. Fuit Tomianus archiepiscopus Armachensis; Dinnaus episcopus Connorensis, Baithanus Clonmacnoisensis; Cromanus abbas Roscreensis; Segenus Huensis. Reliquorum sedes titulosve non invenio.

^b Novam ex veteri. Vetus hæresis fuit Pascha cum Hebræis semper celebrare; Nova aliquando tantum, his scilicet annis, quibus Paschæ dies in quartam decimam lunam incidit. Vide append. n. 9.

A hanc apud eos hæresim coortam, et non totam eorum gentem, sed quosdam in eis hac fuisse implicitos.

Exposita autem ratione Paschalis observantiæ, ita de Pelagianis in eadem epistola subdunt: « Et hoc quoque cognovimus, quod virus Pelagianæ hæreseos apud vos denuo reviviscit: quod omnino hortamur ut a vestris mentibus hujusmodi venenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda hæresis damnata est, latere vos non debet; quia non solum per istos ducentos annos abolita est, sed et quotidie a nobis perpetuo anathemate sepulta damnatur: et hortamur, ne quorum arma combusta sunt, apud vos eorum cineres suscitentur. Nam quis non excretur superbum eorum conamen et impium, dicentium posse sine peccato hominem existere ex propria voluntate, et non ex gratia Dei? Et primum quidem blasphemiam stultiloquium est, dicere esse hominem sine peccato; quod omnino non potest, nisi unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus qui sine peccato est conceptus et partus. Nam cæteri homines cum peccato originali nascentes testimonium prævaricationis Adæ, etiam sine actuali peccato existentes, portare noscuntur, secundum Prophetam dicentem: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea* (Psalm. L, 7). »

CAPUT XX.

Ut occiso Aeduino Paulinus Cantiam rediens, Hro-fensis Ecclesiæ præsulatum susceperit.

At vero Aeduini cum decem et septem annis genti Anglorum simul et Brittonum gloriosissime præesset, e quibus sex etiam ipse, ut diximus, Christi regno militavit, rebellavit adversus eum ^c Caedualla rex Brittonum, auxilium præbente illi Penda viro strenuissimo de regio genere Merciorum, qui et ipse eo tempore, gentis ejusdem regno annis viginti et duobus varia sorte præfuit: et conserto gravi prælio in campo quæ vocatur ^d Haethfelth, occisus est Aeduini die ^e quarta Iduum Octobris, anno dominicæ Incarnationis sexcentesimo tricesimo tertio, cum esset annorum quadraginta et ^f octo: ejusque totus vel interemptus vel dispersus est exercitus. In quo etiam bello, ante illum unus filius ejus ^g Osfrid juvenis bellicosus cecidit, alter Eadfrid necessitate cogente ad Pendam regem transfugit, et ab eo postmodum regnante Usualdo, contra fidem jurisjurandi peremptus est.

Quo tempore maxima est facta strages in Ecclesia

^c Caedualla. Vide omnino quomodo omnia hæc bella narrat Galf. mon. in sua Hist. reg. Britt., lib. XII per totum.

^d Haethfelth. Saltus in Eburacensi comitatu inter Donam fluvium et Exholme insulam.

^e Quarta Iduum Octob. Sanctis enim ille adnumeratur, eique ecclesiæ dedicatæ. Ejus tamen memoria celebratur in Martyrologio Anglicano ad quartum diem Decembris.

^f Octo. Edit., septem, sicut et Interp. Sax., sed contra mss.

^g Osfrid. Cum Godholdo rege Orcadum qui ad auxilium ejus venerat. RAD. DICET., p. 784.

vel gente Nordanhymbrorum, maxime quod unus ex A
ducibus a quibus acta est, paganus, alter quia barbarus erat pagano sævior. Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus, et Christiani erat nominis ignarus : at vero Caedualla, quamvis nomen et professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus, ut ne sexui quidem miliebri, vel innocuæ parvulorum parceret ætati, quin universos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet, multo tempore totas eorum provincias debacchando pervagatus, ac totum genus Anglorum Britanniæ sinibus erasurum se esse deliberans. Sed nec religioni Christianæ, quæ apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris. Quippe cum usque hodie moris sit Brittonum, fidem religionemque Anglorum pro nihilo habere, neque in aliquo eis magis B
communicare^a quam paganis. Adlatum est autem caput Aeduini regis Eburacum, et inlatum postea in ecclesiam beati apostoli Petri, quam ipse cœpit, sed successor ejus Osualdus perfecit, ut supra docuimus, positum est in porticu sancti papæ Gregorii, a cujus ipse discipulus verbum vitæ susceperat.

Turbatis itaque rebus Nordanhymbrorum hujus articulo cladis, cum nil alicubi præsidii nisi in fuga esse videretur, Paulinus adsumpta secum regina Aedilberge quam pridem adduxerat, rediit Cantiam navigio, atque ab Honorio archiepiscopo et rege Eadbaldō multum honorifice susceptus est. Venit autem illuc duce Basso, milite regis Aeduini fortissimo, habens secum Eanfledam [Al., Eanfredam] C
filiam, et Vuscfrean filium Aeduini, necnon et Yffl [Al., Iffl] filium Osfridi filii ejus, quos postea mater

^a *Quam paganis.* Vide supra in hujus libri capite iv.

^b *Caput.* Corpus autem ejus in ecclesia Pharensi tumulatum.

^c *Daegberecto.* Clotarii filio et Chilperici nepoti, cujus frater Charibertus genuerat Berctam Aedilbergæ matrem. Ipsa ad villam Liming, a rege fratre

metu Eadbaldi et Osualdi regum, misit in Galliam nutriendos regi^e Daegberecto [Al., Dagberecto] qui erat amicus illius, ibique ambo in infantia defuncti, et juxta honorem vel regis pueris, vel innocentibus Christi congruum, in ecclesia sepulti sunt. Attulit quoque secum vasa pretiosa Aeduini regis perplura, in quibus et crucem magnam auream, et calicem aureum consecratum ad ministerium altaris, quæ hactenus in ecclesia Cantia conservata monstrantur.

Quo in tempore, Hrofensis Ecclesia pastorem minime habebat, eo quod Romanus præsul illius ad Honorium papam a Justo archiepiscopo legatarius missus, absorptus fuerat fluctibus Italici maris : ac per hoc curam illius præfatus Paulinus, invitatione Honorii antistitis et Eadbaldi regis suscepit ac tenuit, usquedum et ipse suo tempore ad caelestia regna cum gloriosi fructu laboris ascendit. In qua Ecclesia moriens, pallium quoque, quod a Romano papa acceperat, reliquit.

Reliquerat autem in Ecclesia sua Eburacensi Jacobum diaconum, virum utique ecclesiasticum et sanctum, qui multo exhinc tempore in Ecclesia manens, magnas antiquo hosti prædas, docendo et baptizando eripuit : cujus^d nomine vicus in quo maxime solebat habitare, juxta Cataractam, usque hodie cognominatur. Qui quoniam cantandi in ecclesia erat peritissimus, recuperata postmodum pace in provincia, et crescente numero fidelium, etiam magister^e ecclesiasticæ cantionis juxta morem Romanorum seu Cantuariorum multis cœpit existere : et ipse senex ac plenus dierum, juxta Scripturas, Patrum viam secutus est.

datam, monasterium condidit, ubi velum, prima Anglorum, sumpsit, vitamque finivit. Memoria ejus in Anglicano Martyrologio celebratur 10 Sept.

^d *Cujus nomine vicus.* Hodie Akeburg.

^e *Ecclesiasticæ cantionis.* De hac vide append. n. 12.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Ut primi successores Aeduini regis, et fidem suæ gentis prodiderunt [Al., perdiderunt], et regnum porro Osualdus Christianissimus rex utrumque restauravit.

At interfecto in pugna Aeduino, suscepit pro illo regnum Derorum, de qua provincia ille generis prosapiam et primordia regni habuerat, filius patris ejus Aelfrici, vocabulo Osric, qui ad prædicationem Paulini, fidei erat sacramentis imbutus [DCXXXI.]. Porro

^a *In has duas provincias.* In Deiram quæ ab Humbra incipiens, ad Tesam fluvium terminabatur, et in Berniciam quæ a Tesa usque ad Twedam protendebatur. Unde etiam quidam reges Nordhymbrorum regnabant super solos Deiros, sicut Aelle; quidam super solos Bernicios, sicut Adda filius ejusdem Aelle; quidam super utrosque sicut Aeduinus filius ejusdem Aelle, et sanctus Osualdus, et post eum fra-

D regnum Berniciorum, nam^a in has duas provincias gens Nordanhymbrorum antiquitus divisa erat, suscepit filius Aedilfridi qui de illa provincia generis et regni originem duxerat, nomine Eanfrid. Siquidem tempore toto quo regnavit Aeduini, filij præfati regis Aedilfridi qui ante illum regnaverant, cum magna nobilium juventute apud Scottos sive Pictos exulabant, ibique ad doctrinam Scottorum catechizati et baptismatis sunt gratia recreati. Qui ut mortuo rege

ter ejus Osuiu. A tempore cujus Osuiu utraque regio sub uno regno remansit. Ita Ric. Hag., x Scr., p. 286. Harum tamen provinciarum terminos longe aliter dederunt quidam. Deiros ad Twedam, Bernicios ad fretum Edinburgicum extendentes; et Bernicios quidem ad Fretum inveniamus, Deiros vero non ultra Tesam fluvium.

inimico, patriam sunt redire permissi, accepit primus eorum, quem ^a diximus, Eanfrid regnum Berniciorum. Qui uterque rex ut terreni regni insulas sortitus est, sacramenta regni cælestis quibus initiatus erat, anathematizando prædidit [Al., perdidit], ac se priscis idolatriæ sordibus polluumdum perdendumque restituit.

Nec mora, utrumque rex Brittonum Ceadualla impia manu, sed justa ultione peremit [DCXXXIV]. Et primo quidem proxima æstate Osricum, dum se ^b in oppido [Al., oppidi] Municipio temerarie obsedisset, erumpens subito cum suis omnibus imparatum cum suo exercitu delevit. Dein cum anno integro provincias Nordanhymbrorum non ut rex victor possideret sed quasi tyrannus sæviens disperderet, ac tragica cæde dilaceraret, tandem Eanfridum inconsulte ad se cum duodecim lectis [Al., electis] militibus, postulandæ pacis gratia venientem simili sorte damnavit. Infaustus ille annus et omnibus bonis exosus usque hodie permanet, tam propter apostasiam regum Anglorum qua se fidei sacramentis exuerant, quam propter vesanam Brittonici [Al., Britannici] regis tyrannidem. Unde cunctis placuit regum tempora computantibus, ut ablata de medio regum perfidorum memoria, idem annus sequentis regis, id est, Osualdi, viri Deo dilecti, regno adsignaretur: quo, post occisionem fratris Eanfridi, superveniente cum parvo exercitu, sed fide Christi munito, infandus Brittonum dux cum immensis illis copiis quibus nihil resistere posse jactabat, interemptus est; in loco qui lingua Anglorum ^c Denisesburna, id est, Rivus [Al., oriens] Denisi vocatur.

CAPUT II.

Ut de ligno Crucis quod idem rex contra Barbaros pugnaturus erexerat, inter innumera sanitatum miracula, quidam a dolentis [Al., adolescens] brachii sit languore curatus.

Ostenditur autem usque hodie et in magna veneratione habetur locus ille, ubi venturus ad hanc pugnam Osuald ^d signum sanctæ crucis erexit [DCXXXV], ac flexis genibus Dominum deprecatus est, ut in tanta rerum necessitate suis cultoribus cælesti succurreret auxilio. Denique fertur quia facta citato opere cruce, ac fovea præparata in qua statui deberet, ipse fide fervens hanc arripuerit, ac foveæ imposuerit, atque

^a *Diximus.* Vulgg. : *diximus*, *Ossicus regnum Deirorum, secundus vero Eanfrid Berniciorum. Uterque, etc.*

^b *In oppido Municipio.* Non *oppidi*, ut scriptores absurde textum Bedæ corruperunt: sed *oppido municipio*; oppido quod pro municipio habetur, vel Municipium appellatur: sicut etiam Paraphrasis Saxon. recte vertit. Horum unum tantum in hac provincia novimus, et quidni illud fuerit, nempe Eburacum, quod Aurelius Victor in sua Cæsarum Historia, expresse Municipium appellat? Poterat quidem vox *Municipium*, ut pote in sequioribus sæculis latiore sensu sumi, sed expressio Bedæ in hoc loco peculiarem quamdam designationem involvit; regni, scilicet, Deirensis urbem primariam, quæ etiam revera municipium ab antiquo fuerat.

^c *Denisesburna.* Audax forte nimium qui neaverit

utraque manu erectam tenuerit, donec adgesto a militibus pulvere, terræ figeretur. Et hoc facto, elata in altum voce cuncto exercitui proclamaverit: « Flectamus omnes genua, et Dominum omnipotentem vivum ac verum in commune [Al., communi] deprecemur, ut nos ab hoste superbo ac feroce sua miseratione defendat: scit enim ipse quia juxta pro salute gentis nostræ bella suscepimus. » Fecerunt omnes ut jusserat; sic incipiente diluculo in hostem progressi, juxta meritum suæ fidei, victoria potiti sunt. In cujus loco orationis innumeræ virtutes sanitatum noscuntur esse patratæ, ad indicium, videlicet, ac memoriam fidei regis. Nam et usque hodie multi de ipso ligno sacrosanctæ crucis astulas [Al., hastulas] excidere solent, quas cum in aquas miserint eisque languentes homines aut pecudes potaverint sive asperserint, mox sanitati restituuntur.

Vocatur locus ille lingua Anglorum ^e Hefensfelth [Al., Heosenfeld], quod dici potest Latine Cælestis campus, quod certo utique præsigio futurorum antiquitus nomen accepit: significans nimirum quod ibidem cæleste erigendum trophæum, cælestis inchoanda victoria, cælestia usque hodie forent miracula celebranda. Est autem locus [Al. add. ille] juxta murum illum, ad Aquilonem, quo Romani quondam ob arcendos Barbarorum impetus, totam a mari ad mare præcinxere Britanniam, ut supra docuimus. In quo videlicet loco consuetudinem multo jam tempore fecerant fratres Hagustaldensis ecclesiæ quæ non longe abest, advenientes omni anno pridie quam postea idem rex Osuald occisus est, vigilias pro salute animæ ejus facere, plurimæque psalmodiarum laude celebrata, victimam pro eo mane sacræ oblationis offerre. Qui etiam crescente bona consuetudine, nuper ^f ibidem ecclesia constructa [Al. add. atque dedicata], sacratiorem et cunctis [Al., omnibus] honorabiliorem locum omnibus [Al. om. omnibus] fecere. Nec immerito, quia nullum, ut comperimus, fidei Christianæ signum, nulla ecclesia, nullum altare in tota Berniciorum gente erectum est, priusquam hoc sacræ crucis vexillum novus militiæ dux, dictante fidei devotione, contra hostem immanissimum pugnaturus statueret.

hunc esse hodiernum Dilston. Nihil tamen ibi reperitur quod illi opinioni faveat nisi nominis quædam similitudo, eaque non ex Bedæ, sed ex mala ejus lectione. Nam loci situs, et Historiæ narratio ad Occidentem magis Borealem tendunt. Vide append., n. 13.

^d *Signum sanctæ crucis.* Restant in archivis Dunelm. plurimæ chartæ cum antiquo sancti Cuthberti sigillo annexo. In quo exhibetur caput sancti Osualdi ex una parte, et crux ejus ex altera. Vide impressum in Append. n. 13.

^e *Hefensfelth.* Neque hunc locum puto hodiernum Halton, vel, ut legendum volunt, Halidun, sed magis ad Aquilonem a muro Romano.

^f *Ibidem ecclesia.* Restat adhuc ad Occidentem Aquilonalem ab Axeloduno ecclesia sancti Oswaldi. Sed de his plura in Append., n. 13.

Nec ab re est unum e pluribus quæ ad hanc crucem patrata sunt, virtutis miraculum enarrare. Quidam de fratribus Hagustaldensis [Al., Augustald] ecclesie, nomine Bothelm, qui nunc usque superest, ante paucos annos dum incautius forte noctu in glacie incederet, repente corruens brachium contrivit, ac gravissima fracturæ ipsius cœpit molestia fatigari; ita ut ne ad os quidem adducere ipsum brachium ullatenus dolore arcente valeret. Qui cum die quadam mane audiret unum de fratribus ad locum ejusdem sanctæ crucis ascendere disposuisse, rogavit ut aliquam sibi partem de illo ligno venerabili rediens adferret, credere se dicens quia per hoc, donante Domino, salutem posset consequi. Fecit ille ut rogatus est, et reversus ad vesperam, sedentibus jam ad mensam fratribus, obtulit ei aliquid de veteri musco quo superficies ligni erat obsita. Qui cum sedens ad mensam non haberet ad manum ubi oblatum sibi munus reponeret, misit hoc in sinum sibi. Et dum iret cubitum, oblitus hoc alicubi deponere, permisit suo in sinu permanere. At medio noctis tempore, cum evigilaret, sensit nescio quid frigidi suo lateri adjacere, admotaque manu requirere quid [Al. add. cœpit] esset, ita sanum brachium manumque reperit, ac si nihil unquam tanti languoris habuisset [Al., habuissent].

CAPUT III.

Ut idem rex postulans de gente Scottorum antistitem, acceperit Aedanum, eidemque in insula Lindisfarnensi sedem episcopatus donaverit.

Idem ergo Osuald, mox ubi regnum suscepit, desiderans totam cui præesse cœpit gentem fidei Christianæ gratia imbui, cujus experimenta permaxima in expugnandis Barbaris jam ceperat, misit ad majores natu Scottorum, inter quos exulans ipse baptismatis sacramenta, cum his qui secum erant militibus, consecutus erat; petens ut sibi mitteretur antistes, cujus doctrina ac ministerio gens quam regabat Anglorum, dominicæ fidei et dona disceret, et susciperet sacramenta [ccxxxv]. Neque aliquanto tardius quod petiit impetravit: accepit namque pontificem Aedanum [Al., Aidanum] summæ mansuetudinis et pietatis ac moderaminis virum, habentemque zelum Dei, quamvis non plene secundum scientiam. Namque diem Paschæ dominicum more suæ gentis, cujus sæpius mentionem fecimus, a quarta

^a *Insula Lindisfarn.* « A fluvio Lindis excurrente in mare: qui duorum pedum habens latitudinem, non nisi cum recesserit mare videri potest. Continet autem hæc insula octo miliaria per ambitum. Nunc vocatur insula Sacra, quia SS. Aedanus, Finanus, Tuda et Cuthbertus, cum aliis ejusdem Ecclesie præsulibus ibidem corpore requieverunt; posteaque plures monachi, diversique sæculares per Danos sunt martyrisati et sepulti. » SIM. DUN., p. 68, 69. Hujus insulæ territoria vide ibidem.

^b *Insula Hii.* « Est ea longa duo millia passuum, supra mille lata. Ibi duo monasteria sunt fundata, unum Nigrorum monachorum, aliud sanctarum monialium ordinis sancti Augustini rochetam deferentium; et ibi Refugium. Monasterium vero monachorum usque ad tempus R. Malcolmi viri sanctæ Margaretæ fuit locus sepulturæ, et sedes regalis quasi omnium regum Scottiæ et Pictiniæ. » FORD., Scotichr.,

decima luna usque ad vicesimam observare solebat. Hoc etenim ordine Septentrionalis Scottorum provincia, et omnis natio Pictorum illo adhuc tempore Pascha dominicum celebrabat, æstimans se in hac observatione sancti ac laude digni Patris Anatolii scripta secutam (Vide infra, c. 25, et Bed. Chron., n. 4230). Quod [Al. add., quidem] an verum sit, peritus quisque facillime cognoscit. Porro gentes Scottorum, quæ in Australibus Hiberniæ insulæ partibus morabantur, jamdudum ad admonitionem apostolicæ sedis antistitis, Pascha canonico ritu observare didicerunt (Vid. II, 19).

Venienti [Al., veniente] igitur ad se episcopo, rex locum sedis episcopalis in ^a insula Lindisfarnensi, ubi ipse petebat, tribuit. Qui videlicet locus accedente ac recedente reumate bis quotidie instar insulæ maris circumluitur undis, bis renudato littore contiguus terræ redditur; atque ejus admonitionibus humiliter ac libenter in omnibus auscultans, Ecclesiam Christi in regno suo multum diligenter ædificare ac dilatare curavit. Ubi pulcherrimo sæpe spectaculo contigit, ut evangelizante antistite qui Anglorum linguam perfecte non noverat, ipse rex suis ducibus ac ministris interpres verbi existeret cælestis: quia nimirum tam longo exilii sui tempore linguam Scottorum jam pleno didicerat. Exin [Al., exinde] cœpere plures per dies de Scottorum regione venire Brittaniam atque illis Anglorum provinciis quibus regnavit rex Osuald, magna devotione verbum [Al. add. Dei] fidei prædicare, et credentibus gratiam baptismi, quicumque sacerdotali erant gradu præditi, ministrare. Construebantur ergo ecclesiæ per loca, confluebant ad audiendum verbum populi gaudentes, donabantur munere regio possessiones, et territoria ad instituenda monasteria, imbuebantur præceptoribus Scottis parvuli Anglorum, una cum majoribus studiis et observatione disciplinæ regularis.

Nam monachi erant, maxime qui ad prædicandum venerant. Monachus ipse episcopus Aedan, utpote de ^b insula quæ vocatur Hii, destinatus [Al., Hii, destinatus]: cujus monasterium in cunctis pene Septentrionalium Scottorum, et omnium Pictorum monasteriis non parvo tempore arcem tenebat, regendisque eorum populis præerat: quæ videlicet insula ad jus quidem Britanniæ pertinet, non magno ab ea freto

II, 1. « In cœnobio veteri divi Columbæ, insularum episcopi sedem statuerunt, vetere domicilio quod erat in Eubonia, id est, Mannia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas sepulcretum sive cœmeterium commune omnium nobilium familiarum quæ in Occidentalibus insulis habitabant. Eminent inter cæteros tumuli tres, modicis intervallis distantes, tribus impositis domunculis in Orientem versis. In occidentali cujusque parte lapis inscriptus quorum tumuli sint indicat. In medio est TUMULUS REGUM SCOTTIÆ. In dextro REGUM HIBERNIÆ. In sinistra parte REGUM NORVEGIÆ. In reliquo cœmeterio seorsum, claræ insularum familiæ habent sua conditoria. Circa eam sex proximæ insulæ, exiguæ nec tamen infecundæ, ab antiquis regibus, et insularum regulis cœnobio Columbæ donatæ fuerunt. » BUCHAN.

discreta, sed donatione Pictorum, qui illas Britanniae plagas incolunt, jamdudum monachis Scottorum tradita, eo quod illis prædicantibus fidem Christi perceperint.

CAPUT IV.

Quando gens Pictorum fidem Christi perceperit [Al., *susceperit*].

Siquidem anno Incarnationis dominicæ quingentesimo sexagesimo quinto, quo tempore gubernaculum Romani imperii post Justinianum Justinus [Cod. *Mori*, Justinianus] minor accepit, venit de Hibernia presbyter et abbas habitu et vita monachi insignis, nomine Columba [Al., Columbanus, Columban] Britanniam, prædicaturus verbum Dei provinciis Septentrionalium Pictorum, hoc est, eis quæ arduis atque horrentibus^a montium jugis, ab Australibus eorum sunt regionibus sequestrata. Namque ipsi Australes Picti, qui intra eosdem montes habent sedes, multo ante tempore, ut perhibent, relicto errore idolatriæ, fidem veritatis acceperant, prædicante eis verbum Nynia episcopo reverentissimo et sanctissimo viro, de natione Brittonum [cccxciv], qui erat^b Romæ regulariter fidem et mysteria veritatis edoctus; cujus sedem episcopalem, sancti Martini episcopi nomine et ecclesia insignem, ubi ipse etiam corpore una cum pluribus sanctis requiescit, jam nunc [Al. *om. nunc*] Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinens, vulgo vocatur^c Ad candidam casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide, insolito Brittonibus more fecerit.

Venit autem Britanniam Columba, regnante Pictis^d Bridio filio Meilochon, rege potentissimo, nono anno regni ejus, gentemque illam verbo et exemplo ad fidem Christi convertit: unde et præfatam insulam ab eis in possessionem monasterii faciendi accepit. Neque enim magna est, sed quasi^e familiarum quinque, juxta æstimationem Anglorum: quam successores ejus usque hodie tenent, ubi et ipse sepultus est [dxcvii], cum esset annorum septuaginta

^a *Montium Jugis.* Monte Grampio. Cujus jugum altissimum hodie Drum albin, Dorsum Albionis, appellatur.

^b *Romæ.* Dicitur Ninia Romam adiisse tempore Damasi papæ, an. 370; ordinatum Brittonibus fuisse a Siricio an. 394; in reditu sanctum Martinum salutasse, virum regulari disciplina celeberrimum, sed non avunculum, ut Hect. Boethius tradit. Hac occasione Ecclesiam suam sancto Martino dedicavit. Ut et moris fuit illis temporibus.

^c *Ad Candidam Casam.* Whitherne in Gallovidia. Ubi Ninia obiit, an. 432. Quo etiam anno sanctus Patricius Hiberniam intravit, sicut Palladius anno præcedente Scotiam. Codex ms. Thoresbei ad hunc locum Bedæ habet notam sequentem litteris majoribus scriptam in corpore textus: *Ubi Ordo Premonstratensis habet sedem et electionem episcopalem.*

^d *Bridio.* Hic a Cruthneo primo Pictorum monarcha tricesimus quartus numeratur in Scotichronico. Successerunt, Garnard qui fundavit ecclesiam collegiatam de Abernethy; Constantinus qui fundavit ecclesiam Dunkeld. Ab hoc octavus Drunsken, in quo Pictorum regnandi defecit potestas.

^e *Familiarium.* Unus cod., *milliarium*, male.

^f *Dearmach.* Adamnanus in Vita sancti Columbæ,

A septem, post annos circiter triginta et duos ex quo ipse Britanniam prædicaturus adiit. Fecerat autem, priusquam Britanniam veniret, monasterium nobile in Hibernia, quod a copia roborum f Dearmach lingua Scottorum, hoc est, Campus roborum, cognominatur. Ex quo utroque monasterio plurima [Al., per plurima] exinde monasteria per discipulos ejus et in Britannia et in Hibernia propagata sunt: in quibus omnibus idem monasterium insulanum, in quo ipse requiescit corpore, principatum teneret [Al., tenet].

Habere autem solet ipsa insula rectorem semper abbatem presbyterum, cujus juri et omnis provincia, et^g ipsi etiam episcopi, ordine inusitato, debeant esse subjecti, juxta exemplum primi doctoris illius, qui non episcopus, sed presbyter extitit et monachus: de cujus vita et verbis nonnulla a discipulis ejus feruntur scripta haberi. Verum qualiscumque fuerit ipse, nos hoc de illo certum tenemus, quia reliquit successores magna continentia ac divino amore regularique institutione insignes: in tempore quidem summæ festivitatis dubios circulos sequentes, utpote quibus longe ultra orbem positus nemo synodalia paschalis observantiæ decreta porrexerat; tantum ea quæ in prophetis, evangelicis et apostolicis literis discere poterant pietatis et castitatis opera diligenter observantes. Permansit autem hujusmodi observantia paschalis apud eos tempore non pauco, hoc est, usque ad annum dominicæ Incarnationis septingentesimum decimum quintum [Al., sextum], per annos centum quinquaginta.

C At tunc veniente ad eos reverentissimo et sanctissimo Patre et sacerdote Ecghercto, de natione Anglorum, qui in Hibernia diutius exulaverat pro Christo, eratque et doctissimus in Scripturis et longæ vitæ perfectione eximius, correcti sunt per eum et ad verum canonicumque Paschæ diem translati, quem tamen et antea non semper in luna quarta decima cum Judæis, -ut quidam rebantur, sed in die quidem [Al., quadam] Dominica, alia tamen quam

lib. 1, cap. 3, dicit Columbam in mediterranea Hiberniæ parte monasterium quod Scottice dicitur Dairmach fundasse. Illud idem est cum Augustiniano eo cœnobio quod hodie Durrogh, et Durmach dicimus in comitatu Regis, et male a quibusdam cum cœnobio Armachano confunditur.

D ^g *Ipsi etiam episcopi.* Sed non quoad auctoritatem spiritualem. Vide Adamnani Vitam sancti Columbæ, 1, 26: « Alio in tempore quidam de Numinensium provincia proselytus ad sanctum venit, qui se in quantum potuit humiliter gessit, quod nullus sciret quod episcopus esset; sed tamen hoc sanctum non potuit latere. Nam alia die Dominica, a sancto jussus Christi corpus ex more conficere, sanctum advocat, ut simul quasi duo presbyteri dominicum panem frangerent. Sanctus proinde ad altarium accedens, repente intuitus faciem ejus, sic eum compellat: Benedicat te Christus, frater, hunc solus episcopus episcopali ritu frange panem. Nunc scimus quod sis episcopus. Quare huc usque te occultare conatus es, ut tibi a nobis debita non redderetur veneratio? Quo audito sancti verbo humilis peregrinus valde stupefactus Christum in sancto veneratus est, et qui erant præsentibus nimis admirati glorificaverunt Deum. » Apud Canis., tom. V, pars. II, p. 579.

decebat hebdomada celebrabant. Sciebant enim, ut **A** Christiani, resurrectionem dominicam quæ prima Sabbati facta est prima Sabbati semper esse celebrandam: sed ut barbari et rustici, quando eadem prima Sabbati quæ nunc Dominica dies cognominatur [*Al.*, nuncupatur] veniret minime didicerant. Verum quia gratia caritatis fervere non omiserunt [*Al.*, omiserant], et hujus quoque rei notitiam ad perfectum percipere meruerunt, juxta promissum Apostoli dicentis: *Et* [*Al.*, om. *et*] *si quid aliter sapitis, et hoc quoque vobis Deus revelabit* [*Al.*, revelavit]. De quo plenius in sequentibus suo loco dicendum est.

CAPUT V.

De vita Aedani episcopi.

Ab hac ergo insula, ab horum collegio monachorum, ad provinciam Anglorum instituendam in Christo, missus est Aedan, ^a accepto gradu episcopatus [DCXXXV]. Quo tempore eidem monasterio^b Segeni abbas et presbyter præfuit. Unde inter alia vivendi documenta, saluberrimum abstinentiæ vel continentiæ clericis exemplum reliquit: cujus doctrinam id maxime commendabat omnibus, quod non aliter quam vivebat cum suis, ipse docebat. Nihil enim hujus mundi quærere, nil amare curabat. Cuncta quæ sibi a regibus vel divitibus sæculi donabantur, mox pauperibus qui occurrerent erogare gaudebat. Discurrere per cuncta et urbana et rustica loca, non equorum dorso, sed pedum incessu vectus, nisi si major forte necessitas compulisset, solebat: quatenus ubicumque aliquos vel divites vel pauperes incedens aspexisset, confestim ad hos divertens, vel ad fidei suscipiendæ sacramentum si infideles essent, invitaret; vel si fideles, in ipsa eos fide confortaret, atque ad eleemosynas operumque bonorum executionem, et verbis excitaret et factis.

In tantum autem vita illius a nostri temporis segnitia distabat, ut omnes qui cum eo incedebant, sive adtonsi, seu laici, meditari deberent, id est, aut legendis ^c Scripturis, aut psalmis discendis [*Al.*, dicendis] operam dare. Hoc erat quotidianum opus illius, et omnium qui cum eo erant, ubicumque locorum devenissent. Et si forte evenisset, quod tamen raro evenit, ut ad regis convivium vocaretur, intrabat cum uno clerico, aut duobus; et ubi paululum recessiebat, acceleravit [*Al.*, accelerabat] ocius ad legendum cum suis, sive ad orandum egredi. Cujus

^a *Accepto gradu episcopatus.* Quis hic non videt Hyensium de episcopatu sententiam? Gradus eis fuit, et accipiendus ad missionem, nec aliter secundum eos mitti Aedanus potuit.

^b *Segeni.* Quartus hic abbas a sancto Columba fuit. Secundus Baithanus, tertius Virgnous, vel Fergnaus. Hic est Segenus ad quem inter alios Johannes papa electus litteras misit, II, 19; ad quem etiam Cummius scripsit in epistolarum Hibernicarum Sylloge, uterque de pascha.

^c *Scripturis.* Non defuerunt alii libri, si II. Boethio fides, quibus legendis operam darent. Arcam enim libris refertam Fergusius R. a Roma direpta detulit, et in Hebrides secum deportatam, in Jona

exemplis informati tempore illo religiosi quique viri ac feminæ, consuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesimæ paschalis, quarta et sexta Sabbati jejunium ad nonam usque horam profelare. Nunquam divitibus honoris sive timoris gratia, si qua deliquissent, recesserat; sed aspera illos invectione corripiebat. Nullam potentibus sæculi pecuniam, excepta solummodo esca si quos hospitio suscepisset, umquam dare solebat, sed ea potius quæ sibi a divitibus donaria pecuniarum largiebantur, vel in usus pauperum, ut diximus, dispergebat, vel ad redemptionem eorum qui injuste fuerant venditi, dispensabat. Denique multos quos pretio dato redemerat, redemptos postmodum suos discipulos fecit, atque ad sacerdotalem usque gradum erudiendo atque instituendo provexit.

B Ferunt autem quia cum de provincia Scottorum rex Osuald postulasset et antistitem, qui sibi suæque genti verbum fidei ministraret, missus fuerit ^d primo alius austerioris animi vir, qui cum aliquandiu genti Anglorum prædicans nihil proficeret, nec libenter a populo audiretur, redierit patriam, atque in conventu seniorum retulerit, quia nil prodesse docendo genti ad quam missus erat, potuisset, eo quod essent homines indomabiles, et duræ ac barbaræ mentis. At illi, ut perhibent, tractatum magnum in concilio quid esset agendum, habere cœperunt; desiderantes quidem genti quam petebantur, salutem [*Al.*, petebant salutem] esse, sed de non recepto quem miserant prædicatore dolentes. Tunc ait Aedan, nam et ipse concilio intererat, ad eum de quo agebatur sacerdotem: « Videtur mihi, frater, quia durior justo indoctis auditoribus fuisti, et non eis juxta apostolicam disciplinam [*Al.*, doctrinam] primo hac doctrinæ mollioris porrexisti, donec paulatim enutriti verbo Dei, ad capienda perfectiora et ad facienda sublimiora Dei præcepta sufficerent. » Quo audito, omnium qui consedebant ad ipsum ora et oculi conversi [*Al.*, oculos convertentes], diligenter quid diceret discutiebant, et ipsum esse dignum episcopatu, ipsum ad erudiendos incredulos et indoctos mitti debere decernunt, qui gratia discretionis, quæ virtutum mater est, ante omnia probatur [*Al.*, probabatur] imbutus; sicque illum ordinantes, ad prædicandum miserunt. **D** Qui ubi tempus accepit, sicut prius moderamine discretionis, ita postmodum et cæteris virtutibus ornatus apparuit.

insula locavit, simul cum suæ gentis egregie gestis in Codices redactis. Hinc longa expectatio de perditis T. Livii Decadibus. Atque his fidem dedit Hector non generali tantum assertionem, sed personali testimonio suorum ipsius oculorum, quibus aliquam chartarum partem vidit, earumque descriptionem confecit, circumstantiis adeo minutis explicatam, ut nisi concussa auctoris probitate, narrationis veritatem in dubium revocare piaculum sit. Vide Boeth., lib. VII.

^d *Primo alius.* Ejus nomen Cormannus, apud Ilect. Boethium, lib. IX.

CAPUT VI.

De religione ac pietate miranda Osualdi regis.

Hujus igitur [Al., reverentissimi] antistitis doctrina rex Osuald cum ea cui præerat gente Anglorum institutus [DCXXXV - DCXLII], non solum incognita progenitoribus suis regna cælorum sperare didicit; sed et regna terrarum plusquam ulli majorum suorum, ab eodem uno Domino [Al., omnipotenti Deo] qui fecit cælum et terram, consecutus est. Denique omnes nationes et provincias Britannicæ, quæ in quatuor linguas, id est, Brittonum, Pictorum, Scottorum et Anglorum divisæ sunt, in ditione accepit.

Quo regni culmine sublimatus, nihilominus, quod mirum dictu est, pauperibus et peregrinis semper humilis, benignus et largus fuit. Denique fertur quia tempore quodam cum die sancto Paschæ cum præfato episcopo consedisset ad prandium, positusque esset in mensa coram eo discus argenteus regalibus epulis refertus, et jamjamque [Al., refertus, jamque] essent manus ad panem benedicendum missuri, intrasse subito ministrum ipsius cui suscipiendorum inopum erat cura delegata, et indicasse regi quia multitudo pauperum undecumque adveniens maxima per plateas sederet, postulans aliquid eleemosynæ a rege: qui mox dapes sibimet adpositas deferri pauperibus, sed [Al. om. sed] et discum confringi, atque eisdem minutatim dividi præcepit. Quo viso pontifex qui adsidebat delectatus tali facto pietatis, adprehendit dextram ejus, et ait: « Nunquam inveterascat hæc manus. » Quod et ita juxta votum benedictionis ejus provenit. Nam cum interfecto illo in pugna, manus cum brachio a cætero essent corpore resectæ, contigit ut hactenus incorruptæ perdurent. Denique ^a in urbe regia, quæ a regina quondam vocabulo Bebbæ cognominatur, loculo inclusæ argenteo in ecclesia sancti Petri ^b servantur, ac digno a cunctis honore venerantur.

Hujus industria regis, Deirorum et Berniciorum provinciarum, quæ eatenus ab invicem discordabant, in

^a *In urbe Regia.* Bebbanburgh, hodie Bamburgh; locus ab Ida rege Nordanhymb. conditus dicitur Sax. Chr.

^b *Servantur.* Sim. Dun., pag. 2, ait: « Quæ etiam ad nostram usque ætatem, utriusque meritum, regis, scilicet, atque pontificis, gratia suæ incorruptionis ostendit. Sicut nostræ, hoc est Dunelmensis Ecclesiæ monachus Suardebrandus qui nuper, episcopatum Wilhelmo administrante, defunctus est, sæpius se vidisse attestatus est. » Walter. de Wittlesey scribit brachium allatum ad monasterium Petri de Burgo per Winegotum de Bebeberch. Ingulfus, ad an. 1018, meminit prioris qui tempore Danicarum cladum aufugit a Petriburgo cum nonnullis fratribus, assumpto secum brachio sancti Osualdi R. ad insulam de Heli. Ostensum tamen est in Petriburgo post multos annos R. Stephano, Alexandro ep. Lincoln, etc.

^c *Acha.* Quæ præter Anfridum et Osualdum alios quinque filios, Osuim, Ostafum, Florilego Osam dictum, Osuidum, Oslacum et Offam, unamque filiam nomine Aebbam abbatissam de Coldingham R. Aedilfrido peperit. FL. UIGORN.

^d *Eo tempore.* Tacente Beda de anno adventus Birini, variant hic, ut semper, auctores. Ego Chronicon

A unam sunt pacem, et velut unum compaginatæ in populum. Erat autem nepos Aeduini regis ex sorore ^e Acha, dignumque fuit, ut tantus præcessor talem haberet de sua consanguinitate et religionis heredem et regni.

CAPUT VII.

Ut provincia Occidentalium Saxonum verbum Dei, prædicante Birino, suscepit; et de successoribus ejus Agilbercto et Leutherio.

a Eo tempore [DCXXXIV] gens Occidentalium Saxonum qui antiquitus ^e Gevissæ vocabantur, regnante Cynigilso [Al. Cynigislo] fidem Christi suscepit, prædicante illis verbum Birino episcopo, qui [Al., ipse autem Birinus] cum consilio papæ Honorii venerat Britanniam; promittens quidem se illo præsentem in intimis ultra Anglorum partibus quo nullus doctor præcessisset, sanctæ fidei semina esse sparsurum. Unde et jussu ejusdem pontificis, per Asterium Genuensem episcopum in episcopatus consecratus est gradum. Sed Britanniam perveniens, ac primum Gevissorum gentem ingrediens, cum omnes ibidem paganissimos inveniret, utilius esse ratus est ibi potius verbum prædicare, quam ultra [Al., ultro] progrediens, eos quibus prædicare deberet, inquirere.

Itaque evangelizante illo in præfata provincia [DCXXXV] cum rex ipse catechizatus, fonte baptismi cum sua gente ablueretur, contigit tunc temporis sanctissimum ac victoriosissimum regem Nordanhymborum Osualdum adfuisse, eumque de lavacro ex-eunte suscepisse, ac pulcherrimo prorsus et Deo digno consortio, cujus erat filiam accepturus in conjugem, ipsum prius secunda generatione Deo dicatum sibi accepit in filium. Donaverunt autem ^f ambo reges eidem episcopo civitatem quæ vocatur ^g Dorcic [Al., Dorcina, Dorkecaester], ad faciendum inibi sedem episcopalem; ubi factis dedicatisque ecclesiis, multisque ad Dominum pio ejus labore populis advocatis, migravit ad Dominum, sepultusque est in eadem civitate, et post annos multos, Haedde episco-

Saxonicum præcipue secutus sum, non solum quod ubivis alios post Bedam historicos auctoritate superet, sed præcipue quod in rebus Occid. Saxon. peculiarem fidem mereatur, cum ab incola illius regni, ut notat Wartonus, scripta fuerit.

^e *Gevissæ.* Saxonicum est pro Occidentalium. Sic Visigothi, præposita tantum Saxonica expletiva *Ge*.

^f *Ambo Reges.* Osualdus enim habuit per utrumque regnum superius dominium, sicut dicit Beda capite præcedente. Ita Aedilberctus et Sabercus reges in Paulino templo consenserunt; II, 3.

^g *Dorcic.* Dorchester in agro Oxoniensi ad Tamesis confluentes; altera enim est ejusdem nominis pagi Dorsetensis villa. Nota etiam quod hæc regio licet postea ad Mercios transiret, tunc tamen Occid. Saxonum regibus paruit. Fuit Occid. Sax. primo unus episcopus, nempe ille in Dorcic; mox duo, unus in Wintonia, alter in Scireburnia. His duobus, tempore R. Edwardi tres additi, Wellensis, Cridiensis, Cornubiensis, nec multo post sextus in Ramesburia. W. MALM., de Pont. III. Mansit hic sedes episcopalis ad Gulhelmi primi tempora, quanto a Remigio episcopo Lincolniam translata est.

patum agente, ^a translatus inde in Ventam civitatem, A pridem [Al., quem pridem] perfidia regno pulerit atque in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli [Al., depulerit], fides [Al., fide] agnita Christi in regnum revocaverit: intel'exitque quod etiam tunc destituta [Al., etiam quod destituta tunc etiam] pontifice provincia, recte pariter divino fuerit destituta præsidio. Misit ergo legatariis in Galliam ad Agilberctum, summissa illum satisfactione deprecans ad episcopatum suæ gentis redire. At ille se excusans, et eo venire non posse contestans quia episcopatu propriæ civitatis ac parochiæ teneretur adstrictus; ne tamen obnixè petenti nil ferret auxilii, misit pro se illo presbyterum Leutherium, nepotem suum, qui ei, si vellet, ordinaretur episcopus; dicens quod ipse eum dignum esse episcopatu judicaret. Quo honorifice a populo et a rege suscepto, rogaverunt Theodorum, tunc archiepiscopum Doruvernensis Ecclesiæ, ipsum sibi antistitem consecrari: qui consecratus in ipsa civitate [DCLXX], multis annis episcopatum Gevissarum, ex synodica sanctione, solus sedulo moderamine gessit (Vid. IV, 12).

Defuncto autem et rege, successit in regnum filius ejus Coinualch [DCXLIII], qui et fidem ac sacramenta regni cælestis suscipere renuit, et non multo post etiam regni terrestris potentiam perdidit. Repudiata enim sorore Pandan regis Merciorum quam duxerat, aliam accepit uxorem: ideoque bello petitus, ac regno privatus ab illo, secessit ad regem Orientalium Anglorum, cui nomen erat Anna: apud quem triennio exulans fidem cognovit ac suscepit veritatis [Al., veritatem]. Nam et ipse apud quem exulabat rex erat vir bonus, et bona ac sancta sobole felix, ut in sequentibus docebimus.

Cum vero restitutus esset in regnum Coinualch, venit in provinciam de Hibernia pontifex quidam, nomine Agilberctus [DCL] natione quidem Gallus, sed tunc legendarum gratia Scripturarum in Hibernia non parvo tempore demoratus, conjunxitque se regi, sponte ministerium prædicandi adsumens: cujus eruditionem atque industriam videns rex, rogavit eum, accepta ibi sede episcopali, suæ genti manere pontificem. Qui precibus ejus adnuens, multis annis eidem genti sacerdotali jure præfuit. Tandem rex, qui Saxonum tantum linguam noverat, pertæsus barbaræ loquelæ, subintroduxit in provinciam alium suæ linguæ episcopum vocabulo Uini [DCLXIV], et ipsum in Gallia ordinatum; dividensque in duas parochias provinciam, huic in civitate Venta, quæ a gente Saxonum Uintancaestir appellatur, sedem episcopalem [Al. episcopatus] tribuit: unde offensus graviter Agilberctus, quod hoc ipso inconsulto ageret rex, ^b rediit Galliam, et accepto episcopatu Parisiacæ civitatis, ibidem senex ac plenus dierum obiit. Non multis autem annis post abscessum ejus a Britannia transactis, pulsus est ^c Uini [Al., et Uini] ab eodem rege de episcopatu [DCLXVI]; qui secedens ad regem Merciorum, vocabulo Uultheri, emit pretio ab eodem sedem Lundoniæ civitatis, ejusque episcopus usque ad vitæ suæ terminum mansit. Sicque provincia Occidentalium Saxonum tempore non paucò absque præsule fuit.

Quo etiam tempore rex præfatus ipsius gentis, gravissimis regni sui damnis sæpissime ab hostibus afflictus, tandem ad memoriam reduxit, quod eum

^B destrui, simul et jejunium Quadraginta dierum observari principali auctoritate præcepit. Quæ ne facile a quopiam posset contemni, in transgressores dignas et competentes punitiones proposuit. Cujus filia Earcongota, ut condigna parenti soboles, magnarum fuit virgo virtutum, serviens [Al., semper, indesinenter semper serviens] Domino in monasterio quod in regione Francorum constructum est ab abbatisa nobilissima, vocabulo ^d Fara, in loco qui dicitur ^e In Brige. Nam eo tempore necdum multis in regione Anglorum monasteriis constructis, multi de Britannia monachicæ [Al., monasticæ] conversationis gratia, Francorum vel Galliarum monasteria adire solebant; sed et filias suas eisdem erudiendas, ac sponso cælesti copulandas mittebant; maxime in

CAPUT VIII.

Ut rex Cantuariorum Earconberct idola destrui præceperit; et de filia ejus Ercongota, et propinqua Aedilbergæ, sacratis Deo virginibus.

Anno dominicæ Incarnationis sexcentesimo quadragesimo, Eadbald rex Cantuariorum transiens ex hac vita, Earconbercto filio regni gubernacula reliquit: quæ ille suscepta viginti quatuor annis et aliquot mensibus nobilissime tenuit. Hic primus regum Anglorum in toto regno suo idola relinqui ac destrui, simul et jejunium Quadraginta dierum observari principali auctoritate præcepit. Quæ ne facile a quopiam posset contemni, in transgressores dignas et competentes punitiones proposuit. Cujus filia Earcongota, ut condigna parenti soboles, magnarum fuit virgo virtutum, serviens [Al., semper, indesinenter semper serviens] Domino in monasterio quod in regione Francorum constructum est ab abbatisa nobilissima, vocabulo ^d Fara, in loco qui dicitur ^e In Brige. Nam eo tempore necdum multis in regione Anglorum monasteriis constructis, multi de Britannia monachicæ [Al., monasticæ] conversationis gratia, Francorum vel Galliarum monasteria adire solebant; sed et filias suas eisdem erudiendas, ac sponso cælesti copulandas mittebant; maxime in ^D Brige et in ^f Cale, et in ^g Andilegum monasterio:

^a *Translatus.* Hedde fuit monachus et abbas de Streaneshalch, de cujus successione in episcopatu vide IV, 12. Is sedem transtulit de Dorcestria, una cum corpore sancti Birini ad Wintoniam, an. 685, pontificatus sui decimo, nisi male numerent Annales breves Winton. Ang. Sac. I, 195. Ex hac translatione infinitæ postea lites ortæ inter monachos Winton., et canonicos Dorcic. sub annum 1224. Celebratur memoria sancti Birini 3 Dec.

^b *Rediit.* Agilbercti reditum in Galliam non pono ante an. 664, quod eo anno synodo Pharensi interfuit; III, 25.

^c *Uini... emit.* Unde post mortem in serie episcoporum Londinensium non meruit recenseri. M. WESTM., an. 666.

^d *Fara.* Quæ Burgundofara dicitur, id est, nobili fara, seu familia apud Burgundos genita. De hujus

virtutibus librum scripsit Jonas monachus Bobiensis, insertum editionibus operum Bedæ t. III, et a Surio et Mabillonio denuo editum.

^e *In Brige.* Tractus Briegius, Sylva Brigensis, a qua Sylva, provincia hodie Brie nomen accepit. In hac regione Fara cœnobium virginum condidit Eboriacense, quod a fundatrice *Faremoustier* adhuc dicitur.

^f *Cale.* *Chelles* in pago Parisiaco, quasi centum stadiis a Lutetia. Villa quondam regia, ad Matronam fluvium, in quo loco Bathildis cœnobium sanctimonialium virginum construxit.

^g *Andilegum.* Prolixam de hujus loci situ notam dedit Chiffletius, et, quod mirum est, relicto vero, quem præ oculis habuit situ, falsum a longe quæsit. Hadrianus enim Valesius, in Notitia Galliarum, verbo *Andeliacum* vulgo *Andelys-sur-Seine*, monasterium Andilegum de quo loquitur Beda, nobis quasi

inter quas erat Saethryd, filia uxoris Annæ regis Orientalium Anglorum, cujus supra meminimus, et filia naturalis ejusdem regis Aedilberg: quæ utraque cum esset peregrina, præ merito virtutum, ejusdem monasterii Brigensis est abbatissa constituta. Cujus regis filia major Sexbur uxor Earconbereti regis

A Cantuariorum, habuit filiam Earcongotam, de qua sumus dicturi.

Hujus autem virginis Deo dicatæ [Al., dedicatæ], multa quidem ab incolis loci illius solent opera virtutum et signa miraculorum usque hodie narrari. Verum nos de transitu tantum illius quo cælestia

digito monstravit. Refert enim ex Codice regio hæc verba de sancta Clotilde regina Francorum dicta: « Fecit et aliud monasterium super fluvium Sequanæ in loco qui dicitur Andeleius, non longe a muris civitatis Rotomagensis in nomine Dei genitricis. » Distat Rotomago vii fere leucas, inquit Valesius, sed Mabillon. iv tantum milliaria; et ante aliquot annos ex cella seu prioratu veteri, Benedictinarum abbatia evasit. Annus mortis tam sanctæ Færæ, quam Earcongotæ ignotus. SMITH. — *In Andilegum monasterio.* Oppido mirum est, neutra in Gallia Christiana, inter Francorum regni abbatias ullam fieri mentionem nobilissimi hujus Parthenonis, in quod supra mille abhinc annos, uti et in Brige, et in Cale, et Britannia insula dicandas Deo virgines, Beda ipso teste, constat fuisse transmissas. Hoc nobis quasi digito monstrare visus est Hadrianus Valesius, vir doctus, in Notitia Galliarum, verbo Andeliacum; ubi refert de sancta Clotilde regina, ex Codice regio: « Fecit et aliud monasterium super fluvium Sequanæ, in loco qui dicitur Andeleius, non longe a muris civitatis Rotomagensis, in nomine Dei Genitricis. » Distat a Rotomago septem fere leucis; estque ipsum Andelegum monasterium, cujus mentio in Chronico Fontanellensi, tomo III-Spicilegii Dacheriani, pag. 243. Sed quomodo dici potest hoc monasterium non longe a muris Rotomagensibus positum, si ab illis distat septem fere leucis? De Bedæ Andilego succurrit aliud; quod nempe in Alsatia positum sit, et a sancta Salaberga ædificari cœptum sit, et postmodum a Richarda imperatrice perfectum atque ampliatur. Hermannus Contractus, in Chronico, ad annum 887: « Richarda imperatrix, adulterii cum Luitwardo, Vercellensi episcopo; qui apud eam et imperatorem familiariter in palatio vivebat, ab imperatore et aliis incusata, divino judicio ab omni se virorum commistione integram, et eatenus virginem esse comprobavit, quamvis jam duodecim annis in conjugio imperatoris apparuerit. Moxque ab eo separata, in Andelabense cœnobium virginum a se constructum secessit, ibique sedula in divino servitio virgo regina permansit. » Inter schedas Patris Stephani Voyrin, ad hunc Hermannii locum hæc reperi adnotata: Divinum quod vocat iudicium, fuit ab igne non violari. Nam ipsa in candida veste pyram ardentem ingressa lædi non potuit. Mira illa vestis ab incendio intacta servatur in Stivagensi cœnobio Præmonstratensium in Lotharingia, quod illa habuit ab imperatore Carolo, longe antequam a Præmonstratensibus possideretur; et conjunxit Andelacensi, ut constat ex litteris, tum ipsius, tum Lucii Tertii pontificis: in quibus clare dicitur Carolum superstitem fuisse uxori suæ; quod tamen Hermannus historico non satis congruit. Sic habent litteræ Lucii anno 1181 datæ: « Locum Stivagii, in quo fundata est abbatia, quæ ex institutione Caroli quondam Romanorum imperatoris, post decessum Rechardis suæ conjugis, quæ eundem locum in propriam possessionem tenuerat, Andelacensi monasterio, quod eadem imperatrix a fundamentis construxerat, et præsentem jam dicto imperatore, Romanæ Ecclesiæ delegaverat, firmitate perenni dignoscitur subjacere. » Litteræ Rechardis ipsius, datæ Kalendis Maii, anno 880, de bonis abbatiae Stivagiensis, exstant Stivagii. Hæc annotabat Voyrinus, vir angelicæ morum innocentiae et pietatis, pertinacis studii, ingenii præstantis, multa conscribendis libris de publico meriturus, nisi vita excessisset in flore ætatis. Gaspar Bruschius, in Chrono-

logia monasteriorum Germaniæ: « Anflow, inquit, antiquitus Andelaha, ab ejusdem nominis fluvio, vel Helionis cœnobium, in pago Helisatia, sancto Fabiano, et Felicitati sacrum, canonissarum celebri loco natarum opulentum collegium ad montana Vosagi situm, fundatum, ac pro duodecim canonissis, totidemque canonicis liberalissime dotatum est anno Christi 880, aut (ut alii volunt) 888, a sancta Richarde, Scotorum regis filia, Caroli Crassi Romanorum imperatoris conjuge; quæ per divortium a marito segregata, ibi vixit, mortua, et honorifico tumulo post summam aram in sublime collocato sepulta est. » Ex Bruschio Stephanus Vitus Richardim Hibernam fuisse contendit, nempe Scotia majore ortam. Hujus meminit Molanus, in Additionibus ad Usuardum, 18 Septembris. Wion eadem die, libro III Ligni vitæ, et lib. IV, cap. 3, inter sanctas imperatrices Occidentis. Vitam ejus scripsit Raderus in Bavaria sancta; et de illa quoque, ac de ejus monasterio, Joannes Ruyr, in Antiquitatibus Vosagi, parte III, lib. I, cap. 10. Quod tamen aiunt hi omnes, fundatum a Richarde hoc monasterium, non sic accipias, quod illa sacram hanc domum prima erexerit; sed quod jam olim fundatam, ac postea neglectam et semidirutam restituerit, locupletaverit, et ædificiis proventusque auxerit, ad piarum ac nobilium virginum commodam stationem. Primo autem fundatum fuerat, ut opinor, a sancta Salaberga, in cujus Vitæ hæc auctor ipsi suppar: « Quid plura? Auctore Deo omnem spem suam post Deum beato viro (Walberto Luxoviensi abbati) committens, viro converso, prolibusque Deo sacratis, religionis veste accepta, inito cum beato Walberto consilio, conniventia existente mariti, cœnobium puellarum in suburbio Lingonicæ urbis, in hæreditate vel successione paterna conatur extruere; quod propriis redditibus prædiorum suorum, ex successione hæreditatis paternæ Christum faciendo hæredem, nobiliter ditavit. » Et post pauca: « Qui locus licet Austrasiarum finibus immineret, vicinus tamen Burgundiæ erat, distans a Luxovio monasterio paulo minus millibus quadraginta; ibique adunatis centum, seu amplius, tam ex nobilium liberis, quam ex proprio officio puellis, Christo Domino dicavit. Sed cum pars maxima fabricæ monasterii constructa esset, cœpit famula Christi, præago utpote Spiritu Dei repleta, cum viro Dei trutinare animo, non esse in eodem loco puellarum cœnobium tutum, nihilque stabilitatis habere, vel munitionis locum. Nam licet barbaries procul abesset, regum tamen limitibus hinc inde admistis, periculi indicium futuris temporibus erat; quod periculum nos deinceps vidimus. Denique nuper civile bellum inter reges Francorum Theodericum, et Dagobertum, circa illos fines est actum; ibique vicinia quæque depopulata, agri, villæ, ædes, et ipsa (quod gravius est) sanctorum corpora igne sunt cremata. » Suburbium intellige diocesium seu territorium, ut passim legere est in antiquis. Est autem Andilegum in superiore Alsatia, quæ Burgundiæ et Austrasiæ veterum regnorum fines erant; unde et modo in eorum uno, modo in altero computabatur: et aberat Luxovio quadraginta fere milliariis, hoc est, leucis horariis admodum tredecim. Non poterat melius designari monasterium quod Salaberga centum puellis de consilio Walberti Luxoviensis abbatis paraverat, quas deinde Laudunum transduxit. Sed Andilegi parietinas ducentis post annis (ut censeo) instauravit Richardis heroina, imo et in melius reparavit. CHIFFL.

regna petiit, aliquid breviter dicere sufficiat. Iminente ergo die suæ vocationis. cœpit circumire [Al., circum ire] in monasterio casulas infirmarum Christi famularum, earumque vel maxime, quæ vel ætate provectæ [Al. provecta], vel probitate erant morum insigniores: quarum se omnium precibus humiliter commendans, obitum proxime suum, quem revelatione didicerat, non celavit esse futurum: quam videlicet revelationem hujusmodi esse perhibebat: Vidisse se albatorum catervam hominum idem monasterium intrare; hosque a se interrogatos quid quærent, aut quid ibi vellent, respondisse, quod ob hoc illo fuerint destinati, ut aureum illud numisma quod eo de Cantia venerat, secum adsumerent. Ipsa autem nocte, in cujus ultima parte, id est, incipiente aurora, præsentis mundi tenebras transiens, supernam migravit ad lucem, multi de fratribus ejusdem monasterii, qui aliis erant in ædibus, jam manifeste se concentus angelorum psallentium audisse referebant, sed et [Al., referebant. Et] sonitum quasi plurimæ multitudinis monasterium ingredientis; unde mox egressi dignoscere quid esset, viderunt lucem cœlitus emissam fuisse permaximam, quæ sanctam illam animam carnis vinculis absolutam, ad æterna patriæ cœlestis gaudia ducebat [Al., deducebat]. Addunt et alia, quæ ipsa nocte in monasterio eodem divinitus fuerint ostensa miracula: sed hæc nos ad alia tendentes suis narrare permittimus. Sepultum est autem corpus venerabile virginis et sponsæ Christi, in ecclesia beati protomartyris Stephani: placuitque post diem tertium ut lapis quo monumentum tegebatur amoveretur, et altius ipso in loco reponeretur: quod dum fieret, tantæ fragrantia suavitatis [Al., fragrantia suavis] ab imis ebullivit, ut cunctis qui adstabant fratribus ac sororibus quasi opobalsami cellaria esse viderentur aperta.

Sed et matertera ejus, de qua diximus, Aedilberg, et ipsa Deo dilectam perpetuæ virginitatis gloriam in magna corporis continentia conservavit: quæ cujus esset virtutis, magis post mortem claruit. Cum enim esset abbatissa, cœpit facere in monasterio suo ecclesiam in honorem omnium apostolorum, in qua suum corpus sepeliri cupiebat. Sed cum opus idem ad medium ferme esset perductum, illa ne hoc perficeret, morte prærepta est, et in ipso ecclesiæ loco ubi desiderabat, condita. Post cujus mortem fratribus alia magis curantibus, intermissum est hoc ædificium annis septem, quibus completis, statuerunt ob nimietatem laboris, hujus structuram ecclesiæ funditus relinquere; ossa vero abbatissæ illo de loco elevata in aliam ecclesiam, quæ esset perfecta ac

^a *Maserfelth*. Duo comitatus hunc locum sibi clamant. Lancastria juxta Winwicum nomen loci Maserfelth exhibuit, et inscriptionem in ecclesia Winwici ab antiquo conservatam, non omisso argumento quod in Nordanhymbrorum regno situm habeat, ubi Penda Osualdum aggressus est. Salopia vero suam etiam habet Maserfeldam, hodie Oswestre sive Oswaldstre, qui Brittanice Crux Osualdi dicitur, atque in eo comitatu pugna unquam quia nempe Osualdus enim a Penda nuper devicto ceperat. Ab hac sententia

dedicata transferre. Et aperientes sepulcrum ejus, ita intemeratum corpus invenere, ut a corruptione concupiscentiæ carnalis erat immune: et ita denuo lotum, atque aliis vestibus indutum, transtulerunt illud in ecclesiam beati Stephani martyris; cujus, videlicet, natalis ibi solet in magna gloria celebrari die Nonarum Juliarum.

CAPUT IX.

Ut in loco in quo occisus est rex Osuald, crebra sanitate miracula facta; utque ibi primo jumentum cujusdam viantis, ac deinde puella paralytica sit curata.

Regnavit autem Osuald Christianissimus rex Nordanhymbrorum novem annis, adnumerato etiam illo anno, quem et feralis impietas regis Brittonum, et apostasia demens regum Anglorum detestabilem fecerat. Siquidem, ut supra (Cap. i) docuimus, unanimi omnium consensu firmatum est, ut nomen et memoria apostatarum de catalogo regum Christianorum prorsus aboleri deberet, neque aliquis regnorum annus adnotari. Quo completo annorum curriculo, occisus est commisso gravi prælio, ab eadem pagana gente paganoque rege Merciorum, a quo et prædecessor ejus Aeduini peremptus fuerat, in loco qui lingua Anglorum nuncupatur ^a Maserfelth, anno ætatis suæ trigesimo octavo, ^b die quinto mensis Augusti [DCXLII].

Cujus quanta fides in Deum, quæ devotio mentis fuerit, etiam post mortem, virtutum miraculis claruit. Namque in loco ubi pro patria dimicans a paganis interfectus est, usque hodie sanitates infirmorum et hominum et pecorum celebrari non desinunt. Unde contigit ut pulverem ipsum ubi corpus ejus in terram corruit, multi auferentes, et in aquam mittentes, suis per hæc [Al., hoc] infirmis multum commodi adferrent. Qui videlicet mos adeo increbuit, ut paulatim ablata exinde terra fossam ad mensuram staturæ virilis reddiderit. Nec mirandum in loco mortis illius infirmos sanari, qui semper dum viveret infirmis et pauperibus consulere, eleemosynas dare, opem ferre non cessabat. Et multa quidem in loco illo, vel de pulvere loci illius facta virtutum miracula narrantur: sed nos duo tantum quæ a majoribus audivimus, referre satis duximus.

Non multo post interfectionem ejus exacto tempore, contigit ut quidam equo sedens iter juxta locum ageret illum; cujus equus subito lassescere, consistere, caput in terram declinare, spumas ex ore demittere, et augescente dolore nimio, in terram cœpit ruere. Desiluit [Al., desilivit] eques, et stramine substrato cœpit expectare horam; qua aut

stat auctor Vitæ sancti Osualdi apud Capgravium, auctoritatem ejus confirmante Cambdeno. Est autem Oswestre ab urbe Salopiæ septem fere milliariis versus Walliam, a Fossa R. Offe milliario non plane dimidio. In quo quidem campo ecclesia quæ Candida ecclesia dicitur in sancti Osualdi honore fundatur. Mon. Ang. i, p. 38.

^b *Quinto Augusti*. Quo etiam die memoria ejus in Martyrologio celebratur. Vide iv, 14.

melioratum reciperet jumentum, aut relinqueret mortuum. At ipsum diu gravi dolore vexatum, cum diversas in partes se torqueret, repente volutando devenit in illud loci ubi rex memorabilis occubuit. Nec mora, quiescente dolore cessabat ab insanis membrorum motibus, et consueto equorum more, quasi post lassitudinem in diversum latus vicissim sese volvere, statimque exurgens quasi sanum [Al., sanus] per omnia, virecta [Al., vireta] herbarum avidius carpere cœpit.

Quo ille viso, ut vir sagacis ingenii, intellexit aliquid miræ sanctitatis huic loco quo equus est curatus, inesse; et posito ibi signo, non multo post ascendit equum, atque ad hospitium quo proposuerat, accessit: quo dum adveniret, invenit puellam ibi, neptem patris-familias, longo paralysis morbo gravatam: et cum familiares domus illius, de acerba puellæ infirmitate ipso præsentente quererentur, cœpit dicere ille de loco ubi caballus suus esset curatus. Quid multa? imponentes eam carro, duxerunt ad locum [Al. add. illum], ibidemque deposuerunt. At illa posita in loco, obdormivit parumper; et ubi evigilavit, sanam se ab illa corporis dissolutione sentiens, postulata aqua, ipsa lavit faciem, crines composuit, caput linteo cooperuit, et cum his qui se adduxerant, sana pedibus incedendo reversa est.

CAPUT X.

Ut pulvis loci illius contra ignem valuerit.

Eodem [Al., eo] tempore [DCCXLIII] venit alius quidam de natione Brittonum, ut ferunt, iter faciens juxta ipsum locum in quo præfata erat pugna completa; et vidit unius loci spatium cætero campo viridius ac venustius: cœpitque sagaci animo conjicere quod nulla esset alia causa insolitæ illo in loco viriditatis, nisi quia ibidem sanctior cætero exercitu vir aliquis fuisset interfectus. Tulit itaque de pulvere terræ illius secum inligans in linteo, cogitans quod futurum erat, quia ad medelam infirmantium idem pulvis proficeret; et pergens itinere suo pervenit ad vicum quemdam vespere, intravitque in domum in qua vicani [Al., vicini] cœnantes epulabantur: et susceptus a dominis domus, resedit et ipse cum eis ad convivium, adpendens linteolum cum pulvere quem adtulerat, in una posta [Al., uno poste] parietis. Cumque diutius epulis atque ebrietati vacarent, accenso grandi igne in medio, contigit volantibus in altum scintillis, culmen domus, quod erat virgis contextum ac fœno tectum subitaneis flammis impleri. Quod cum repente convivæ terrore confusi conspicerent [Al., respicerent], fugerunt foras nil [Al., nihil] ardenti domui, jamjamque perituræ prodesse valentes. Consumpta ergo domo flammis, posta solummodo in qua [Al., postis in quo] pulvis ille inclusus pendebat, tuta ab ignibus et intacta remansit. Qua visa virtute, mirati sunt valde; et perqui-

^a *Beardaneu.* Bardney. Prima hujus monasterii fundatio incerta, deletis adeo per Danos ejus munitis. Ab antiquo tamen ad tantam magnitudinem emicuit, ut ccc monachos semel habuerit, et eorum

rentes subtilius, invenerunt quia de illo loco adsumptus erat pulvis ubi regis Osualdi sanguis fuerat [Al., erat] effusus. Quibus patefactis ac diffamatis longe lateque miraculis, multi per dies locum [Al., multi locum] frequentare illum, et sanitarum ibi gratiam capere sibi suisque cœperunt.

CAPUT XI.

Ut super reliquias ejus lux cœlestis tota nocte steterit; et ut per eas sint dæmoniaci curati.

Inter quæ nequaquam silentio prætereundum reor, quid virtutis ac miraculi cœlestis fuerit ostensum, cum ossa ejus inventa, atque ad ecclesiam in qua nunc servantur, translata sunt [DCCXLIII]. Factum est autem hoc per industriam reginæ Merciorum Osthrydæ, quæ erat filia fratris ejus, id est Osuii [Al., ejus Osuii] qui post illum regni apicem tenebat, ut in sequentibus dicemus.

Est monasterium nobile in provincia Lindissi, nomine ^a Beardaneu, quod eadem regina cum viro suo Aedilredo multum diligebat, venerabatur excolebat, in quo desiderabat honoranda patris sui ossa recondere: cumque venisset carrum in quo eadem ossa ducebantur, incumbente vespera, in monasterium præfatum, noluerunt ea qui erant in monasterio libenter excipere: quia etsi sanctum eum noverant, tamen quia de alia provincia ortus fuerat, et super eos regnum acceperat, veteranis eum odiis etiam mortuum insequabantur. Unde factum est ut ipsa nocte reliquiæ adlatæ foris permanerent, tentorio tantum [Al., tamen] majore supra carrum in quo inerant, extenso. Sed miraculi cœlestis ostensio, quam reverenter eæ suscipiendæ [Al., eâ suscipienda] a cunctis fidelibus essent, patefecit. Nam tota ea [Al., ipsa] nocte columna lucis a carro illo ad cælum usque porrecta, omnibus pene ejusdem Lindissæ provinciæ locis conspicua stabat. Unde mane facto fratres monasterii illius, qui pridie abnuerant, diligenter ipsi petere cœperunt, ut apud se eandem sanctæ ac Deo dilectæ reliquiæ conderentur. Lota igitur ossa intulerunt in thecam, quam in hoc præparaverant, atque in ecclesia juxta honorem congruum posuerunt: et ut regia viri sancti persona memoriam haberet æternam, vexillum ejus super tumbam auro et purpura compositum adposuerunt, ipsamque aquam in qua laverunt [Al., laverant] ossa, in angulo sacrarii fuderunt. Ex quo tempore factum est, ut ipsa terra quæ lavacrum venerabile suscepit, ad abigendos ex obsessis corporibus dæmones, gratiæ salutaris haberet effectum.

Denique tempore sequente, cum præfata regina in eodem monasterio moraretur, venit ad salutandam eam abbatissa quædam venerabilis, quæ usque hodie superest, vocabulo Aedilhild, soror virorum sanctorum Aedilvini et Aldevini, quorum prior episcopus in Lindissi provincia, secundus erat abbas

abbas Lindissæ Dominus fuisse dicatur. Ejus restauratio debetur Waltero de Gaunt, an. 1115. Mon. Ang., 1, p. 142.

in monasterio quod vocatur Peartaneu (*Vid. lib. A* 11, 16), a quo non longe et illa monasterium habebat. Cum ergo veniens illo, loqueretur cum regina, atque inter alia, sermone de Osualdo exorto, diceret quod et ipsa lucem nocte illa supra reliquias ejus ad cælum usque altam vidisset, adjecit regina quia de pulvere pavimenti in quo aqua lavacri illius effusa est, multi jam sanati essent infirmi. At illa petiit sibi portionem pulveris salutiferi dari; et accipiens, inligatam [*Al., illigatum*] panno condidit in capsella, et rediit. Transacto autem tempore aliquanto, cum esset in suo monasterio, venit illic quidam hospes, qui solebat nocturnis sæpius horis repente ab inmundo spiritu gravissime vexari: qui cum benigne susceptus post cœnam in lecto membra posuisset, subito a diabolo arreptus, clamare [*Al., B* inclamare], dentibus frendere, spumare, et diversis motibus cœpit membra torquere. Cumque a nullo vel teneri vel ligari potuisset, cucurrit minister, et pulsans ad ostium, nunciavit abbatisæ. At illa aperiens januam monasterii, exivit ipsa cum una sanctimonialium feminarum ad locum virorum; et evocans presbyterum, rogavit secum venire ad patientem. Ubi cum venientes viderent multos adfuisse qui vexatum tenere et motus ejus insanos comprimere conati, nequaquam valebant, dicebat presbyter exorcismos [*Al., exorcismum*], et quæque [*Al., quæcunque*] poterat pro sedando miseri furore agebat. Sed nec ipse, quamvis multum laborans, proficere aliquid valebat. Cumque nil salutis furenti superesse videretur, repente venit in mentem abbatisæ pulvis ille præfatus, statimque jussit ire ministram, et capsellam in qua erat, adducere. Et cum illa adferens quæ jussa est, intraret atrium domus, in cujus interioribus dæmoniosus torquebatur, conticuit ille subito, et quasi in somnum laxatus deposuit caput, membra in quietem omnia composuit.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant,

quem res exitum haberet solliciti expectantes. Et post aliquantum horæ spatium, resedit qui vexabatur, et graviter suspirans: « Modo, inquit, sanus sapio, recepi enim sensum animi mei. » At illi sedulo sciscitabantur quomodo hoc contigisset. Qui ait: « Mox ut virgo hæc cum capsella quam portabat, adpropinquavit atrio domus hujus, discessere omnes qui me premebant spiritus maligni, et me relicto nusquam comparuerunt. » Tunc dedit ei abbatisa portiunculam de pulvere illo [*Al., toto*]; et sic data oratione a presbytero illo, noctem quietissimam duxit: neque aliquid ex eo tempore nocturni timoris aut vexationis ab antiquo hoste pertulit.

^a *Ossa.* Tempore Danicarum irruptionum an. 910, ossa sancti Osualdi a Berdeneia ad Glocestriam translata dicuntur, curante Aedilredo Merciorum rege. SIM. DUN. BROMPT. Infinita vero sunt loca non solum in Anglia, sed in Belgio etiam, et Hibernia, quæ reliquias sancti Osualdi vendicant, ut plures legendæ earum disquisitioni non sufficerent.

CAPUT XII.

Ut ad tumbam ejus sit puerulus e [Al., a] febre curatus.

Sequente dehinc tempore [DCLXIII] fait in eodem monasterio puerulus quidam longo febrium incommodo graviter vexatus; qui cum die quodam sollicitus horam accessionis expectaret, ingressus ad eum quidam de fratribus: « Vis, inquit, minate, doceam te quomodo cureris ab hujus molestia [*Al., hujus modi*] languoris? Surge [*Al. add. inquit*], ingredere ecclesiam, et accedens ad sepulcrum Osualdi, ibi reside, et quietus manens adhære tumbæ. Vide ne exeas inde, nec de loco movearis, donec hora recessionis febrium transierit. Tunc ipse intrabo, et educam te inde. » Fecit ut ille suaserat, sedentemque ad tumbam sancti, infirmitas tangere nequaquam præsumpsit; quin [*Al., quoniam*] in tantum timens aufugit, ut nec secunda die, nec tertia, neque umquam exinde eum auderet contingere. Quod ita esse gestum qui referebat mihi frater inde adveniens adjecit, quod eo adhuc tempore quo mecum loquebar, superesset in eodem monasterio jam juvenis ille, in quo tunc puero factum erat hoc miraculum sanitatis. Nec mirandum preces regis illius jam cum Domino regnantis, multum valere apud eum qui temporalis regni quondam gubernacula tenens, magis pro æterno regno semper laborare ac deprecari solebat.

Denique ferunt quia a tempore matutinæ laudis sæpius ad diem usque in orationibus perstiterit, atque ob crebrum morem orandi, sive gratias agendi Domino semper ubicunque sedens, supinas super genua sua manus habere solitus sit. Vulgatum est autem, et in consuetudinem proverbii versum, quod etiam inter verba orationis vitam finierit. Nam cum armis et hostibus circumseptus, jamjamque videret se esse perimendum, oravit [*Al. add. ad Dominum*] pro animabus exercitus sui. Unde dicunt in proverbio: « Deus miserere animabus, dixit Osuald cadens in terram. »

^a Ossa igitur illius translata et conlita sunt in monasterio quo [*Al. quod*] diximus: porro ^b caput, et manus cum brachiis a corpore præcisas, jussit rex qui occiderat, in stipitibus suspendi. Quo post annum veniens cum exercitu successor regni ejus Osuiu [*Al., Osuin*], abstulit ea, et caput quidem in cæmeterio Lindisfarnensis ecclesiæ: in regia vero civitate manus cum brachiis condidit (*Vid., supra, cap. 6*).

CAPUT XIII.

Ut in Hibernia sit quidam per reliquias ejus a mortis articulo revocatus.

Nec solum inelyti fama viri Brittanicæ fines lustravit universos, sed etiam trans Oceanum longe radios

^b *Caput.* Ab omnibus, ut puto, concessum est caput sancti Osualdi postea repositum in loculo cum corpore sancti Cuthberti, et cum eo tandem Dunelmiam delatum et inter Brachia ejus inventum. Vide W. Malm., de Pontif., lib. III, in Edmundo et Ranulpho episcopis Dunelm.

salutiferæ lucis spargens, Germaniæ simul et Hiberniæ partes attigit [DCLXXIX]. Denique reverentissimus antistes Acca solet referre, quia cum Romam vadens, apud sanctissimum Fresonum gentis archiepiscopum [Al., episcopum] Vilbrordum cum suo antistite Vilfrido moraretur, crebro eum audierit de mirandis quæ ad reliquias ejusdem reverentissimi regis in illa provincia gesta fuerint, narrare.

Sed et in Hibernia cum presbyter adhuc peregrinam pro æterna patria duceret vitam, rumorem sanctitatis illius [Al., ejus] in ea quoque insula longe lateque jam percrebuisse ferebat: e quibus unum quod inter alia retulit miraculum, præsentī nostræ Historiæ inserendum credidimus.

« Tempore, inquit, mortalitatis quæ Britanniam Hiberniamque lata strage vastavit, percussus est ejusdem clade pestis inter alios scholasticus quidam de gente Scottorum, doctus quidem vir studio literarum; sed erga curam perpetuæ suæ salvationis nihil omnino studii et industriæ gerens: qui cum se morti proximum videret, timere cœpit et pavere, ne mox mortuus, ob merita scelerum ad inferni claustra raperetur, clamavitque me, cum essem in vicino [Al., vicinia] positus, et inter ægra tremens suspiria, flebili voce talia mecum querebatur: Vides, inquit, quia jamjamque [Al., jam] crescente corporis molestia ad articulum subeundæ mortis compellor: nec dubito me post mortem corporis statim ad perpetuam animæ mortem rapiendum, ac infernalibus subdendum esse tormentis: qui tempore non paucō inter studia divinæ lectionis, vitiorum potius implicamentis quam divinīs solebam servire mandatis. Inest autem animo, si mihi pietas superna aliqua vivendi spatia donaverit, vitiosos mores corrigere, atque ad imperium divinæ voluntatis totam ex integro mentem vitamque transferre. Verum novi non hoc esse meriti mei, ut inducias vivendi vel accipiam vel me accepturum esse confidam, nisi forte misero mihi et indigno venia [Al., veniam], per auxilium eorum qui illi fideliter servierunt, propitiari dignatus fuerit. Audivimus autem, et fama celeberrima [Al., fama est creberrima], quia fuerit in gente vestra rex mirandæ sanctitatis, vocabulo Osuald, cujus excellentia fidei et virtutis, etiam post mortem, virtutum frequentium operatione claruerit: precorque, si aliquid reliquiarum illius penes te [Al. add. depositum] habes, adferas mihi, si forte mihi Dominus per ejus meritum misereri voluerit. At ergo respondi: Habeo quidem de ligno, in quo caput ejus occisi a paganis infixum est; et, si firmo corde credideris, potest divina pietas per tanti meritum [Al., merita] viri,

^a *Frater ejus.* Nescio unde quidam scripserunt Osuium fuisse Aedilfridi filium nothum, contra omnem historicorum fide dignorum auctoritatem.

^b *Decem et novem annos.* Temere Whartonus, Ang. Sac. 1, p. 529, Bedam hic corrigendum putat, substituendo undecim annos pro decem et novem: non animadverso quod præter undecim annos quibus Ecclesiæ Hrofensi præfuit, ab a. 633 ad a. 644, effluerant octo anni quibus Eburacæ sedit ab a. 625, ad mortem Aeduini R. a. 655. Beda enim non dicit xix

A et hujus vitæ spatia longiora concedere, et ingressu te vitæ perennis dignum reddere. Nec moratus ille [Al., illi], integram se in hoc habere fidem respondebat.

« Tunc benedixi aquam, et astulam roboris præfati inmittens obtuli ægro potandum. Nec mora, melius habere cœpit, et convalescens ab infirmitate, multo deinceps tempore vixit: totoque ad Deum corde et opere conversus, omnibus ubicumque perveniebat, clementiam pii Conditōris et fidelis ejus famuli gloriam prædicabat. »

CAPUT XIV.

Ut, defuncto Paulino, Ithamar pro eo Hrofensis Ecclesiæ præsulatum susceperit; et de humilitate mirabili regis Osuini, qui ab Osuiu crudeli cæde peremptus est.

B Translato ergo ad cælestia regna Osualdo, suscipit regni terrestri sedem pro eo ^a frater ejus Osuiu [DCLXII], juvenis triginta circiter annorum, et per annos viginti octo laboriosissime tenuit. Impugnatus videlicet [Al. add. a pagano rege Penda] et ab ea quæ fratrem ejus occiderat pagana gente Merciorum, et a filio quoque suo Alchfrido, necnon et a fratre, id est, fratris sui qui ante eum regnavit filio Oidilvaldo [Al., Adilvaldo].

C Cujus ~~anno~~ secundo, hoc est, ab Incarnatione dominica anno sexcentesimo quadragesimo quarto, reverentissimus Pater Paulinus, quondam quidem Eburacensis [Al., quondam Eboracensis], sed tunc Hrofensis episcopus civitatis, transivit ad Dominum sexto Iduum Octobrium die: qui ^b decem et novem annos, menses duos, dies viginti unum episcopatum tenuit; ^c sepultusque est in secretario [Al., sacrario] beati apostoli Andreæ, quod rex Aedilbert a fundamentis in eadem Hrofi civitate construxit. In cujus locum Honorius archiepiscopus ordinavit Ithamar, oriundum quidem de gente Cantuariorum, sed vita et eruditione antecessoribus suis æquandum.

Habuit autem Osuiu primis regni sui temporibus consortem regiæ dignitatis, vocabulo Osuini, de stirpe regis Aeduini, hoc est, filium Osrici, de quo supra retulimus, virum eximie pietatis et religionis: qui provinciæ Derorum [Al., Dierorum] in maxima omnium rerum affluentia, et ipse amabilis omnibus præfuit [DCLI]. Sed nec cum eo ille qui cæteram Transhumbranæ gentis partem ab Aquilone, id est Berniciorum provinciam regebat, habere pacem potuit; quin potius, ingravescentibus causis dissensionum, miserrima hunc cæde peremit. Siquidem congregato contra invicem exercitu, cum videret se Osuini cum illo qui plures habebat auxiliares, non posse bello configere, ratus est, utilius tunc demissa annos quibus sedi præfuit, ut Whartonus male legit, sed quibus episcopatum tenuit.

^c *Sepultus.* Tempore Gundulfi episcopi Lanfrancus archiep. veterem ecclesiam beati Andreæ funditus destruxit, novamque basilicam condidit, et ossa sancti Paulini de terra levata, in scrinio honorifice collocavit. Factum id quarto Iduum Januarii: quo die in Ecclesia Hrofensi annuâ ejus memoria stata solemnitate celebratur.

intentione bellandi, servare se ad tempora meliora. Remisit ergo exercitum quem congregaverat, ac singulos domum redire præcepit, a loco qui vocatur ^a Vulfaraesdun, id est, Mons Vulfari, et est a viço Cataractone decem ferme millibus passuum contra solstitialem occasum secretus: divertitque ipse cum uno tantum milite sibi [Al., suo] fidelissimo, nomine Toudheri [Al., Candheri], celandus in domo comitis Hunvaldi, quem etiam ipsum sibi amicissimum autumabat. Sed, heu, proh dolor! longe aliter erat: nam ab eodem comite proditum eum Osuiu [Al., Osuin], cum præfato ipsius milite per præfectum suum Aediluinum detestanda omnibus morte interfecit. Quod factum est die ^b decima tertia [Al., quarta decima] Kalendarum Septembrium, anno regni ejus nono, in loco qui dicitur ^c Ingellingum; ubi postmodum, castigandi hujus facinoris gratia, monasterium constructum est: in quo pro utriusque regis, et occisi videlicet, et ejus qui occidere jussit, animæ redemptione cotidie Domino preces offerri deberent.

Erat autem rex Osuini et aspectu venustus, et statura sublimis, et affatu jucundus, et moribus civilis, et manu omnibus, id est [Al., om. id est], nobilibus simul atque ignobilibus largus: unde contigit ut ob regiam ejus et animam, et vultus, et meritorum dignitatem ab omnibus diligeretur, et undique ad ejus ministerium de cunctis prope provinciis viri etiam nobilissimi concurrerent. Cujus inter cæteras virtutis et modestiæ [Al., virtutes et modestiam], et, ut ita dicam, specialis benedictionis glorias, etiam maxima fuisse, fertur humilitas, ut uno probare sat erit exemplo.

Donaverat equum optimum antistiti Aidano, in quo ille quamvis ambulare solitus, vel amnium fluentia transire, vel si alia quælibet necessitas insisteret, viam peragere posset. Cui cum parvo interjecto tempore pauper quidam occurreret eleemosynam petens, desiliens ille præcepit, equum, ita ut erat stratus regaliter, pauperi dari: erat enim multum misericors, et cultor pauperum, ac velut pater mise-

^a *Vulfaraesdun.* Hunc locum quamvis accurate satis a Bedæ descriptum invenire non possum. Conjecturam misit vir doctus Ellerton fuisse; ejus quidem nominis plures sunt loci in ea regione, omnes tamen cataractæ propiores quam ut ad situm a Bedæ datum accommodentur. Chronicon ms. Dunelm. Woldethdon vocat, sed nihil inde colligendum est, neque enim datur ibi locus ejus nominis, neque, si daretur, ab antiqua lectione recedendum esset ex nuperiorum Mss. auctoritate.

^b *Decima tertia.* Unde ad hunc diem in margine Martyrologii Dunelm.: « In Britannia natalitiæ sancti Osuini regis et martyris. » Male Math. Paris., decimo.

^c *Ingellingum.* Hodie *Gilling* prope *Richmont*. Monasterii ibidem nulla restant vestigia. Sed conditum fuit ab *Eaufeda* Osuiu uxore et Osuini propinqua, eique præpositus abbas *Trunhere* Osuini consanguineus, de quo vide, postea, III, 21, 24. Sancti Osuini corpus ad *Tinemautiam* delatum jacuit donec revolutionibus temporum oblivioni daretur. Tandem a. 1065, tempore Thostii comitis, et Aegilvini præsulis Dunelm., non sine revelatione a rege ipso sarcophaga-

rorum. Hoc cum regi esset relatum, dicebat episcopo, cum forte ingressuri essent ad prandium: « Quid voluisti, domine antistes, equum regium, quem te conveniebat proprium [Al. om. proprium] habere, pauperi dare? Nunquid non habuimus equos viliores plurimos, vel alias species quæ ad pauperum dona sufficerent, quamvis illum eis equum non dares, quem tibi specialiter possidendum elegi? » Cui statim episcopus: « Quid loqueris, inquit, rex? Numquid [Al., nunc] tibi carior est ille filius equæ, quam ille filius Dei? » Quibus dictis, intrabant ad prandendum. Et episcopus quidem residebat in suo loco. Porro rex, venerat enim [Al. om. enim] de venatu [Al. add. et], cœpit consistens ad fœcum calefieri cum ministris: et repente inter calefaciendum recordans verbum quod dixerat illi antistes, discinxit se gladio suo, et dedit illum ministro, festinusque accedens ante pedes episcopi corruit, postulans ut sibi placatus esset, « Quia nunquam, inquit, deinceps aliquid loquar de hoc, aut judicabo quid vel quantum de pecunia nostra filiis Dei tribuas. » Quod videns episcopus, multum pertimuit, ac statim exsurgeus levavit eum, promittens se multum illi esse placatum, dummodo ille residens ad epulas tristitiam deponeret. Dumque rex, jubente ac postulante episcopo, lætitiâ reciperet, cœpit e contra episcopus tristiis usque ad lacrymarum profusionem effici. Quem dum presbyter suus lingua sua patria, quem rex et domestici ejus non noverant, quare lacrymaretur interrogasset: « Scio, inquit, quia non multo tempore victurus est rex: nunquam enim ante hæc [Al., antehac] vidi humilem [Al., tam humilem, humilio-rem] regem. Unde [Al. om. unde] animadverto illum citius ex hac vita rapiendum: non enim digna est hæc gens talem habere rectorem. » Nec multo post, dira antistitis præsagia tristi regis funere, de quo supra diximus, impleta sunt.

Sed et ipse antistes Aidan non plus quam duodecimo post occisionem regis quem amabat die, id est, ^d pridie Kalendarum Septembrium, de sæculo

gum lapideum inventum est in oratorio beatæ Mariæ virg. transactis a sepultura ejus annis 415, et ossa in scrinio cum magno honore collocata. Historiam vide in ms. Vita sancti Osuini., Bibl. Cott., Julius, a. 10, et apud Math. Westm., a. 1110. Richardus abbas sancti Albani transtulit Osuini reliquias ab antiquo oratorio in novum secretum. Idem, Florileg. Interea tamen monachi Girvenses ossa sancti Osuini ad se in Girvum transferentes, postquam Waltheof comes Northymbriæ eis ecclesiam sanctæ Mariæ et Osuini dedisset, secum non parvo tempore habuerunt, et postmodum ad priorem locum retulerunt. Liber Benefactorum Dunelm., Bibl. Cott., Domitian., a. 7. Idemque testantur Ecclesiæ Dunelm. Monumenta.

^d *Pridie Kal.* Ad hunc diem in margine Martyrologii Dunelm.: « In Britannia, sancti Aidani primi Lindisfarne episcopi. Eodem die Commemoratio sanctarum reliquiarum ejusdem Ecclesiæ. » Harum reliquiarum indicem vide in append., n. 44. Non indignum notatu quod ab hoc die initium fuit sancto Cuthberto propositi monachalis, super visione habita de sancti Aidani obitu. Vide Bedæ Vitam sancti Cuthberti, cap. 4.

ablatus, perpetua laborum suorum a Domino præmia A
recepit [DCL].

CAPUT XV.

*Ut episcopus Aidan nautis et tempestatem futuram
prædixerit, et oleum sanctum quo hanc sedarent,
dederit.*

Qui cuius meriti fuerit, etiam miraculorum signis
Internus arbiter edocuit [DCLIII-DCLI], e quibus tria
memoriæ causa ponere satis sit. Presbyter quidam
nomine ^aUtta [Al., Witta], multæ gravitatis ac veri-
tatis vir, et ob id omnibus, etiam ipsis [Al. om.,
ipsis] principibus sæculi honorabilis, cum mitteretur
Cantium ob adducendam inde conjugem regi Osuio,
filiam videlicet Aeduni regis Eanfledam (Vid. lib. II,
c. 9, 20), quæ occiso patre illuc fuerat adducta: qui
terrestri quidem itinere illo venire, sed navigio cum
virgine redire disponebat, accessit ad episcopum
Aidanum, obsecrans eum, pro se suisque qui tantum
iter erant adgressuri, Domino supplicare. Qui bene-
dicens illos, ac Domino commendans, dedit etiam
oleum sanctificatum: « Scio, inquit, quia ubi
navem ascenderitis, tempestatas vobis et ventus con-
trarius superveniet: sed tu memento ut hoc oleum
quod tibi do, mittas in mare; et statim quiescenti-
bus ventis, serenitas maris vos læta prosequetur, ac
cupito itinere domum remittet. » Quæ cuncta ut
prædixerat antistes, ex ordine completa sunt: et
quidem inprimis furentibus undis pelagi, tentabant
nautæ anchoris in mare missis navem retinere; ne-
que hoc agentes, aliquid proficiebant: cumque ver-
rentibus [Al., mergentibus, ferventibus, furentibus] C
undique et implere incipientibus navem fluctibus,
mortem sibi omnes imminere, jamjamque adesse
viderent, tandem presbyter reminiscens verba an-
tistitis, adsumpta ampulla, misit de oleo in pon-
tum, et statim, ut prædictum erat, suo quievit a
fervore. Sicque factum est, ut vir Dei et [Al. om.,
et] per prophetiæ spiritum tempestatem prædixerit
futuram, et per virtutem ejusdem spiritus, hanc
exortam, quamvis corporaliter absens, sopiverit.
Cujus ordinem miraculi non quilibet dubius relator,
sed fidelissimus [Al., fidissimus] mihi nostræ Eccle-
siæ presbyter, Cynimund vocabulo, narravit, qui se
hoc ab ipso Utta [Al., Witta] presbytero, in quo et
per quem completum est, audisse perhibebat.

CAPUT XVI.

*Ut idem admatum ab hostibus urbi regis ignem
orundo amoverit.*

Aliud ejusdem Patris memorabile miraculum
ferunt multi qui nosse potuerunt [DCLXII-DCLV]. Nam
[Al. add., cum] tempore episcopatus ejus, hostilis
Merciorum exercitus, Penda duce, Nerdanhymbro-

^a Utta. Presbyter illustris, abbasque monasterii
quod vocatur ad Capræ Caput. Vide, infra, III, 21.

^b Apposta.... Destina... Appostam sive destinam
celebrat Beda trabem ligneam, qua, ut fulcro sacra
ædes ex lignis fabricata, a parte Occidentis sustine-
batur. Atamen Beda haud paulo antiquior Vitruvius,
lib. V de Architectura, cap. 12, ubi agit de portibus
et structuris in aqua faciendis, destinas appellat, sic

rum regiones impia clade longe lateque devastans,
pervenit ad urbem usque regiam, quæ ex Babbæ
quondam reginæ vocabulo cognominatur, eamque
[Al., eam, quam] quia neque armis, neque obsidione
capere poterat, flammis absumere conatus est:
discissisque viculis quas [Al., vinculis quæ] in vici-
pia urbis invenit, advexit [Al., adduxit] illo pluri-
mam congeriem trabium, tignorum, parietum, vir-
georum [Al., virgearum], et lecti fœci [Al. add.,
aliarumque rerum], et his urbem in magna altitudine
circumdedit, a parte quæ [Al., qua] terræ est conti-
gua: et dum ventum opportunum cerneret, inlate
igne comburere urbem nitens est. Quo tempore reve-
rentissimus antistes Aidan in insula Farne, quæ
duobus ferme [Al., fere] millibus passuum ab urbe
B procul abest, morabatur. Illo enim sæpius secretæ
[Al. secrete] orationis et silentii causa secedere
consuevit. Denique usque hodie locum sedis illius
solitariæ in eadem insula solent ostendere. Qui
cum ventis ferentibus [Al., furentibus] globos ignis,
ac fumum supra muras urbis [Al., ignis] exaltari
conspiceret, fertur elevatis ad cælum oculis mani-
busque, cum lacrymis dixisse: « Vide, Domine,
quanta mala facit Penda. » Quo dicto, statim motati
ab urbe venti, in eos qui accenderant, flammarum
incendia retorserunt, ita ut aliquot læsi, omnes
terrili, impugnare ultra urbem cessarent quam
divinitus juvari [Al., servari] cognoverant.

CAPUT XVII.

*U^b apposta ecclesiæ cui idem accumbens obierat, ar-
dente cætera domo, flammis absumi nequiverit; et
de interna vita ejus [Al., illius].*

Hunc cum dies mortis egredi e corpore cogeret
[DCLII], completis annis episcopatus sui sexdecim
[Al., septemdecim], erat in villa regia, non longe
ab urbe de qua præfati sumus. In hac enim habens
ecclesiam et cubiculum, sæpius ibidem diverti ac
manere, atque inde ad prædicandum circumquaque
exire consueverat: quod ipsum et in aliis villis
regis facere solebat, utpote nil propriæ possessionis,
excepta ecclesia sua et adjacentibus agellis habens.
Tetenderunt ergo ei ægroianti tentorium ad Occi-
dentalem ecclesiæ partem, ita ut ipsum tentorium
parieti hæreret ecclesiæ. Unde factum est, ut adcli-
nis [Al., adclivis] destinæ quæ extrinsecus ecclesiæ
B pro munimine erat adposita, spiritum vitæ exhalaret
altimum. Obiit autem septimo decimo episcopatus
sui anno, pridie Kalendarum Septembrium. Cujus
corpus mox inde translatum ad insulam Lindisfar-
nensium, atque in cæmeterio fratrum sepultum est.
At interjecto tempore aliquanto, eum fabricata esset
ibi basilica major, atque in honorem beatissimi

enim habent mss. Codices a Philandro laudati vin-
cula seu catenas, quibus arcæ lignæ cæmentis con-
fectæ, et in aquas devolvendæ constrigebantur,
unde destinæ vincula dictæ in antiquis Glossariis.
Duos istos vocis hujus intellectus sic colligo: Est
destina id quo aliud quilibet coercetur vel cohibe-
tur, sive districtum, ne diffluat; sive suffultum, ne
corruat. » CHIFFLET.

apostolorum principis dedicata, illo ossa ejus translata, atque ad dexteram altaris juxta venerationem tanto pontifice dignam condita sunt.

Successit vero ei in episcopatum Finan [DCLII], et ipse illo ab Hii Scottorum insula ac ^a monasterio destinatus, ac tempore non paucio in episcopatu permansit. Contigit autem post aliquot annos, ut Penda Merciorum rex cum hostili exercitu hæc in loca perveniens, cum cuncta quæ poterat ferro flammaque perderet, vicus quoque ille in quo antistes obiit, una cum ecclesia memorata flammis absumeretur. Sed mirum in modum sola [Al. om. sola] illa destina cui incumbens obiit, ab ignibus circum cuncta vorantibus, absumi non potuit. Quo clarescente miraculo, mox ibidem ecclesia restaurata, et hæc eadem destina in munimentum est parietis, ut ante fuerat, forinsecus adposita. Rursumque peracto tempore aliquanto, evenit per culpam incuriæ, vicum eundem, et ipsam pariter ecclesiam ignibus consumi. Sed ne tunc quidem eandem tangere flamma destinam valebat: et cum magno utique miraculo ipsa ejus foramina ingrediens, quibus ædificiò erat adfixa, perederet [Al., perderet], ipsam tamen lædere nullatenus sinebatur. Unde tertio ædificata ibi ecclesia, destinam illam non ut antea deforis in fulcimentum domus adposuerunt; sed intro ipsam ecclesiam in memoriam miraculi posuerunt, ubi intrantes genu flectere, ac misericordiæ cælesti supplicare deberent. Constatque multos ex eo tempore gratiam sanitatis in eodem loco consecutos: quin etiam astulis [Al., assulis, hastulis] ex ipsa destina excisis et in aquam missis, plures sibi suisque languorum remedia conquisiere.

Scripsi autem [Al. om. autem] hæc de persona et operibus viri præfati; nequaquam in eo laudans vel eligens hoc, quod de observatione Paschæ minus perfecte sapiebat: immo hoc multum detestans, sicut in libro quem de Temporibus composui, manifestissime probavi, sed quasi verax historicus, simpliciter ea quæ de illo sive per illum sunt gesta, describens, et quæ laude sunt digna in ejus actibus laudans, atque ad utilitatem legentium memoriæ commendans: studium, videlicet, pacis et caritatis, continentiæ et humilitatis; animum iræ et avaritiæ victorem, superbiæ simul et vanæ gloriæ contemptorem; industriam faciendi simul et docendi mandata cælestia, sollertiam lectionis et vigiliarum, auctoritatem sacerdote dignam, redarguendi superbos ac potentes, pariter et infirmos consolandi, ac

pauperes recreandi vel defendendi clementiam. Qui, ut breviter multa comprehendam, quantum ab eis qui illum novere didicimus, nil ex omnibus quæ in evangelicis, vel apostolicis sive propheticis literis facienda cognoverat, prætermittere, sed cuncta pro suis viribus operibus explere curabat. Hæc in præfato antistite multum complector et amo, quia nimirum hæc Deo placuisse non ambigo. Quod autem Pascha non suo tempore observabat, vel canonicum ejus tempus ignorans, vel suæ gentis auctoritate ne agnatum sequeretur devictus, non adprobo, nec laudo. In quo tamen hoc adprobo, quia in celebratione sui Paschæ non aliud corde tenebat, venerabatur, et prædicabat, quam quod nos, id est, redemptionem generis humani per passionem, resurrectionem, ascensionem in cælos mediatoris Dei et hominum hominis Jesu Christi. Unde et hanc non, ut quidam falso opinantur, quarta decima luna in qualibet feria cum Jūdæis, sed die Dominica semper agebat, a luna quarta decima usque ad vicesimam; propter fidem videlicet dominicæ resurrectionis quam una Sabbati factam, propterque [Al. om. que] spem nostræ resurrectionis quam eadem una Sabbati quæ nunc Dominica dies dicitur veraciter futuram cum sancta Ecclesia credebatur.

CAPUT XVIII.

De vita vel morte religiosi regis Sigbercti.

His temporibus [DCXXX] regno ^b Orientalium Anglorum (Vid. lib. II, c. 15, not.), post Earpualdum Redualdi successorem, Sigberct frater ejus præfuit, homo ^c bonus ac religiosus: qui dudum in Gallia, dum ^d inimicitias Redualdi fugiens exularet, lavacrum baptismi percepit, et patriam reversus, ubi regno potitus est, mox ea quæ in Galliis bene disposita vidit imitari cupiens, instituit ^e scholam in qua pueri literis erudirentur: juvante se episcopo Felice quem de Cantia acceperat, eisque pædagogos ac magistros juxta morem Cantuariorum præbente.

Tantumque rex ille cælestis regni amator factus est, ut ad ultimum relictis regni negotiis [DCXXXIV], et cognato suo Ecgrice [Al., Ecgrico] commendatis, qui et antea partem ejusdem regni tenebat, intraret ^f monasterium quod sibi fecerat, atque accepta tonsura pro æterno magis regno militare curaret. Quod dum multo tempore faceret, contigit gentem Merciorum duce rege Penda adversus Orientales Anglos in bellum procedere, qui dum se inferiores in bello hostibus conspicerent, rogaverunt Sigber-

monast. sancti Galli exstare dicuntur.

^d *Inimicitias.* Fuit enim Sigberct frater tantum uterinus Earpualdi, et per invidiam a Vitrico rege in exilium actus.

^e *Scholam.* Plures hic ponunt scholas historici W. Malm., Flor., Hunt, per loca, opportunis locis. Sed Beda de una tantum loquitur, in qua cœpta fuit scholarum institutio, et in qua eminentior apparuit. De his vide pauca in append., n. 15

^f *Monasterium.* In Bedrichsuarde hodie Saint-Edmundsbury. THOM. ELIENS., in Vita sanctæ Aedil-dritæ.

^a *Monasterio destinatus.* Satis est horum verborum positio ad confutandum absurdum eorum errorem qui Hii insulam nomine Hiidestinatius appellarunt.

^b *Orientalium Anglorum.* Finita conversionis Nordanhymbrorum historia sub regibus Aeduino, Osualdo, Osuio et Osuino a II, 15, ad hoc usque caput, resumit jam Beda quod restabat de conversione Orient. Anglorum.

^c *Bonus.* In II, 15, doctissimus dicitur, utpote qui in Gallia doctorum conversatione familiariter usus erat, et mutuas cum Desiderio Cadurcensi episc. litteras scripsit, quæ, secundum Pitsæum, apud Helvetios in

etum ad confirmandum militem secum venire in A a præfato rege Sigbercto acceperat, velocissime prælium. Illo nolente ac contradicente, invitum [Al. add. de] monasterio eruentes duxerunt in certamen, sperantes minus animos militum trepidare, minus præsentem duce quondam strenuissimo et eximio posse fugam meditari. Sed ipse professionis suæ non immemor, dum optimo esset vallatus exercitu, non nisi virgam tantum habere in manu voluit: occisusque est una cum rege Egrice, et cunctus eorum, insistentibus paganis, cæsus sive dispersus exercitus.

Successor autem regni eorum factus est Anna [DCXXXV], filius Eni, ^a de regio genere, vir optimus, atque ^b optimæ genitor sobolis [Al., optimi genitoris soboles], de quibus in sequentibus suo tempore dicendum est: ^c qui et ipse postea ab eodem pagano Merciorum duce, a quo et prædecessor ejus, ^d occisus est [DCLIV].

CAPUT XIX.

Ut Furseus apud Orientales Anglos monasterium fecerit; et de visionibus vel sanctitate ejus, cui etiam caro post mortem incorrupta testimonium perhibuerit.

Verum ^e dum adhuc Sigberct regni insulas [Al., insulas] teneret, supervenit de Hibernia vir sanctus, nomine Furseus [DCXXXIII], verbo et actibus clarus, sed egregiis insignis virtutibus, cupiens pro Domino, ubicumque sibi opportunum inveniret, peregrinam ducere vitam. Qui cum ad provinciam Orientalium pervenisset Anglorum, susceptus est honorifice a rege præfato: et solitum sibi opus evangelizandi exsequens, multos et exemplo virtutis et incitamento sermonis, vel incredulos ad Christum convertit, vel jam [Al., etiam] credentes amplius in fide atque amore Christi confirmavit.

Ubi quadam infirmitate corporis arreptus, angelica meruit visione perfrui, in qua admonitus est cœpto verbi ministerio sedulus insistere, vigiliisque consuetis et orationibus indefessus incumbere; eo quod certus sibi exitus [Al. add. esset], sed incerta ejusdem exitus esset hora futura, dicente Domino: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Qua visione confirmatus, curavit locum monasterii, quem

^a De Regio genere. Fuit Eni frater Redualdi. EL. Uig. Chronologia.

^b Optimæ sobolis. Vide hujus libri caput 7. Nota etiam soboli ibi recitatæ additam fuisse Uithbergam quæ monasterii Heliensis sanctimonialis erat, et quæ, secundum Thomam Eliensem, post interfectionem patris, apud Dyracham solitarie vixit. Filiabus Annæ addendi sunt etiam duo filii Alduulfus et Jurminus. IDEM.

^c Qui et ipse. In horum regum successione auctores qui ponunt Earpualdi conversionem, a. 632 et Sigbercti accessum a. 636. Egrici etiam, et Annæ tempora pro suo modulo postponunt. Nihil hic absolute certum est; ego Bedæ rationes, ut maximæ auctoritatis, quoad potui, secutus sum.

^d Occisus est. Annæ cædes secundum historicos incidit in a. 654. Thomas Eliensis, loco citato, n. 7, addit annum regni ejus 49. Inde colligere possumus horum regum tempora secundum Bedæ methodum. Sigberctus venit a. 630. Egricus circa a. 633. Utrique occisi a. 635. Sepultus est Anna rex apud Bilde-

a præfato rege Sigbercto acceperat, velocissime construere, ac regularibus instituere disciplinis. Erat autem monasterium silvanum [Al., silvarum], et maris vicinitate amœnum, constructum in castro quodam, quod lingua Anglorum ^f Cnobheresburg, id est, urbs Cnobheri vocatur; quod deinde rex provinciæ illius Anna, ac nobiles quique augustioribus ædificiis ac donariis adornarunt. Erat autem vir iste de nobilissimo genere Scottorum, sed longe animo quam carne nobilior. Ab ipso tempore pueritiæ suæ curam non modicam lectionibus sacris simul et monasticis exhibebat disciplinis, et, quod maxime sanctos decet, cuncta quæ agenda didicerat, sollicitus agere curabat.

Quid multa? Procedente tempore et ipse sibi monasterium in quo liberius cælestibus studiis vacaret, construxit: ubi correptus infirmitate, sicut libellus de Vita ejus conscriptus sufficienter edocet, raptus est e corpore: et a vespera usque ad galli cantum corpore exutus, angelicorum agminum et aspectus intueri, et laudes beatas meruit audire. Referre autem erat solitus, quod aperte eos inter alia resonare audiret: *Ibunt sancti de virtute in virtutem. Et iterum: Videbitur Deus deorum in Sion.* Qui reductus in corpore, et die tertia rursus eductus vidit non solum majora beatorum gaudia, sed et maxima malignorum spirituum certamina, qui crebris accusationibus improbi, iter illi cæleste intercludere contendebant; nec tamen, protegentibus eum angelis, quicquam proficiebant: de quibus omnibus si quis plenius scire vult, id est, quanta fraudis sollertia dæmones et actus ejus et verba superflua, et ipsas etiam cogitationes, quasi in libro descriptas, replicaverint; quæ ab angelis sanctis, quæ a [Al., sanctisque ac] viris justis sibi inter angelos apparentibus læta vel tristia cognoverit, legat ipsum, de quo dixi, ^g libellum Vitæ ejus, et multum ex illo, ut reor, profectus spiritualis accipiet.

In quibus tamen unum est, quod et nos in hac historia ponere multis commodum duximus. Cum ergo in altum esset elatus [Al., elevatus], jussus est ab angelis qui eum ducebant, respicere in mundum. At

burge, ubi et Jurmanus filius, postea ad Bedrichswordam translatus.

^e Dum adhuc. Qui Sigbercti regnum ordiuntur a. 636. Fursei introitum ponunt a. 637, citius certe quam par est. Nam Furseus non venit in ipso regni Sigberctini initio, sed tantum dum adhuc regni insulas teneret, nec deposuit rex insulas nuperrime acceptas, sed ad ultimum tantum relictis regni negotiis. Quare medium Fursei adventui annum elegi.

^f Cnobheresberg. Hodie Burghcastle in agro Suffolciensi ad Ostia Gariensis fl.

^g Libellum vitæ ejus. Sancti Fursei res gestas antiqui auctores tres, duobus quisque libris, altero vitæ, altero miraculorum descripserunt. Præter scriptor anonymus non multo post Furseum vixit, siquidem Beda toties ipsum laudat, ac nonnunquam de verbo sequitur. Secundi auctoris itidem anonymi ætas non facile distinguî potest. Tertius Arnulfus abbas Latiaciensis, qui vertente sæculo XI utriusque anonymi geminam lucubrationem in duos, Vitæ, scilicet, et Miraculorum, libros redegit, locisque aliquot interpolavit. MABILLON., Act. Ben. t. II, p. 299.

ille oculos in inferiora deflectens, vidit quasi vallem A tenebrosam subtus se in imo positam. Vidit et quatuor ignes in aere, non multo ab invicem spatio distantes. Et interrogans angelos, qui essent hi ignes, audivit hos esse ignes qui mundum succedentes essent consumpturi. Unum mendacii, cum hoc quod in baptismo abrenunciare nos Satanæ et omnibus operibus ejus promissimus, minime implemus: alterum cupiditatis, cum mundi divitias avari cælestium præconimus: tertium dissensionis, cum animos proximorum, etiam in supervacuis rebus offendere non formidamus: quartum impietatis, cum infirmiores spoliare, et eis fraudem facere pro nihilo ducimus. Crescentes vero paulatim ignes usque ad invicem sese extenderunt, atque in immensam adunati sunt flammam. Cumque adpropinquassent, pertimescens ille dicit angelo: « Domine, ecce ignis mihi adpropinquat. At ille: Quod non incendisti, inquit, non ardebit in [Al. om. in] te: nam etsi [Al., et] terribilis iste ac grandis esse rogas videtur, tamen juxta merita operum singulos examinat; quia uniuscujusque cupiditas in hoc igne ardebit. Sicut enim quis ardet in corpore per illicitam voluptatem, ita solutus corpore ardebit per debitam pœnam. » Tunc vidit unum de tribus angelis, qui sibi in tota utraque visione duectores adfuerunt, præcedentem ignes flammæ [Al., ignis flammam] dividere, et duos ab utroque latere circumvolantes, ab ignium se periculo defendere. Vidit autem et dæmones per ignem volantes, incendia bellorum contra justos struere. Sequuntur adversus ipsum accusationes malignorum, defensiones spirituum bonorum, copiosior cælestium agminum visio; sed et virosum de sua natione sanctorum [Al., Scottorum], quos olim sacerdotii gradu non ignobiliter potitos, fama jam vulgante, compererat; a quibus non pauca, quæ vel ipsi, vel omnibus qui audire vellent, multum salubria essent, audivit. Qui cum verba finissent, et cum angelicis spiritibus ipsi quoque ad cælos redirent, remanserunt cum beato Furseo tres angeli, de quibus diximus, qui eum ad corpus referrent. Cumque præfato igni maximo adpropinquaret [Al., adpropinquaret], divisit quidem angelus, sicut prius, ignem flammæ. Sed vir Dei ubi ad patefactam usque inter flammam januam pervenit, arripientes immundi spiritus unum de eis, quos in ignibus torrebant, jactaverunt in eum, et contingentes humerum maxillamque ejus incendunt: cognovitque hominem, et quia vestimentum ejus morientis acceperit, ad [Al., in] memoriam rediit. Quem angelus sanctus statim adprehendens, in ignem rejecit. Dicebatque hostis malignus: « Nolite repellere quem ante suscepistis: nam sicut bona ejus peccatoris suscepistis, ita et de pœnis ejus par-

ticipes esse debetis. » Contradicens angelus: « Non, inquit, [Al. add. hoc] propter avaritiam, sed propter salvandam ejus animam suscepit: » cessavitque ignis. Et conversus ad eum angelus: « Quod incendisti, inquit, hoc arsit in te. Si enim hujus viri in peccatis suis mortui pecuniam non accepisses, nec pœna ejus in te arderet. » Et plura locutus, quid erga salutem eorum qui ad mortem [Al. om. ad mortem] pœniterent, esset agendum, salubri sermone docuit. Qui postmodum in corpore restitutus, omni vitæ suæ tempore signum incendii quod in anima pertulit, visibile cunctis in humero maxillaque portavit: mirumque in modum quod anima in occulto passa sit, caro palam [Al. add. omnibus] præmonstrabat. Curabat autem semper, sicut et antea facere consuevit, omnibus opus virtutum et exemplis ostendere et prædicare sermonibus. Ordinem autem visionum suarum, illis solummodo qui propter desiderium compunctionis interrogabant, exponere volebat. Superest adhuc frater quidam senior monasterii nostri qui narrare solet, dixisse sibi quemdam multum veracem ac religiosum hominem, quod ipsum Furseum viderit in provincia Orientalium Anglorum, illasque visiones ex ipsius ore audierit: adjiciens quia tempus hiemis fuerit acerrimum, et glacie constrictum, eum sedens in tenui veste [Al., iste] vir [Al. add. Dei], ita inter dicendum propter multitudinem [Al., magnitudinem] memorati timoris vel suavitatis, quasi in media æstatis caumate sudaverit.

Cum ergo, ut ad superiora redeamus, multis annis in Scotia verbum Dei omnibus adnuncians, tumultus inruentium barbarum non facile ferret, relictis omnibus quæ habere videbatur, ab ipsa quoque insula patria discessit: et paucis cum fratribus per Brittones in provinciam Anglorum devenit, ibique prædicans verbum, ut diximus, monasterium nobile construxit. Quibus rite gestis, cupiens se ab omnibus sæculi hujus, et ipsius quoque monasterii negotiis alienare, reliquit monasterii [Al., monasterium], et animarum curam fratri suo ^a Fullano, et presbyteris Gobbano [Al., Gabbano, Galbano, Golbano] et Dicallo, et ipse ab omnibus mundi rebus liber, in anachoretica conversatione [Al., anachoretam conversus] vitam finire disposuit. Habuit alterum [Al. om. alterum] fratrem, vocabulo ^b Ultanum, qui de monasterii probatione diuturna, ad heremiticam pervenerat [Al., perveniret] vitam. Hunc ergo solus petens, annum totum cum eo in continentia et orationibus, in quotidianis manuum vixit laboribus.

Dein turbatam incursione gentilium provinciam videns, et monasteriis quoque periculum imminere prævidens, dimissis ordinate omnibus, navigavit Galliam, ibique a rege Francorum Hloduio [Al., est pr. Kal. Nov. circa a. 656, sepelitur in Fossensi monasterio.

^b Ultanum. Ille post annos aliquot monasterio Peronæ ubi frater suus sepultus jacebat, abbas præfectus est. Obiit circa a. 680. Colitur in Martyrolog. Bened., aliisque Kal. Maii. Distinguendus ab Ultano monacho Lindisf., qui vi Id. Aug. memoratur.

^a Fullano. Hic, mortuo Furseo, in Brabantiam cum fratre Ultano profectus, Fossense monasterium condidit, ejusque cura Ultano relicta in Nivalensi Parthenone, sanctæ Gertrudis virginis contubernalis aliquandiu vixit. Demum aliquando ad Fossense mon. Rhodio Cameracensis diocesis oppido proximum, fratris visendi gratia tendens, in silva seu villa Sonesia a nefario homine, cum tribus sociis interemptus

Chlodoveo], vel patricio Ercunualdo honorifice susceptus, monasterium construxit in loco ^a Latiniaco nominato, ac non multo post infirmitate correptus, diem clausit ultimum (Circa an. 650). Cujus corpus idem Ercunualdus [Al., Erchenaldus] patricius accipiens, servavit in porticu quadam ecclesie, quam in villa sua, cui nomen est [Al., erat] ^b Perrona, faciebat, donec ipsa ecclesia dedicaretur. Quod dum [Al., cum] post dies ^c viginti septem [Al., sex] esset factum, et corpus ipsum de porticu ablatum, prope [Al. propter] altare esset recondendum, inventum est ita inlesum ac si eadem hora de hac luce fuisset egressus. Sed et post annos quatuor, constructa domuncula cultiore receptui corporis ejusdem, ad Orientem altaris adhuc sine macula corruptionis inventum, ibidem digno cum honore translatum est; ^B ubi merita illius multis sæpe constat, Deo operante, claruisse virtutibus. Hæc de [Al., Hæc et de visionibus, et de] ^d corporis ejus incorruptione breviter attigimus, ut quanta esset viri sublimitas legentibus notius existeret. Quæ cuncta in libello ejus sufficientius, sed [Al. om. sed] et de aliis commilitonibus ipsius, quisque [Al., quisquis] legerit inveniet.

CAPUT XX.

Ut, defuncto Honorio, pontificatu sit sanctus Deusdedit; et qui [Al. add. et] in tempore illo Orientalium Anglorum, qui Hrofensis Ecclesie fuerint antistites.

Interea ^e defuncto Felice Orientalium Anglorum episcopo [DCLVII] post decem et septem annos accepti episcopatus (Vid. lib. II, c. 15, not.), Honorius loco ejus ordinavit Thomam diaconum ejus de provincia Gyrviorum: et hoc [Al. om. hoc] post quinque annos sui episcopatus de hac vita subtracto, Berctgilsum, cognomine Bonifacium, de provincia Cantuariorum, loco ejus substituit [DCLII]. Et ipse quoque Honorius, postquam metas sui cursus implevit, ex hac luce migravit anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo quinquagesimo tertio, pridie Kalendarum Octobrium: et cessante episcopatu per annum et sex menses, electus est archiepiscopus ca-

^a *Latiniacum.* Vulgo Lagny, in pago Briegio positum, ad ripam fl. Matronæ, sex supra Lutetiam Parisiorum miliaribus Gallieis. Monasterium ibi constructum est, Erchenbaldo palatii præfecto prædium et subsidia conferente, sub principatu Chlodovei r. Dagoberti filii, a. circa 644, rectoremque habuit Fursem ad annum vitæ ipsius supremum, quo Furseus substituto Emilliano seu Ethihiano Britanniam repetens, in Pontivensi vico Maceris dicto mortem obiit.

^b *Perrona.* Hodie Peronne, castrum sive palatium antiquis ad Summam fl. distingui debet à Perona villa super Savum fl. ubi nunc castrum Cameracensium, et abbatia sancti Andreae Ord. sancti Bened.

^c *Viginti septem.* Variæ leguntur Fursei celebritates, quarum unam, scilicet, sepulturam, Beda incertam reddidisse incusatur. Ille enim dicit sepultum post xxvii dies a positione corporis in porticum, cum Anonymus vitæ ejus auctor xxx asserat. Sed utri potius credendum, non tanti est ambigere.

^d *Corporis ejus.* Reliquiæ sancti Fursei asservantur Perronæ in ecclesia collegiata nomini ejus dicata, præter os capitis quod Latiniaci ponitur.

^e *Defuncto.* Felix cum defungeretur sepultus est in

A thedræ Doruvernensis sextus Deusdedit de gente Occidentalium Saxonum: quem ordinaturus venit illuc Ithamar [DCLV], antistes Ecclesie Hrofensis [Al., antistes Hrof.]. Ordinatus est autem die septimo Kalendarum Aprilium, et rexit Ecclesiam annos novem, menses septem [Al., quatuor], et duos dies; et ipse, defuncto Ithamar, consecravit pro eo Damianum qui de genere Australium Saxonum erat oriundus [DCLXIV].

CAPUT XXI

Ut provincia Mediterraneorum Anglorum sub rege Peada Christiana sit facta.

His temporibus Middilangli, id est, Mediterranei Angli, sub principe Peada [Al., Penda] filio Pendan regis, fidem et sacramenta veritatis perceperunt [DCLIII]; qui cum esset juvenis optimus, ac regis nomine ac persona dignissimus, prælatus est a patre regno gentis illius; venitque ad regem Nordanhymbrorum Osuiu, postulans filiam ejus Alchledam sibi conjugem dari. Neque aliter quod petebat impetrare potuit, nisi fidem Christi ac baptismum, cum gente cui præerat, acciperet. At ille audita prædicatione veritatis, et promissione regni cælestis, speque resurrectionis ac futuræ immortalitatis, libenter se Christianum fieri velle confessus est, etiamsi virginem non acciperet: persuasus maxime ad percipiendam fidem a filio regis Osuiu, nomine Alchfrido, qui erat cognatus et amicus ejus, habens sororem ipsius [Al., ejus] conjugem, vocabulo Cyniburgam, filiam Pendan regis.

^C Baptizatus est ergo a Finano episcopo, cum omnibus qui secum venerant comitibus ac militibus eorumque famulis universis, in vico regis illustri qui vocatur ^f Ad murum. Et acceptis quatuor presbyteris, qui ad docendam baptizandamque gentem illius, et eruditione et vita videbantur idonei, multo cum gaudio reversus est. Erant autem presbyteri Cedd [Al., Cedda], et Adda, et Betti, et Diuma, quorum ultimus natione Scottus, cæteri fere de Anglis. Adda autem erat frater Uttan, presbyteri illustri, et abbatis monasterii quod vocatur ^g Ad Capræ [Al., Ca-

Domnoc sede sua; inde translatus ad Seham, hodie Soham, quæ est villa juxta stagnum quod volentibus ire in Heii quondam periculosum navibus, nunc facta via per palustre arundinetum, transitur pedibus. ^D Sunt ibi adhuc indicia ecclesie a Danis dirutæ et incensæ, quæ ibi habitatores pariter exustos ruinis operuit suis. Corpus vero sancti multo post quæsitum et repperitum, in Rameseiense Cænobio humatum est. W. Malm., de Pont. II. Ejus memoria celebratur die 6 Martii.

^f *Ad murum.* Vulgo Walton. Sed ejus loci situs convenire non potest cum distantia quam Beda assignat à mari. Non procul autem a Novocastro est Waubottle, cujus et ipsum nomen ædificium ad murum exhibet. Eo igitur loci vicum regium quod Peada baptizatus fuit statuendum censet, duodecim circa mille passus à mari situm.

^g *Ad Capræ Caput.* Hodie Gateshead. Ubi nulla remanent antiqui monasterii Uttani vestigia. Recentioris quidem pulcherrimam videmus capellam, vix adhuc ruinas succumbentem. Traditio est cellam fuisse sanctimonialium Novocastrensi, licet ejus historiam apud auctores vix inveneris.

preæ] caput, cujus supra meminimus. Venientes A ergo in provinciam memorati sacerdotes cum principe, prædicabant verbum, et libenter auditi sunt, multique quotidie et nobilium et infirmorum [Al., infirmorum], abrenunciata sorde idolatriæ, fidei sunt fonte abluti.

Nec prohibuit Penda rex quin etiam in sua, hoc est, Merciorum natione, verbum, si qui vellent audire, prædicaretur. Quin potius odio habebat, et despiciebat eos, quos fide Christi imbutos, opera fidei non habere deprehendit, dicens contemnendos esse eos et miseros qui Deo suo in quem crederent obedire contemnerent. Cœpta sunt hæc biennio ante mortem Pendan regis. Ipso autem occiso [DCLVI], cum Osuiu Rex Christianus regnum ejus acciperet, ut in sequentibus dicemus (Vid., infra, cap. 24), B factus est Diuna unus ex præfatis quatuor sacerdotibus episcopus Mediterraneorum Anglorum simul et Merciorum, ordinatus a Finano episcopo. Paucitas enim sacerdotum cogebat unum antistitem duobus populis præfici. Qui cum paucis sub tempore non paucam Domino plebem adquisisset, defunctus est apud Mediterraneos Anglos [DCLVIII], in regione quæ vocatur ^a Infepingum [Al., Infebbingum]: suscepit pro illo episcopatum Ceollach, et ipse de natione Scottorum, qui non multo post, relicto episcopatu, reversus est ad insulam Hii, ubi plurimorum caput et arcem Scotti habuere cœnobiorum: succedente illi in episcopatum Trumheri viro religioso, et monachica vita instituto [DCLIX], natione quidem Anglo, sed a Scottis ordinato episcopo; quod temporibus C Vulpheri regis de quo in sequentibus dicemus, factum est.

CAPUT XXII.

Ut Orientales Saxones fidem quam dudum abjecerant, sub rege Sigbercto, prædicante Ceddō, receperint.

Eo tempore [DCLIII] etiam Orientales Saxones fidem quam olim, expulso Mellito antistite, abjecerant (Vid. lib. II, c. 5), instantia regis Osuiu receperunt. Erat enim rex ejusdem gentis Sigberct, qui post Sigberctum cognomento ^b Parvum regnavit, amicus ejusdem Osuiu regis, qui cum frequenter ad eum in provinciam Nordanhymbrorum veniret, solebat eum hortari ad intelligendum deos esse non posse qui hominum manibus facti essent; dei creandi materiam lignum vel lapidem esse non posse, quorum recisuræ vel igni absumerentur, vel in vasa quælibet humani usus formarentur, vel certe despectui

^a *Infepingum.* Quænam sit hæc regio inexploratum est. In Merciorum confinio est Reppington, sono ad regulas etymologicas non prorsus congruo, nec multum abhorrente. Ab eo tota centuria nomen habet, in eo plures Merciorum reges vixerunt, in eo sepulti sunt, quidni et episcopus; cum ibi non solum habitacula magnatibus, sed monasterium etiam divinis officiis olim conditum fuerit. Propius ad nomen accedit Heppingham, cujus in cartuario tertio Dunelm peculiaris mentio facta est.

^b *Parvum.* Regum Orien. Saxon. hæc est successio. Erchenuini; Sleda; Seberct; Sexred; Seward; Sigberct fratres; Sigberct Parvus; Sigberct Bonus qui est proselyta hujus capituli.

habita foras projicerentur, et pedibus conculcata in terram verterentur. Deum potius intelligendum majestate incomprehensibilem, humanis oculis invisibilem, omnipotentem, æternum, qui cælum et terram et humanum genus creasset, regeret, et judicaturus esset orbem in æquitate; cujus sedes æterna non in vili et caduco metallo, sed in cælis esset credenda: meritoque [Al., æterna.... meritoque] intelligendum, quia omnes qui voluntatem ejus a quo creati sunt discerent et facerent, æterna ab illo præmia essent percepturi. Hæc et hujusmodi multa cum rex Osuiu regi Sigbercto amicabili et quasi fraterno consilio sæpe inculcasset, tandem juvante amicorum consensu credidit, et facto cum suis consilio, cum exhortatione, faventibus cunctis et aduentibus fidei, B baptizatus est cum eis a Finano episcopo in villa regia cujus supra meminimus (Cap. immediate præced.), quæ cognominatur Ad murum. Est enim juxta murum, quo olim Romani Britanniam insulam præcinxere, duodecim millibus passuum a mari Orientali secreta.

Igitur rex Sigberct æterni regni jam civis effectus, temporalis sui regni sedem repetiit [Al., petiit], postulans ab Osuiu rege ut aliquos sibi doctores daret, qui gentem suam ad fidem Christi converterent ac fonte salutari abluerent. At ille mittens ad provinciam Mediterraneorum Anglorum, clamavit ad se virum Dei Cedd, et dato illi socio altero quodam presbytero, misit prædicare verbum genti Orientalium Saxonum. Ubi cum omnia perambulantes multam Domino Ecclesiam congregassent, contigit quodam tempore eundem Cedd redire domum, ac pervenire ad ecclesiam Lindisfaronensem, propter colloquium Finani episcopi; qui ubi prosperatum ei opus Evangelii comperit, fecit eum Episcopum in gentem [Al., gente] Orientalium Saxonum, vocatis ad se in ministerium ordinationis aliis duobus episcopis: qui accepto gradu episcopatus, rediit ad provinciam, et majore auctoritate cœptum opus explens, fecit per loca ecclesias, presbyteros et diaconos ordinavit, qui se in verbo fidei et ministerio baptizandi adjuvarent, maxime in civitate quæ lingua Saxonum ^c Ythancaestir appellatur. Sed et in illa quæ ^d Tilaburg cognominatur: quorum prior locus est in ripa ^e Pentæ amnis, secundus in ripa Tamen-sis: in quibus, collecto examine famulorum Christi, disciplinam vitæ regularis, in quantum rudes adhuc capere poterant, custodire docuit.

^c *Ythancaestir.* Quæ Romanis Othona dicta, nunc Fanum sancti-Petri ad aggerem, extremo Dengiensis centuriæ promontorio impositum. Anglice, S. Peter's on the Wall.

^d *Tilaburg, Tilbury,* ubi Cambdenus Ceddæ sedem ponens vapulat, non tamen puto Cambdenum velle sedem stricte episcopalem, ea enim Londini fuerit, sed mansionem majorem ad commodum populi accessum collocatam, sicut et in altera parte dioceseos aliam Ythancestriæ habuit.

^e *Pentæ Freshwell,* e cujus fontibus unus genuinum Pante nomen retinet, licet hodie et amnis et civitas absorpti sint.

Cumque tempore non pauco in præfata provincia, gaudente rege, congaudente universo populo, vitæ cælestis institutio quotidianum sumeret augmentum, contigit ipsum regem instigante omnium honorum inimico, propinquorum suorum manu interfici [DCLX]. Etant autem duo germani fratres qui hoc facinus pararunt; qui cum interrogarentur quare hoc facerent [Al., cur hoc fecerint], nil aliud respondere potuerunt, nisi ob hoc se iratos fuisse et inimicos regi, quod ille nimium [Al., nimirum] suis parcere soleret inimicis, et factas ab eis injurias mox obsecrantibus placida mente demitteret. Talis erat culpa regis pro qua occideretur, quod evangelica præcepta devoto corde servaret: in qua tamen ejus morte innoxia, juxta prædictum viri Dei, vera est ejus culpa punita. Habuerat enim unus ex his qui eum occiderunt comitibus, illicitum conjugium, quod cum episcopus prohibere et corrigere non posset, excommunicavit eum, atque omnibus qui se audire vellent præcepit ne domum ejus intrarent neque de cibis illius acciperent. Contempsit autem [Al. add. hoc] rex præceptum, et rogatus a comite, intravit epulaturus domum ejus: qui cum abiisset, obviavit ei antistes. At rex intuens eum, mox tremefactus desiluit [Al. add. de] equo, ceciditque ante pedes ejus, veniam reatus postulans. Nam et episcopus pariter desiluit: sederat enim et ipse in equo. Iratus autem tetigit regem jacentem virga¹ quam tenebat manu, et pontificali auctoritate protestatus [Al., protestans]: « Dico tibi, inquit, quia nolueris te continere a domo perditæ et damnati illius, tu in ipsa domo mori habes. » Sed credendum est quia talis mors viri religiosi non solum talem culpam diluerit, sed etiam meritum ejus auxerit: quia [Al., quæ] nimirum ob causam pietatis, quia propter observantiam mandatorum Christi contigit.

Successit autem Sigbercto in regnum Suidhelm, filius Sexbaldi [DCLX], qui baptizatus est ab ipso Cedde in provincia Orientalium Anglorum, in vico regio qui dicitur^a Rendlaesham, id est, Mansio Rendili; suscepitque eum ascendentem de fonte sancto Aedilvald rex ipsius gentis Orientalium Anglorum, frater Anna [Al., Annæ] regis eorumdem.

CAPUT XXIII.

Ut idem episcopus Cedd locum monasterii construendi ab Oidilvaldo rege accipiens, orationibus ac jejuniis Domino consecraverit; et de obitu ipsius.

Solebat autem idem vir Domini, cum apud Orientales Saxones episcopatus officio fungeretur, sæpius etiam^b suam, id est, Nordanhymbrorum provinciam

^a Rendlaesham. Viculus agri Suffole. ad Deben fl.

^b Suam. Duplex officii provincia ambiguam Ceddæ etiam patriam reddidit; quidam in agro Eburacensi, quidam Londoniæ natum voluerunt, sed cum Beda hic Ceddæ provinciam data opera declaret, Suam inquit, id est Nordanhymbrorum, parum videtur dubii cujus regionis indigena fuerit.

^c Regnum habebat. M. West. in suo regum Nordh. Catalogo hujus Oidilvaldi non meminit, prævalescente Osniu regis imperio adeo fere extincta est minoris potestas; fuisse tamen regem et sanguinis propin-

quæ exhortandi gratia revisere: quem cum Oidilvald filius Osualdi regis [DCLIII—DCLXIV], qui in Deirorum partibus^e regnum habebat, virum sanctum et sapientem, probumque moribus videret, postulavit eum possessionem terræ aliquam a se ad construendum monasterium accipere, in quo ipse rex et frequentius ad deprecandum Dominum verbumque audiendum advenire, et defunctus sepeliri deberet. Nam et seipsum fideliter credidit multum juvari eorum orationibus quotidianis, qui illo in loco Domino servirent. Habuerat autem idem rex secum fratrem germanum ejusdem episcopi, vocabulo Cælin, virum æque Deo devotum, qui ipsi ac familiæ ipsius verbum et sacramenta fidei, erat enim presbyter, ministrare solebat, per cujus notitiam maxime ad diligendum noscendumque episcopum pervenit. Favens ergo votis regis antistes, elegit sibi locum monasterii construendi in montibus arduis ac remotis; in quibus latronum magis latibula ac lustra ferarum, quam habitacula fuisse videbantur hominum: ut, juxta prophetiam Isaïæ, in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, oriretur viror calami et junci, id est, fructus bonorum operum ibi nascerentur, ubi prius vel bestię commorari, vel homines bestialiter vivere consueverant.

Studens autem vir Domini acceptum monasterii locum primo precibus ac jejuniis a pristina flagitiorum sorde purgare, et sic in eo monasterii fundamenta jacere, postulavit a rege, ut sibi totum Quadragesimæ tempus quod instabat, facultatem ac licentiam ibidem orationis causa demorandi concederet. Quibus diebus cunctis, excepta Dominica, jejunium ad vesperam usque [Al. om. usque] juxta morem protelans, ne [Al., nec] tunc quidem nisi panis permodicum, et unum ovum gallinaceum cum parvo lacte aqua mixto percipiebat. Dicebat enim hanc esse consuetudinem eorum, a quibus normam disciplinæ regularis didicerat, ut accepta nuper loca ad faciendum monasterium vel ecclesiam, prius orationibus ac jejuniis Domino consecrent. Cumque decem dies Quadragesimæ restarent, venit qui clamaret eum ad regem. At ille, ne opus religiosum negotiorum regalium causa intermitteretur, petiit presbyterum suum Cynibillum, qui etiam frater germanus erat ipsius, pia cœpta complere. Cui cum ille libenter adquiesceret, expleto studio jejuniorum et orationis, fecit ibi monasterium, quod nunc^d Laestingæu vocatur, et religiosis moribus, juxta ritum [Al., ritum] Lindisfarnensium ubi educatus erat, instituit.

quitas, et monasterii fundatio sub titulo regio satis probant: unde illi et nomen et jus regis merito a Beda tribuitur.

^d Laestingæu. Hujus monasterii non minus quam conditoris patria diu quæsitæ fuit; Alfordus eam in agro Eburacensi primum, deinde in Orient. Saxon., tandem in Nordanhymbrorum provincia invenit, revera nullibi. Sed jam non amplius dubitatur quin Lestinghamiæ fuerit, non procul a Streanaeshalch. Dugdalius locum in suum monasticon inseruit, sed in eo nihil additum huic Bedæ capiti.

Qui cum annis multis et in præfata provincia episcopatum administraret, et hujus quoque monasterii statutis^a propositis [Al., præpositis] curam gereret, cum contigit ut ad ipsum monasterium tempore mortalitatis adveniens, factus ibidem infirmitate corporis, obiret [uclxv]: qui primo quidem foris sepultus est; tempore autem procedente, in eodem [Al. om. eodem] monasterio ecclesia est in honorem beatæ Dei Genitricis de lapide facta, et in illa corpus ipsius ad dexteram altaris^b reconditum.

Dedit autem episcopus regendum post se monasterium fratri suo Ceadda, qui postea episcopus factus est, ut in sequentibus dicemus. Quatuor siquidem hi quos diximus, germani fratres, Cedd et Cynibill [Al., Cenbill] et Cælin et Ceadda, quod raro invenitur, omnes sacerdotes Domini fuere præclari, et duo ex eis etiam summi sacerdotii gradu functi sunt. Cum ergo episcopum defunctum ac sepultum in provincia Nordanhymbrorum audirent [Al., audissent] fratres qui in monasterio ejus erant in provincia Orientalium Saxonum, venerunt illo de suo monasterio homines circiter triginta, cupientes ad corpus sui Patris, aut vivere si sic Deo placeret, aut morientes ibi sepeliri: qui libenter a suis fratribus et commilitonibus suscepti, omnes ibidem superveniente præfate pestilentie clade defuncti sunt, excepto uno puerulo, quem orationibus patris sui a morte constat esse servatum. Nam cum multo post hæc tempore viveret, et Scripturis legendis operam daret, tandem didicit se aqua baptismatis non esse regeneratum, et mox fonte lavacri salutaris ablutus, et in postmodum ad ordinem presbyterii promotus est, multisque in Ecclesia utilis fuit: de quo dubitandum non crediderim, quin intercessionibus, ut dixi, sui patris, ad cuius corpus dilectionis ipsius gratia venerat, sit ab articulo mortis relentus, ut et ipse sic mortem evaderet æternam, et aliis quoque fratribus ministerium vitæ ac salutis docendo exhiberet.

CAPUT XXIV.

Ut provincia Merciorum, occiso rege Penda, fidem Christi suscepit: et Osuiu, pro^aadepta victoria, possessiones et territoria ad construenda monasteria dederit.

His temporibus [uclxv] rex Osuiu cum acerbas atque intolerabiles pateretur irruptiones sæpe dicti regis Merciorum, qui fratrem ejus occiderat, ad ultimum necessitate cogente promisit se ei innumera et majora quam credi potest ornamenta regia vel donaria in pretium pacis largiturum, dummodo ille domum rediret, et provincias regni ejus usque ad internecionem vastare desineret. Cumque rex perfidus nullatenus precibus illius assensum præberet,

^a *Propositis.* Ita Mss. vett. non quasi statuta proposuerit, sed quod statuerit præpositos, unde Saxon. Paraphras. veritit, posuisse illum Propositum et Aldermannos.

^b *Reconditum.* Memoria ejus celebratur septimo die Januarii.

^c *Cynise.* Ex hac uxore habuit Penda quinque filios Peadan, Uolfherum, Aedildredum, Meróvaldum, et Mercelmum, præter nothum filium nomine Osuar-

A qui totam ejus gentem a parvo usque ad magnum delere atque exterminare detreverat, respexit ille ad divinæ auxilium pietatis, quò ab impletate barbarica posset eripi: votoque se obligans: « Si paganus, inquit, nescit accipere nostra donaria, offeramus ei qui novit, Domino Deo nostro. » Vovit ergo quia si victor existeret, filiam suam Domino sacra virginitate dicendam [Al., sacrandam] offerret; simul et duodecim possessiones prædiorum ad construenda monasteria donaret: et sic cum paucissimo exercitu se certamini dedit. Denique fertur quia tricies majorem pagani habuerint exercitum; siquidem ipse triginta legiones ducibus nobilissimis instructas in bello habuere, quibus Osuiu rex cum Aichfrido filio, perparvum, ut dixi, habens exercitum, sed Christo duce confusus, occurrit. Nam alius filius ejus Ecgfrid eo tempore in provincia Merciorum apud reginam^c Cynise obses tenebatur. Filius autem Osualdi regis Oidilvald, qui eis auxilio esse debuerat, in parte erat adversariorum, eisdemque contra patriam et patruum suum pugnaturis [Al., pugnaturus] ductor exstiterat, quamvis ipso tempore pugnandi sese pugne subtraxerat, eventumque discriminis tuto in loco expectabat. Inito ergo certamine fugati sunt et cæsi pagani. Duces regni triginta qui [Al., triginta, qui] ad auxilium venerant pene omnes interfecti: in quibus Aedilheri frater Annæ regis Orientalium Anglorum qui post eum regnavit, auctor ipse belli, perditis militibus sive auxiliis interemptus: et quia prope fluvium^d Uinuaed pugnatum est, qui tunc præ inundantia pluviarium late alveum suum immo omnes ripas suas transierat, contigit ut multo plures aqua fugientes, quam bellantes perderet ensis.

Tunc rex Osuiu, juxta quod Domino voverat, pro conlata sibi victoria gratias Deo referens, dedit filiam suam Aelfledam quæ vix dum unius anni ætatem impleverat, perpetua ei virginitate consecrandam: donatis insuper duodecim possessiunculis terrarum, in quibus ablato studio militiæ terrestri, ad exercendam militiam cælestem, supplicandumque pro pace gentis ejus æterna, devotioni sedulæ [Al., devotione sedule] monachorum locus facultasque suppeteret. E quibus videlicet possessiunculis, sex in provincia Deirorum, sex in Berniorum dedit. Singulæ vero possessiones, decem erant familiarum, id est, simul omnes centum viginti. Intravit autem præfata regis Osuiu [Al., præfata Osuit] filia Deo dedicanda monasterium quod nuncupatur^e Heruteu, id est, insula cervi, cui tunc Hild abbatissa præfuit (Vid. l. III, 25; IV, 23): quæ post biennium comparata possessione decem dum, filiasque duas Cinburgam, et Cynisuitham. Aliam quoque ejus filiam, nomine Uilburgam, Friduoldo Subregulo, monasterii Certeseiensis fundatori nuptam, memorant Radulphus de Diceto, et Vitæ sanctæ Osithæ scriptor.

^d *Uinuaed fl.* Hodie Broad Acre, qui villam Loidis alluit.

^e *Heruteu.* Hodie Hartlepole in agro Dunelmensi.

familiarum in loco qui dicitur ^a Streanaeshalch, ibi monasterium construxit; in quo memorata regis filia, primo discipula vitæ regularis, deinde etiam magistra exstitit, donec completo undesexaginta annorum numero, ad complexum et nuptias Sponsi cælestis virgo beata intraret. In quo monasterio et ipsa, et pater ejus Osuiu, et mater ejus Aeanfled, et pater matris ejus Aeduini, et multi alii nobiles in ecclesia sancti apostoli Petri sepulti sunt. Hoc autem bellum rex Osuiu in regione Loidis (Vid. l. II, 14), tertio decimo regni sui anno, decimo septimo die Kalendarum Decembrium cum magna utriusque populi utilitate confecit. Nam et suam gentem ab hostili paganorum depopulatione liberavit, et ipsam gentem Merciorum finitimarumque provinciarum, desecto capite perfido, ad fidei Christianæ gratiam convertit.

Primus autem in provincia Merciorum, simul et Lindisfarorum ac Mediterraneorum Anglorum, factus est episcopus Dinna, ut supra diximus (Vid. l. III, c. 21), qui apud Mediterraneos Anglos defunctus [Al. add. est] ac sepultus est [DCLVI]: secundus Cellach, qui relicto episcopatus officio vivens ad Scottiam rediit, uterque de genere Scottorum: tertius Trumberi, de natione quidem Anglorum, sed edoctus [Al., doctus] et ordinatus a Scottis, qui erat abbas in monasterio quod dicitur Ingettingum. Ipse est locus in quo occisus est rex Osuini, ut supra meminimus (Vid. l. III, c. 14). Nam regina Aeanfled propinqua illius, ob castigationem necis ejus injustæ, postulavit a rege Osuio [Al., Osuiu], ut donaret ibi locum monasterium construendi [Al., monasterio construendo] præfato Dei famulo Trumberi, quia propinquus et ipse erat regis occisi: in quo videlicet monasterio orationes assiduæ pro utriusque regis, id est, et occisi, et ejus qui occidere jussit, salute æterna fierent. Idem autem rex Osuiu tribus annis post occisionem Pendan regis, Merciorum genti, necnon et cæteris Australium provinciarum populis præfuit: qui etiam gentem Pictorum maxima ex parte regno Anglorum subjecit.

Quo tempore donavit præfato Peada [Al., Penda], filio regis Pendan, eo quod esset cognatus suus, regnum Australium Merciorum, qui sunt, ut dicunt, familiarum quinque millium, discreti fluvio Treanta ab Aquilonalibus Mercis [Al., Aquilonaribus Mercis], quorum terra est familiarum septem millium. Sed idem Peada proximo vere multum nefarie peremptus est, proditione, ut dicunt, ^b conjugis suæ, in ipso tempore festi paschalis [DCLVIII]. Completis autem tribus annis post interfectionem Pendan regis, rebellarunt adversus regem Osuiu duces gentis Merciorum Immin, et Eafha [Al., Eafba, Eabba, Eaba], et Eadberet., levato in regem Wisfhere, filio ejusdem Pendan adolescente, quem occultum servaverant, et cæctis principibus regis non proprii, fines suos for-

Atiter simul et libertatem receperunt: sicque cum suo rege liberi, Christo vero regi pro sempiterno in cælis regno servire gaudebant. Præfuit autem rex idem genti Merciorum annis decem et septem, habuitque primum episcopum Trumberi, de quo supra diximus (Cap. 21), secundum Jaruman, tertium Ceaddan, quartum Uynfridum. Omnes hi per ordinem sibimet succedentes sub rege Uulfhere, gentis Merciorum episcopatu sunt juncti.

CAPUT XXV.

Ut quæstio sit mota de tempore Paschæ, adversus eos qui de Scottia venerant.

Interea Aidano episcopo de hac vita sublato, Finan pro illo gradum episcopatus, a Scottis ordinatus ac missus acceperat [DCLII]: qui in insula Lindisfarnensi fecit ecclesiam episcopali sedi congruam; quam tamen more Scottorum, non de lapide, sed de robore secto totam composuit, atque harundine textit, quam tempore sequenti reverentissimus archiepiscopus Theodorus in honore beati apostoli Petri dedicavit. Sed episcopus loci ipsius [Al., illius] Eadberet ablata harundine, plumbi laminis eam totam, hoc est, et tectum et ipsos quoque parietes ejus cooperire curavit.

His temporibus quæstio facta est frequens et magna, de observatione Paschæ (Vid. append., n. 9), confirmantibus eis qui de Cantia, vel de Galliis adveniant, quod Scotti Dominicum Paschæ diem contra universalis Ecclesiæ morem celebrarent. Erat in his acerrimus veri Paschæ defensor, nomine Ronan [Al., Sonan], natione quidem Scottus, sed in Gallia vel Italia partibus regulam ecclesiasticæ veritatis edoctus; qui cum Finano confligens, multos quidem correxit, vel ad sollertioveritatis inquisitionem accendit: nequaquam tamen Finanum emendare potuit; quin potius, quod esset homo ferocis animi, acerbiorum castigando, et apertum veritatis adversarium reddidit. Observabat autem Jacob diaconus quondam, ut supra docuimus, venerabilis archiepiscopi Paulini, verum et catholicum Pascha, cum omnibus quos ad correctiorem [Al., correptiorem] viam erudire poterat. Observabat et regina Eanfled cum suis, juxta quod in Cantia fieri viderat, habens secum de Cantia presbyterum catholicæ observationis, nomine Romanum: unde nonnunquam contigisse fertur illis temporibus, ut bis in anno uno Pascha celebraretur. Et cum rex Pascha dominicum solutis jejuniis faceret, tunc regina cum suis persistens adhuc in jejunio diem Palmarum celebraret. Hæc autem dissonantia paschalis observantiæ vivente Aidano patienter ab omnibus tolerabatur, qui patenter intellexerant, quia etsi Pascha contra morem eorum qui ipsum miserant facere non potuit, opera tamen fidei, pietatis et dilectionis, juxta morem omnibus sanctis consuetum, diligenter exsequi curavit: unde ab omnibus etiam his qui de Pascha aliter sentiebant, me-

Christiana fuit, sed malis paganæ matris artibus sublatum fuisse.

^a Streanaeshalch Whitby, agri Eboracensis portus.

^b Conjugis. Alchfledæ filia naturalis Osuiu regis. Licet sint qui affirmant Peadam non ab uxore, quæ

rito diligebatur : nec solum a mediocribus, verum ab A ipsis quoque episcopis, Honorio Cantuariorum, et Felice Orientalium Anglorum, venerationi habitus est.

Defuncto autem Finano qui post illum fuit, cum Colmanus in episcopatum succederet [DCLXII], et ipse missus a Scottia, gravior de observatione Paschæ necnon et de aliis ecclesiasticæ vitæ disciplinis controversia nata est : ^a unde movit hæc quæstio sensus et corda multorum, timentium ne forte accepto Christianitatis vocabulo, in vacuum currerent, aut cucurrissent. Pervenit et ad ipsas principum aures, Osulu, videlicet, regis, et filii ejus Alchfridi ; qui nimirum Osuiu a Scottis edoctus ac baptizatus, illorum etiam lingua optime imbutus, nihil melius quam quod illi docuissent autumabat. Porro Alchfrid magistram habens eruditionis Christianæ Uilfridum virum doctissimum : nam et Romam prius propter doctrinam ecclesiasticam adierat, et apud Dalfinum archiepiscopum Galliarum Lugduni multum temporis egerat, a quo etiam tonsuræ ecclesiasticæ coronam susceperat, hujus doctrinam omnibus Scottorum traditionibus jure præferendam sciebat : unde ei etiam donaverat monasterium quadraginta familiarum in loco qui dicitur Inhrypum ; quem videlicet locum paulo ante eis qui Scottos sequebantur in possessionem monasterii dederat. Sed quia illi postmodum data sibi optione, magis loco cedere quam suam mutare consuetudinem volebant, dedit eum illi qui dignam loco et doctrinam haberet, et vitam. Venerat eo tempore Agilberctus, Occidentalium Saxonum episcopus, cujus supra meminimus, amicus Alchfridi regis, et Uilfridi abbatis, ad provinciam Nordanhymbrorum, et apud eos aliquandiu demorabatur ; qui etiam Uilfridum, rogatu Alchfridi, in præfato suo monasterio presbyterum fecit. Habebat autem secum ipse presbyterum nomine Agathonem. Mota ergo ibi quæstione de Pascha, vel tonsura (*Vid. append., n. 9*), vel aliis rebus ecclesiasticis, dispositum est ut in monasterio quod dicitur Strenaeshalch, quod interpretatur Sinus fari, cui tunc Hild abbatissa Deo devota femina præfuit, synodus fieri et hæc quæstio terminari deberet. Veneruntque illo reges ambo, pater scilicet et filius ; episcopi, Colman cum clericis suis de Scottia, Agilberctus cum Agathone et Uilfrido presbyteris. Jacobus et Romanus in horum parte erant : Hild abbatissa cum suis in parte Scottorum, in qua erat etiam venerabilis episcopus Cedd, jamdudum ordinatus a Scottis, ut supra docuimus, qui et interpres in eo concilio vigilantissimus utriusque partis exstitit.

Primusque rex Osuiu præmissa præfatione, quod oporteret eos qui una Deo servirent, unam vivendi regulam tenere, nec discrepare in celebratione Sacramentorum cælestium, qui unum omnes in cælis regnum expectarent ; inquirendum potius quæ esset verior traditio, et hanc ab omnibus communiter esse sequendam : jussit primo dicere episcopum suum Colmanum, qui esset ritus, et unde originem ducens ille quem ipse sequeretur. Tunc Colmanus : « Pascha,

inquit, hoc quod agere soleo, a majoribus meis accepi, qui me huc episcopum miserunt, quod omnes Patres nostri, viri Deo dilecti, eodem modo celebrasse noscuntur [*Al.*, cognoscuntur]. Quod ne cui contemnendum et reprobandum esse videatur, ipsum est quod beatus evangelista Johannes discipulus specialiter Domino dilectus, cum omnibus quibus præerat Ecclesiis, celebrasse legitur. » Quo hæc et his similia dicente, jussit rex et Agilberctum proferre in medium morem suæ observationis, unde initium haberet, vel qua hunc auctoritate sequeretur. Respondit Agilberctus : « Loquatur, obsecro, vice mea discipulus meus Uilfrid presbyter, quia unum ambo sapimus cum cæteris qui hic adsident ecclesiasticæ traditionis cultoribus ; et ille melius ac manifestius ipsa lingua Anglorum, quam ego per interpretem, potest explanare quæ sentimus. » Tunc Uilfrid, jubente rege ut diceret, ita exorsus est : « Pascha quod facimus, inquit, vidimus Romæ ubi beati apostoli Petrus et Paulus vixere, decuere, passi sunt et sepulti, ab omnibus celebrari : hoc in Italia, hoc in Gallia, quas discendi vel orandi studio pertransivimus, ab omnibus agi conspeximus : hoc Africam, Asiam, Ægyptum, Græciam, et omnem orbem, quacumque Christi Ecclesia diffusa est, per diversas nationes et linguas, uno ac non diverso temporis ordine gerere [*Al.*, geri] comperimus : præter hos tantum, et obstinationis eorum complices, Pictos dico et Brittones, cum quibus de duabus ultimis Oceani insulis, et his non totis, contra totum orbem stulto labore pugnant. » Cui hæc dicenti respondit Colmanus : « Mirum quare stultum appellare velitis laborem nostrum, in quo tanti apostoli qui super pectus Domini recumbere dignus fuit, exempla sectamur ; cum ipsum sapientissime vixisse omnis mundus noverit. » At Uilfridus : « Absit, inquit, ut Johannem stultitiæ reprehendamus, cum scita legis Mosaicæ juxta literam servaret, judaizante adhuc in multis Ecclesia, nec subito valentibus apostolis omnem legis observantiam quæ a Deo instituta est, abdicare. Quomodo simulacra quæ a dæmonibus inventa sunt, repudiare omnes qui ad fidem veniunt, necesse est : videlicet ne scandalum facerent eis qui inter gentes erant Judæis. Hinc est enim quod Paulus Timotheum circumcidit, quod hostias in templo immolavit, quod cum Aquila et Priscilla caput Corinthi totondit : ad nihil videlicet utile, nisi ad scandalum vitandum Judæorum. Hinc quod eodem Paulo Jacobus ait : Vides, frater, quot millia sunt in Judæis qui crediderunt ? et omnes hi æmulatores sunt legis. Nec tamen hodie clarescente per mundum Evangelio necesse est, immo nec licitum fidelibus vel circumcidi, vel hostias Deo victimarum offerre carnalium. Itaque Johannes secundum legis consuetudinem quarta decima die mensis primi ad vesperam, incipiebat celebrationem festi Paschalis, nil curans hæc Sabbato, an alia qualibet feria proveniret. At vero Petrus cum Romæ prædicaret, memor quia Dominus prima Sabbati resurrexit a mortuis,

^a Vulgg. omnes, excepto Mori, unde merito movit.

ac mundo spem resurrectionis contulit, ita Pascha faciendum intellexit, ut secundum consuetudinem ac præcepta legis, quartam decimam lunam primi mensis, æque sicut Johannes Orientem ad vesperam semper exspectaret: et hac exorta, si Dominica dies, quæ tunc prima Sabbati vocabatur, erat mane ventura, in ipsa vespera Pascha Dominicum celebrare incipiebat, quomodo et nos [Al., nos omnes] hodie facere solemus. Sin autem Dominica non proximo mane post lunam quartam decimam, sed sexta decima, aut septima decima, aut alia qualibet luna, usque ad vicesimam primam esset ventura, exspectabat eum, et præcedente Sabbato, vespere, sacrosancta Paschæ sollemnia inchoabat; sicque fiebat, ut Dominica Paschæ dies nonnisi a quinta decima luna usque ad vicesimam primam servaretur. Neque hæc evangelica et apostolica traditio legem solvit, sed potius adimplet, in qua observandum Pascha a quarta decima luna primi mensis ad vesperam, usque ad vicesimam primam lunam ejusdem mensis ad vesperam præceptum est: in quam observantiam imitandam, omnes beati Johannis successores in Asia post obitum ejus, et omnis per orbem Ecclesia conversa est. Et hoc esse verum Pascha, hoc solum fidelibus celebrandum, Nicæno concilio non statutum noviter, sed confirmatum est, ut ecclesiastica docet Historia. Unde constat vos, Colmane, neque Johannis, ut autumatis, exempla sectari, neque Petri, cujus traditioni scientes contradicitis, neque legi, neque Evangelio in observatione vestri Paschæ congruere. Johannes enim ad legis Mosaicæ decreta tempus paschale custodiens, nil de prima Sabbati curabat; quod vos non facitis, qui nonnisi prima Sabbati Pascha celebratis. Petrus a quinta decima luna usque ad vicesimam primam diem Paschæ Dominicum celebrabat; quod vos non facitis, qui a quarta decima usque ad vicesimam lunam diem Dominicum Paschæ observatis; ita ut tertia decima luna ad vesperam sæpius pascha incipiatis, cujus neque lex ullam fecit mentionem, neque auctor ac dator Evangelii Dominus in ea, sed in quarta decima vel vetus Pascha manducavit ad vesperam, vel novi testamenti sacramenta in commemorationem suæ passionis, Ecclesiæ celebranda tradidit. Item [Al., itemque], lunam vicesimam primam, quam lex maxime celebrandam commendavit, a celebratione vestri Paschæ funditus eliminatis: sicque, ut dixi, in celebratione summæ festivitatis, neque Johanni, neque Petro, neque Legi, neque Evangelio concordatis.

Illis contra Colmanus: « Numquid, ait, Anatolius vir sanctus, et in præfata Historia ecclesiastica multum laudatus, legi vel Evangelio contraria sapuit, qui a quarta decima usque ad vicesimam Pascha celebrandum scripsit? Numquid reverentissimum Patrem nostrum Columbam [Al., Columban], et successores ejus viros Deo dilectos, qui eodem modo Pascha fecerunt, divinis paginis contraria sapuisse, vel egisse credendum est? cum plurimi fuerint in eis, quorum sanctitati cælestia signa, et virtutum

quæ fecerunt miracula, testimonium præbuerunt: quos ipse sanctos esse non dubitans, semper eorum vitam, mores et disciplinam sequi non desisto. »

At Uilfridus: « Constat, inquit, Anatolium virum sanctissimum, doctissimum, ac laude esse dignissimum; sed quid vobis cum illo, cum nec ejus decreta servetis? Ille enim in Pascha suo regulam utique veritatis sequens, circulum decem et novem [Al., novemdecim] annorum posuit, quem vos aut ignoratis, aut agnitum et a tota Christi Ecclesia custoditum, pro nihilo contemnitis. Ille sic in Pascha dominico quartam decimam lunam computavit, ut hanc eadem ipsa die more Ægyptiorum quintam decimam lunam ad vesperam esse fateretur. Sic item vicesimam die [Al., idem.... diem] Dominico Paschæ adnotavit, ut hanc declinata eadem die esse vicesimam primam crederet. Cujus regulam distinctionis vos ignorasse probat, quod aliquoties [Al., aliquoties] Pascha manifestissime ante plenilunium, id est, in tertia decima luna facitis. De Patre autem vestro Columba et sequacibus ejus, quorum sanctitatem vos imitari, et regulam ac præcepta cælestibus signis confirmata sequi perhibetis, possem [Al., possum] respondere; quia multis in judicio dicentibus Domino, quod in nomine ejus prophetaverint, et dæmonia ejecerint, et virtutes multas fecerint, responsurus sit Dominus quia nunquam eos noverit. Sed absit ut de patribus vestris hoc dicam: quia justius multo est de incognitis bonum credere, quam malum. Unde et illos Dei famulos, ac Deo dilectos esse non nego, qui simplicitate rustica, sed intentione pia Deum dilexerunt. Neque illis multum obesse reor talem Paschæ observantiam, quandiu nullus advenerat, qui eis instituti perfectioris decreta quæ sequerentur, ostenderet: quos utique credo, si qui tunc ad eos catholicus calculator adveniret, sic ejus monita fuisse secuturos, quomodo ea quæ noverant ac didicerant, Dei mandata probantur fuisse secuti. Tu autem et socii tui, si audita decreta sedis apostolicæ, immo universalis Ecclesiæ, et hæc literis sacris confirmata sequi contemnitis, absque ulla dubitatione [Al., dubietate] peccatis. Etsi enim patres tui sancti fuerunt, numquid universali quæ per orbem est Ecclesiæ, Christi, eorum [Al., horum] est paucitas uno de angulo extremæ insulæ præferenda? Et si sanctus erat ac potens virtutibus ille Columba vester, immo et noster si Christi erat, numquid [Al., num] præferri potuit beatissimo apostolorum principi, cui Dominus ait: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cælorum?* »

Hæc perorante Uilfrido, dixit rex: « Vere, Colmane, hæc illi Petro dicta sunt a Domino? » Qui ait: « Vere, rex. » At ille: « Habetis, inquit, vos proferre aliquid tantæ potestatis vestro Columbæ datum? » At ait ille: « Nihil. » Rursum [Al. add. autem] rex: « Si utrique vestrum, inquit, in hoc sine ulla controversia consentiunt, quod hæc prin-

cipaliter [Al., principaliter hæc] Petro dicta, et ei claves regni cælorum sint datæ a Domino? Responderunt: Etiam, utique. At ille ita conclusit: « Et ego vobis dico, quia hic est ostiarius ille cui ego contradicere nolo; sed in quantum potui vel valeo, hujus cupio in omnibus obedire statutis; ne forte me adveniente ad fores regni cælorum, non sit qui reseret [Al., reserat], averso [Al. averso] illo qui claves tenere prebatur. »

Hæc dicente rege [Al. add. elevatis in cælum manibus], favorunt adsidentes quique sive adstantes, majores nã cum mediocribus; et abdicata minus perfecta institutione, ad ea quæ meliora cognoverant, sese transferre festinabant.

CAPUT XXVI.

Ut Colman victus domum redierit; et Tuda pro illo episcopatu sit functus; qualisque illis doctoribus fuerit habitus Ecclesiæ.

Finitoque consuetu, ac soluta concione, Agilbertus domum rediit. Colman videns spretam suam doctrinam, æclamque esse despectam, adsumptis his qui se sequi valuerunt, hæc est, qui Pascha catholicum, et tonsuram coronæ, nam et de hoc quæstio non minima erat, recipere cœperant, in Scotiam regressus est, tractaturus cum suis quid de his facere deberet. Cæd, relicto Scotorum vestigiis, ad suam sedem rediit, utpote agnita observatione catholici Paschæ. Facta est autem hæc quæstio anno dominicæ Incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto, qui fuit annus Osui regis vicesimus secundus; episcopatus autem Scottorum, quem gesserant in provincia Anglorum, annus tricesimus. Si quidem Aidan decem et septem annis, Finan decem, Colman tribus episcopatum tenuere.

Reverso autem [Al. add. in] patriam Colmano, suscepit pro illo pontificatum [Al. episcopatum] Nordanhymbrorum famulus Christi Tuda, qui erat apud Scottos Austrinos eruditus atque ordinatus episcopus, habens juxta morem provincie illius coronam tonsuræ ecclesiasticæ, et catholicam temporis paschalis regulam observans: vir quidem bonus ac religiosus, sed permodico tempore Ecclesiam regens. Venerat autem [Al., enim] de Scotia, tenente adhuc pontificatum Colmano, et diligenter ea quæ ad fidem et veritatem pertinent, et verbo cunctos docebat et opere. Perre fratribus, qui in Lindisfarnensi Ecclesia, Scottis abeuntibus, remanere maluerunt, præpositus est abbatis jure vir reverentissimus ac mansuetissimus Eata, qui erat abbas in monasterio quod dicitur [Al., vocatur] Mailros.

^a Præpositus est abbatis jure. Quæ ab origine instituta est a Colmano regiminis forma in ecclesia Lindisfarnensi in Dunelmensi etiam quæ successit hodiernum retenta est, ut hujus ecclesiæ præpositus, licet prior tantum nomine, re tamen et dignitate sit abbas.

^b Mailros. Hoc monasterium interius in consilio Scottiæ positum immerito confunditur cum Lindisfarnensi a Gul. Lambardo. Collect. Vespas., a. 5.

^c Non multo post. Cum Eata 14 annis ecclesiæ Lindisfarnensis loco præfuisset, septem annis eidem,

quod aiunt Colmanum abiturum [Al., abeuntem] petiisse et impetrasse a rege Osui, eo quod esset idem Eata unus de duodecim pueris Aidani, quos primo episcopatus sui tempore de natione Anglorum erudiendos in Christo accepit. Mulum namque eundem episcopum Colmanum rex pro insita illi prudentia diligebat. Ipse est Eata, qui non multo post eidem Ecclesiæ Lindisfarnensi episcopus factus est. Abiens autem domum Colman assumpsit secum^d partem ossium reverentissimi Patris Aidani; partem vero in ecclesia cui præerat, reliquit, et in secretario ejus condi præcepit.

Quantæ autem parsimonie, ejus [Al., ejusque] continentie fuerit, ipse cum prædecessoribus suis testabatur etiam locus ille quem regebant [Al., regebat], ubi abeuntibus eis, excepta ecclesia, paucissimæ domus repertæ sunt, hæc est, illæ solummodo, sine quibus conversatio civis esse nullatenus poterat. Nil pecuniarum absque pecoribus habebant. Si quid enim pecunie a divitibus accipiebant, mox pauperibus dabant. Nam neque ad susceptionem potentium sæculi, vel pecunias colligi, vel domos prævideri [Al. providere] necesse fuit, qui nunquam ad ecclesiam nisi orationis tantum, [et audiendi verbi [Al., verbum] Dei causa veniebant. Rex ipse, cum opportunitas exegisset, cum quinque tantum aut sex ministris [Al. qu. ministris] veniebat, et expleta in ecclesia oratione discedebat. Quod si forte eos ibi resci contingeret, simpliei tantum et quotidiano fratrum cibo contenti, nil ultra querebant. Tota enim fuit tunc sollicitudo doctoribus illis, Deo serviendi, non sæculo; tota cura cordis excolendi, non ventris. Unde et in magna erat veneratione tempore illo religionis habitus; ita ut ubicunque clericus aliquis aut monachus adveniret, gaudenter ab omnibus tanquam Dei famulus exciperetur. Etiam [Al., et jam] si in itinere pergens inveniretur, adcurrerant, et flexa cervice vel manu signari, vel ore illius se benedici gaudebant; verbis quoque horum exhortatoriis diligenter auditum præbebant. Sed et diebus Dominicis ad ecclesiam, sive ad monasteria certatim, non reficiendi corporis, sed audiendi sermonis Dei gratia confluebant: et si quis sacerdotum in vicum forte deveniret, mox congregati in unum vicani, verbum vitæ ab illo expetere curabant. Nam neque alia ipsis sacerdotibus aut clericis vicos adeundi, quam prædicandi, baptizandi, infirmos visitandi, et, ut breviter dicam, animas curandi causa fuit: qui in tantum erant ab omni avaritiæ peste castigati, ut nemo territoria ac possessiones ad construenda monasteria, auctoritate episcopi præfuit, ab anno 678, quæ consecrari meruit, ad annum 685 in unum quo Guthbertum successorem accepit. Colitur Eata 20 Octobris.

^d Partem ossium. Ex hac distributione reliquiarum Aedani satis patet quo jure Glastonienses apud se conditum tradunt. Non tamen prorsus sine fundamento hoc sibi attribuunt. Codex enim Ms. J. Westington prioris Dunelm, dicit quod quedam ossa Aedani episcopi Edmundus rex Glastoniam advexit cum esset in expeditione Aquilonali (Pag. 38).

nisi a potentibus [Al., potestatibus] sæculi coactus, acciperet [Al., coacti acciperent] (vid. supra, cap. 25). Quæ consuetudo per omnia aliquanto post hæc tempore in Ecclesiis Nordanhymbrorum servata est. Sed de his satis dictum.

CAPUT XXVII.

Ut Ecgberct, vir sanctus de natione Anglorum, monachicam in Hibernia vitam duxerit.

Eodem anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto, facta erat [Al., est] eclipsis solis a die tertio mensis Maii, hora circiter decima diei: quo etiam anno subita pestilentie lues, depopulatis prius Australibus Britannie plagis, Nordanhymbrorum quoque provinciam corripuens, atque acerba clade diutius longe lateque desæviens, magnam hominum multitudinem stravit. Qua plaga præfatus Domini sacerdos Tula raptus est de mundo, et in monasterio quod dicitur b Paegnalaech, honorifice sepultus. Hæc autem plaga Hiberniam quoque insulam pari clade premebat. Erant ibidem eo tempore multi nobilium simul et mediocrium de gente Anglorum, qui tempore Finan et Colmani episcoporum, relicta insula [Al. om. insula] patria, vel divinæ lectionis, vel continentioris vitæ gratia illo secesserant. Et quidam quidem mox se monasticæ conversationi fideliter manciperunt, alii magis circum-eundo per cellas magistrorum, lectioni operam dare gaudebant: quos omnes Scotti libentissime suscipientes victum eis quotidianum sine pretio, libros quoque ad legendum, et magisterium gratuitum præbere curabant.

Erant inter hos duo juvenes magnæ indolis, de nobilibus Anglorum, Aedilun et Ecgberct, quorum prior frater fuit Aediluni, viri æque Deo dilecti, qui et ipse ævo sequente Hiberniam gratia legendi adiit, et bene instructus patriam rediit, atque episcopus in provincia Lindissi factus, c multo Ecclesiam tempore

a *Die tertio mensis Maii.* Hujus eclipsis sæpius meminit Beda, semel in libro de temporibus, iterum in Chronico proprie dicto, n. 4622, utrobique ad v Nonas Maias, quod tertio mensis diei respondet. Hoc tamen astronomis non parvum negotium facessit; utpote regulis artis prorsus incongruum. Gerhardus Mercator, qui eclipsin hanc a Beda visam, et tertio illo die Maii observatam fuisse sibi persuasit, auctoritati ejus adeo innixus est, ut exinde tanquam a fundamento novæ hypotheseos structuram efformare non sit veritus. Sed Historia Bedæ ecclesiasticam insipientibus, v, 25, clarum erit eclipsin hanc novem annis nativatem ejus præcessisse. Cum igitur ab albis accepisset eclipsin initio mensis Maii factam, et ex sua arte cognovisset non nisi novitanti tempore evenire potuisse, Neomeniæ diem ex cycli decennovenalis Dionysiani abaco indagandum esse censuit, ex quo cum aureum anni illius numerum XIX die Maii 3 primam lunam indicare deprehenderit, non alio quam illo solis illam defectionem factam esse conclusit. Nondum enim satis perspectum fuerat quam esset fallax cyclica illa Neomenias eruendi ratio: cujus errorem suo tempore per ipsa phænomena toto orbi patefactum fuisse Marianus Scottus declaravit, de a. 1082 quo idem ipse XIX cycli annus decurrebat, ita scribens: Prima paschalis luna IV Non. Aprilis toto orbi apparuit, eum u Non. Aprilis esse deberet, ad quem scilicet aureus numerus XIX

A nobilissime rexit. Hi ergo cum essent in monasterio quod lingua Scottorum d Rathmelsigi appellatur, et omnes socii ipsorum vel mortalitate de sæculo rapti, vel per aia essent loca dispersi, correpti sunt ambo morbo ejusdem mortalitatis, et gravissime afflicti; e quibus Ecgbert, sicut mihi referebat quidam veracissimus et venerandæ cauitiei presbyter qui se hæc ab ipsa audisse perhibebat, cum se æstimasset esse moriturum, egressus est tempore matutino de cubiculo quo infirmi quiescebant, et residens solus in loco opportuno, cœpit sedulus cogitare de actibus suis, et compunctus memoria peccatorum suorum faciem lacrymis abluebat, atque intimo ex corde Deum precabatur, ne adhuc mori deberet, priusquam vel præteritas negligentias quas in pueritia sive infantia commiserat, perfectius ex tempore castigaret, vel in bonis se operibus abundantius exerceret. Vovit etiam votum, quia adeo peregrinus vivere vellet, ut nunquam in insulam in qua natus est, id est, Britanniam, rediret; quia præter sollempnem canonici temporis psalmodiam, si non valetudo corporis obsisteret, quotidie Psalterium totum in memoriam divinæ laudis decantaret; et quia [Al., decantaret, quod] in omni septimana diem eum nocte jejunus transiret. Cumque finitis lacrymis, precibus et votis, domum rediret, invenit sodalem dormientem: et ipse quoque lectulum conscendens, cœpit in quietem membra laxare. Et cum paululum quiesceret, expergefactus sodalis respexit eum, et ait: « O frater Ecgbercte, quid fecisti? Sperabam quia pariter ad vitam æternam intraremus. Verumtamen scito quia quæ postulasti, accipies. Didicerat enim per visionem, et quid petisset, et quia petita impetrasset. Quid multa? Ipse Aedilun proxima nocte defunctus est: at vero Ecgberct decussa molestia ægritudinis convalescit, ac multo postea [Al., post] tempore vivens, acceptumque sacerdotii gradum condignis ornans actibus, post

in vulgatis Kalendaris cernebatur appositus. — USSER. *Mr. Eccl. Ant.* p. 491.

b *Paegnalaech.* WACHELE *Chr. Saxon.*, p. 40, ad a. 664. WEMALLET H. *Hunt. lib. III*, p. 191. Eiusdem loci variæ lectiones, ex erronea acceptione litterarum Saxonicarum, monasterium autem ipsam ubi fuerit parum constat. Proxime sonat Pipconbeale, hodie Finchale duobus a Dunelmo miliaribus ad Vedram fl. Certæ quidem ejus Antiquitates ultra sanctum Godricum non assurgunt, qui vixit tempore Henrici R. I. et Hugonis de Puteaca epis. fundatoris; fuisse tamen antea temporibus Saxonibus locum celebrem ipsa concilia ibi octavo sæculo convocata, nec enim alibi fuisse dignoscitur, satis declarant. Donec alia igitur sepultura Tudam potiore jure vendicet, liceat nobis tanti viri reliquiis perfrui.

c *Multo tempore.* Ab a. 679 ad a. 701. Fuit Aediluni episcopus secundus Sidnacestræ. Primus Eadhaedus fuit, de quo capite sequente.

d *Rathmelsigi.* Rath in lingua Scottorum vicum vel castrum denotat. Mellis et Mellifontis eadem fuit ecclesia; licet is locus qui Mellis nonren hodie retinet tribus passuum millibus a Mellifonte sit remotus: nomine, ut videtur, utrique dato a sancto Mel episcopo beati Patricii discipulo, et sororis ipsius Darerchæ filio; de quo videendus in Patricii Vita Jocelinus, cap. 50, 102 et 186.

multa virtutum bona [Al. dona], ut ipse desiderabat, A nuper, id est anno dominicæ Incarnationis septingentesimo vicesimo nono, cum esset ipse annorum nonaginta, migravit ad regna cælestia. Duxit autem vitam in magna humilitatis, mansuetudinis, continentiæ, simplicitatis et justitiæ perfectione. Unde et genti suæ, et illis in quibus exulabat nationibus Scottorum sive Pictorum, [Al., add. et] exemplo vivendi, et instantia docendi, et auctoritate corripiendi, et pietate largiendi de his quæ a divitibus acceperat, multum profuit. Addidit autem votis quæ diximus, ut semper in Quadragesima non plus quam semel in die reficeret, non aliud quam panem ac lac tenuissimum, et hoc cum mensura gustaret: quod videlicet lac pridie novum in [Al. om. in] phiala ponere solebat, et [Al., ut] post noctem ablata superficiele crassiore, B ipse residuum cum modico, ut diximus, pane bibebat. Cujus modum continentiæ etiam quadraginta diebus ante natale [Al., natalem] Domini, totidem quoque post peracta sollemnia Pentecostes, hoc est, Quinquagesimæ, semper observare curabat.

CAPUT XXVIII.

Ut defuncto Tuda, Uilfrid in Gallia, [Al. add. et] Cead-da apud Occidentales Saxones, in [Al. om. in] provincia Nordanhymbrorum sint ordinati episcopi.

Interea rex ^a Alchfrid misit Uilfridum presbyterum ad regem Galliarum, qui eum sibi suisque consecrari faceret episcopum [DCCCLXIV]. At ille misit eum ordinandum ad Agilbertum, de quo supra diximus, qui, relicta Britannia, Parisiacæ civitatis factus erat episcopus; et consecratus est magno cum honore ab ipso, convenientibus plurimis episcopis in vico regio qui vocatur ^b in Compendio. Quo adhuc in transmarinis partibus propter [Al., post] ordinationem demorante, imitatus Industriam filii rex Osuii [Al., regis Osui], misit Cantiam virum sanctum, modestum moribus, Scripturarum lectione sufficienter instructum, et ea quæ in Scripturis agenda didicerat, operibus sollerter exequentem, qui Eboracensis Ecclesiæ ordinaretur episcopus. Erat autem presbyter vocabulo Ceadda, frater reverentissimi antistitis Ceddi, cujus sæpius meminimus (*Supra, cap. 21, 22, 23, 26*), et abbas monasterii illius quod vocatur Laestingæu. Misitque rex cum eo presbyterum suum vocabulo Eadhaedum (*Vid. l. iv, c. 12*), qui postea regnante D Ecgfrido, Hrypensis Ecclesiæ præsul factus est. Verum illi Cantiam pervenientes, invenerunt archiepiscopum Deusdedit jam migrasse de sæculo, et necdum alium pro eo constitutum fuisse pontificem. Unde diverterunt ad provinciam Occidentalium Saxonum, ubi erat Uini episcopus: et ab illo est vir præfatus consecratus antistes, adsumtis in societatem ordinationis duobus de Brittonum gente episcopis, qui Dominicum Paschæ diem, ut sæpius dictum est,

^a Alchfrid. Cui pater Osuius provinciam Derorum sub se regendam dederat.

^b In Compendio. Compiègne, villa regia in Suessionibus ad Axonæ et Isaræ Confluentem. In qua regnante apud Francos Pipino synodus est habita, et

secus morem canonicum a quarta decima usque ad vicesimam lunam celebrant. Non enim erat tunc ullus, ^c excepto illo Uine, in tota Britannia canonicè ordinatus episcopus. Consecratus ergo in episcopum Ceadda, mox cœpit ecclesiasticæ veritati et castitati curam impendere; humilitati, continentiæ, lectioni operam dare; oppida, rura, casas, vicos, castella propter evangelizandum, non equitando, sed apostolorum more pedibus incedendo peragrare. Erat enim de discipulis [Al., discipulus] Aidani, eisdemque actibus ac moribus juxta exemplum ejus, ac fratris sui Ceddi, suos instituere curavit auditores. Veniens quoque Britanniam Uilfrid jam episcopus factus; et ipse perplura catholicæ observationis moderamina Ecclesiis Anglorum sua doctrina contulit. Unde factum est, ut, crescente per dies institutione catholica, Scotti omnes qui inter Anglos morabantur, aut his manus darent, aut suam redirent ad patriam.

CAPUT XXIX.

Ut Uighardus presbyter ordinandus in archiepiscopum, Romam de Britannia sit missus: quem remissa mox scripta papæ apostolici [Al. om. apostolici], ibidem obiisse narraverint.

His temporibus [DCLXVII] reges Anglorum nobilissimi, Osuii provinciæ Nordanhymbrorum, et Ecgberet Cantuariorum, habito inter se consilio, quid de statu Ecclesiæ Anglorum esset agendum, intellexerat enim veraciter Osuii, quamvis educatus a Scottis, quia Romana esset catholica et apostolica Ecclesia, adsumpserunt cum electione et consensu sanctæ Ecclesiæ gentis Anglorum, virum bonum, et aptum episcopatu presbyterum nomine Uighardum, de clero Deusdedit episcopi [Al., archiepiscopi], et hunc antistitem ordinandum Romam miserunt: quatenus accepto ipse gradu archiepiscopatus, catholicos per omnem Britanniam Ecclesiis Anglorum ordinare posset antistites.

Verum Uighardus Romam perveniens, priusquam consecrari in episcopatum [Al., episcopum] posset, morte præreptus est, et hujusmodi literæ regi Osuii Britanniam remissæ sunt:

« Domino excellenti [Al., excellentissimo] Filio Osuii regi Saxonum, Vitalianus episcopus, servus servorum Dei.

« Desiderabiles literas excellentiæ vestræ suscepimus: quas relegentes, cognovimus ejus piissimam devotionem, ferventissimumque amorem, quem habet propter beatam vitam; et quia dextera Domini protegente ad veram et apostolicam fidem sit conversus, sperans ut sicut in sua gente regnat, ita et cum [Al., in] Christo in futuro conregnare. Benedicta igitur gens, quæ talem sapientissimum, et Dei cultorem promeruit habere regem: quia non solum ipse Dei cultor extitit [Al., existit], sed etiam omnes subjectos

Carolus Calvus monasterium in honore beatæ Mariæ virginis extruxit quod nunc sancti Cornelii appellatur.

^c Excepto illo Uine. Nempe erat Uine in Galliis ordinatus. Vide hujus libri caput septimum.

suos meditatur die ac nocte ad fidem catholicam atque apostolicam pro suæ animæ redemptione converti. Quis enim audiens hæc suavia, non lætetur? Quis non exultet et gaudeat in his piis operibus? Quia et gens vestra Christo omnipotenti Deo credidit, secundum divinorum prophetarum voces, sicut scriptum est in Isaia: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Et iterum: *Audite insulæ, et attendite populi de longe.* Et post paululum: *Parum, inquit, est ut mihi sis servus ad suscitandas tribus Jacob, et sæces Israel convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Et rursum: *Reges videbunt, et consurgent principes, et adorabunt.* Et post pusillum: *Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, et consideres hæreditates dissipatas, et diceres his qui vincti sunt: Exite; et his qui in tenebris: Revelamini.* Et rursum: *Ego Dominus vocavi te in justitia, et apprehendi manum tuam, et servavi; et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusionibus vinctum, de domo carceris sedentes [Al., sedentem] in tenebris.* Ecce, excellentissime fili, quam luce clarius est, non solum de vobis, sed etiam de omnibus prophetatum [Al., prophetarum] gentibus, quod sint credituræ in Christo omnium conditore. Quamobrem oportet vestram celsitudinem, utpote membrum existens Christi, in omnibus piam regulam sequi perenniter principis apostolorum, sive in Pascha celebrandum, sive in omnibus quæ tradiderunt sancti apostoli Petrus et Paulus, qui ut duo luminaria cæli illuminant mundum, sic doctrina eorum corda hominum quotidie inlustrat credentium. »

^a Et post nonnulla, quibus de celebrando per orbem totum [Al. om. totum] uno vero Pascha loquitur.

« Hominem denique, inquit, docibilem, et in omnibus ornatum antistitem, secundum vestrorum scriptorum tenorem, minime valuimus nunc reperire pro longinquitate itineris. Profecto enim dum hujusmodi apta repertaque persona fuerit, eum instructum ad vestram dirigemus patriam, ut ipse et viva voce, et per divina oracula omnem inimici zizaniam ex omni vestra insula cum divino nutu eradice. Munuscula a vestra celsitudine beato principi apostolorum directa, pro æterna ejus memoria suscepimus, gratiasque ei agimus, ac pro ejus incolumitate jugiter Deum deprecamur cum Christi ele-

^a Et post nonnulla de celebrando. Quæstio de Pascha toties recurrit, ut Beda in litteris papalibus, etc., quæ de ea scripta sint repetere abstinerit tum in litteris Honorii papæ ad clerum Hibernicum, an. 639, II, 19, tum in litteris Laurentii Cant., ad eodem, II, 4. Idem facit in his litteris Vitaliani papæ. De quo Usserius, in notis ad ep. Hib. Syll. n. 9, p. 126, observat hunc defectum ex antiquissimis Whitbiensis cœnobii schedis aliquo modo suppleri posse; in quibus præfixo titulo Vitalini, haud dubie Vitaliani, papæ urbis Romæ, subjectum reperit: « Nunquam enim celebrare debemus sanctum Pascha nisi secundum apostolicam et catholicam fi-

ro. Itaque qui hæc obtulit munera, de hac subtractus est luce, situsque ad limina apostolorum, pro quo valde sumus contristati cum [Al., cur] hic esset defunctus. Verumtamen gerulis harum nostrarum litterarum vestris missis, beneficia sanctorum [Al. add. martyrum], hoc est, reliquias beatorum apostolorum Petri et Pauli, et sanctorum martyrum Laurentii, Joannis et Pauli, et Gregorii atque Pancratii eis fecimus dari, vestræ excellentiæ profecto omnes contradendas. Nam et conjugii vestræ, nostræ spiritali filiae, direximus per præfatos gerulos crucem clavem auream habentem de sacratissimis vinculis beatorum apostolorum Petri et Pauli: de cujus pio studio cognoscentes, tantum cuncta sedes apostolica una nobiscum lætatur, quantum ejus pia opera coram Deo fragrant [Al., flagrant] et vernant. Festinet igitur, quæsumus, vestra celsitudo, ut optamus, totam suam insulam Deo Christo dicare. Profecto enim habet protectorem, humani generis redemptorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei cuncta prospera impertiet, ut novum Christi populum coacervet, catholicam ibi et apostolicam constituens fidem. Scriptum est enim: *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.* Nimirum enim quærit, et impetravit, et ei omnes suæ insulæ, ut optamus, subdentur. Paterno itaque affectu salutantes vestram excellentiam, divinam precamur jugiter clementiam, quæ vos vestrosque omnes in omnibus bonis operibus auxiliari dignetur, ut cum Christo in futuro regnetis sæculo. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat. »

Quis sane pro Uighardo repertus ac dedicatus sit antistes, libro sequente opportunius dicetur.

CAPUT XXX.

Ut Orientales Saxones tempore mortalitatis ad idololatriam reversi, sed per instantiam Jarumanni episcopi mox sint ab errore correcti.

Eodem tempore [DCLXV] provincia Orientalium Saxonum post Suidhelmum, de quo supra diximus [Supra, c. 22], præfuere reges ^b Sigheri et Sebbi, quamvis ipsi regi Merciorum Uulphere subjecti. Quæ videlicet provincia cum præfatæ mortalitatis clade premeretur, Sigheri cum sua parte populi, relictis Christianæ fidei sacramentis, ad apostasiam conversus est. Nam et ipse rex, et plurimi de plebe sive optimatibus, diligentes hanc vitam, et futuram non quærentes, sive etiam non esse credentes, cœpe-

dem, ut in toto orbe celebratur a Christiana plebe, id est, secundum apostolicam regulam cccxviii sanctorum Patrum, et computum sanctorum Cyrilli et Dionysii. Nam in toto terrarum orbe sic Christi una columba, hoc est Ecclesia immaculata sanctum Paschæ Resurrectionis diem celebrat. Nam Victoris regulam Paschæ sedes apostolica non approbavit, ideo nec sequitur dispositionem ejus pro Pascha. »

^b Sigheri et Sebbi. Ille Filius Sigbercti cognomento Parvi, hic Seuuardi, qui, fide Christiana turpiter prodita, ab Occ. Sax. rege Occisus est. Male Harpsfeldius hunc Aedilredi filium vocat.

runt fana quæ derelicta erant, restaurare, et adorare simulacra : quasi per hæc possent a mortalitate defendi. Porro socius ejus, et coheres regni ejusdem Sebbi, magna fidem perceptam cum suis omnibus devotione servavit, [Al. add. et] magna, ut in sequentibus dicemus, vitam fidelem felicitate complevit. Quod ubi rex Uulsheri comperit, fidem videlicet provinciæ ex parte profanatam, misit ad corrigendum errorem, revocandamque ad fidem veritatis provinciam Jaruman episcopum, qui successor erat Trumberi : qui multa agens sollertia,

A juxta quod mihi presbyter qui comes itineris illi et cooperatore verbi extiterat, referebat, erat enim religiosus et bonus vir, longe lateque omnia pervagatus, et populum et regem præfatum ad viam justitiæ reduxit : adeo ut relictis, sive destructis fanis arisque quas fecerant, aperirent ecclesias, ac nomen Christi, cui contradixerant, confiteri gauderent, magis cum fide resurrectionis in illo mori, quam in perfidiæ sordibus inter idola vivere cupientes. Quibus ita gestis, et ipsi sacerdotes, doctoresque eorum domum rediere lætantes.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Ut defuncto Deusdedit, Uighard^a ad suscipiendum episcopatum, Romam sit missus : sed illo ibidem defuncto, Theodorus archiepiscopus ordinatus, et eum Adriano abbate sit Britanniam missus.

Anno memorato præfatæ eclipsis et mox subsequentis pestilentie, quo et Colmam episcopus unanimi catholicorum intentione superatus ad suos reversus est, b Deusdedit sextus Ecclesiæ Doruvernensis episcopus obiit pridie Iduum Juliarum [DCLXIV] ; sed et Erconberet rex Cantuariorum eodem mense ac die defunctus, Ecgbercto filio sedem regni reliquit, quam ille susceptam per novem annos tenuit. Tunc cessante c non paucis tempore episcopatu, missus est Romam ab ipso simul et a rege Nordanhymbrorum Osuio, ut d præcedente libro paucis diximus, Uighard, presbyter, vir in Ecclesiasticis disciplinis doctissimus, de genere Anglorum, petentibus hunc Ecclesiæ Anglorum archiepiscopum ordinari : missis pariter apostolico papæ donariis, et aureis atque argenteis vasis non paucis. Qui ubi Romam pervenit, cujus [Al. cui] sedi apostolicæ tempore illo Vitalianus præerat, postquam itineris sui causam præfato papæ apostolico patefecit, non multo post et ipse et omnes pene qui cum eo advenerant socii, pestilentia superveniente deleti sunt.

At apostolicus papa habito de his consilio, quæsit sedulus quem Ecclesiis Anglorum archiepiscopum mitteret. Erat autem in monasterio e Hiridano (Al. Niridano) quod est non longe a Neapoli Campaniæ, abbas Hadrianus, vir natione Afer, sacris literis diligenter imbutus, monasterialibus simul et Ecclesiasticis disciplinis institutus, Græcæ pariter et Latine linguæ peritissimus. Hunc ad se accitum papa jussit episcopatu accepto Britanniam venire. Qui indignum se tanto gradui respondens, ostendere se posse dixit alium, cujus magis ad suscipiendum episcopatum

B et eruditio conveniret, et ætas. Cumque monachum quemdam de vicino virginum monasterio, nomine Andream, pontifici offerret, hic ab omnibus qui [Al. add. eum] novere, dignus episcopatu judicatus est. Verum pondus corporeæ infirmitatis, ne episcopus fieri posset, obstitit. Et rursus Hadrianus ad suscipiendum episcopatum actus est : qui petens [Al. , petiit] inducias, si forte alium, qui episcopus ordinaretur ex tempore posset evenire.

Erat ipso tempore Romæ monachus Adriano notus, nomine Theodorus, natus [Al. add. ex] Tharso Ciliciæ, vir et sæculari et divina literatura, et Græcæ instructus et Latine, probus moribus, et ætate venerandus, id est, annos habens ætatis sexaginta et sex [Al., XLVI]. Hunc offerens Hadrianus pontifici, ut episcopus ordinaretur obtinuit : his tamen conditionibus interpositis, ut ipse eum perduceret Britanniam, eo quod f jam bis partes Galliarum diversis ex causis adiisset ; et ob id majorem hujus itineris peragendi notitiam haberet, sufficiensque esset in possessione hominum propriorum : et ut ei doctrinæ cooperatore existens, diligenter adtenderet ne quid ille contrarium veritati fidei, Græcorum more, in Ecclesiam cui præesset, introduceret. Qui subdiaconus ordinatus, quatuor expectavit menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tonderi posset. Habuerat enim tonsuram more Orientalium sancti apostoli s Pauli. Qui ordinatus est a Vitaliano papa anno dominicæ incarnationis sexcentesimo sexagesimo octavo, sub die septima Kalendarum Aprilium, Dominica. Et ita una [Al. om. una] cum Hadriano, sexto Kalendas Junias Britanniam missus est. Qui cum pariter per mare ad Massiliam, et deinde per terram Arhelas [Al., Arelatem] tradidissent Johanni archiepiscopo civitatis pervenisent et illius scripta commendatitia Vitaliani pontificis, relecti sunt ab eo, quousque Ebrinus major domus

^a Ad suscip. episc. Al., episcopum ; al., suscipiendam episcopiam.

^b Deusdedit. Codex A. T. D., p. 25 b, dicit nomen illi primitus fuisse *Fritonas*.

^c Non paucis tempore. Ab an. 664, pridie Iduum Juliarum, ad an. 668 die septima Kalendarum Aprilium. Whartonus autem numerat a 28 Julii.

^d Præcedente. Cap. 29.

^e Hiridano. Ita Codex Mori, sed Codices primæ auctoritatis in hac voce differunt. Alii enim habent Niridano, et quidem recte. Locus est juxta montem Cassinum.

^f Jam bis variis ex causis adiisset. Atque hinc major suspicio de Hadriano quam de Theodoro fuit vide infra.

^g Pauli. Vide append. de tonsura, n. 9.

regiæ copiam pergendi, quoquo vellent, tribuit eis. **A** Qua accepta Theodorus profectus est ad Agilbertum Parisiorum episcopum, de quo ^a superius diximus, et ab eo benigne susceptus, et multo tempore habitus est. Hadrianus [Al. add. vero] perrexit primum ad Emme Senonum, et postea ad Faronem Meldorum episcopos, et bene sub [Al. cum] eis diutius fuit: coegerat enim eos imminens hiems ut ubicumque potuissent quieti manerent. Quod cum nuncii certi narrassent regi Ecgberto, esse [Al., adesse] scilicet episcopum quem petierant a Romano antistite, in regno Francorum, misit illo continuo Raedfridum [Al., Regetfridum] præfectum suum, ad adducendum eum: quo cum venisset, adsumpsit Theodorum cum Ebrini [Al., Ebroini] licentia, et perduxit eum ad portum cui nomen est ^b Quentavic, ubi fatigatus infirmitate aliquantisper moratus est: et cum convalescere cœpisset, navigavit Britanniam. Hadrianum autem Ebrinus retinuit, quoniam suspicabatur eum habere aliquam legationem imperatoris ^c ad Britannia reges adversus regnum, cujus tunc ipse maximam curam gerebat. Sed cum nihil tale illum habere vel habuisse veraciter comperisset, absolvit eum, et post Theodorum ire permisit. Qui statim ut ad illum venit, dedit monasterium beati Petri apostoli, ubi archiepiscopi Cantia sepe- liri, ut ^d præfatus sum, solent. Præceperat enim Theodoro abeunti Dominus apostolicus, ut in diœcesi sua provideret, et daret ei locum in quo cum suis apte degere potuisset.

CAPUT II.

Ut Theodoro euncta peragrante, Anglorum Ecclesie cum catholica veritate, literarum quoque sanctarum cœperint studiis imbui; et ut Putta pro Damiano Hrofensis Ecclesie sit factus antistes.

Pervenit autem Theodorus ad Ecclesiam suam secundo postquam consecratus est anno, sub die sexto Kalendarum Juniarum, dominica [DCLXIX] et fecit in ea annos viginti et unum, menses tres, dies viginti sex. Moxque peragrata ^e insula tota, quaquaversum Anglorum gentes morabantur, nam et libentissime ad omnibus suscipiebatur atque audiebatur, rectum vivendi ordinem, ritum Paschæ celebrandi canonicum, per omnia comitante et cooperante Hadriano, disseminabat. Isque primus erat in archiepiscopis [Al., archiepiscopus, om. in] cui omnis Anglorum Ecclesia manus dare **D**

^a Superius. III, 25, 26, 28.

^b Quentavic. Vicus Gallia in pago Pontivo ad Quentam fl. In eo situm fuit mon. S. Jodoci, cujus et nomen retinet, *Saint-Josse-sur-Mer*. BALUZ. Sed vulgo *Estaples* dicitur.

^c Imperatoris. Constantini Pogonati, qui jam recens ad imperium accesserat, et turbatis Francorum rebus nova inferre detrimenta poterat. Præsertim cum hoc ipso anno mortuo Clotario III Ebrinus Theodericum ejus fratrem contra Childericum in regnum elevaverat. Quæ ei postea acciderunt, satis demonstrant non vanas fuisse quas undique concepit suspiciones.

^d Præfatus I, 33, II, 3.

^e Insula tota. Acceperat enim a papa Vitaliano bullam privilegii qua episcopus Cantuar. super totam Ecclesiam Anglicanam auctoritatem haberet. Notan-

consentiret. Et quia literis sacris simul et sæcularibus, ut diximus, abundanter ambo erant instructi, congregata discipulorum caterva, scientiæ salutaris quotidie Buxina irrigandis eorum cordibus emanabant: ita ut etiam metricæ artis, astronomiæ [Al., astronomiæ] et Arithmeticæ ^f Ecclesiasticæ disciplinam inter sacrorum apicem volumina suis auditoribus contraderent. Indicio est quod usque hodie supersunt de eorum discipulis, qui Latinam ^g Græcamque linguam æque ut propriam in qua nati sunt, norunt. Neque unquam prorsus ex quo Britanniam petierunt Angli, felicitiora fuere tempora; dum et fortissimos Christianosque habentes reges cunctis barbaris nationibus essent terrori, et omnium vota ad nuper audita cælestis regni gaudia penderent, et quicumque lectionibus sacris cuperent erudiri, haberent in promptu magistros qui docerent.

Sed et sonos cantandi in ecclesia, quos eatenus in Cantia tantum noverant, ab hoc tempore per omnes Anglorum Ecclesias discere cœperunt: primusque, excepto Jacobo de quo ^h supra diximus, cantandi magister Nordanhymbrorum Ecclesiis, Aeddi cognomento Stephanus fuit, invitatus de Cantia a reverentissimo viro Uilfrido, qui primus inter episcopos qui de Anglorum gente essent, catholicam vivendi morem ecclesiis Anglorum tradere didicit.

Itaque Theodorus perlustrans universa, ordinabat locis opportunis episcopos, et ea quæ minus perfecta reperit, his quoque juvantibus corrigebat. In quibus et Ceadda episcopum cum argueret ⁱ non fuisse rite consecratum; respondens ipse voce humilima: « Si me, inquit, nosti episcopatum non rite suscepisse, libenter ab officio discedo: quippe qui neque me unquam hoc esse dignum arbitrabar; sed obedientiæ causa jussus subire hoc, quamvis indignus, consensi. At ille audiens humilitatem responsionis ejus, dixit, non eum episcopatum dimittere debere; sed ipse ordinationem ejus denuo catholica ratione consummavit. Eo autem tempore quo defuncto Deusdedit, Doravernensis Ecclesiæ episcopus quærebatur, ordinabatur, mittebatur, Uilfridus quoque de Britannia Galliam ordinandus est missus: et quoniam ante Theodorum rediit, ipse etiam in Cantia presbyteros et diaconos, usquedum archiepiscopus ad sedem suam perveniret, ordinabat. At ipse ve-

dum tamen hoc non primum illi hoc peculiare datum, sicut a quibusdam putatur, sed commune cum suis prædecessoribus vel vere concessum, vel saltem allegatum fuisse. Vide Malm. de Pont. I.

^f Ecclesiasticæ. Non vulgaris tantum arithmeticæ, sed ejus quæ tractat calculos ad Ecclesiæ usum directos, quam artem Beda tradit in libris de Ratione Temporum.

^g Græcamque. Vide append. n. 15.

^h Supra. II, 16, 20. III, 25.

ⁱ Non fuisse rite. Duo in Ceaddæ ordinatione Theodorus erroris arguebat. Primum, quod ordinatus est ad sedem quæ Uilfridi electione jam plena fuit. Secundum, quod in ordinatione ejus, episcopi in Uini societatem pro ministerio assumpti, ex iis erant qui Britannicam Paschæ morem sequebantur; vide III, 28.

niens mox in civitate Hroffi, ubi defuncto Damiano A episcopatus jam diu cessaverat, ordinavit virum magis ecclesiasticis disciplinis institutum et vitæ simplicitate contentum, quam in sæculi rebus strenuum, cui nomen erat Putta; maxime autem modulandi in ecclesia more Romanorum, quem a discipulis beati papæ Gregorii didicerat, peritum.

CAPUT III.

Ut Ceadda, de quo supra dictum est, provinciæ Merciorum sit episcopus datus; et de vita et de obitu et sepultura ejus.

Eo tempore [DCLXIX] provinciæ Merciorum rex Uulfheri præfuit, qui cum ^a mortuo Jarumanno, sibi quoque [Al., quique] suisque a Theodoro episcopum dari peteret, non eis novum voluit ordinare episcopum; sed postulavit a rege Osuio, ut illis episcopus B Ceadda daretur, qui tunc in monasterio suo, quod est in Laestingæu, quietam vitam agebat, Uilfrido administrante episcopatum Eboracensis Ecclesiæ, necnon et omnium Nordanhymbrorum, sed et Pictorum, quousque rex Osuii imperium protendere poterat. Et quia moris erat eidem reverentissimo antistiti, opus Evangelii magis ^b ambulando per loca, quam equitando perficere; jussit eum Theodorus ubicumque longius iter instaret, equitare, multumque renitentem, studio et amore pii laboris, ipse eum manu sua levavit in equum; quia nimirum sanetum esse virum comperit, atque equo vehi quo esset necesse, compulit. Susceptum itaque episcopatum gentis Merciorum simul et Lindisfarorum [Al., Lindisfarnorum] Ceadda, juxta exempla Patrum antiquo- C rum, in magna vitæ perfectione administrare curavit: cui etiam rex Uulfheri donavit terram quinquaginta familiarum, ad construendum monasterium in loco qui dicitur Ad ^c Baruæ, id est, Ad nemus, in provincia Lindissi, in quo usque hodie instituta ab ipso regularis vitæ vestigia permanent.

^d Habuit autem sedem episcopalem in loco qui vocatur Lyccidfelth, in quo et ^e defunctus ac sepultus est: ubi usque hodie sequentium quoque provinciæ illius episcoporum sedes est. Fecerat vero sibi ^f mansionem non longe ab ecclesia remotiorem; in qua secretius cum paucis, id est, septem sive octo fratribus, quoties a labore et ministerio verbi vacabat, orare ac legere solebat. Qui cum in illa provincia duobus annis ac dimidio Ecclesiam gloriosissime re- D xisset, adfuit superno dispensante judicio, tempus,

^a *Mortuo.* Jarumanni obitus quam opportunum dedit Ceaddæ recessum ad conservandam Ecclesiæ unitatem.

^b *Ambulando.* Vide supra III, 28.

^c *Ad Baruæ.* Evanuit hujus loci notitia, nescio tamen an ad Barton super Ilumbram poni non possit.

^d *Habuit sedem.* Ante Ceaddam habuit Lyccidfelth episcopos, Diumam an. 656, Ceollach an. 658, Trumhere an. 659, Jarumanum an. 662. Vide lib. III, 24. Jarumanno successit hic Ceadda an. 669. Cum in synodo 1075, episcopatus in celebriora loca transferrentur, Petrus episcopus sedem suam ad Cestriam movit, Robertus ejus successor Coventriam. Paulo post Rogerus Lichfeldiam retulit, condita ibidem an. 1148 magnifica ecclesia in honore B. Mariæ Virginis

de quo loquitur Ecclesiastes: *Quia tempus mittendi lapides, et tempus colligendi.* Supervenit namque clades divinitus missa, quæ per mortem carnis, vivos Ecclesiæ lapides de terrenis sedibus ad ædificium cæleste transferret. Cumque plurimis de Ecclesia ejusdem reverentissimi antistitis de carne subtractis, veniret hora ipsius ut transiret ex hoc mundo ad Dominum; contigit die quadam ut in præfata mansionem forte ipse cum uno tantum fratre, cui vocabulum erat ^g Ouini, commoraretur, cæteris ejus sociis pro causa opportuna ad ecclesiam reversis. Erat autem idem Ouini monachus magni meriti, et pura intentione supernæ retributionis mundum derelinquens, dignusque per omnia, cui Dominus specialiter sua revelaret arcana, dignus cui fidem narranti audientes accommodarent. Venerat enim cum regina ^h Aedilthyde de provincia Orientalium Anglorum, eratque primus ministrorum, et princeps domus ejus. Qui cum crescente fidei fervore sæculo abrenunciare disponeret, non hoc segniter fecit; sed adeo se mundi rebus exiit, ut relictis omnibus quæ habebat, simplici tantum habitu indutus, et securim atque asciam in manu ferens, veniret ad monasterium ejusdem reverentissimi Patris, quod vocatur Laestingæu. Non enim ad otium, ut quidam, sed ad laborem se monasterium intrare signabat. Quod ipsum etiam factum monstravit: nam quo minus sufficiebat meditationi Scripturarum, eo amplius operi manuum studium impendebat. Denique cum episcopo in præfata mansionem pro suæ reverentia devotionis inter fratres habitus, cum illi intus lectioni vacabant, ipse foris quæ opus esse videbantur, operabatur. Qui cum die quadam tale aliquid foris ageret, digressis ad ecclesiam sociis, ut dicere cœperam, et episcopus solus in oratorio loci, lectioni vel orationi operam daret, audivit repente, ut postea referebat, vocem suavissimam cantantium atque lætantium, de cælo ad terras usque descendere: quam videlicet vocem ab euro-austro, id est, ab alto brumalis exortus [Al., exortam], primo se audisse dicebat, ac deinde paulatim eam sibi adpropriare, donec ad tectum usque oratorii in quo erat episcopus, perveniret: quod ingressa, totum implevit atque in gyro circumdedit. At ille dum sollicitus in ea quæ audiebat, animum intenderet, audivit denuo, transacto quasi dimidiæ horæ spatio, ascendere de tecto ejusdem oratorii idem lætitiæ canticum, et ipsa qua venerat via, ad cælos usque cum

et S. Ceaddæ. Dirutam bellis civilibus nitore plusquam pristino restituit episcopus Hacketus. Fuit hæc sedes in archiepiscopatum evecta sub Offa Merciorum rege. Mercis et Orientalibus Anglis in provinciam datis a papa Hadriano, sed statim sub Leone successore pristina auctoritas ad Cantuariam rediit.

^e *Defunctus.* Ejus memoria celebratur die 2 Martii.

^f *Mansionem.* Vide append. n. 16.

^g *Ouini.* In Martyrologio Benedictino, v Non. Martias sit commemoratio B. Ouini monachi, qui fuit major familias S. Aedilthridis, cum ad regem Ecgfridum sponsa accederet. Idem ejus exemplum secutus est cum religionem intraret.

^h *Aedilthyde.* Ejus historiam vide hujus libri cap. 19.

ineffabili dulcedine reverti. Qui cum aliquantulum A horæ quasi adtonitus maneret, et quid hæc essent [Al., hoc esset] sollerti animo scrutaretur, aperuit episcopus fenestram oratorii, et sonitum manu faciens, ut sæpe consueverat [Al., consuevit], si quis foris esset, ad se intrare præcepit. Introivit ille concitus, cui dixit antistes: « Vade cito ad ecclesiam, et hos septem fratres huc venire facito; tu quoque simul adesto. » Qui cum venissent, primo admonuit eos ut virtutem dilectionis et pacis, ad invicem et ad omnes fideles servarent: instituta quoque disciplinæ regularis, quæ vel ab ipso didicissent et in ipso vidissent, vel in Patrum præcedentium factis sive dictis invenissent, indefessa instantia sequerentur. Deinde subjunxit diem sui obitus jam proxime instare. « Namque hospes, inquit, ille amabilis, qui fratres B nostros visitare solebat, ad me quoque hodie venire, meque de sæculo evocare dignatus est. Propter quod revertentes ad ecclesiam, dicite fratribus ut et meum exitum Domino precibus commendent, et suum quoque exitum, cujus hora incerta est, vigiliis, orationibus, bonis operibus prævenire meminerint. » Cumque hæc et hujusmodi plura loqueretur, atque illi percepta ejus benedictione, jam multum tristes exissent, rediit ipse solus qui cælestem audierat, et prosternens se in terram: « Obsecro, inquit, Pater, licet [Al., licetne] aliquid interrogare? Interroga, inquit, quod vis. At ille: Obsecro, inquit, ut dicas quod erat canticum illud lætantium quod audivi, venientium de cælis super oratorium hoc, et post tempus redeuntium ad cælos? Respondit ille: Si vocem carminis audisti, et cælestes supervenire cœtus cognovisti, præcipio tibi in nomine Domini, ne hoc cuiquam ante meum obitum dicas. Revera autem angelorum fuere spiritus, qui me ad cælestia quæ semper amabam ac desiderabam, præmia vocare venerunt, et post dies septem se redituros, ac me secum adducturos esse promiserunt. » Quod quidem ita ut dictum [Al., prædictum] ei erat, opere completum est. Nam confestim languore corporis tactus est, et hoc per dies ingravescente, septimo, ut promissum ei fuerat, die postquam obitum suum dominici corporis et sanguinis perceptione munivit, soluta ab ergastulo corporis anima sancta, ducentibus, ut credi fas est, angelis comitibus æterna gaudia petivit. Non autem mirum si diem mortis, vel potius diem Domini lætus aspexit, quem semper usquedum veniret, sollicitus exspectare curavit.

Namque inter plura continentia, humilitatis, doctrinæ, orationum [Al., orationis], voluntariæ paupertatis, et cæterarum virtutum merita, in tantum erat timori Domini subditus, in tantum novissimorum suorum in omnibus operibus suis memor, ut sicut mihi frater quidam de eis qui me in Scripturis [Al., om. illius] erudiebant et erat in monasterio ac magisterio illius [Al., add. divinis] educatus, vocabulo Trumberct, referre solebat, si forte legente eo

vel aliud quid agente, repente flatus venti major adsurgeret, continuo misericordiam Domini invocaret, et eam generi humano propitiari rogaret. Si autem violentior aura insisteret, jam clauso codice procideret in faciem, atque obnixius orationi incumberet. At si procella fortior, aut nimbus perurgeret, vel etiam corusci ac tonitrua terras et aera terrerent; tunc veniens ad ecclesiam sollicitus orationibus ac psalmis, donec serenitas aeris rediret, fixa mente vacaret. Cumque interrogaretur a suis, quare hoc faceret, respondebat: « Non legistis, quia intonuit de cælo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam [Al., sonitus]. Misit sagittas suas, et dissipavit eos, fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. Movet enim aera Dominus, ventos excitat, jaculatur fulgura, de cælo intonat, ut terrigenas ad timendum se suscitet, ut corda eorum in memoriam futuri judicii revocet, ut superbiam eorum dissipet; et conturbet audaciam, reducto ad mentem tremendo illo tempore, quando [Al., cum] ipse cælis ac terris ardentibus, venturus est in nubibus potestate magna et majestate ad judicandos vivos et mortuos. Propter quod, inquit, oportet nos admonitioni ejus cælesti, debito cum timore et amore respondere; ut quoties aere commoto, manum quasi ad teriendum minitans exerit, nec adhuc tamen percutit, mox imploremus ejus misericordiam, et discussis penetralibus cordis nostri, atque expurgatis vitiorum ruderibus, solliciti nunquam percuti mereamur, agamus. »

Convenit autem revelationi et relationi præfati C fratris de obitu hujus antistitis etiam sermo reverentissimi Patris Ecgbercti, de quo ^a supra diximus, qui dudum cum eodem Ceadda adolescente, et ipse adolescens in Hibernia monachicam in orationibus et continentia, et meditatione divinarum Scripturarum vitam sedulus agebat. Sed illo postmodum patriam reverso, ipse peregrinus pro Domino usque ad finem vitæ permansit. Cum ergo veniret ad eum longo post tempore, gratia visitationis, de Britannia vir sanctissimus et continentissimus, vocabulo Hygbald, qui erat abbas in provincia Lindissi, et ut sanctos decebat, de vita priorum Patrum sermonem facerent, atque hanc æmulari gauderent, intervenit mentio reverentissimi antistitis Ceadda; dixitque Ecgbert: « Scio hominem in hac insula adhuc in carne manentem, qui cum vir ille de mundo transiret, vidit animam Ceddi fratris ipsius cum agmine angelorum descendere [Al., descendendum; Al., descendere] de cælo, et adsumta secum anima ejus, ad cælestia regna redire. » Quod utrum de se an de alio aliquo diceret, nobis manet incertum, ^b dum tamen hoc quod tantus vir dixit quia verum sit esse non possit incertum.

Obiit autem Ceadda sexto die Nonarum Martiarum, et sepultus est primo quidem juxta ecclesiam sanctæ Mariæ; sed postmodum constructa ibidem ecclesia beatissimi apostolorum principis Petri, in eandem

^a Supra. III, 27.

^b Dum tamen, etc., usque ad incertam deest A. I. et Chiff.

sunt ejus ossa translata. In quo utroque loco, ad indicium virtutis illius, solent crebra sanitarum miracula operari. Denique nuper phreneticus quidam, dum per cuncta errando discurreret, devenit ibi vespere, nescientibus, sive non curantibus loci custodibus, et ibi tota nocte requiescens, mane sanato sensu egressus, mirantibus et gaudentibus cunctis, quid ibi sanitatis [Al., quod sanitatem] Domino largiente consequeretur, ostendit. Est autem locus idem sepulcri tumba lignea in modum domunculi facta coopertus, habente [Al., habens] foramen in pariete, per quod solent hi qui causa devotionis illo adveniunt, manum suam immittere, ac partem pulveris inde adsumere: quam cum in aquas miserint atque has infirmantibus jumentis sive hominibus gustandas dederint, mox infirmitatis ablata molestia, [Al. add. ad] cupitæ sospitatis gaudia redibunt [Al., redeunt].

In cujus locum ordinavit Theodorus Uynfridum, virum bonum ac modestum, qui, sicut prædecessores ejus, provinciis Merciorum et Mediterraneorum Anglorum et Lindisfarorum episcopatus officio præesset: in quibus cunctis Uultheri, qui adhuc superebat, sceptrum regni tenebat. Erat autem Uynfrid de clero ejus cui ipse successerat, antistitis, et diaconatus officio sub eo non paucis temporibus fungebatur.

CAPUT IV.

Ut Colman episcopus, relicta Britannia, duo monasteria in Scottia, unum Scottis; alterum Anglis, quos secum adduxerat, fecerit.

Interea Colmanus, qui de Scottia erat episcopus, relinquens Britanniam [DCLXVII], tulit secum omnes quos in Lindisfarnensium insula congregaverat Scottos: sed et de gente Anglorum viros circiter triginta, qui utrique monachicæ conversationis erant studiis imbuti. Et relictis in Ecclesia sua fratribus aliquot, primo venit ad insulam Hii, unde erat ad prædicandum verbum [Al., add. Dei] Anglorum genti destinatus. Deinde secessit ad insulam quandam parvam, quæ ad occidentalem plagam ab Hibernia procul secreta, sermone Scottico * *Inisboufinde*, id est, insula vitulæ albæ, nuncupatur. In hanc ergo perveniens, construxit monasterium, et monachos ibi, quos de utraque natione collectos adduxerat, collocavit. Qui cum invicem concordare non possent, eo quod Scotti tempore æstatis quo fruges erant colligendæ, relicto monasterio per nota sibi loca dispersi vagarentur; at vero hieme succedente redirent, et

* *Inisboufinde*. Ad hanc insulam, quæ adhuc suum nomen retinet, Colmanus recessit an. 667, sicut Usserius citat Ultonienses Annales, ad an. 667: « navigatio Columbani episcopi cum reliquiis sanctorum ad insulam Vaccæ Albæ, in qua fundavit ecclesiam. » Et ad an. 675: « Eiusdem Columbani episcopi insulæ Vaccæ Albæ pausa, sive vitæ terminus. Ubi Columbani domine, inquit Usserius, Colmanum Lindisfarnensem episcopum designari non est dubium, quem et domum abeuntem assumpsisse secum partem ossium reverentissimi Patris Aedani, Beda quoque commemorat. In hac insula S. Riochus, longe ante Colmani tempora, S. Patricii e Darer-

his quæ Angli præparaverant, communiter uti desiderarent [Al., desiderabant]: quæsit Colmanus huic dissensionem remedium, et circumiens omnia, prope vel longe, invenit locum in Hibernia insula, aptum monasterio construendo, qui lingua Scottorum Mageo nominatur; emitque partem ejus non grandem, ad construendum ibi monasterium, a comite ad cujus possessionem pertinebat: ea conditione addita, ut pro ipso etiam qui eis locum commodaret, consistentes ibi monachi Domino preces offerrent. Et constructo statim monasterio, juvante etiam comite ac vicinis omnibus, Anglos ibidem locavit [Al., collocavit], relictis in præfata insula Scottis. Quod videlicet monasterium usque hodie ab Anglis tenetur incolis. Ipsum namque est quod nunc grande de modico effectum, Muigeo [Al., Maigeo; al., Injugeo] consuevit vocatur, et conversis jamdudum ad meliora instituta omnibus, egregium examen continet monachorum, qui de provincia Anglorum ibidem collecti ad exemplum venerabilium Patrum sub regula et abbate canonico, in magna continentia et sinceritate proprio labore manuum vivunt [Al., vivunt].

CAPUT V.

De morte Osuii et Ecgberti regum; et de synodo facta ad locum Herutforda, cui præsidebat archiepiscopus Theodorus.

Anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo septuagesimo, qui est annus secundus, ex quo Britanniam venit Theodorus, Osuii rex Nordanhymbrorum, pressus est infirmitate, qua et mortuus est anno ætatis suæ quinquagesimo octavo, qui in tantum eo tempore tenebatur amore Romanæ et apostolicæ institutionis, ut si ab infirmitate salvaretur, etiam Romam venire, ibique ad loca sancta vitam finire diserneret, Uilfridumque episcopum ducem sibi itineris fieri, promissa non parva pecuniarum donatione, rogaret. Qui defunctus die decima quinta Kalendarum Martiarum, Ecgfridum filium regni heredem reliquit: cujus anno regni tertio Theodorus cogit [Al., coegit] concilium episcoporum, una cum eis qui canonica Patrum statuta et diligenter et nosset, ^c magistris Ecclesiæ pluribus. Quibus pariter congregatis, diligenter ea quæ unitati pacis ecclesiasticæ congruerent, eo quo pontificem decebat animo, cœpit observanda docere. Cujus synodicæ actionis hujusmodi textus est:

« In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, regnante in perpetuum, ac gubernante

cha sorore nepos, episcopalem sedem fixisse dicitur.

^b *Mageo, Muigeo*. Vulgo Maio. Sedes episcopalis in proximo ad Inisboufindem continente collocata, et Tuamensi archiepiscopatu hodie annexa, cum an. 1559 Eugenius Mac Brenean postremus Magonensis dictus fuerit episcopus. Quo in loco, uti Bedæ ætate grande Anglorum fuisse monasterium audivimus, ita etiam S. Cormaci et Adamnani tempore, *Centum Saxonorum sanctorum* fuisse habitaculum libri *Baltimorensis collector confirmat*. Usser. Pr. p. 499.

^c *Magistris*. Vide append. n. 17.

suam Ecclesiam eodem Domino nostro Jesu Christo, placuit convenire nos, juxta morem canonum venerabilium, tractaturos de necessariis Ecclesiae negotiis. Convenimus autem die vigesima quarta mensis Septembris, indictione ^a prima, in loco qui dicitur Herutford [Al., Herudford]. Ego quidem Theodorus, quamvis indignus, ab apostolica sede destinatus Dorvernensis Ecclesiae episcopus; et consacerdos ac frater noster reverentissimus Bisi Orientalium Anglorum episcopus: quibus etiam frater et consacerdos noster Uilfrid Nordanhymbrorum gentis episcopus per proprios legatarios adfuit. Adfuerunt et fratres ac consacerdotes nostri, Putta episcopus Castellii Cantuariorum quod dicitur Hrofescæstir, Leutherius episcopus Occidentalium Saxonum, Uynfrid episcopus provinciae Merciorum. Cumque in unum convenientes juxta ordinem quique suum resedissemus: Rogo, inquam, dilectissimi fratres, propter timorem et amorem Redemptoris nostri, ut in commune omnes pro nostra fide tractemus; ut quæque decreta ac definita sunt a sanctis et probabilibus Patribus, incorrupte ab omnibus nobis serventur. Hæc et alia quamplura quæ ad caritatem pertinebant, unitatemque Ecclesiae conservandam, prosecutus sum. Cumque explessem prælocutionem, interrogavi unumquemque eorum per ordinem, si consentirent, ea quæ a Patribus canonice sunt antiquitus decreta, custodire. Ad quod omnes consacerdotes nostri respondentes dixerunt: Optime omnibus placet, quæque definiunt sanctorum canones Patrum, nos quoque omnes alacri animo libentissime servare. Quibus statim protuli eundem ^b librum canonum, et ex eodem libro decem capitula quæ per loca notaveram, quia maxime nobis necessaria sciebam, illis coram ostendi, et ut hæc diligentius ab omnibus susciperentur, rogavi. »

Capitulum primum. Ut sanctam diem Paschæ in commune omnes servemus Dominica post quartam decimam lunam mensis primi.

Secundum. Ut nullus episcoporum parochiam alterius invadat, sed contentus sit gubernatione creditæ sibi plebis.

^a *Prima.* Colligit hinc Whartonius annum hujus synodi fuisse potius 672 quam 673. Sed hoc contra Bedæ ipsius calculum in Recapitulatione chronica, et seriem ipsam indictionum.

^b *Librum Canonum.* Non puto hunc fuisse librum aliquem peculiarem a Theodoro compositum, sed Collectionem canonum Ecclesiae in concilio Chalcedonensi approbatam, et a Dionysio Exiguo non diu antea in Latinum sermonem traductam, et in Ecclesiam Occidentalem receptam. Theodorus enim rogato fratrum consensu, non ad novellas aliquas constitutiones a se formatas, sed ad ea quæ a Patribus canonice sunt antiquitus decreta, protulit eundem librum canonum, nulla alterius mentione facta et ex eodem libro decem capitula, quæ per loca notaverat. Tantum abfuit a libro novo canonum componendo, ut antiquos e libro Canones vix exscripserit quidem.

^c *Ipsi.* Mira fuit hic Editorum, ignorantia dicam an oscitantia? qui legerunt episcopi, unde absurdissimam dederunt eruditissimam controversiam, ac si in hac etiam Ecclesia, sicut in Hiensi traditur, episcopi abbatibus obedientiam debeant.

Tertium. Ut quæque monasteria Deo consecrata sunt, nulli episcoporum liceat ea in aliquo inquietare, nec quicquam de eorum rebus violenter abstrahere.

Quartum. Ut ^e ipsi monachi [Al., episcopi] non migrent de loco ad locum, hoc est, de monasterio ad monasterium, nisi per demissionem [Al., permissionem] proprii abbatis; sed in ea permaneant obedientia quam [Al. add. rem] tempore suæ conversionis [Al., conversationis] promiserunt.

Quintum. Ut nullus clericorum relinquens proprium episcopum, passim quolibet discurrat, neque alicubi veniens absque commendatitiis litteris sui præsulis suscipiatur. Quod si semel susceptus [Al. add. est et] noluerit invitatus redire, et susceptor et is qui susceptus est excommunicationi subiacebit.

Sextum. Ut episcopi atque clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato; nullique eorum liceat ullum officium sacerdotale absque permissu episcopi in cujus parochia esse cognoscitur, agere.

Septimum. Ut bis in anno synodus congregetur; sed quia diversæ causæ impediunt, placuit omnibus in commune, ut Kalendis Augustis in loco qui appellatur ^d Clfeshoch; semel in anno congregemur [Al., congregetur].

Octavum. Ut nullus episcoporum se præferat alteri per ambitionem; sed omnes agnoscant tempus et ordinem congregationis suæ [Al., consecrationis].

Novum capitulum in commune tractatum est. Ut plures episcopi, crescente numero fidelium, augerentur; sed de hac re ad præsens siluimus.

Decimum capitulum [Al. om. capitulum] pro conjugiiis. Ut nulli liceat nisi legitimum habere connubium. Nullus incestum faciat, nullus conjugem propriam, nisi, ut sanctum Evangelium docet, fornicationis causa, relinquat. Quod si quisquam propriam expulerit conjugem legitimo sibi matrimonio conjunctam, si Christianus esse recte voluerit, nulli alteri copuletur; sed ita permaneat, aut propriæ reconcilietur conjugii.

^e His itaque capitulis in commune tractatis ac definitis, ut nullum deinceps ab aliquo nostrum oriatur

^d *Clfeshoch.* Vulgo *Cliff.*, juxta *Hrofes caestir*. Somnerus tamen in Dictionario suo Saxonico, ad vocem *Abbington*, aliam profert opinionem quæ observatu non indigna videatur. Notaverat Cambdenus illius loci nomen olim *Sheovesham* fuisse, et ibi sedem regiam positam, ibi cum de arduis regni tractaretur negotiis, concursum populi factum. Inde Somnero visum est vero non absimile, loci nomen mendose scriptum *Sheofesham* pro *Clefesham*, unumque et eundem fuisse utriusque nominis loci situm. Et situs quidem loci, plus quam sonus huic opinioni favere videatur, fuit enim non solum in ipso insulæ medietate, sed in ea provincia qua Aedilbaldus, qui concilio Clfeshoch princeps sedebat, et ad cujus regnum a Cantiano canones aptati sunt, imperium tenuit. Imo habita sunt concilia ejus loci quæ restant, eis temporibus quibus reges Merciorum superius provinciarum dominium exercebant, dum reges Cantiae in humillimum statum, licet a summa insolentia, redacti sunt. Sed in his nihil ultra conjecturam, et illam certe valde fluctuantem.

contentionis scandalum aut alia pro aliis divulgarentur, placuit ut quæque definita sunt unusquisque nostrum manus propriæ subscriptione confirmaret. Quam sententiam definitionis nostræ Titillo [Al., titulo] notario scribendam dictavi. Actum in mense et indictione supra scripta [Al., supra scriptis]. Quisquis igitur contra hanc sententiam, juxta decreta canonum, nostra etiam consensione, ac subscriptione manus nostræ confirmatam, quoquo modo venire eamque infringere tentaverit [Al., tentavit], noverit se ab omni officio sacerdotali et nostra societate separatum. Divina nos gratia in unitate sanctæ suæ Ecclesiæ viventes, custodiat incolumes. »

Facta est autem hæc synodus anno ab incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo tertio, quo anno rex Cantuariorum Ecgberet mense Julio obierat, succedente in regnum fratre Hlothere, quod ipse annos undecim et menses septem tenuit. ^a Bisi autem episcopus Orientalium Anglorum, qui in præfato synodo fuisse perhibetur, ipse erat successor Bonifacii, cujus supra meminimus, vir multæ sanctitatis et religionis. Nam Bonifacio post decem et septem episcopatus sui annos defuncto, episcopus ipse [Al. om., ipse] pro eo, Theodoro ordinante, factus est. Quo adhuc superstite, sed gravissima infirmitate ab administrando episcopatu prohibito, duo sunt pro illo, Aecci, et Baduvini, electi et consecrati episcopi: ex quo usque hodie provincia illa duos habere solet episcopos.

CAPUT VI.

Ut deposito Uynfrido, Saexuulf episcopatum [Al., episcopia] ejus acceperit; et ^b Earconuald Orientalibus Saxonibus sit episcopus datus.

Non multo post hæc elapso tempore [DCLXXIV],

^a Bisi. Hic successit Bonifacio an. 670, eique coadjutores dati Aecca ad Domnoc, Beaduini ad Helham, post concilii celebrationem, an. 673.

^b Earconuald deest Ed. C. I., male.

^c Cujusdam inobedientiæ. Quænam fuit illa Uinfridi inobedientia Beda non dicit. Verum si quis ejusce temporis res gestas ac consilia perpendat, non alia ratione factum inveniet quam quod sedem suam in plures dividendam non concederet. Licet enim Theodorus in concilio de augendo numero episcopatum ad præsens siluerit, fixum tamen id animo habuisse, tum capitulum nonum de eo propositum, tum Ecclesiæ necessitas satis demonstrant. A Uinfrido igitur refragante vix effugi potuit archiepiscopi censura quin eum sede turbaret, quam in commune detrimentum solus occupare voluit. Factum hoc secundum Florentium an. 675.

^d Constructor. Munificentia scilicet Peadæ, Uulpheri, et Aediltheredi fratrum regum Merciæ, et Kynenburgæ et Kynesuithæ sororum. Fuit autem Sexuulfus Merciorum episcopus ab an. 675 ad an. 691, cum antea abbas fuisset monasterii Medhamsted ab an. 664, quo, secundum Uulferi chartam, fundatum est.

^e Medeshamstedi. Nomen hoc vulgo desumptum a fonte voraginoso in medio Neui fluvii, qui hodie evanuit: sed revera a verdentibus pratis quibus fluvius ibi cingitur, et a quibus *Locus habitationis in pratis* dicitur. A monasterio S. Petro dicato, et privilegiis Vaticanis imbuto, burgus S. Petri appellatus est, et in eo sedes episcopalis saluberrimo concilio posita. Ecclesia episcopo digna, post Danorum incendia, et rebellium furorem restat adhuc insigne antiquitatis

A offensus a Uinfrido Merciorum episcopo per meritum ^e cujusdam inobedientiæ Theodorus archiepiscopus, deposuit eum de episcopatu post annos accepti episcopatus non multos; et in loco ejus ordinavit episcopum Sexuulfum, qui erat ^d constructor et abbas monasterii quod dicitur ^e Medeshamstedi, in regione Gyrviorum. Depositus vero Uinfrid rediit ad monasterium suum quod dicitur Ad Baruæ, ibique in optima vitam conversatione finivit.

Tunc etiam Orientalibus Saxonibus, quibus eo tempore præfuerunt Sebbi et Sigheri, quorum supra meminimus, Earconvaldum constituit episcopum in civitate Lundonia: cujus videlicet viri in episcopatu, et ante episcopatum vita et conversatio fertur fuisse sanctissima, sicut etiam nunc cælestium signa virtutum indicio sunt. Etenim usque hodie feretrum ejus caballarium, quo infirmus vehi solebat, servatum a discipulis ejus, multos febricitantes vel alio quolibet incommodo fessos sanare non desistit. Non solum autem subpositi eidem feretro vel adpositi curantur ægroti, sed et astulæ de illo abscissæ atque ad infirmos adlatæ, citam illis solent adferre medelam.

Hic sane priusquam episcopus factus esset, duo præclara monasteria, unum sibi, alterum sorori suæ Aedilbergæ construxerat, quod utrumque regularibus disciplinis optime instituerat. Sibi quidem in regione Sudergeona, juxta fluvium Tamensem, in loco qui vocatur ^f Cerotaesei, id est, Cæroti insula; sorori autem in orientali [Al., Orientalium] Saxonum provincia, in loco qui nuncupatur ^g In Berecingum, in quo ipsa Deo devotarum mater ac nutrix posset existere feminarum. Quæ suscepto monasterii regimine, condignam se in omnibus episcopo fratre, et

monumentum. In claustris monasterialis fenestris pingebatur legenda martyrii Uulphadi et Rufini filiorum R. Uulpheri a patre ipso occisorum, cujus sceleris pœnitentia excitatus monasterium condidit. Narrationem fuscæ Dugdalius posuit Mon. Angl. II, p. 119. Sed de hoc nihil in Beda.

^f Cerotaesei. Hodie Chertsey. Confluxu rivulorum in Thamesim situm habet insularem, sed insula non est. Hoc monasterium Earconualdus per adminiculum Frithuoldi, qui Uulpherio subregulus fuit, opulentia rerum et monachis implevit. Splenduit ibi religio usque ad Danos, qui, ut cætera, locum illum pessumdedere, ecclesia succensa, una cum monachis et abbate. At vero rex Eadgarus illud refecit, veteribus undique chartis conquisitis, quarum testimonio prædia revocaret ad locum, quæ quidam ex magnatibus seu vi, seu vetustatis auctoritate occuparant ad jus suum. W. Malm. Pont. II, p. 134.

^g In Berecingum. Hodie Berking. In latere Lundoniæ ad octo milliaria situm. Ibi Earconualdi soror Aedilberga habuit cohærentes sibi sanctitatis et potestatis socias Hildelidam proximo loco successorem, ad quam exstat emissus beatissimi Aldhelmi de Virginum Laude Codex, de qua vide infra capite 10. Uulfieldam quæ paucis annis Eadgari regis tempora prævenit. Quarum orationibus, locus ille nunquam omnino destructus, etiam tempore Normannorum, ut pleraque alia, numero sanctimonialium et ædium pulchritudine ad supremum eVectus. Idem W. Malm. ibidem. Aedilberga autem alia fuit Occ. Sax regina, Inæ uxor, quæ post Hildelitham monasterio Berecingensi præluit et sanctis adnumerata est.

ipsa recte vivendo et subjectis regulariter et pie consulendo præbuit; ut etiam cælestia indicio fuere miracula.

CAPUT VII.

Ut in monasterio Bericinensi, ubi corpora sanctimonialium feminarum poni deberent, cælesti sit luce monstratum.

[DCLXXVI] In hoc etenim monasterio plura virtutum sunt signa patrata, quæ et ad memoriam ædificationemque sequentium, ab his qui novere, descripta habentur a multis: e quibus et nos aliqua Historiæ nostræ ecclesiasticæ inserere curavimus. Cum tempestas sæpe dictæ cladis late cuncta depopulans, etiam partem monasterii hujus illam qua viri tenebantur, invasisset, et passim quotidie raperentur ad Dominum; sollicita mater congregationis, qua hora etiam eam monasterii partem, qua ancillarum Dei caterva a virorum erat secreta contubernio, eadem plaga tangeret, crebrius in conventu sororum perquirere cœpit quo loci [Al., loco] in monasterio corpora sua poni et cimiterium fieri vellent, cum eas eodem quo cæteros exterminio raptari e mundo contingeret. Cumque nihil certi responsi, tametsi sæpius inquirens, a sororibus accepisset, accepit ipsa cum omnibus certissimum supernæ provisionis [Al., promissionis] responsum. Cum enim nocte quadam expletis matutinæ laudis psalmodiis, egressæ de oratorio famulæ Christi, ad sepulcra fratrum, qui eas ex hac luce præcesserant, solitas Domino laudes decantarent, ecce subito lux emissa cælitus veluti linteum magnum venit super omnes, tantoque eas stupore perculit, ut etiam canticum quod canebant tremefactæ intermitterent. Ipse autem splendor emissæ lucis, in cujus comparatione sol meridianus videri posset obscurus, non multo post illo elevatus de loco, in meridianam monasterii partem, hoc est, ad occidentem oratorii secessit, ibique aliquandiu remoratus et ea loca operiens, sic videntibus cunctis ad cæli se alta subduxit; ut nulli esset dubium, quin ipsa lux quæ animas famularum Christi esset ductura vel susceptura in cælis, etiam corporibus earum locum in quo requietura, et diem resurrectionis essent expectatura, monstraret. Cujus radius lucis tantus exstitit [Al. erat], ut quidam de fratribus senior qui [Al. add. in] ipsa hora in oratorio eorum cum alio juniore positus fuerat, referret mane, quod [Al., quod mane] ingressi per rimas ostiorum vel fenestrarum radii lucis, omnem diurni luminis viderentur superare fulgorem.

CAPUT VIII.

Ut in eodem monasterio puerulus moriens, virginem quæ se erat secutura, clamaverit [Al., vocaverit]; utque alia de corpore egressura, jam particulam futuræ lucis aspexerit.

[DCLXXVI] Erat in eodem monasterio puer trium circiter, non amplius, annorum, Aesica nomine, qui propter infantilem adhuc ætatem in virginum Deo dedicatarum solebat cella nutriri, ibique medicari. Hic præfata pestilentia tactus, ubi ad extrema per-

venit, clamavit tertio [Al., ter] unam de consecratis Christo virginibus, proprio eam nomine quasi præsentem alloquens, Eadgyd, Eadgyd, Eadgyd; et sic terminans temporalem vitam, intravit æternam. At virgo illa quam moriens vocabat, mox in loco quo erat, eadem adtacta infirmitate, ipso quo vocata [Al., vocitata] est die de hac luce subtracta, et illum qui se vocavit ad regnum cæleste secuta est.

Item quædam ex eisdem ancillis Dei cum præfata tacta morbo, atque ad extrema esset perducta, cœpit subito circa mediam noctem clamare his quæ [Al., qui] sibi ministrabant, petens ut lucernam quæ inibi accensa erat, exstinguerent: quod cum frequenti [Al., sequenti] voce repeteret, nec tamen ei aliquis obtemperaret, ad extremum intulit: « Scio quod me hæc insana mente loqui arbitramini: sed jam nunc non ita esse cognoscite: nam vere dico vobis, quod domum hanc tanta luce impletam esse perspicio, ut vestra illa lucerna mihi omnimodis esse videatur obscura. » Et cum ne adhuc quidem talia loquenti quisquam responderet, vel adsensum præberet, iterum dixit: « Accendite ergo lucernam illam, quamdiu vultis; attamen scitote quia non est mea: nam mea lux [Al., mea lux: nam], incipiente aurora, mihi adventura est. » Cœpitque narrare quia apparuerit sibi quidam vir Dei [Al. om. Dei] qui eodem anno fuerat defunctus, dicens quod adveniente diluculo perennem esset exitura ad lucem. Cujus veritas visionis cita [Al., ita] circa exortum diei puellæ morte probata est.

CAPUT IX.

Quæ sint ostensa cælitus signa cum et ipsa mater congregationis illius e mundo transiret.

Cum autem et ipsa mater pia Deo devotæ congregationis Aedilburga esset rapienda de mundo, apparuit visio miranda cuidam de sororibus, cui nomen erat Torctgyd, quæ multis jam annis in eodem monasterio commorata, et ipsa semper in omni humilitate ac sinceritate Deo servire satagebat, et adjutrix disciplinæ regularis eidem matri existere, minores docendo vel castigando curabat. Cujus ut virtus juxta Apostolum in infirmitate perficeretur, tacta est repente gravissimo corporis morbo, et per annos novem pia Redemptoris nostri provisione multum fatigata: videlicet ut quicquid in ea vitii sordidantis inter virtutes per ignorantiam vel incuriam resedisset, totum hoc caminus diutinæ tribulationis excoqueret. Hæc ergo [Al., autem] quadam nocte incipiente crepusculo, egressa de cubiculo quo manebat, vidit manifeste quasi corpus hominis, quod esset sole clarius, sindone involutum in sublime ferri, elatum videlicet de domo in qua sorores pausare solebant. Cumque diligentius intueretur quo trahente levaretur sursum hæc quam contemplabatur species corporis gloriosi, vidit quod quasi funibus auro clarioribus in superna tolleretur, donec cælis patentibus introducta, amplius ab illa videri non potuit. Nec dubium remansit cogitanti de visione, quin aliquis de illa congregatione citius esset moriturus, cujus anima per bona quæ

fecisset opera, quasi per funes aureos levanda esset ad cælos : quod revera ita contigit. Nam non multis interpositis diebus, Deo dilecta mater congregationis ipsius, ergastulo carnis educta est ; cujus talem fuisse constat vitam, ut nemo qui eam noverit, dubitare debeat quin ei exeunti de hac vita cælestis patriæ patuerit ingressus.

In eodem quoque monasterio quædam erat femina sanctimonialis, et ad sæculi hujus dignitatem nobilis et in amore futuri sæculi nobilior : quæ ita multis jam annis omni corporis fuerat officio destituta, ut ne unum quidem movere ipsa membrum valeret. Hæc ubi corpus abbatissæ venerabilis in ecclesiam delatum, donec sepulturæ daretur, cognovit, postulavit se illo afferri, et in modum orantium ad illud adclinari. Quod dum fieret, quasi viventem adlocuta, rogavit, ut apud misericordiam pii conditoris impetraret se a tantis tamque diutinis cruciatibus absolvi. Nec multo tardius exaudita est : nam post dies duodecim, et ipsa educta ex carne, temporales afflictiones [Al., temporalem afflictionem] æterna mercede mutavit.

Cum vero præfata Christi famula Toretygd tres adhuc annos post obitum dominæ in hac vita teneretur, in tantum ea quam prædiximus infirmitate decocta est, ut vix ossibus hæreret, et ad ultimum, cum tempus jam resolutionis ejus instaret, non solum membrorum cæterorum, sed et linguæ motu caruit. Quod dum tribus diebus et totidem noctibus ageretur, subito visione spiritali recreata, os et oculos aperuit ; aspectansque [Al., aspiciensque] in cælum, sic ad eam quam intuebatur visionem, cœpit loqui : « Gratus mihi est multum adventus tuus, et bene venisti. » Et hoc dicto, parumper reticuit, quasi responsum ejus quem videbat, et cui loquebatur, exspectans. Rursumque quasi leviter indignata subjunxit : « Nequaquam hoc læta ferre queo. » Rursumque modicum silens, tertio dixit : « Si nullatenus hodie fieri potest, obsecro ne sit longum spatium in medio [Al. medio et]. » Dixit ; et sicut antea, parum silens, ita sermonem conclusit : « Si omnimodis ita definitum est, neque hanc sententiam licet immutari, obsecro ne amplius quam hæc solummodo proxima nox intersit. » Quibus dictis, interrogata a circumsedentibus, cum quo loqueretur : « Cum carissima, inquit, mea matre Aedilberge. » Ex quo intellexere quod ipsa ei tempus suæ transmigrationis in proximum nunciare venisset. Nam et ita ut rogabat, transacta una die ac nocte, soluta carnis simul et infirmitatis vinculis, ad æternæ gaudia salutis intravit.

CAPUT X.

Ut ad cymiterium ejusdem monasterii orans cæca lumen [Al., lucem] receperit.

Successit autem Aedilburgi in officio abbatissæ devota Deo famula, nomine Hildilid, multisque annis, id est, usque ad ultimam senectutem eidem

monasterio strenuissime, in observantia disciplinæ regularis, et in earum quæ ad communes usus pertinent rerum providentia præfuit. Cui cum propter angustiam loci in quo monasterium constructum est, placuisset ut ossa famulorum famularumque Christi quæ ibidem fuerant tumulata, tollerentur, et transferrentur omnia in ecclesiam beatæ Dei Genitricis, unoque conderentur in loco : quoties ibi claritas luminis cælestis, quanta sæpe fragrantia mirandi apparuerit odoris, quæ alia sint signa ostensa, in ipso libro de quo hæc excerpimus, quisque legerit, inveniet.

Sane nullatenus prætereundum arbitror miraculum sanitatis, quod ad ipsum cymiterium Deo dicatæ congregationis factum idem libellus refert. Erat quippe in proximo comes quidam, cujus uxor ingruente oculis caligine subita, tantum per dies eadem molestia crebrescente gravata est, ut ne minimam quidem lucis alienjus posset particulam videre. Cui dum aliquandiu cæcitatibus hujus nocte clausa maneret, repente venit in mentem, quia si ad monasterium [Al. add. esset] delata virginum sanctimonialium, ad reliquias sanctorum peteret, perditam posset recipere [Al., accipere] lucem. Nec distulit quin continuo, quod mente conceperat, expleret. Perducta namque a puellis suis ad [Al., in] monasterium, quia in proximo erat, ubi fidem suæ sanationis integram se habere professa est, introducta est ad [Al., in] cymiterium : et cum ibidem diutius flexis genibus oraret, nihilo tardius meruit exaudiri. Nam exurgens ab oratione, priusquam exiret de loco, petite lucis gratiam recepit : et quæ famularum manibus adducta fuerat, ipsa libero pedum incessu domum læta reversa est ; quasi ad hoc solummodo lucem amitteret temporalem, ut quanta sanctos Christi lux in cælis, quæ gratia virtutis possideret, sua sanatione demonstraret.

CAPUT XI.

Ut rex ejusdem provinciæ Sebbi, in monachica vitam conversatione finierit.

Eo tempore [dcxciv] præerat regno Orientalium Saxonum, ut idem etiam libellus docet, vir multum Deo devotus, nomine Sebbi, cujus ^a supra meminimus. Erat enim religiosus actibus, crebris precibus, piis eleemosynarum fructibus plurimum intentus ; vitam privatam et monachicam cunctis regni divitiis et honoribus præferens, quam et olim jam, si non obstinatus conjugis animus divortium negaret, relicto regno subiisset. Unde [Al. add. et] multis visum et [Al., ut] sæpe dictum est, quia talis animi virum, episcopum magis quam regem ordinari deceret. Cumque annos triginta in regno miles regni [Al. om. regni] cælestis exegisset, correptus est corporis infirmitate permaxima, qua et mortuus est : ammonuitque conjugem, ut vel tunc divino se servitio pariter manciparent, cum amplius pariter mundum amplecti, vel potius mundo servire non possent. Quod dum ægre impetraret ab ea, venit ad antistitem Lundoniæ

^a *Supra.* Vide III, 30.

evitatis, vocabulo * Ualdheri, qui Ercoualdo successerat; et per ejus benedictionem, habitum religionis quem diu desiderabat [Al., desiderarat], accepit. Attulit autem eidem et summam pecuniæ non parvam, pauperibus erogandam, nil [Al., nihil] omnimodis sibi reservans; sed pauper spiritu magis propter regnum cælorum manere desiderans.

Qui cum ingravescente præfata ægritudine, diem sibi mortis imminere sensisset, timere cœpit homo animi regalis, ne ad mortem veniens tanto adfectus dolore, aliquid indignum suæ personæ, vel ore proferret vel aliorum motu gereret membrorum. Unde accito ad se præfata urbis Londoniæ in qua tunc ipse manebat, episcopo, rogavit ne plures eo moriente quam ipse episcopus et duo sui ministri adessent. Quod dum [Al., cum] episcopus libentissime se facturum promitteret, non multo post idem vir Dei, dum membra sopori dedisset, vidit visionem consolatoriam, quæ omnem ei anxietatem memoratæ solitudinis auferret, insuper et qua die esset hanc vitam terminaturus, ostenderet. Vidit enim, ut post ipse referebat, tres ad se venisse viros claro indutos habitu; quorum unus residens ante lectulum ejus, stantibus his qui secum advenerant [Al., advenerunt] comitibus, et interrogantibus de statu ejus quem languentem visitare venerant [Al., venerunt], dixit quod anima ejus, et sine ullo dolore, et cum magno lucis splendore esset egressura de corpore: sed et tertium exinde diem quo esset moriturus insinuavit. Quod ita utrumque ut ex visione didicit completum est. Nam die dehinc tertio completa hora nona, subito quasi leviter obdormiens, sine ullo sensu doloris emisit spiritum.

Cujus corpori tumulando præparaverant sarcophagum lapideum: sed cum huic corpus imponere cœpissent, invenerunt hoc mensura palmi longius esse sarcophago. Dolantes ergo lapidem in quantum valebant, addiderunt longitudini sarcophagi quasi duorum mensuram digitorum. Sed nec sic quidem corpus capiebat. Unde facta difficultate tumulandi, cogitabant aut aliud [Al., alium] quærere loculum, aut ipsum corpus, si possent, in genibus inflectendo breviare, donec ipso loculo caperetur. Sed mira res, et non nisi cælitus facta, ne aliquid horum fieri deberet, prohibuit. Nam subito adstante episcopo, et filio regis

* Ualdheri. Annus obitus Earconualdi incertus, clarum tamen est fuisse ante regem Saebbae Recessum, tempore scilicet Ualdheri, qui successisse videtur an. 694, licet Savilius in Fastis ponat an. 697, etiam postquam fixisset Recessum Saebbae an. 694, quod impossibile est. Earconualdi corpus frustra renitentibus Berecingo et Cherteseia, in ecclesia sua S. Pauli sepultum, reliquiæ ejus in scriptorium elevatæ, et cultui solemniter positæ an. 1148, M. West. Earconualdi dies obitus in Martyrologio consignatur ad 30 Aprilis, translationis ad 14 Novembris.

^b Doctoris gentium. Sepulcrum regis Sebbæ ibi visum fuisse traditur usque ad magnam ecclesiæ conflagrationem an. 1666.

^c Quartus. Tempora epp. Occ. Sax. usque ad Leutherium an. 670, vide III, 7. Illi successit hic Haeddi an. 676.

^d Subreguli. Coinvalch sine prole extincto circa

A ejusdem ac monachi [Al., monacho] Sighardo, qui post illum cum fratre Sæfredo regnavit, et turba hominum non modica, inventum est sarcophagum illud congruæ longitudinis ad mensuram corporis, adeo ut a parte capitis etiam cervical posset interponi; a parte vero pedum, mensura quatuor digitorum in sarcophago corpus excederet. Conditus est autem in ecclesia beati ^b doctoris gentium, cujus edoctus monitis cælestia sperare didicerat.

CAPUT XII.

Ut episcopatum Occidentalium Saxonum pro Leutherio Haeddi, episcopatum Hrofensis Ecclesiæ pro Putta Cuichelm, et pro ipso Gæsmund accepit: et qui tunc Nordanhymbrorum fuerint episcopi.

^c Quartus Occidentalium Saxonum antistes Leutherius fuit. Siquidem primus Birinus, secundus Agilberctus, tertius exstitit Uini. Cumque mortuus esset Coinvalch, quo regnante idem Leutherius episcopus factus est, acceperunt ^d subreguli regnum gentis, et divisum inter se tenuerunt annis circiter decem: ipsisque regnantibus defunctus est ille, et episcopatu functus est Haeddi pro eo: consecratus [Al. add. est] a Theodoro in civitate Londonia. Cujus episcopatus tempore devictis atque amotis subregulis, Caedualla suscepit imperium: et cum duobus annis hoc tenuisset, tandem superni regni amore compunctus reliquit, eodem adhuc præsule Ecclesiam gubernante; ac Romam abiens, ibi vitam finivit, ut in sequentibus latius dicendum est.

^c Anno autem Dominicæ incarnationis sexcentesimo septuagesimo ^e sexto, cum Aedilred rex Merciorum, adducto maligno exercitu, Cantiam vastaret, et ecclesias ac monasteria sine respectu pietatis [Al., amoris] vel divini timoris scædaret, civitatem quoque Hrosi, in qua erat Putta episcopus, quamvis eo tempore absens, communi clade absumpsit. Quod ille ubi comperit, ecclesiam videlicet suam rebus ablatis omnibus depopulatam, divertit ad Sexuulfum Merciorum antistitem, et accepta ab eo possessione ecclesiæ cujusdam et agelli non grandis, ibidem in pace vitam finivit, nil omnino de restaurando episcopatu suo agens: quia sicut supra diximus, magis in ecclesiasticis quam in mundanis rebus erat industrius; sed in illa solum ecclesia Deo serviens, ubicumque rogabatur, ad docenda Ecclesiæ [Al., ecclesiastica]

^d an. 674, successit in provinciæ administratione uxor Sexburga per unum annum, nec cessit imperio, ut W. Malm. ait, nisi vita destitueret; M. Westm. vero scribit, Indignantibus regni magnatibus et nolentibus sub sexu femineo militare, a regno expulsam. Atque huic quidem notioni favet regni in subregulos distributio. Notandum tamen quod eodem tempore quo illi regnasse perhibentur, regum nomina Aescuini et Kentuini annales ad Caeduallam implent, dum nullius e subregulis mentio facta est. Alia autem Occ. Sax. regina fuit regis Earconbercti uxor III, 8 IV, 19.

^e Sexto. Fefellit hic Baronium Editio Opp. Bedæ Coloniensis, qui loco Sexti Septimum legit, contra, mss. et Editiones meliores. Causam invasionis reddunt scriptores insolentem quandam Hlotarii regis Cantix responsionem; qua autem de re fuerit non traditur.

carmina divertens. Pro quo Theodorus in civitate Hrofi Cuichelmum consecravit episcopum. Sed illo post non multum temporis, præ inopia rerum, ab episcopatu decedente, atque ad alia loca secedente, Gebmundum pro eo substituit antistitem.

Anno dominicæ incarnationis sexcentesimo septuagesimo^a octavo, qui est annus imperii regis Ecgfridi octavus, apparuit mense Augusto stella quæ dicitur cometa; et tribus mensibus permanens, matutinis horis oriebatur, excelsam radiantis flammæ quasi columnam præferens. Quo etiam anno orta inter ipsum regem Ecgfridum, et reverentissimum antistitem Uilfridum dissensione, pulsus est idem antistes a sede sui episcopatus, et duo in locum ejus substituti episcopi, qui Nordanhymbrorum genti præessent: Bosa videlicet, qui Deirorum, et Eata, qui Berniciorum provinciam gubernaret: hic in civitate Eburaci, ille in Hagustaldensi, sive in Lindisfarnensi Ecclesia cathedram habens episcopalem, ambo de monachorum collegio in episcopatus gradum adsciti. Cum quibus et Eadhaed in provincia Lindisfarorum, quam nuperrime rex Ecgfrid, superato in bello et fugato Uulfhere, obtinuerat, ordinatur episcopus. Et hunc primum eadem provincia proprium accepit præsullem, secundum Aedilvini, tertium Eadgarum, quartum Cyniberctum, quem in præsentem habet. Habebat enim ante Eadhaedum, antistitem Sexuulfum, qui etiam Merciorum et Mediterraneorum Anglorum simul episcopus fuit: unde et expulsus de Lindissi, in illarum provinciarum regimine permansit. Ordinati sunt autem^b Eadhaed, Bosa, et Eata Eboraci ab archiepiscopo Theodoro: qui etiam post tres abscissionis Uilfridi annos, horum numero duos addidit antistites [DCLXXXI], Tunberctum ad Ecclesiam Hagustaldensem, remanente Eata ad Lindisfarnensem, et Trumvini ad provinciam Pictorum, quæ tunc temporis Anglorum erat imperio subjecta. Eadhaedum de Lindissi reversum, eo quod Aedilred provinciam recepisset, Hrypensi Ecclesiæ præfecit.

CAPUT XIII.

Ut Uilfrid episcopus provinciam Australium Saxonum ad Christum converterit.

Pulsus est autem ab episcopatu suo Uilfrid, et multa diu loca pervagatus, Romam adiit, Britanniam rediit;

^a Octavo. Antiquus scribendi modus lectores minus exercitatos in errorem induxit, ut septimum nonumque pro octavo legerint.

^b Eadhaed. Hic cum reliquis episcopis Lindisfarorum proprie dictis, sedem habuit in Sidnacestria prope Gainsbrough, per novem successiones usque ad Brihtredum. De Eadhaedo vide supra III, 28.

^c Et si propter, etc. In Ed.: Quæ tamen illo abeunte propter acerbam hostium oppressionem proprium episcopum habere nequiverit.

^d Inimicitias. Harum causa assignatur præjudiciis ab Ermenburga contra Uilfridum conceptis. Aedilthyde prima Ecgfridi regis uxore quæ Uilfrido patrocinium præbuit in monasterium secedente, Ermenburga quæ in thoro regis successit summum hunc illi favorem in odium et invidiam vertit. Hoc certe volunt ejus historiæ scriptores an recte vide append. n. 18.

^e et si propter^d inimicitias memorati regis in patria [Al., patriam] sive parochia sua recipi non potuit, non tamen ab evangelizandi potuit ministerio cohiberi: siquidem, divertens ad provinciam Australium Saxonum, quæ post Cantuarios ad austrum et ad occidentem usque ad Occidentales Saxones pertingit, habens terram familiarum septem millium, et eo adhuc tempore paganis cultibus serviebat; huic verbum fidei et lavacrum salutis ministrabat [DCLXXVII]. Erat autem rex gentis ipsius [Al., illius] Aedilualch, non multo ante baptizatus in provincia Merciorum, præsentem ac suggerente rege Uulfhere, a quo etiam egressus de fonte, loco filii susceptus est: in cujus signum adoptionis, duas illi provincias donavit, Vectam videlicet insulam, et^e Meanvarorum provinciam in gente Occidentalium Saxonum. Itaque episcopus, concedente, imo multum gaudente rege, primos provinciæ duces ac milites sacrosancto fonte abluebat, verum presbyteri Eappa, et Padda, et Burghelm, et Oiddi [Al., Burghelin, Oiddia], cæteram plebem, vel tunc, vel tempore sequente baptizabant. Porro regina nomine Eabae [Al., Eabae] in sua, id est, Huicciorum provincia, fuerat baptizata. Erat autem filia Eanfridi, fratris Eanheri, qui ambo cum suo populo Christiani fuere. Cæterum tota provincia Australium Saxonum divini nominis et fidei erat ignara.

Erat autem ibi monachus quidam de natione Scottorum, vocabulo Dicul, habens monasteriolum [Al., monasterium] permodicum in loco qui vocatur^f Bosanham, silvis et mari circumdatum, et in eo fratres quinque sive sex, in humili et paupere vita Domino famulantes. Sed provincialium nullus eorum vel vitam æmulari, vel prædicationem curabat audire.

Evangelizans autem genti episcopus Uilfrid, non solum eam ab ærumna perpetuæ damnationis, verum et a clade infanda [Al., nefanda] temporalis interitus eripuit. Siquidem tribus annis ante adventum ejus in provinciam, nulla illis in locis pluvia ceciderat, unde et fames acerbissima plebem] invadens impia nece prostravit. Denique ferunt [Al., fertur] quia sæpe quadraginta simul aut quinquaginta homines inedia macerati procederent ad præcipitium ali-

^e Meanvarorum. Permanet adhuc hujus provinciæ memoria in comitatu Hantensi, centuriis *Meansbrough, Eastmean, Westmean, et Mansbridge*.

^f Bosenham et Selaeseu. Ex his monasteriis quæ adhuc situm suum et nomen retinent, surrexit Cissancaestir, hodie *Chichester*, cum sedes episcopales ab ignobilibus et incommodioribus locis ad urbes transferrentur. Ecclesia paulo post condita a Radulpho episcopo, et post subitam conflagrationem ab eodem recondita cum auxilio et munificentia Henrici primi regis, pulchram spectantibus faciem exhibet. Nomen loci a Cissa Aellae filio qui primus ibi Saxonum regnum fundavit, regulis etymologicis non male convenit, sed si verum est quod antiquarii volunt, Brittones ibi positam habuisse suam Caerse, actum erit de Cissa, altiorque apparebit Ciestriæ origo.

quod sive ripam maris, et junctis misere manibus, A pariter omnes aut ruina perituri, aut fluctibus absorbendi deciderent. Verum ipso die, quo baptisma fidei gens suscepit illa [Al. add. illo], descendit pluvia serena sed [Al., et] cœpiosa, reffloruit terra, rediit [Al., rediitque] viridantibus arvis annus lætus et frugifer. Sicque abjecta prisca superstitione, exsufflata idolatria, cor omnium et caro omnium exultaverunt in Deum vivum : intelligentes, eum qui verus est Deus, et interioribus se bonis, et exterioribus cœlesti gratia ditasse. Nam et antistes cum venisset in provinciam, tantamque ibi famis pœnam videret, docuit eos piscando victum quærere. Namque mare et flumina eorum piscibus abundabant ; sed piscandi peritia genti nulla nisi ad anguillas tantum inerat. Collectis ergo undecumque retibus anguillaribus, B homines antistitis miserunt in mare, et divina se juvante gratia mox cepere pisces diversi generis trecentos : quibus trifariam divisis, centum pauperibus dederunt, centum his a quibus retia acceperant, centum in suos usus habebant. Quo beneficio multum antistes cor omnium in suum convertit amorem, et libentius eo prædicante cœlestia sperare cœperunt, cujus ministerio temporalia bona sumpserunt.

Quo tempore rex Aedilualch donavit reverentissimo antistiti Uilfrido terram octoginta septem familiarum, ubi suos homines qui exules vagabantur, recipere posset, vocabulo Selaeseu [Al., Helæseu], quod dicitur Latine *Insula vituli marini*. Est enim locus ille undique mari circumdatus præter ab occidente, unde habet ingressum amplitudinis quasi jactus fundæ : qualis locus a Latinis peninsula, a Græcis solet chersonesos vocari. Hunc ergo locum cum accepisset episcopus Uilfrid, fundavit ibi monasterium, ac regulari vita instituit, maxime ex his quos secum adduxerat fratribus : quod usque hodie successores ejus tenere noscuntur. Nam ipse illis in partibus annos quinque, id est, usque ad mortem Ecgfridi régis, merito omnibus honorabilis, officium episcopatus et verbo exercebat et opere. Et quoniam illi rex cum præfata [Al., præfati] loci possessione, omnes qui [Al. quæ] ibidem erant, facultates cum agris et hominibus donavit, omnes fide Christi institutos, unda baptismatis abluit ; inter quos, servos et ancillas ducentos quinquaginta : quos omnes ut [Al., non solum] baptizando a servitute dæmonica salvavit, [Al. add. sed] etiam libertate donando humanæ jugo servitutis absolvit.

^a CAPUT XIV.

Ut intercessione Osualdi regis, pestifera mortalitas sit sublata.

In quo tunc monasterio nonnulla cœlestis gratiæ

^a CAPUT XIV. Magna hic est differentia mss. in numerandis capitulis. Nec hic titulus nec proxime sequens est in indice capitulorum Codicis Mori, etiamsi caput 14 sit in ipso Codice, quod et de Codice Cottoniano II notandum est, sed in Codice Cottoniano I deest hoc caput 14 de Osualdo, et notatur in margine manu valde antiqua : *Hic deest folium*. Exinde etiam sequiores mss. vel argumenta capitulum 14 et 15, vel

dona specialiter [Al., spiritualiter] ostensa fuisse perhibentur [Al., perhibent] ; utpote ubi nuper expulsa diaboli tyrannide Christus jam regnare cœperat : e quibus unum quod mihi reverentissimus [Al., reverendissimus ac religiosissimus] antistes Acca sæpius referre, et a fidelissimis ejusdem monasterii fratribus sibi relatum assèrere solebat, memoriæ mandare commodum duximus. Eodem ferme tempore quo ipsa provincia nomen Christi susceperat, multas Britanniæ provincias mortalitas sæva corripiebat, quæ cum præfatum quoque monasterium, cui tunc regendo religiosissimus Christi sacerdos, vocabulo Eappa, præfuit, nutu divinæ dispensationis attingeret ; multique sive de his qui cum antistite illo venerant, sive de illis qui de eadem provincia Saxonum nuper ad fidem fuerant vocati, passim de hac vita raperentur ; visum est fratribus triduanum jejunium agere, et divinam suppliciter [Al., jugiter] obsecrare clementiam, ut misericordiam sibi dignaretur impendere, et [Al. om. et] sive periclitantes hoc morbo a præsentis morte liberaret, seu raptos e mundo a perpetua animæ damnatione servaret.

Erat tunc temporis in eodem monasterio puerulus [Al., parvulus] quidam de natione Saxonum, nuper vocatus ad fidem, qui eadem tactus infirmitate, non pauco tempore recubans in lectulo jacebat. Cum ergo secunda memorati jejunii ac supplicationum dies ageretur, contigit forte ipsum puerum, hora ferme secunda diei, in loco in quo æger jacebat, solum inveniri : cui divina dispositione [Al., dispensatione] subito beatissimi apostolorum principes dignati sunt apparere. Erat enim puer multum simplicis ac mansueti animi, sinceraque devotione sacramenta fidei quæ susceperat servans. Salutantes ergo illum verbis piissimis apostoli dicebant : « Noli timere, fili, mortem pro qua sollicitus es : nos enim te hodierna die ad cœlestia sumus regna perducturi. Sed primum expectare habes donec missæ celebrentur, ac viatico dominici corporis ac sanguinis accepto, sic infirmitate simul et morte absolutus ad æterna in cælis gaudia subleveris. Clama ergo ad te presbyterum Eappan, et dicito illi quia Dominus exaudivit preces vestras, et devotionem ac jejunia propitius aspexit : neque aliquis de hoc monasterio, sive [Al. add. de] adjacentibus ei possessiunculis hac clade ultra moriturus est ; sed omnes qui alicubi de vestris hac ægritudine laborant, resurrecturi a languore, pristina sunt sospitate [Al., pristinæ sospitati] recuperandi, præter te solum qui hodierna es die liberandus a morte, et ad visionem Domini Christi cui fideliter servisti, perducendus in cælum : quod divina vobis misericordia per intercessionem religiosi ac Deo

caput ipsum 14 omittunt, prout ab hoc vel illo veteri Codice transcripti fuerint. Sed cum argumenta et dispositio capitulum bene convenient subjecto in vulgaribus mss., unusque e veteribus mss. folium deesse fateatur, et recepti ordinis mutatio confusionem aliquam lectoribus pariat, ego in antiquorum Codicum dissonantia vulgarem dispositionem secutus sum,

dilecti regis Osualdi, qui quondam genti Nordanhymbrorum et regni temporalis auctoritate et Christianæ pietatis quæ ad regnum perenne ducit devotione sublimiter præfuit, conferre dignata est. Hac etenim die idem rex ab infidelibus in bello corporaliter extinctus, mox ad sempiterna animarum gaudia adsumptus in cælum et electorum est sociatus agminibus. Quærant in suis codicibus in quibus defunctorum est adnotata depositio, et invenient illum hac, ut diximus, die raptum esse de sæculo. Celebrent ergo missas per cuncta monasterii oratoria hujus, sive pro [Al., per] gratiarum actione [Al., actionem] exauditiæ suæ deprecationis, sive etiam in memoriam præfati regis Osualdi, qui quondam ipsorum genti præerat. Ideoque pro eis quasi pro suæ gentis advenis supplex orabat ad Dominum: et cunctis convenientibus ad ecclesiam fratribus communicent omnes sacrificiis cælestibus, et ita soluto jejunio corpus quoque suis reficiant alimentis. »

Quæ cum omnia vocato ad se presbytero puer verba narrasset, interrogavit eum sollicitus quales essent habitu vel specie viri qui sibi apparuissent. Respondit: « Præclari omnino habitus et vultus erant, lætissimi ac pulcherrimi, quales nunquam ante videram, neque aliquos hominum tanti decoris ac venustatis esse posse credebam. Unus quidem attonsus erat ut clericus, alius barbam habebat prolixam: dicebantque quod unus eorum Petrus, alius vocaretur Paulus: et ipsi essent ministri Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad tuitionem nostri monasterii missi ab ipso de cælis. » Credit ergo verbis pueri presbyter, ac statim egressus requisivit [Al., quæsit] in annali suo, et invenit eadem ipsa die Osualdum regem fuisse peremptum: vocatisque fratribus, parari prandium, missas fieri, atque omnes communicare more solito præcepit: simul et infirmanti puero, de eodem sacrificio dominicæ oblationis particulam deferri mandavit.

Quibus ita gestis, non multo post, eadem ipsa die puer defunctus est, suaque morte probavit vera fuisse verba quæ ab apostolis Christi audierat. Sed et hoc ejus verbis testimonium perhibuit, quod nemo præter

^a *Ex eo tempore.* Non prorsus immerito docti viri observantes hoc caput deesse in multis etiam veteribus mss., ejusque scopum in sancti Osualdi cultum adeo prone collimare, adsutum igitur Bedæ judicaverunt. Sed cum caput ipsum sit in Codicibus Mori et Cotton. II, et Cottonianus alter folium sibi deesse prædicet, addito quod hujus generis narrationes Bedæ non sint absimiles, non operæ pretium duxi severam nimis hic exercere censuram. Certum est multam populi devotionem ad S. Osualdum directam, sicut hymni solemnes in ejus festa compositi adhuc testantur. Vide append. n. 49.

^b *CAPUT XV.* De positione hujus capituli in antiquis mss. vide notam ad caput superius.

^c *De Regio genere.* Fuit hic Caedualla Cynbercti filius, Ceaddæ nepos, Cuthæ sive Cuthuini pronepos, Ceaulini magni abnepos. Tres enim filios habuit Cuthuinus, Ceaddam Caeduallæ avum, Cutham Inæ proavum, et Cynibaldum Osualdi Clitonis avum.

^d *Ducibus.* Cantio cum veterano exercitu redeuntibus.

^e *Andhuno.* Florentius *Aedilhunum* vocat.

ipsum tempore illo ex eodem est monasterio raptus de mundo; ex qua nimirum visione multi qui hæc audire potuerunt, ad exorandam in adversis divinam clementiam, et ad salutaria jejuniorum remedia subeunda sunt mirabiliter accensi: et ^a ex eo tempore non solum in eodem monasterio, sed et in plerisque locis aliis, coepit annuatim ejusdem regis ac militis Christi natalitius dies missarum celebratione venerari.

^b CAPUT XV.

Ut Caedualla rex, interfecto rege Geuissortum Aedilualch, provinciam illam sæva cæde ac depopulatione attriverit.

Interea superveniens cum exercitu Caedualla, juvenis strenuissimus ^c de regio genere Geuissorum, cum exularet a patria sua, interfecit regem Aedilualch, ac provinciam illam sæva cæde ac depopulatione attrivit [DCLXXXV]; sed mox expulsus est a ^d ducibus regis, Berethuno et ^e Andhuno, qui deinceps regnum provincie tenuerunt: quorum prior, postea ab eodem Caedualla, cum esset rex Geuissorum, occisus est, et provincia graviore [Al. add. est] servitio subacta [DCLXXXVI]. Sed et Ini qui [Al., is qui] post Caeduallam regnavit, simili provinciam illam afflictione plurimo annorum tempore mancipavit. Quare factum est ut toto illo tempore episcopum proprium habere nequiret [Al., nequiverit]; sed revocato domum Uilfrido primo suo antistite, ipsi episcopo Geuissorum, id est, Occidentalium Saxonum qui essent ^f in Venta civitate, subjacerent.

^g CAPUT XVI.

Ut Vecta insula Christianos incolas susceperit, cujus regii duo pueri statim post acceptum baptismam sint interempti.

Postquam ergo Caedualla regno potitus est Geuissorum [DCLXXXVI], cepit et insulam Veetam, quæ eatenus [Al., hactenus] erat tota idolatriæ dedita; tragica [Al., stragica] cæde omnes indigenas exterminare, ac suæ provincie homines pro his substituere contendit, voto se obligans, quamvis needum [Al., nondum] regeneratus, ut ferunt [Al., ut fertur], in Christo, quia si cepisset insulam, quartam partem ejus,

^f *In Venta.* Ibi tunc temporis fuit Haedda episcopus. De quo Theodorus in suis Decretis: « Nolumus, imo nobis non convenit, ipso fratre nostro sanctissimo Haedda superstite, qui Ecclesiam Uentanam tam insigniter nobilitavit, auctoritate summi pontificis Agathonis transferendo corpus beatissimi Birini Occidentalium Saxonum apostoli a Villa Doreacaestrensi ubi reconditum erat, una cum sede in Uentanam civitatem, cujus etiam labore ac studio, apostolicoque mandato, ex tunc primo confirmata est in ipsa civitate sedes episcopalis dignitatis, Parochiam suam in aliquo lædere diminuendo. » De Caedualla vide plura IV, 42, et V, 7. SMITH. *In Venta.* Sic Trev. Cod. cum edit. Anglosaxonica, pro eo quod habent cæteri vulgati omnes, *inventa in civitate.* CHIFFL.

^g *CAPUT XVI.* In indice capitulum Codicis Mori hic est titulus capituli 14, licet in ipso Codice præponantur duo superiora capita sub numero 14, et hoc caput de Vecta sit tantum continuatio numeri 14. Quod et de Codice itidem Cottoniano H notandum est. Vide supra ad caput 14.

simul et prædæ, Domino daret. Quod ita solvit, ut hanc Uilfrido episcopo, qui tunc forte de gente sua superveniens aderat, utendam pro Domino offerret. Est autem mensura ejusdem insulæ, juxta æstimationem Anglorum, mille ducentarum familiarum. Unde data est episcopo possessio terræ trecentarum familiarum. At ipse partem quam accepit, commendavit cuidam de clericis suis, cui nomen Bernuini, et erat filius sororis ejus, dans illi presbyterum nomine Hid-dila, qui omnibus qui salvari vellent, verbum ac lavacrum vitæ ministraret.

Ubi silentio prætereundum non esse reor, quod in primitias [Al., primitia] eorum qui de eadem insula credendo salvati sunt, duo regii pueri, fratres videlicet Arualdi regis insulæ, speciali sunt Dei gratia coronati: siquidem imminentibus insulæ hostibus, fuga lapsi sunt de insula, et in proximam Jutorum [Al., Vitorum] provinciam translati: ubi cum delati essent in locum qui vocatur ^a *Ad lapidem*, occulendos se a facie regis victoris credidissent, proditi sunt, atque occidi jussi. Quod cum audisset abbas quidam et presbyter, vocabulo Cyniberet, habens non longe ab inde monasterium in loco qui vocatur ^b *Hreutford*, id est, *Vadum harundinis*, venit ad regem, qui tunc eisdem [Al. iisdem] in partibus occultus curabatur a vulneribus quæ ei inflictæ fuerant prælianti in insula Vecta: postulavitque ab eo, ut si necesse esset pueros interfici, prius eos liceret fidei Christianæ sacramentis imbui. Concessit rex, et ipse instructos verbo veritatis, ac fonte salvatoris [Al., salutari] ablutos, de ingressu regni æterni certos reddidit. Moxque illi, instante carnifice, mortem læti subiere temporalem per quam se ad vitam animæ perpetuam non dubitabant esse transitorios. Hoc ergo ordine, postquam omnes Britanniarum provinciæ fidem Christi susceperant, suscepit et insula Vecta, in qua tamen ob ærumnam æternæ subjectionis, nemo gradum ministerii ac sedis episcopalis ante Danibelem, qui nunc Occidentalium Saxonum [Al. add. et Geuissorum] est episcopus, accepit.

Sita est autem hæc insula contra medium Austrarium Saxonum et Geuissorum, interposito pelago latitudinis trium millium quod vocatur ^c *Solvente*: in quo videlicet pelago hinc æstus Oceani qui circum Britanniam ex infinito Oceano septentrionali erumpunt, sibimet invicem quotidie compugnantes occurrunt, ultra ostium fluminis ^d *Homelea*, quod per terras Jutorum, quæ ad regionem Geuissorum pertinent,

^a *Ad Lapidem*. Inter Uentam et Hantonam viculus est *Stoneham*, qui nomine suo hunc locum vindicat.

^b *Hreutford*. Hodie *Redbridge*, ponte ibidem loco vadi constructo. In *Kalendario Dunelm.* Wilhelmus prior de *Redeforda* memoriam habuit ii Kal. Apriles.

^c *Solvente*. Wormius in *Musæo suo*, pag. 4, reliquias hujus nominis observavit in creta, seu terra saponaria e promontoriis hujus freti eruta, quæ ab Anglis solet *erd* appellari consuevit.

^d *Homelea*. Vulgo *Hamble*.

^e *Audiens*. Dum synodus generalis sexta Constantinopoli sederet contra hæresim Eutychetis et Monothelitarum, Agatho papa unam Romæ habuit ad declarandam Occidentalis Ecclesiæ fidem, et metropo-

præfatum pelagus intrat; finitoque conflictu, in Oceanum refusi, unde venerant, redeunt.

CAPUT XVII.

De synodo facta in campo Haethfelda [Al., Hethfeld], præside archiepiscopo Theodoro.

His temporibus [DCLXXX] ^e audiens Theodorus fidem Ecclesiæ Constantinopoli per hæresim Eutychetis multum esse turbatam, et Ecclesias Anglorum quibus præerat ab hujusmodi labe immunes perdurare desiderans, collecto venerabilium sacerdotum doctorumque plurimorum cœtu, cujus essent fidei singuli sedulus inquirebat, omniumque unanimum in fide catholica reperit consensum: et hunc synodalibus literis ad instructionem memoriamque sequentium commendare curavit, quarum videlicet literarum istud exordium est:

« In nomine Domini nostri Jesu Christi Salvatoris, imperantibus dominis piissimis nostris Ecgrido rege Hymbronensium, anno decimo regni ejus, sub die quintadecima Kalendas Octobres, indictione octava; et Aedilredo rege Mercinensium, anno sexto regni ejus; et Alduulfo [Al., Aduulfo] rege Estranglorum [Al., Estanglorum]; anno decimo septimo regni ejus; et Hlothario rege Cantuariorum, regni ejus anno septimo: præside Theodoro, gratia Dei archiepiscopo Britannicæ insulæ, et civitatis Doruvernis; una cum eo sedentibus cæteris episcopis Britannicæ insulæ viris venerabilibus, præpositis sacrosanctis Evangeliiis, in loco qui Saxonico vocabulo Haethfelth [Al., Hethfeld] nominatur, pariter tractantes, fidem rectam et orthodoxam exposuimus; sicut Dominus noster Jesus Christus [Al. om. Christus] incarnatus tradidit discipulis suis, qui præsentialiter viderunt et audierunt sermones ejus, atque sanctorum Patrum tradidit symbolum, et generaliter omnes sancti et universales synodi, et omnis probabiliū catholicæ Ecclesiæ doctorum chorus. Hos itaque sequentes nos pie atque orthodoxe, juxta divinitus inspiratam doctrinam eorum professi credimus consonanter, et confitemur secundum sanctos Patres, proprie et veraciter Patrem et Filium et Spiritum sanctum Trinitatem in unitate consubstantialem, et unitatem in Trinitate, hoc est, unum Deum in tribus subsistentiis vel personis consubstantialibus, æqualis gloriæ et honoris. » *Et post multa hujusmodi quæ ad rectæ fidei confessionem pertinebant, hæc quoque sancta synodus suis literis addit*

litani in suis quique provinciis per Italiam, Galliasque convocatis episcopis, suffragia sua Constantinopolim mittenda detulerunt. Hoc igitur Theodorus ex parte Anglicanæ Ecclesiæ hoc loco præstat. Hoc etiam Uilfridus cum Romæ esset in causa appellationis coram in synodo, omnium Britannicarum Ecclesiarum nomine, ex mera et certa sua scientia præstitit. Vide v, 20. Aliæ assignantur causæ hujus synodi, confirmatio foundationis monasterii Medeshamsted, et bullæ papalis de eadem promulgatio, de quibus Uilfridus Romam missus a Uulsheri rege Merciorum, sed de his nihil in Bedæ, nec quidquam ibi declaratum præter fidei symbola. Sed seriem historiæ Uilfridi vide simul positam append. n. 19.

[Al., *addidit*]: « ^a Suscepimus [Al., *suscipimus*] sanctas et universales quinque synodos beatorum et [Al. *om. et*] Deo acceptabilium Patrum; id est, qui in Nicæa congregati fuerunt trecentorum [Al., *trecenti*] decem et octo, contra Arium impiissimum et ejusdem dogmata; et in Constantinopoli centum quinquaginta, contra vesaniam Macedonii et Eudoxii et eorum dogmata; et in Epheso primo ducentorum, contra nequissimum Nestorium et ejusdem dogmata; et in Chalcedone sexcentorum [Al., *ducentorum*] et triginta, contra Eutychem [Al., *Eutychem*] et Nestorium, et eorum dogmata; et iterum in Constantinopoli, quinto congregati sunt concilio, in tempore Justiniani minoris, contra Theodorum [Al., *Theodoretum*], et Theodoretum et Ibas epistolas et eorum dogmata contra Cyrillum. » Et paulo post: « Et synodum quæ facta est in urbe Roma, in tempore ^b Martini papæ beatissimi, indictione octava, imperante Constantino piissimo anno nono. Suscepimus et glorificamus Dominum nostrum Jesum, sicut [Al. *add. et*] isti glorificaverunt; nihil addentes vel subtrahentes: et anathematizamus corde et ore quos anathematizarunt; et quos susceperunt, suscepimus: glorificantes Deum Patrem sine initio, et Filium ejus unigenitum ex Patre generatum ante sæcula, et Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio inenarrabiliter, sicut prædicaverunt hi quos memoravimus supra, sancti apostoli, et prophetæ, et doctores. Et nos omnes subscripsimus [Al., *subscribimus*], qui cum Theodoro archiepiscopo fidem catholicam exposuimus. »

CAPUT XVIII.

*De Johanne cantatore sedis apostolicæ, qui propter docendum Britanniam venerit [Al., *venerat*].*

Intererat huic synodo, pariterque catholicæ fidei ^c decreta firmabat vir venerabilis Johannes archicantator [Al., *archicantor*] ecclesiæ sancti apostoli [Al. *om. apostoli*] Petri, et abbas monasterii beati Martini, qui nuper venerat a Roma per jussionem papæ Agathonis; duce reventissimo abbate Biscopo [Al., *Bisi episcopo*], cognomine Benedicto, cujus supra meminimus [Al. *om. cuj. sup. mem.*]. Cum enim idem Benedictus construxisset monasterium Britanniae, in honorem beatissimi [Al. *om. beatissimi*] apostolorum principis, juxta ostium fluminis Uiri, venit Romam cum cooperatore ac socio ejusdem operis Ceolfrido, qui post ipsum ejusdem monasterii abbas fuit, quod et ante sæpius facere consueverat, atque honorifice a beatæ memoriæ papa Agathone susceptus est [DCLXXVIII]: petiitque, et accepit ab eo in munimentum libertatis monasterii [Al. *om. monasterii*] quod fecerat, epistolam privilegii ex auctoritate apostolica firmatam; juxta quod Ecgfridum regem voluisse, ac licentiam dedisse

^a *Suscepimus.* In majorem cautelam suscipiuntur omnes synodi generales contra omnes hæreses, sicut moris fuit. Hujusmodi confessionum formas ab episcopis in suo accessu factas vide Libro Diurno Rom. pont., a pag. 26 ad 52.

^b *Martini.* Additur hæc synodus quia directe cele-

braverat, quo concedente et possessionem terræ largiente, ipsum monasterium fecerat.

Accepit et præfatum Johannem abbatem Britanniam perducendum; quatenus in monasterio suo ^d cursum canendi annum [Al., *per annum*], sicut ad sanctum Petrum Romæ agebatur, edoceret: egitque abba [Al., *abbas*] Johannes ut jussionem acceperat pontificis, et ordinem videlicet, ritumque canendi ac legendi viva voce præfati monasterii cantores edocendo, et ea quæ totius anni circulus in celebratione [Al., *celebrationem*] dierum festorum poscebat, etiam literis mandando: quæ hactenus in eodem monasterio servata, et a multis jam sunt circumquaque transcripta. Non solum autem idem Johannes ipsius monasterii fratres docebat, verum de omnibus pene ejusdem provinciæ monasteriis ad audiendum eum, qui cantandi erant periti, confluebant. Sed et ipsum per loca in quibus doceret, multi invitare curabant.

Ipse autem excepto cantandi vel legendi munere, et aliud in mandatis ab apostolico papa acceperat, ut cujus esset fidei Anglorum Ecclesia, diligenter edisceret, Romamque rediens referret. Nam et synodum beati papæ Martini, centum quinque episcoporum consensu non multo ante Romæ celebratam, contra eos maxime qui unam in Christo operationem et voluntatem prædicabant, secum veniens attulit; atque in præfato religiosissimi abbatis Benedicti monasterio transcribendam commodavit. Tales namque eo tempore, fidem Constantinopolitanæ Ecclesiæ multum conturbaverunt; sed Domino donante proditi jam tunc et victi sunt. Unde volens Agatho papa, sicut in aliis provinciis, ita etiam in Britannia qualis esset status Ecclesiæ, quam ab hæreticorum contagiis castus, ediscere; hoc negotium reverentissimo abbati Johanni Britanniam destinato injunxit. Quamobrem collecta pro hoc in Britannia synodo quam diximus, inventa est in omnibus fides inviolata catholica: datumque illi exemplar ejus Romam perferendum.

Verum ille patriam revertens, non multo postquam Oceanum transiit, arreptus infirmitate, ac defunctus est [DCLXXXI]: corpusque ejus ab amicis propter amorem sancti Martini cujus monasterio præerat, Turonis delatum, atque honorifice sepultum est. Nam et benigno Ecclesiæ illius hospicio, cum Britanniam iret, exceptus est: rogatusque multum a fratribus, ut Romam revertens, illo itinere veniret, atque ad eam diverteret Ecclesiam. Denique ibidem adjutores itineris et injuncti operis accepit: qui etsi in itinere defunctus est, nihilominus exemplum catholicæ fidei Anglorum Romam perlatum est, atque ab apostolico papa omnibusque qui audire vel legere, gratantissime susceptum.

brata est contra eos qui unam in Christo operationem et voluntatem prædicabant. Vide caput proxime sequens.

^c *Decreta firmabat.* Vide append., n. 17.

^d *Cursum canendi.* Vide append., n. 12.,

CAPUT XIX.

Ut Aedilthryd regina virgo perpetua permanserit, cujus nec corpus in monumento corrumpi potuerit.

Acceptit autem rex Ecgfrid conjugem nomine Aedilthrydam [DCLX], filiam Anna regis Orientalium Anglorum, cujus sæpius mentionem fecimus, viri bene religiosi, ac per omnia mente et opere egregii: quam et alter ante illum vir habuerat uxorem, princeps videlicet Australium Gyruiorum, vocabulo Tondberct. Sed illo post modicum temporis ex quo eam accepit defuncto, data est regi præfato: cujus consortio cum duodecim annis uteretur, perpetua tamen mansit virginitatis integritate gloriosa; sicut mihimet sciscitanti cum hoc an ita esset quibusdam venisset in dubium, beatæ memoriæ Uilfrid episcopus referebat, dicens se testem integritatis [Al., virginitatis] ejus esse certissimum: adeo ut Ecgfridus promiserit se ei terras ac pecunias multas esse donaturum, si reginæ posset persuadere ejus uti connubio, quia sciebat illam nullum virorum plus illo diligere. Nec dissidendum est nostra etiam ætate fieri potuisse, quod ævo præcedente aliquoties factum fideles historiæ narrant: donante uno eodemque Domino, qui se nobiscum usque in finem sæculi manere pollicetur. Nam etiam signum divini miraculi, quo ejusdem semine sepulta caro corrumpi non potuit, indicio est quia [Al., quod] a viri contactu incorrupta duraverit.

Quæ multum diu regem postulans ut sæculi curas relinquere, atque in monasterio, tantum vero regi Christo servire permetteretur; ubi vix aliquando impetravit, intravit monasterium^a Aebbæ abbatissæ, quæ erat amita regis Ecgfridi, positum in loco quem^b Coludi urbem nominant, accepto velamine sanctimonialis habitus a præfato antistite Uilfrido [DCLXXI]. Post annum vero ipsa facta est abbatissa in regione quæ vocatur^c Elge; ubi constructo monasterio virginum Deo devotarum per plurimum mater virgo, et exemplis vitæ cælestis esse cœpit et monitis [DCLXXII].

^a *Aebbæ.* Fuit Aebba virgo regio Nordanhymborum sanguine prognata, Aedilfridi filia, Osuiu et Osualdi soror, Ecgfridi amita. Primam habuit mansionem super Deruentam fluvium in vico hodie suo nomine insignito, vulgo *Ébchester*. Postea Coldinghamiam, quæ Bedæ Coludi urbs dicitur, transmigravit. Alia fuit ejusdem nominis et monasterii abbatissa an. 870 quæ, naribus labioque abscissis, furorem Danicum evasit, et reliquas sorores ad suum exemplum induxit. Bedæ autem Aebba vixit tempore S. Cudbercti, eique familiaris fuit, vide Bedam in Vita S. Cudbercti, cap. 10; obiit an. 684, habetque memoriam in Martyrologio Anglicano die Augusti 25.

^b *Coludi urbem.* Hodie vicus in Mæatis seu Merchia Scotiæ, ubi probabile est sitam fuisse Ptolemæi *Colanam*. Quod autem recentiores a Colideis deducant, id plane Bedæ in mentem non venit. Non enim erant Colidei sed Celdei, locisque nomina dederunt non a cultu quem inibi exercebant, sed a cellis quas incoluerunt. Hunc locum propter reverentiam Dei et S. Cudbercti Eadgarus rex Scotiæ dedit monasterio Dunelm. ad sustentationem ejusdem monasterii: sed processu temporis placuit priori et fratribus ibidem ecclesiam erigere, et monachos ejusdem monasterii locare. Codex ms. Wessington, pag. 38. Chartas ali-

A De qua ferunt, quia ex quo monasterium petiit, nunquam lineis, sed solum laneis vestimentis uti voluerit: raroque in calidis balneis, præter imminentibus sollempniis majoribus, verbi gratia Paschæ, Pentecostes, Epiphaniæ, lavari voluerit; et tunc novissima omnium, lotis prius suo suarumque ministrarum obsequio cæteris quæ ibi essent famulis [Al., famulabus] Christi. Raro [Al. add., etiam] præter majora sollempnia, vel arctiorem necessitatem, plus quam semel per diem manducavit: semper, si non infirmitas gravior prohibuisset, ex tempore matutinæ synaxeos, usque ad ortum diei, in ecclesia precibus intenta perstiterit. Sunt etiam qui dicant quia per prophetiæ spiritum, et pestilentiam qua ipsa esset moritura, prædixerit, et numerum quoque eorum, qui de suo monasterio hac [Al., hoc] essent de mundo rapiendi, palam cunctis præsentibus intimaverit. Rapta est autem ad Dominum in medio suorum [DCLXXIX], post annos septem ex quo abbatissæ gradum susceperat: et æque ut ipsa jusserat, non alibi quam in medio eorum, juxta ordinem quo transierat; ligneo in locello sepulta.

Cui successit in ministerium abbatissæ soror ejus Sexburg [DCCXCV], quam habuerat in conjugem Earconberct rex Cantuariorum. Et cum sedecim annis esset sepulta, placuit eidem [Al. add. sorori] abbatissæ levare ossa ejus, et in locello novo posita in ecclesiam transferri; jussitque quosdam fratribus quærere lapidem, de quo locellum in hoc facere possent: qui, ascensa navi, ipsa enim regio Elge undique est aquis ac paludibus circumdata, neque lapides majores habet, venerunt ad civitatulam [Al., civitatem] quandam desolatam, non procul inde sitam, quæ lingua Anglorum^d Grantacaestir vocatur: et mox invenerunt juxta muros civitatis locellum de marmore albo pulcherrime factum, operculo quoque similis lapidis aptissime tectum. Unde intelligentes a Domino suum iter esse prosperatum, gratias agentes retulerunt ad monasterium.

quot hujus mansionis originales vide append., n. 20.

^c *Elge.* Illa enim Aedilthrydis patria fuit, ibi fratrem habuit Aldulfum Or. Ang. regem, sororesque summa pietatis fama, de quibus vide III, 8. Historici tamen aliam hic tradunt mutati cœnobii occasionem, quod Ecgfridus nempe, libertatis a conjugio concessæ pœnitens, monasterio Coludano vim inferre conatus est. Et longa hic narratur legenda itineris non magis periculis quam miraculis pleni, ut maritum effugeret; de quibus vide Historiam Eliensis Ecclesiæ Biblioth. Cotton. Nero A. 15, editam in Monastico I, p. 87. In hoc loco *Aedilthryde* in sanctorum canonem nomine S. *Audry* recipi meruit, et locum in Martyrologio Romano habuit die Junii 23. Dies translationis in Martyrologio Anglicano pro festo habita est die Octobris 17. De Aedilthryde vide plura Wil. Malm. de pont. IV, p. 273, 293. T. Walsingham in Ric. I, p. 338. Ecclesia Eliensis ab Aedilthryda constructa an. 673, combusta a paganis an. 870. Post aliquot annos quodammodo resarcita clericis accessit ad an. 970, Aedilboldus Ep. Uinton monachis replevit anno eodem; Henricus primus sedem episcopalem instituit an. 1108.

^d *Grantacaestir.* In pejore statu est hodie *Grantchester* juxta Cantabrigiam.

Cumque corpus sacræ virginis ac sponsæ Christi aperto sepulcro esset prolatum in lucem, ita incorruptum inventum est ac si eodem die fuisset defuncta, sive humo condita; sicut et præfatus antistes Ulfrid, et multi alii qui novere, testantur. Sed certiori notitia medicus Cynifrid, qui et morienti illi, et elevatæ de tumulo adfuit: qui [Al. om. qui] referre erat solitus quod illa infirmata habuerit tumorem maximum sub maxilla. « Jusseruntque me, inquit, incidere tumorem illum, ut efflueret noxius humor qui inerat: quod dum facerem, videbatur illa per biduum aliquanto levius habere; ita ut multi putarent quia [Al., quod] sanari posset a languore. Tertia autem die prioribus adgravata doloribus, et rapta confestim de mundo, dolorem omnem ac mortem perpetua salute ac vita mutavit. Cumque post tot Al., tam multos] annos elevanda essent ossa de sepulcro, et extento desuper papillone, omnis congregatio, hinc fratrum, inde sororum, psallens circumstaret; ipsa autem abbatissa intus cum paucis ossa elatura et dilutura [Al., elevatura et delatura] intrasset, repente audivimus abbatissam intus voce clara proclamare: Sit gloria nomini Domini. Nec multo post clamaverunt me; intus [Al., undique] reserato ostio papillonis: vidique elevatum de tumulo, et positum in lectulo corpus sacræ Deo virginis quasi dormientis simile. Sed et discooperto vultus indumento, monstraverunt mihi etiam vulnus incisuræ quod feceram, curatum; ita ut mirum in modum pro aperto et hiante vulnere cum quo sepulta erat, tenuissima tunc cicatricis vestigia parerent [Al., apparerent].» Sed et linteamina omnia quibus involutum erat corpus integra apparuerunt, et ita nova, ut ipso die viderentur castis ejus membris esse circumdata. Ferunt autem quia cum præfato tumore ac dolore maxillæ sive colli premeretur, multum delectata sit hoc genere infirmitatis, ac solita dicere: « Scio certissime quia merito in collo pondus languoris porto, in quo juvenulam me memini supervacua monilium pondera portare: et credo quod ideo me superna pietas dolore colli voluit gravari, ut sic absolvar reatu supervacue levitatis; dum mihi nunc pro auro et margaritis, de collo rubor tumoris, ardorque promineat. » Contigit autem tactu indumentorum eorundem, et dæmonia ab obsessis effugata [Al., fugata] corporibus, et infirmitates alias aliquoties esse curatas. Sed et loculum in quo primo sepulta est, nonnullis oculos dolentibus saluti fuisse perhibent; qui cum suum caput eidem loculo apponentes orassent, mox doloris sive caliginis incommodum ab oculis amoverent. Laverunt igitur virgines [Al. virginis] corpus, et novis indutum vestibis intulerunt in ecclesiam, atque in eo quod adlatum erat, sarcophago posuerunt, ubi usque hodie in magna veneratione habetur. Mirum vero in modum ita aptum corpori virginis sarcophagum inventum est, ac si ei specialiter præparatum fuisset: et locus quoque capitis

seorsum fabrefactus, ad mensuram capitis illius aptissime figuratus apparuit.

Est autem Elge in provincia Orientalium Anglorum regio familiarum circiter sexcentarum, in similitudinem insulæ, vel paludibus, ut diximus, circumdata, vel aquis: unde et a copia anguillarum quæ in iisdem paludibus capiuntur, nomen accepit; ubi monasterium habere desideravit memorata Christi famula, quoniam de provincia eorundem Orientalium Anglorum ipsa, ut præfati sumus, carnis originem duxerat.

CAPUT XX.

Hymnus de Illa.

Videtur opportunum huic Historiæ, etiam hymnum virginitatis inserere, quem ante annos plurimos in laudem ac præconium ejusdem reginæ ac ^a sponsæ Christi elegiaco metro composuimus, et imitari morem sacræ Scripturæ, cujus Historiæ carmina plurima indita: et hæc metro ac versibus constat esse composita.

Alma Deus [Al., Dei] Trinitas, quæ [Al. qui] sæcula
[cuncta gubernas,

Adnue jam cœptis, alma Deus Trinitas.

Bella Maro resonet, nos pacis dona canamus:

Munera nos Christi, bella Maro resonet.

Carmina casta mihi, foedæ non raptus Helenæ.

Luxus erit lubricis, carmina casta mihi.

Dona superna loquar, miseræ non prælia Trojæ,

Terra quibus gaudet: dona superna loquar.

En Deus altus adit venerandæ Virginis alvum:

Liberet ut homines, en Deus altus adit.

Femina Virgo parit mundi devota parentem,

Porta Maria Dei, femina Virgo parit.

Gaudet amica cohors de Virgine matre Tonantis:

Virginitate micans gaudet amica cohors.

Hujus honor genuit casto de germine plures,

Virgineos flores hujus honor genuit.

Ignibus usta feris virgo non cessat Agatha,

Eulalia et perfert ignibus usta feris.

Casta feras superat mentis pro culmine Tecla,

Euphemia sacra casta feras superat.

Læta ridet gladios ferro robustior Agnes,

Cæcilia infestos læta ridet gladios.

Multus in orbe viget per sobria corda triumphus,

Sobrietatis amor multus in orbe viget.

Nostra quoque egregia jam tempora virgo beavit

Aedilthryda nitet nostra quoque egregia.

Orta patre eximio, regali et stemmate clara:

Nobilior domino est, orta patre eximio.

Percipit inde decus reginæ, et sceptrum sub astris,

Plus super astra manens, percipit inde decus.

Quid petis, alma, virum, sponso jam dedita summo

Sponsus adest Christus, quid petis, alma, virum?

Regis ut ætherei matrem jam credo sequaris

Tu quoque sis mater regis ut ætherei.

Sponsa dicata Deo bis sex regnaverat annis,

Inque monasterio est sponsa dicata Deo.

^a Sponsæ Christi. Al. add.: Et ideo veraciter reginæ quia sponsæ Christi.

Tota sacrata polo celsis ubi floruit actis,
 Reddidit atque animam tota sacrata polo.
 Virginis alma caro est tumultata bis octo Novembres,
 Nec putet in tumulo virginis alma caro.
 Christe, tui est operis, quia vestis et ipsa sepulcro
 Inviolata nitet : Christe, tui est operis.
 Hydros et ater abit sacræ pro vestis honore,
 Morbi diffugiunt, hydros et ater abit.
 Zelus in hoste furit quondam qui vicerat Evam :
 Virgo triumphat ovans, zelus in hoste furit.
 Aspice, nupta Deo, quæ sit tibi gloria terris :
 Quæ maneat cælis, aspice, nupta Deo.
 Munera læta capis festivis solgida tædis,
 Ecce venit sponsus, munera læta capis.
 Et nova dulcisono modularis carmina plectro
 Sponsa hymno exultas et nova dulcisono.
 Nullus ab Altithroni comitatu segregat agni,
 Quam affectu tulerat nullus ab Altithroni.

CAPUT XXI.

Ut Theodorus episcopus inter Ecgfridum et Aedilredum reges pacem fecerit.

Anno regni Ecgfridi nono [DCLXXIX], conserto gravi prælio inter ipsum et Aedilredum regem Merciorum juxta fluvium ^a Treanta, ^b occisus est Aelfuini frater regis Ecgfridi, juvenis circiter decem et octo annorum, utriusque provincie multum amabilis. Nam et ^c sororem ejus quæ dicebatur Osthryd, rex Aedilred habebat uxorem. Cunque materies belli acrioris et inimicitie longioris inter reges populosque feroces videretur exorta, Theodorus Deo dilectus antistes, divino functus [Al., fretus] auxilio, salutifera exhortatione ceptum tanti periculi funditus extinguit incendium : adeo ut, pacatis alterutrum regibus ac populis, nullius anima hominis pro interfecto regis fratre, sed debita solummodo multa [Al., multa] pecunie regi ultori daretur. Cujus foedera pacis multo exinde tempore inter eosdem reges eorumque regna durarunt.

CAPUT XXII.

Ut vincula cujusdam captivi, cum pro eo missæ cantarentur, soluta sint.

In præfato autem prælio quo occisus est rex Aelfuini, memorabile quoddam factum esse constat,

^a Treanta. Si hoc prælium consertum est ad austrum Treantæ fluvii, probabile est locum habuisse Aeduinstow, quem accolæ ab Aeduino ibi interfecto deducunt; et huic opinioni favent Malmsburiensis Codices editi, in quibus hujus regii juvenis nomen Aeduinus dicitur. Certum tamen est Aeduinum in agro Eboracensi juxta Haethfaelth occisum, ac Malmsburiensis Aeduinum procedere ex errore vel preli vel scriptorum. Cujus generis innumera habent illius auctoris editiones. Non obstante igitur hujus oppidi nomine, incertus adhuc restat hujus prælii locus.

^b Occisus est. Aelfuini eadem prædixerat Uilfridus cum a rege Ecgfrido Eboraco pulsum subsannatores qui propter regem erant, in risum crepantes deridebant. Contigit enim ut, anno revoluto, eodem die quo episcopus præjudicium in Eboraco passus fuerat, cadaver regii adolescentis illatum urbi longum indiceret justitiam.

^c Sororem. Ex hac affinitate factum est, ut Uilfridus episcopatu pulsus, in regno Merciorum manere non permissus, sed apud Fresones in abscessu, et

A quod nequaquam silentio prætereundum arbitror, sed multorum saluti, si referatur, fore proficuum. Occisus est ibi inter alios, de militia ejus juvenis, vocabulo Immà, qui cum die illo et nocte sequenti inter cadavera occisorum similis mortuo jaceret, tandem recepto spiritu revixit, ac residens sua vulnera, prout potuit ipse alligavit : dein modicum requies levavit se, et cœpit abire sicubi amicos qui sui curam agerent, posset invenire. Quod dum faceret, inventus est, et captus a viris hostilis exercitus, et ad domum ipsorum, comitem videlicet Aedilredi regis, adductus : a quo interrogatus quis esset, timuit se militem fuisse confiteri ; rusticum se potius et pauperem, atque uxoreo vinculo conligatum fuisse respondit ; et propter victum militibus adferendum in expeditionem se cum suis [Al., sibi] similibus venisse testatus est. At ille suscipiens eum, curam vulneribus egit ; et ubi sanescere [Al., sanari] cœpit, noctu eum, ne aufugeret, vinciri præcepit. Nec tamen vinciri potuit ; nam mox ut abire qui vinxerant, eadem ejus sunt vincula soluta.

Habebat enim germanum fratrem cui nomen erat Tunna, presbyterum et abbatem monasterii in civitate quæ hactenus ab ejus nomine ^d Tunnacaestir cognominatur : qui cum eum in pugna peremptum audiret, venit quærere si forte corpus ejus invenire posset, inventumque alium illi per omnia simillimum, putavit ipsum esse : quem ad monasterium suum deferens, honorifice sepelivit, et pro absolute anime ejus sæpius missas facere curavit. Quarum celebratione factum est quod dixi, ut nullus eum posset vincire, quin continuo solveretur. Interea comes qui eum tenebat, mirari et interrogare cœpit quare ligari non posset, an forte ^e literas solutorias de quibus fabulæ ferunt, apud se haberet, propter quas ligari non posset. At ille respondit nihil se talium artium nosse ; ^f Sed habeo fratrem, inquit, presbyterum in mea provincia, et scio quia ille me interfectum putans, pro me missas crebras [Al., celebrare] facit : et si nunc in alia vita essem, ibi anima mea per intercessionem ejus solveretur a pœnis. ^g Dumque aliquanto tempore apud comitem teneretur, animadverterunt qui eum diligentius considerabant, ex

Australes Saxones in reditu refugium quæsivit.

^d Tunnacaestir. Si Bedæ Tunnacaestir sit hodiernum Tiumouth, alia apparet nominis origo, quam abbatis Tunna ad locum relatio, situs scilicet monasterii ad ostia Tini fluvii. Sed Beda non dicit Tinmutham, a Tunna dictam, sed Tunnacaestriam, quæ non alia ratione a lectoribus Tinmuthæ ponitur, quam quod illam sono proximam inveniunt, nec alium locum habeat quem ei substituant. De monasterio Tinmuthensi vide notam ad Ingellingum III, 14. Porro quo loci Tunnacaestir fuerit incertum restat. Quod autem fuerit abbas Tunna e Bedæ historia manifestum est. Ille enim Bedæ sero cœvo ignotus esse non potuit.

^e Literæ solutorie. Qualia fuerunt apud antiquos Ἐπίσια γράμματα, id est, incantationes quædam obscuræ quas et Cræsum in rogo dixisse ferunt. Et Olympiæ Milesio et Ephesio luctantibus, aiunt Milesium luctari non potuisse, quod alter Ephesias talo pedis alligasset. Ea autem re comperta litterisque illis solutis, Ephesium tricies prostratum fuisse tradunt. ^f SUIDAS.

vultu et habitu et sermonibus ejus, quia non erat de paupere vulgo, ut dixerat, sed de nobilibus. Tunc secreto advocans eum comes, interrogavit eum intentius unde esset, promittens se nihil ei mali futurum pro eo, si simpliciter sibi quis fuisset, proderet. Quod dum ille faceret, ministrum se regis fuisse manifestans, respondit: « Et ego per singula tua responsa cognoveram quia rusticus non eras, et nunc dignus quidem es morte, quia [Al., quod] omnes fratres et cognati mei in illa sunt pugna interempti; nec te tamen occidam, ne fidem mei promissi prævaricer. »

Ut ergo convaluit, vendidit eum Lundoniam Freso [Al., Fresoni; al., Frisoni] cuidam; sed nec ab illo cum illuc duceretur ullatenus potuit alligari. Verum cum alia atque alia vinculorum ei genera hostes imponerent [Al. add. dissoluta sunt]; cumque vidisset qui emerat vinculis eum non potuisse cohiberi, donavit ei facultatem sese redimendi si posset. A [Al. om. A] tertia autem hora quando missæ fieri solebant, sæpissime vincula solvebantur. At ille dato jurejurando ut rediret, vel pecuniam illi pro se mitteret, venit Cantiam ad regem Hlotheri, qui erat filius sororis Aedilthrydæ reginæ de qua supra dictum est, quia [Al., qui] et ipse quondam ejusdem reginæ minister fuerat: petiitque et accepit ab eo pretium suæ redemptionis, ac suo domino pro se, ut promiserat, misit.

Qui post hæc patriam reversus atque ad suum fratrem perveniens, replicavit ex ordine cuncta quæ sibi adversa, quæve in adversis solatia provenissent: cognovitque, referente illo, illis maxime temporibus sua fuisse vincula soluta quibus pro se missarum fuerant celebrata sollempnia. Sed et alia quæ periclitanti ei commoda contigissent et prospera, per intercessionem fraternam et oblationem hostiæ salutaris cælitus sibi fuisse donata intellexit. Multique hæc a præfato viro audientes accensi sunt in fide ac devotione pietatis ad orandum, vel ad eleemosynas faciendas, vel ad offerendas Domino victimas sacræ oblationis, pro ereptione suorum qui de sæculo migraverant: intellexerunt enim quia [Al., quod] sacrificium salutare ad redemptionem valeret et animæ et corporis sempiternam.

^a *Supra.* III, 24, 25.

^b *Heresuid.* Asserit hic Beda Heresuidam Hildæ sororem in monasterio Calensi seclusam vixisse, unde multa proferunt auctores argumenta quibus Bedam erroris insimulent, in eo præcipue quod cum Hilda propositum religionis intrandæ cum sorore Heresuida in monasterio Calensi sumpserit anno 648, monasterium Calense constructum non fuit a Baldhilda fundatrice. Sed adeo incerta sunt tempora foundationis Calensis monasterii, ut difficile sit affirmare auctorem qui non procul ab illis temporibus vixit hallucinatum, præsertim in historia tam celebri, cujus sanctimoniales Anglicanæ tanta pars fuerunt.

^c *In præfata provincia.* Orientalium sc. Anglorum, sicut Beda hoc ipso in loco expresse affirmat: quare fædus est eorum error, qui Hildam in monasterium Calense ad sororem Heresuidam transiisse exinde colligunt. Nam id quidem in proposito habuit, sed in præfata provincia retenta, ab Aidano episcopo revocata est.

Hanc mihi historiam etiam quidam eorum, qui ab ipso viro in quo facta est audiere, narrarunt: unde eam quia liquido comperi, indubitanter Historiæ nostræ Ecclesiasticæ inserendam credidi.

CAPUT XXIII.

De vita et [Al. om. vita et] obitu Hilde abbatissæ.

Anno post hunc sequente, hoc est, anno dominicæ incarnationis sexcentesimo octogesimo, religiosissima [Al., religiosa] Christi famula Hild, abbatissa monasterii quod dicitur Streaneshalch, ut ^a supra retulimus, post multa quæ fecit in terris opera cælestia, ad percipienda præmia vitæ cælestis de terris ablata transivit die quinta decima Kalendarum Decembrium, cum esset annorum sexaginta sex: quibus æqua portione [Al., partitione] divisit, triginta tres primos in sæculari habitu nobilissime conversata complevit, et totidem sequentes nobiliter in monachica vita Domino consecravit. Nam et nobilis natus erat, hoc est, filia nepotis Aeduini regis, vocabulo Hererici: cum quo etiam rege, ad prædicationem beatæ memoriæ Paulini, primi Nordanhymbrorum episcopi, fidem et sacramenta Christi suscepit, atque hæc usquedum ad ejus visionem pervenire meruit, intemerata servavit.

Quæ cum, relicto habitu sæculari, illi soli servire decrevisset, secessit ad provinciam Orientalium Anglorum [DCXLVIII]: erat namque propinqua regis illius, desiderans exinde, si quo modo posset, derelicta patria et omnibus quæcumque habuerat, in Galliam pervenire, atque in monasterio Cale peregrinam pro Domino vitam ducere, quo facilius perpetuam in cælis patriam posset mereri. Nam et in eodem monasterio soror ipsius ^b Heresuid, mater Alduulfi regis Orientalium Anglorum, regularibus subdita disciplinis, ipso tempore coronam expectabat æternam: cujus æmulata exemplum, et ipsa proposito peregrinandi annum totum ^c in præfata provincia retenta est: deinde ab Aidano episcopo in [Al. om. in] patriam revocata, accepit locum unius familiæ ad ^d septentrionalem plagam Uiuri fluminis, ubi æquo anno uno monachicam cum perpauca sociis vitam agebat.

Post hæc facta est abbatissa in monasterio quod vocatur ^e Heruteu [DCL]; quod videlicet monasterium factum erat non multo ante a religiosa Christi fa-

^d *Septentrionalem.* Interiit, ut videtur, hic locus, nisi per eum intelligamus ecclesiam S. Hildæ cujus certa initia sunt sequiorum temporum, et quæ in Australi Tinæ fluminis potius quam septentrionali Uiuri plaga sita est. Non impossibile tamen est, quod sicut monasterium Gyruense cum Uiremuthensi coaluit, non obstante parallela loci distantia, ita ecclesia hæc, licet ad Tinam posita, a Uiuro nomen accipiat: nusquam enim invenire potui monasterium a septentrionali plaga Uiuri, nisi illud quod Benedictus Biscop fundavit.

^e *Heruteu.* Hodie *Hertlepool*, maris fluxu tantum non insula. Quod reliquum est ibi monasterii, non primæ est institutionis, sed ordinis Fratrum Minorum. Ecclesia parochialis Hertensis, una cum multis aliis in ea regione possessionibus, accessit ad monachos de Gisburn in agro Eboracensi donatione domini Brucci fundatoris.

mula ^a Heiu, quæ prima feminarum fertur in provincia Nordanhymbrorum propositum vestemque sanctimonialis habitus, consecrante Aedano episcopo, suscepisse. Sed illa post non multum tempus facti monasterii, secessit ad civitatem Calcariam quæ a gente Anglorum ^b Kaelcacaestir [*Al.*, Kalcacestir] appellatur, ibique sibi mansionem instituit. Præolata autem regimini monasterii illius famula Christi Hild, mox hoc regulari vita per omnia, prout a doctis viris discere poterat, ordinare curabat: nam et episcopus Aidan, et quique noverant eam religiosi, pro insita ei sapientia et amore divini famulatus, sedulo eam visitare, obnixè amare, diligenter erudire solebant.

Cum ergo aliquot annos huic monasterio, regularis vitæ institutioni multum intenta præesset [DCLVIII], contigit eam suscipere etiam construendum sive ordinandum monasterium in loco qui vocatur ^c Streaneshalch, quod opus sibi injunctum non segniter implevit. Nam eisdem quibus prius monasterium, etiam hoc disciplinis vitæ regularis instituit: et quidem multam inibi quoque [*Al.*, multum videretur esse] justitiæ, pietatis, et castimoniæ, cæterarumque virtutum, sed maxime pacis et caritatis custodiam docuit: ita ut in exemplum primitivæ Ecclesiæ nullus ibi dives, nullus esset egens, omnibus essent omnia communia, cum nihil cujusquam esse videretur proprium. Tantæ autem erat ipsa prudentiæ, ut non solum mediocres quique in necessitatibus suis, sed etiam reges ac principes nonnunquam ab ea quærent consilium, et invenirent. Tantum lectioni divinarum Scripturarum suos vacare subditos, tantum operibus justitiæ se exercere faciebat, ut facillime viderentur ibidem qui ecclesiasticum gradum, hoc est, altaris officium apte subirent plurimi posse reperiri.

Denique quinque ex eodem monasterio postea episcopos vidimus, et hos omnes singularis meriti ac sanctitatis viros, quorum hæc sunt nomina, Bosa, Aetla, ^d Otfor, Johannes et Uilfrid. De primo supra diximus, quod Eboraci fuerit consecratus antistes: de secundo breviter intimandum, quod in episcopatum Dorcicaestræ [*Al.*, Dorcacaestræ] fuerit ordina-

^a Heiu. Lelandus aliique hanc Begam volunt, eique mansionem struunt primam in Copelandia, vulgo S. Bees, secundam ad septentrionalem plagam Uiuri fluminis, tertiam ad Heruteu, quartam ad Calcariam, ultimam ad Hacanos, ubi obiit. Hanc opinionem invenimus nullo, nisi nominis similitudine, fundamento innixam. Monasterium enim in Copelandia non a S. Bega positum fuit, sed in ejus honorem tempore Henrici primi. Et Heiu, quæ locum habuit ad septentrionalem plagam Uiuri, plane alia fuit ab ea quæ apud Hacanos obiisse dicitur, ut in hujus capituli sequela manifestum est.

^b Kaelcacaestir. Cambdeno *Tadcaster*, Dodsworthio et Galæo *Newton Kyme*; ms. Ingleby, *Abberforth*.

^c Streaneshalch. Occasionem hujus translationis vide in, 24.

^d Otfor. In *Monastico I*, p. 121, ex Registro Uuigorn. in *Bibl. Cotton. Tiberius a. 13, fol. 10 a.* edita est charta venerandæ antiquitatis concessa ab Ecguine Otfori successore, in qua testatur ex altera ejus parte regem Aethilredum donasse Otforo monasterium Fledanburg. Ita charta tantum secundaria, idque ex

tus: de ultimis infra dicendum est, quod eorum primus Hagustaldensis [*Al.*, Augustald], secundus Eboracensis Ecclesiæ sit ordinatus episcopus. De medio nunc dicamus, quia cum in utroque Hildæ abbatissæ monasterio lectioni et observationi Scripturarum operam dedisset, tandem perfectiora desiderans, venit Cantiam ad archiepiscopum beatæ recordationis Theodorum: ubi postquam aliquandiu lectionibus sacris vacavit, etiam Romam adire curavit, quod eo tempore magnæ virtutis æstimabatur: et inde cum rediens Britanniam adiisset, divertit ad provinciam Huiciorum [*Al.*, Huictiorum] cui tunc rex Osric præfuit; ibique verbum fidei prædicans, simul et exemplum vivendi sese videntibus atque audientibus exhibens, multo tempore mansit. Quo tempore antistes provinciæ illius, vocabulo Bosel, tanta erat corporis infirmitate depressus, ut officium episcopatus per se implere non posset: propter quod omnium judicio præfatus vir in episcopatum pro eo electus, ac jubente Aedilredo rege, per Vilfridum beatæ memoriæ antistitem qui tunc temporis mediterraneorum Anglorum episcopatum gerebat, ordinatus est [DCLXXI]: pro eo quod archiepiscopus Theodorus jam defunctus erat, et necdum alius pro eo ordinatus episcopus. In quam videlicet provinciam [*Al.*, in qua prov.] paulo ante, hoc est, ante præfatum virum Dei Boselum, vir strenuissimus et doctissimus, atque excellentis ingenii, vocabulo ^e Tatfrid, de ejusdem abbatissæ monasterio electus est antistes [DCLXXX]: sed priusquam ordinari posset, morte immatura præreptus est.

Non solum [vero præfata Christi ancilla et abbatisa Hild, quam omnes qui noverant ob insigne pietatis et gratiæ matrem vocare consueverant, in suo monasterio vitæ exemplo præsentibus exstitit: sed etiam [*Al. add. in*] plurimis longe manentibus, ad quos felix industriæ ac virtutis ejus rumor pervenit, occasionem salutis et correctionis ministravit. Oportebat namque impleri somnium quod mater ejus Bregusuid in infantia ejus vidit: quæ cum vir ejus ^f Hereric exularet sub rege Brittonum Cerdice, ubi et veneno periit, vidit per somnium, quasi subito sublapographo est, edita regis vero ipsius primaria quæ in anteriori parte ponitur, vel in Registro non fuit, vel ab exscriptoribus omissa est. Utamque chartam inter multas alias summa humanitate mihi impertivit honorabilis admodum dominus Somers non ex Registro, sed ab ipso autographo, quod suam antiquitatem prima facie ostendit, eamque optime conservatam. Monumentum est quantivis pretii et tanto possessore dignum. Vide append. n. 21.

^e Tatfrid. Primus episcopus Uuigorn. designatus fuit Tatfrid anno 680; illo ante consecrationem defuncto, successit Bosel ad an. 691; in ejus infirmi locum successit Otfor; huic obenti an. 692 successit Ecguine, cujus chartam de Fledanburg habes in append. ad not. priorem.

^f Hereric. Aeduno exsuli nati sunt de Quoeburga filia Creodæ (Beda, Cearli), regis Merciorum, duo filii Osfrithus et Eadfrithus, cujus filius exstitit Herericus, qui de Beorsuitha (Beda, Bregusuid) genuit S. Hildam abbatissam constructricem monasterii quod vocatur Streaneshalch, ac S. Hereswitham Eastanglorum reginam. FLORENT. Genealog.

tum eum quæsierit cum omni diligentia, nullumque ejus usquam vestigium apparuerit. Verum cum solertissime illum quæsisset, extemplo se reperire sub veste sua monile pretiosissimum : quod dum attentius consideraret, tanti fulgore luminis refulgere videbatur, ut omnes Britanniae fines illius gratia splendoris impleret. Quod nimirum somnium veraeiter in filia ejus de qua loquimur, expletum [Al., impletum] est : cujus vita non sibi solummodo, sed multis bene vivere volentibus exempla operum lucis præbuit.

Verum illa cum multis annis huic monasterio præesset, placuit pio provisorio salutis nostræ, sanctam ejus animam longa etiam [Al. add. in] infirmitate carnis examinari [DCLXXIV], ut, juxta exemplum Apostoli, virtus ejus in infirmitate perficeretur. Percussa etenim febribus, acri cœpit ardore fatigari; et per sex continuos annos eadem molestia laborare non cessabat : in quo toto tempore nunquam ipsa vel conditori suo gratias agere, vel commissum sibi gregem et publice et privatim docere prætermittēbat. Nam suo prædocta exemplo, monebat omnes, et in salute accepta corporis Domino obtemperanter serviendum, et in adversis rerum sive infirmitatibus membrorum fideliter Domino esse gratias semper agendas. Septimo ergo suæ infirmitatis anno, converso ad interanea dolore, ^a ad diem pervenit ultimum, et circa galli cantum, percepto viatico sacrosanctæ communionis, cum accersitis ancillis Christi quæ erant in eodem monasterio, de servanda eas invicem, immo cum omnibus pace evangelica admoneret; inter verba exhortationis læta mortem vidit, immo, ut verbis Domini loquar, de morte transivit ad vitam.

Qua videlicet nocte Dominus omnipotens obitum ipsius in alio longius posito monasterio quod ipsa eodem anno construxerat et appellatur ^b Hacanos, manifesta visione revelare dignatus est. Erat in ipso monasterio quædam sanctimonialis femina, nomine Begu, quæ triginta et amplius annos dedicata Domino virginitate, in monachica conversatione serviebat. Hæc tunc in dormitorio sororum pausans, audivit subito in aerē notum campanæ sonum, quo ad orationes excitari vel convocari solebant, cum quis eorum de sæculo fuisset evocatus : apertisque, ut sibi videbatur, oculis aspexit, detecto domus culmine, fusam desuper lucem omnia replevisse : cui videlicet luci dum [Al., cum] sollicita intenderet, vidit animam præfatæ Dei famulæ in ipsa luce comitantibus ac ducentibus angelis ad cælum ferri. Cumque somno excussa videret cæteras pausantes circa se sorores, intellexit vel in somnio vel in visione mentis ostensum sibi esse quod viderat. Statimque exurgens nimio timore perterrita cucurrit

^a Ad diem pervenit ultimum. Obiit S. Hilda die 15 Kal. Decembr. Flor. Uuigorn. an. 680. Ossa Hildæ abbatissæ Glastoniam advexit Eadmundus rex, dum esset in expeditione aquilonali. Ms. Wessington, p. 30.

ad virginem quæ tunc monasterio abbatissæ vice præfuit, cui nomen erat Frigyd, fletuque ac lacrymis multum perfusa, ac suspiria longa trahens nunciavit, matrem illarum omnium Hild abbatissam jam migrasse de sæculo, et se aspectante cum luce immensa ducibus angelis ad æternæ limina lucis et supernorum consortia civium ascendisse. Quod cum illa audisset, suscitavit cunctas sorores, et in ecclesiam convocatas, orationibus ac psalmis pro anima matris operam dare monuit. Quod cum residuo noctis tempore diligenter agerent, venerunt primo diluculo fratres qui ejus obitum nunciarent, a loco ubi defuncta est. At illæ respondentes dixerunt se prius eadem cognovisse : et cum exponerent per ordinem quomodo hæc vel quando didicissent, inventum est, eadem hora transitum ejus illis ostensum esse per visionem, qua illam referebant exisse de mundo. Pulchraque rerum concordia procuratum est divinitus, ut cum illi exitum ejus de hac vita viderent, tunc isti introitum ejus in perpetuam animarum vitam cognoscerent. Distant autem inter se monasteria hæc tredecim ferme millibus passuum.

Ferunt autem quod eadem nocte, in ipso quoque monasterio ubi præfata Dei famula obiit, cuidam virginum Deo devotarum quæ illam imenso amore diligebat, obitus illius in visione apparuerit, quæ animam ejus cum angelis ad cælum ire conspexerit, atque hoc ipsa qua factum est hora, his quæ secum erant famulis [Al., famulabus] Christi manifeste nar-raverit, easque ad orandum pro anima ejus, etiam priusquam cætera congregatio ejus obitum cognovisset, excitaverit. Quod ita fuisse factum mox congregationi mane facto innotuit. Erat enim hæc, ipsa hora cum aliis nonnullis Christi ancillis in extremis monasterii locis seorsum posita, ubi nuper venientes ad conversationem [Al., conversationem] feminæ solebant probari, donec regulariter institutæ in societatem congregationis suscipereantur.

CAPUT XXIV.

Quod in monasterio ejus fuerit ^c frater cui donum canendi sit divinitus concessum.

In hujus monasterio abbatissæ fuit frater quidam divina gratia specialiter insignis, quia [Al., qui] carmina religioni et pietati apta facere solebat; ita ut quicquid ex divinis literis per interpretes disceret, hoc ipse post pusillum verbis poeticis maxima suavitate et compunctione compositis, in sua, id est, Anglorum lingua proferret. Cujus carminibus multorum sæpe animi ad contemptum sæculi, et [Al. add. ad] appetitum sunt vitæ cælestis accensi. Et quidem et alii post illum in gente Anglorum religiosa poemata facere tentabant; sed nullus eum [Al., ei] æquiparare potuit. Namque ipse non ab hominibus, neque per hominem institutus canendi artem didicit;

^b Hacanos. Locus in Whitby Strand, 13 milliaria a Whitby, 3 a Scardoburgo.

^c Frater cui, etc. Al. : Fratris cuidam canendi donum divinitus sit concessum.

sed divinitus adjutus gratis canendi donum accepit. Unde nihil unquam frivoli et supervacui poematis facere potuit; sed ea tantummodo quæ ad religionem pertinent, religiosam ejus linguam decebant. Siquidem in habitu sæculari usque ad tempora provectionis ætatis constitutus nil carminum aliquando didicerat. Unde nonnunquam in convivio, cum esset lætitiæ causa ut omnes per ordinem cantare deberent, ille ubi adpropinquare sibi citharam cernebat, surgebat a media cœna et egressus ad suam domum repedabat.

Quod dum tempore quodam faceret, et relicta domo convivii egressus esset ad stabula jumentorum quorum ei custodia nocte illa erat delegata, ibique hora [Al. add. jam] competenti membra dedisset sopori, adstitit ei quidam per somnium, eumque salutans, ac suo appellans nomine: « Caedmon, inquit, canta mihi aliquid. » At ille respondens, « Nescio, inquit, cantare; nam et ideo de convivio egressus huc secessi, quia cantare non poteram. » Rursum ille qui cum eo loquebatur, « Attamen, ait, mihi cantare habes. » « Quid, inquit, debeo cantare? » At ille, « Canta, inquit, principium creaturarum. » Quo accepto responso, statim ipse cœpit cantare in laudem Dei conditoris versus, quos nunquam audierat, quorum iste est sensus: « Nunc laudare debemus auctorem regni cœlestis, potentiam creatoris, et consilium illius facta Patris gloriæ. Quomodo ille cum sit æternus Deus, omnium miraculorum auctor exstitit, qui primo filiis hominum cælum pro culmine tecti, dehinc terram custos humani generis omnipotens creavit. » Hic est sensus, non autem ordo ipse verborum quæ dormiens ille canebat; neque enim possunt carmina, quamvis optime composita, ex alia in aliam linguam ad verbum sine detrimento sui decoris ac dignitatis transferri. Exurgens autem a somno, cuncta quæ dormiens cantaverat, memoriter retinuit, et eis mox plura in eundem modum verba Deo digni carminis adjunxit.

Veniensque manè ad villicum qui sibi præerat, quid doni percepisset indicavit, atque ad abbatissam perductus, jussus est, multis doctioribus viris præsentibus, indicare somnium et dicere carmen, ut universorum judicio quid vel unde esset quod referebat, probaretur. Visumque est omnibus, cælestem ei a Domino concessam esse gratiam. Exponebantque illi quendam sacræ historiæ sive doctrinæ sermonem, præcipientes ei, si posset, hunc in modulationem carminis transferre. At ille suscepto ne-

gotio abiit, et mane rediens, optimo carmine quod jubebatur, compositum reddidit. Unde mox abbatissa amplexata gratiam Dei in viro, sæcularem illum habitum relinquere, et monachicum suscipere [Al., recipere] propositum docuit, susceptumque in monasterium cum omnibus suis fratrum cœhorti associavit, jussitque illum seriem sacræ historiæ doceri. At ipse cuncta quæ audiendo discere poterat, rememorandæ secum et quasi mundum animal, ruminando, in carmen dulcissimum convertebat; suaviusque resonando, doctores suos vicissim auditores sui [Al., suos] faciebat. Canebat autem de creatione mundi, et origine humani generis, et tota Genesis historia, de egressu Israel ex [Al., de] Aegypto et ingressu in terram repromissionis, de aliis plurimis sacræ Scripturæ historiis, de incarnatione dominica [Al., Domini ac] passione, resurrectione, et ascensione in cælum, de Spiritus sancti adventu, et apostolorum doctrina. Item de terrore futuri judicii, et horrore pœnæ gehennalis, ac dulcedine regni cœlestis multa carmina faciebat; sed et alia perplura de beneficiis et judiciis divinis, in quibus cunctis homines ab amore scelerum abstrahere, ad dilectionem vero et sollertiam bonæ actionis excitare curabat. Erat enim vir multum religiosus, et regularibus disciplinis humiliter subditus; adversum vero illos qui aliter facere volebant, zelo magni fervoris accensus: unde et pulchro vitam suam fine conclusit.

Nam propinquante hora sui decessus [Al., discessus], quatuordecim diebus, præveniente corporea infirmitate, pressus est [DCLXXX]; adeo tamen moderate, ut et loqui toto eo tempore posset et ingredi. Erat autem in proximo [Al., proxima] casa, in qua infirmiores et qui prope morituri esse videbantur, induci solebant. Rogavit ergo ministrum suum vespere incumbente, nocte qua de sæculo erat exiturus, ut in ea sibi locum quiescendi præpararet: qui miratus cur hoc rogaret, qui nequaquam adhuc moriturus esse videbatur, fecit tamen quod dixerat. Cumque ibidem positi vicissim aliqua gaudente animo, una cum eis qui ibidem ante inerant, loquerentur ac jocarentur, et jam mediæ noctis tempus esset transcendens, interrogavit [Al. add. omnes], si Eucharistiam intus haberent. Respondebant. « Quid opus est Eucharistia? neque enim mori adhuc habes qui tam hilariter nobiscum velut sospes loqueris. » Rursum ille: « Et tamen, ait, afferte mihi Eucharistiam. » Qua accepta ^b in manu, interrogavit, si omnes placidum erga se animum, et

^a *Caedmon*. Caedmonem obiisse circa annum 680 plerique conjiciunt, aut paulo serius. De ejus sanctorumque aliorum reliquiis sic agit Maknesb., l. III de Gestis pontif., p. 154 b Ed. Lond. « Inventa sunt noviter (id est, ante initium sæculi XII), et in eminentiam elata, sanctorum corpora, Trumvini ep., Osui regis, et Aelfledæ filiæ ejus, quæ eidem monasterio post Hildam præfuit: nec non et illius monachi quem divino munere scientiam Cantus accepisse Beda refert. Cujus non fuisse apud Deum popolare meritum, miracula modo multa, ut ferunt, superne demissa prætendunt indicium. » Consignatus est hujus sancti na-

talis in Martyrologio Anglicano die 14 Feb., licet Hugo Menardus die 10 Feb. retulerit. Recensent eum Balæus cent. 1, et Pitsæus ætate 7 inter illustres Angliæ scriptores: sed in hoc ambo hallucinantur, quod « dormiendo divina pronuntiasse carmina tradant, quæ vigilantes quidam ex ejus ore scriptabant. » Id enim vero Beda non scribit.

^b *In manu*. De hoc ritu Eucharistiæ accipiendæ, manu a viris, linteamine mundo a feminis, agit Baron. in Annot. ad Martyr. 15 Aug. lit. c, ostenditque in Occidente æque ac Oriente diu in usu fuisse etiam cessante persecutione.

sine querela controversiæ ac rancoris haberent. Respondebant omnes placidissimam se mentem ad illum, et ab omni ira remotam habere : eumque vicissim rogabant [Al. add. an] placidam erga ipsos mentem habere [Al., haberet]. Qui confestim respondit : « Placidam ego mentem, filioli, erga omnes Dei famulos gero. » Sicque se cælesti muniens viatico, vitæ alterius ingressui paravit ; et interrogavit, quam prope esset hora qua fratres ad dicendas Domino laudes nocturnas excitari deberent. Respondebant, « Non longe est. » At ille : « Bene ergo, expectemus horam illam. » Et signans se signo sanctæ crucis, reclinavit caput ad cervical, modicumque obdormiens, ita cum silentio vitam finivit. Sicque factum est ut quomodo simplici ac pura mente tranquillaque devotione Domino servierat, ita etiam tranquilla morte [Al., mente] mundum relinquens ad ejus visionem veniret, illaque lingua quæ tot salutaria verba in laudem Conditoris composuerat, ultima quoque [Al., quæque] verba in laudem ipsius, signando sese, et spiritum suum in manus ejus commendando clauderet : qui etiam præscius sui obitus exstitisse, ex his quæ narravimus, videtur.

CAPUT XXV.

Qualis visio cuidam viro Dei apparuerit, priusquam monasterium Coludanæ urbis esset incendio consumptum.

His temporibus [DCLXXIX] monasterium virginum quod Coludi urbem cognominant, cujus et supra meminimus, per culpam incuriæ flammis absumptum est. Quod tamen a malitiâ inhabitantium in eo, et præcipue illorum qui majores esse videbantur contigisse, omnes qui novere facillime potuerunt advertere. Sed non defuit puniendis admonitio divinæ pietatis qua correcti, per jejunia, fletus et preces iram a se, instar Ninivitarum, justis Judicis avertent.

Erat namque in eodem monasterio vir de genere Scottorum, ^a Adamnanus vocabulo, ducens vitam in continentia et [Al., vel] orationibus multum Deo devotam, ita ut nihil unquam cibi vel potus, excepta [Al., exceptis] die Dominica et quinta Sabbati perciperet ; sæpe autem noctes integras pervigil in oratione transigeret. Quæ quidem illi districtio vitæ arctioris, primo ex necessitate emendandæ suæ pravitatis obvenerat. Sed procedente tempore necessitatem in consuetudinem verterat.

Siquidem in adolescentia sua sceleris aliquid commiserat, quod commissum, ubi ad cor suum rediit, gravissime exhorruit, et se pro illo puniendum a

A districto Judice timebat. Accedens ergo ad sacerdotem a quo sibi sperabat iter salutis posse demonstrari, confessus est reatum suum, petiitque ut consilium sibi daret quo posset fugere a ventura [Al. add. Dei] ira. Qui audito ejus commisso dixit : « Grande vulnus grandioris curam medelæ desiderat : et ideo jejuniis, psalmis et orationibus, quantum vales, insiste, quo præoccupando faciem Domini in confessione propitium eum invenire merearis. » At ille quem nimius reæ conscientiæ tenebat dolor, et internis peccatorum vinculis quibus gravabatur, ocus desiderabat absolvi : « Adolescentior sum, inquit, ætate, et vegetus corpore : quidquid mihi imposueris agendum, dummodo salvus fiam in die Domini, totum facile feram, etiamsi totam noctem stando in precibus peragere, si integram septimanam jubeas abstinendo transigere. » Qui dixit : « Multum est ut tota septimana absque alimento corporis perdures ; sed biduanum vel triduanum sat est observare jejunium. Hoc facito, donec post modicum tempus rediens ad te, quid facere debeas, et quamdiu pœnitentiæ insistere tibi plenius ostendam. » Quibus dictis, et descripta illi mensura pœnitendi, abiit sacerdos, et ingruente causa subita, secessit [Al. add. in] Hiberniam unde originem duxerat [Al., traxerat], neque ultra ad eum juxta suum conductum rediit. At ipse memor præcepti ejus simul et promissi sui, totum se lacrymis pœnitentiæ, vigiliis sanctis, et continentiæ mancipavit ; ita ut quinta solum Sabbati et Dominica, sicut prædixit, reficeret [Al., reficeretur], cæteris septimanæ diebus jejunus permaneret. Cumque sacerdotem suum Hiberniam secessisse ibique defunctum esse audisset, semper ex eo tempore juxta conductum ejus memoratum, continentiæ modum observabat ; et quod causa divini timoris semel ob reatum compunctus cœperat, jam causa divini amoris delectatus præmiis indefessus agebat.

Quod dum multo tempore sedulus exsequeretur, contigit eum die quadam de monasterio illo longius egressum, comitante secum uno de fratribus, peracto itinere redire : qui cum monasterio propinquarent et ædificia illius sublimiter erecta aspicerent, solutus est in lacrymis vir Dei, et tristitiam cordis vultu indice prodebat. Quod intuens comes, quare faceret inquisivit. At ille : « Cuncta, inquit, hæc quæ cernis ædificia publica vel privata, in proximo est ut ignis absumens in cinerem convertat. » Quod ille audiens, mox ut intraverunt monasterium, matri congregationis, vocabulo Aebbæ, curavit indicare. At illa me-

^a Adamnanus. In Coludiensi mon. Adamnanus presbyter vixit, cujus sanctitatem Beda prædicat iv, 25. Ejus natalem in Catalogo SS. Hiberniæ, hoc die retulit Henricus Fitzsimon qui Adamnanum vocat ; at non recte abbatem facit, et forte cum Hiensi abbate confudit. Eundem hoc die habet Joannes Wilsonus in priore Editione Martyrologii Anglicani : ast in posteriori ejusdem Martyrologii Editione ad xvi Martii, haud scimus qua causa, revocavit. Utrouque præfectum vocat Colud. mon. ; non recte, nam

et viris et feminis una Aeboa præerat. David Camerarius eum refert ad xxvii Jan. : « Hoc, inquit, eodem die S. Adamnanus abb. Coludius, de quo vide Westmonast. ad an. 701. » At neque abbas fuit hic ; et Westm. de altero agit Adamnano. Monachum fuisse asserunt, Hugo Menardus lib. ii Observat., ad xxix Aug., et Lessæus lib. iv de Gestis Scottorum. De eo quoque fuse agit Nicolaus Harpsfeld., sec. 7, Capgr. in Vita S. Aebbæ ; Trithemius lib. iii de Viris illustrib. ord. S. Benedicti, cap. 124.

rito turbata de tali præſagio vocavit ad ſe virum, et diligentiſſe ab eo rem, vel unde hoc ipſe noſſet, inquirebat. Qui ait: « Nuper occupatus noctu vigiliis et psalmis, vidi adſtanteſ mihi ſubito quendam incogniti vultus: cujus præſentia cum eſſem exterritus, dixit mihi ne timerem; et quaſi familiari me voce alloquens, Bene facis, inquit, qui tempore iſto nocturno [*Al.*, nocturnæ] quietis non ſomno indulgere, ſed vigiliis et orationibus inſiſtere maluiſti [*Al.*, valuiſti]. At ego, Novi, inquam [*Al.*, inquit], multum mihi eſſe neceſſe vigiliis ſalutaribus inſiſtere, et pro meis erratibus ſedulo Dominum deprecari. Qui adſciens, Verum, inquit, dicis, quia et tibi [*Al.*, quia ibi] et multis opus eſt peccata ſua bonis operibus redimere; et cum ceſſant a laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu æternorum bonorum liberius laborare; ſed hoc tamen pauciſſimi faciunt. Siquidem modo totum hoc monaſterium ex ordine perluſtrans ſingulorum caſas ac lectos [*Al.*, lectulos] inſpexi, et neminem ex omnibus præter te erga ſanctitatem animæ ſuæ occupatum reperi: ſed omnes prorsus et viri et feminæ aut ſomno torpent inertes, aut ad peccata vigilant. Nam et domunculæ quæ ad orandum vel legendum factæ erant, nunc in commeaſionum, potationum, fabulationum, et cæterarum ſunt inlecebrarum cubilia converſæ. Virgines quoque Deo dicatæ, contempta reverentia ſuæ profeſſionis, quotieſcumque vacant, texendis ſubtilioribus indumentis operam dant quibus aut ſeipsas ad vicem ſponſarum in periculum ſui ſtatus adornent, aut externorum ſibi virorum amicitiam comparent. Unde merito loco huic et habitatoribus ejus gravis de cælo vindicta flammis sævientibus præparata eſt. »

Dixit autem abbatissa: « Et quare non citius hoc compertum mihi revelare voluiſti? » Qui reſpondit: « Timui propter reverentiam tuam, ne forte nimium conturbareris; et tamen hanc conſolationem habeas, quod in diebus tuis hæc plaga non ſuperveniet. » Qua divulgata viſione, aliquantulum loci accolæ paucis diebus timere, et ſeipsos intermiſſis facinoribus caſtigare cœperunt. Verum poſt obitum ipſius abbatissæ redierunt ad priſtinas ſordes, immo ſcleratiſſima fecerunt. Et cum dicerent, Pax et ſecuritas, extemplo præfatæ ultionis ſunt pœna multati.

Quæ mihi cuncta ſic eſſe facta reverentiſſimus meus compresbyter Aedgils referebat, qui tunc in

^a *Hiberniam.* Annales Hibernici memorant præciſum tempus et locum quo Ecgfridi exercitus Hiberniam intravit; vide Ogygia, p. 230.

^b *Cudbercto.* Vide Vitam S. Cudbercti, cap. 24 et 27.

^c *Scottiam.* Quoniam mentio hic facta eſt de Scottia, hiſtorici Scottiæ modernæ prælium quod Beda ponit in priore anno in Hibernia factum, æque ac poſterioris quo Ecgfrid occiſus eſt, ad ſe trahunt, et rem omnem ſuis circumſtantiis decoratam in Gallovidiam ponunt. Vid. H. Boetg. et Buchan. in Eugenio quinto. Et fuit proculdubio hæc fatalis Ecgfrido pugna in Scottia Albionenſi: Sim. Dunelm., p. 5, 5, non ſolum regionem, ſed ipſum locum pugnæ fixit, « extinctum dicens regem apud Nechtanesmere, quod eſt ſtagnum Nectani, ejuſque corpus in Hii inſula columbæ ſepultum. » Sed quod Hiberniam pro-

illo monaſterio degebat: Poſtea autem diſcedentibus inde ob deſolationem plurimis incolarum, in noſtro monaſterio plurimo tempore converſatus ibidemque deſunctus eſt. Hæc ideo noſtræ Hiſtoriæ inſerenda credidimus, ut admoneremus lectorem operum Domini, quam terribilis [*Al.* add. ſit] in conſiliis ſuper filios hominum; ne forte nos tempore aliquo carnis inlecebris ſervientes minusque Dei iudicium formidantes, repentina ejus ira corripiat, et vel temporalibus damnis juſte sæviens affligat, vel ad perpetuam perditionem diſtrictius examinans tollat.

CAPUT XXVI.

De morte Ecgfridi et Hlotheri regum.

Anno dominicæ incarnationis ſexcentesimo octogesimo quarto, Ecgfrid rex Nordanhymbrorum miſſo ^a Hiberniam cum exercitu duce Bercto, vaſtavit miſere gentem innoxiam et nationi Anglorum ſemper amiciffimam; ita ut ne eccleſiis quidem, aut monaſteriis manus parceret hoſtilis. At Inſulani, et quantum valere, armis arma repellebant, et invocantes divinæ auxiliū pietatis, cælitus ſe vindicari continuis diu imprecaſionibus [*Al.*, precaſionibus] poſtulabant. Et quamvis maledici regnum Dei poſſidere non poſſint, creditum eſt tamen quod hi qui merito impietatis ſuæ maledicebantur, ocius Domino vindice pœnas ſui reatus luerent. Siquidem anno poſt hunc proximo idem rex, cum temere exercitum ad vaſtandam Pictorum provinciam duxiſſet, multum prohibentibus amicis et maxime beatæ memoriæ ^b Cudbercto qui nuper fuerat ordinatus epico-
pus, introductus eſt, ſimulantibus fugam hoſtibus, in anguſtias inaccessorum montium, et cum maxima parte copiarum quas ſecum adduxerat, exſinctus anno ætatis ſuæ quadragesimo, regni autem quinto decimo, die XIII Kalendarum Juniarum. Et quidem, ut dixi, prohibuerunt amici ne hoc bellum iniret; ſed quoniam [*Al.*, quomodo] anno præcedente noluerat audire reverentiſſimum Patrem Ecgberctum, ne ^c Scottiam ^d nil ſe lædentem impugnaret, datum eſt illi ex pœna peccati illius, ne nunc eos qui ipſum ab interitu revocare cupiebant, audiret.

Ex quo tempore ſpes cœpit et virtus regni Anglorum fluere, ac retro ſublapsa referri. Nam et Picti terram poſſeſſionis ſuæ quam tenuerunt Angli et Scotti qui erant in Britania, [*Al.* add. eſt] Brittonum quoque pars nonnulla, libertatem receperunt, quam

prie dictam non invaſit, id ſine nimia in Bedam vi affirmari non poſteſt. Imo clarum eſt Scottiam ipſam, a qua ut nil ſe lædente invadenda Ecgberctus regem diſſuadet, eandem eſſe cum Hibernia, quam Beda ſupra deſcripſit ut « gentem nationi Anglorum ſemper amiciffimam. » Hoc pro ſua ingenuitate confeſſus eſt D. Jacobus Dalrymple in ſuis de Hiſtoria Scottica Collectionibus, p. 34. Utinam non inſinuaſſet Bedam minus ingenuum non ſolum contra naturalem hominis indolem, ſed contra ipſius hiſtoriæ ſcopum, ut conferenti 1, 34, apparebit.

^d *Nil ſe lædentem.* Merito uſus eſt Ecgberctus hoc argumento, quia adeo expertus fuerat gentem Hibernicam non ſolum innoxiam, ſed ſemper amiciffimam, Vide III, 27.

et hactenus habent per annos circiter quadraginta **A** sex; ubi inter plurimos gentis [Al., plurimas gentes] Anglorum vel interemptos gladio, vel servitio addictos, vel de terra Pictorum fuga lapsos, etiam reverentissimus vir Dei Trumvini qui in eos episcopatum acceperat, recessit cum suis qui erant in monasterio ^a Aebbercurnig, posito quidem in regione Anglorum, sed in vicinia freti quod Anglorum terras Pictorumque disternat; eosque ubicumque poterat, amicis per monasteria commendans, ipse in sæpedito famulorum famularumque Dei monasterio quod vocatur Streanaeshalch, locum mansionis elegit; ibique cum paucis suorum in monachica distributione vitam non sibi [Al. om. sibi] solummodo, sed et multis utilem plurimo annorum tempore duxit: ubi etiam defunctus, in ecclesia beati Petri apostoli, **B** juxta honorem et vita et gradu [Al., gratia] ejus condignum ^b conditus est. Præerat quidem tunc eidem monasterio regia virgo Aelbflæd una cum matre Eanflæde quarum ^c supra fecimus mentionem. Sed, adveniente illuc episcopo, maximum regendi auxilium simul et suæ vitæ solatium devota Deo doctrix invenit. Successit autem Ecgrido in regnum ^d Alfrid, vir in Scripturis doctissimus, qui frater ejus et filius Osui regis esse dicebatur: destructumque regni statum, quamvis intra fines angustiores, nobiliter recuperavit.

Quo videlicet anno, qui est ab incarnatione dominica sexcentus octogesima quintus, Hlothert Cantuariorum rex, cum post Ecgerctum fratrem **C** suum qui novem annis regnaverit, ipse duodecim annis regnasset, mortuus erat octavo Idus Februarias [Al., Februarii]. Vulneratus namque est in pugna Australium Saxonum, quos contra eum Edric filius Ecgercti adgregarat, et inter medendum defunctus. Ac post eum idem Edric anno uno ac dimidio regnavit: quo defuncto regnum illud ^e per aliquod temporis spatium reges dubii vel externi disperdiderunt; donec legitimus rex Uictred, id est, filius Ecgercti, confortatus in regno, religione simul et industria gentem suam ab extranea invasione liberaret.

^a Aebbercurnig. Vide notam ad hunc locum I, 12.

^b Conditus est. De Trumvini reliquiis vide G. Malms., supra, in nota ad Caedmonem, IV, 24.

^c Supra, III, 15, 24.

^d Alfrid. Is, quia nothus, quamvis Ecgrido senior, sub regno fratris seu vi seu indignatione in Hiberniam secessit: nec impossibile est tutelam ei ab Hibernis concessam, ansam aliqualem belli Hibernici Ecgrido præbuisse. Hic apud Driffeld in orientali parte agri Eboracensis sepultus est, ibique monumentum ejus hodie ostenditur.

^e Per aliquod temporis spatium. Ea occasione Caedwalla cum fratre Mollone, quantis potuit conatibus, provinciam invasit impune se decessurum arbitratus, sed non ita ut sperabat imparatos aut animi vacuos provinciales offendit; siquidem post multa incommoda accepta Caedwallam in terga vertunt, fratreque Mollone in tugurium quoddam compulso, domunculam ipsam succendunt; non tamen Caedwalla destitit quin dolorem suum crebris accolarum dis-

CAPUT XXVII.

Ut vir Domini Cudberct [Al. Cudberctus] sit episcopus factus: utque in monachica adhuc vita positus vixerit vel docuerit.

Ipsa etiam anno quo finem vitæ accepit rex Ecgrid, episcopum, ut diximus, fecerat ordinari Lindisfarnensium Ecclesiæ, virum sanctum et venerabilem Cudberctum qui in insula permodica quæ appellatur ^f Farne, et ab eadem ecclesia novem ferme millibus passuum in Oceano procul abest, vitam solitariam per annos plures in magna corporis et mentis continentia duxerat. Qui quidem a prima ætate pueritiæ, studio religiosæ vitæ semper ardebat; sed ab ineunte adolescentia monachicum et nomen adsumpsit et habitum. Intravit autem [Al., enim] primo monasterium ^g Mailros, quod in ripa Tuidi fluminis positum, tunc abbas Eata, vir omnium mansuetissimus ac simplicissimus regebat: qui postea episcopus Hagustaldensis, sive Lindisfarnensis Ecclesiæ factus est, ut supra memoravimus: cui tempore illo præpositus Boisil magnarum virtutum et prophetici spiritus sacerdos fuit. Hujus discipulatu Cudberct humiliter subditus, et scientiam ab eo [Al. add. sanctarum] Scripturarum et honorum operum sumpsit exempla.

Qui postquam migravit ad Dominum Cudberct eidem monasterio factus [Al. om. factus] præpositus, plures et auctoritate magistri, et exemplo suæ actionis regularem instituebat ad vitam. Nec solum ipsi monasterio regularis vitæ monita simul et exempla præbebat, sed et vulgus circumpositum longe lateque a vita stultæ consuetudinis ad caelestium gaudiorum convertere curabat amorem. Nam et multi fidem quam habebant, iniquis profanabant operibus: et aliqui etiam tempore mortalitatis, neglectis fidei sacramentis quibus erant imbuti, ad erratica idolatriæ medicamina concurrebant; quasi missam a Deo conditore plagam, per incantationes, vel fylacteria, vel alia quælibet dæmoniacæ [Al., dæmonicæ] artis arcana cohibere valerent. Ad utrorumque ergo corrigendum errorem crebro ipse de monasterio egressus, aliquoties equo sedens, sed sæpius pedes [Al., pedibus] incedens, circumpositas veniebat ad villas, et viam veritatis prædicabat errantibus; quod ipsum

pendiis sarciret, reique ultionem in successorem suam transfunderet, qui 30000 auri marcis solutis pacem concessit. Vide Chr. Sax. ad an. 686, 687, 694, collat. cum Malms. I., 1, 2.

^f Farne. Locus ab ipsis Aedani temporibus recessui et meditationi dicatus, vide III, 16. Ibi postea vixit frater Bartholomæus, scripsitque librum Meditationum Farnensium qui in bibliotheca Dunelm. adhuc conservatur.

^g Mailros. Situm illud fuit in valle Scottiæ hodiernæ, a Berwico ultimo Angliæ oppido 20 millibus passuum distitum. Deletum antiquum monasterium restituit S. David Scottorum rex, Malcolmii Pii et Margariæ Sanctæ filius, et Cisterciensi ordini cum pluribus aliis attribuit. Monast. tom. II, p. 1057. Facta est abbatia S. Mariæ de Mailros feria secunda Paschæ, et Richardus primus abbas Mailros constitutus an. 1136. Chron. de Mailros, p. 165. Seriem novemdecim abbatum ad an. 1268 habes p. 226.

etiam Boisil suo tempore facere consueverat. Erat **A** quippe moris eo tempore populis Anglorum, ut veniente in villam clerico vel presbytero, cuncti ad ejus imperium verbum audituri confluerent; libenter ea quæ dicerentur, audirent; libentius ea quæ audire et intelligere poterant, operando sequerentur. Porro Cudbercto tanta erat dicendi peritia, tantus amor persuadendi quæ cœperat [Al., cocuerat], tale vultus angelici lumen, ut nullus præsentium latebras ei sui cordis celare præsumeret; omnes palam quæ gesserant, confitendo proferrent, quia nimirum hæc eadem illum latere nullo modo putabant [Al., putarent]; et confessa dignis, ut imperabat, pœnitentiæ fructibus abstergerent. Solebat autem ea maxime loca peragere, [Al. add. et] illis prædicare in viculis, qui in arduis asperisque montibus procul positi, aliis hor- **B** rori erant ad visendum, et paupertate pariter ac rusticitate sua doctorum arcebant accessum. Quos tamen ille pio libenter mancipatus labori tanta [Al., tantum] doctrinæ sollertis excolebat industria, ut de monasterio egressus sæpe ebdomade [Al., hebdomada] integra, aliquando duobus vel tribus, nonnunquam etiam mense pleno domum non rediret; sed demoratus in montanis, plebem rusticam verbo prædicationis simul et opere virtutis ad cœlestia vocaret.

Cum ergo venerabilis Domini famulus multos in Mailrosensi monasterio degens annos, magnis virtutum signis efulgeret [Al., effulgeret], transtulit eum reverentissimus abbas ipsius Eata ad insulam Lindisfarnensium, ut ibi quoque fratribus custodiam disciplinæ regularis et auctoritate præpositi intimaret, **C** et propria actione præmonstraret. Nam et ipsum locum tunc idem reverentissimus Pater abbatis jure regebat. Siquidem a temporibus ibidem antiquis et episcopus cum clero, et abbas solebat manere cum monachis; qui tamen et ipsi ad curam episcopi familiariter pertinerent. Quia nimirum Aedan qui primus ejus loci episcopus fuit, cum monachis illuc et ipse monachus adveniens, monachicam in eo conversationem instituit: quomodo et prius beatus Pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei reverentissimo papa Gregorio, quod et ^a supra posuimus. « Sed quia tua fraternitas, inquit, monasterii regulis erudita, seorsum fieri non debet a clericis suis; in Ecclesia Anglorum, quæ nuper auctore Deo ad fidem perducta est, hanc debet conversationem instituere, quæ initio nascentis Ecclesiæ fuit Patribus nostris; in quibus nullus eorum ex his quæ possidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. »

CAPUT XXVIII.

Ut idem in vita anachoretica et fontem ac arente [Al., saxosa] terra orando produxerit, et segetem de labore manuum ultra tempus serendi [Al., reddendi] acciperit.

Exin Cudberct crescentibus meritis religiosæ intentionis, ad anachoreticæ quoque contemplationis, quæ diximus, silentia secreta pervenit [DCLXXVI]. Verum quia de vita illius et virtutibus ante annos plures sufficienter et versibus heroicis, et simplici oratione conscripsimus, hoc tantum in præsentī commemorare satis sit, quod aditurus insulam protestatus est fratribus, dicens: « Si mihi divina gratia in loco illo donaverit, ut de opere manuum mearum vivere queam, libens ibi morabor; sin alias, ad vos citissime Deo volente revertar. » Erat autem locus et aquæ prorsus et frugis et arboris inops, sed et spirituum malignorum frequentia humanæ habitationi minus accommodus: sed ad votum viri Dei habitabilis per omnia factus est, siquidem ad adventum ejus spiritus recessere [Al., recesserunt] maligni. Cum autem ipse sibi ibidem expulsis hostibus mansionem angustam circumvallante aggere, et domos in ea necessarias, juvante fratrum manu, id est, oratorium, et habitaculum commune construxisset, jussit fratres in ejusdem habitaculi pavimento foveam facere: erat autem tellus durissima et saxosa, cui nulla omnino spes [Al., species] venæ fontanæ videretur inesse. Quod dum facerent, ad fidem et preces famuli Dei, alio die aqua plena inventa est, quæ usque ad hanc diem, sufficientem cunctis illo advenientibus gratiæ suæ cælestis copiam ministrat. [Al., subministrat]. Sed et ferramenta sibi ruralia cum frumento adferri rogavit, quod dum præparata [Al., præfata] terra tempore congruo seminaret, nil omnino, non dico spicarum, sed ne herbæ quidem ex eo germinare usque ad æstatis tempora contigit. Unde visitantibus se ex more fratribus, hordeum jussit adferri, si forte vel natura soli illius, vel voluntas esse superni largitoris, ut illius frugis ibi potius seges oriretur. Quod dum sibi adlatum, ultra omne tempus serendi, ultra omnem spem fructificandi, eodem in agro sereret, mox copiosa seges exorta desideratam proprii laboris viro Dei refectionem præbebat.

Cum ergo multis ibidem annis Deo solitarius serviret [DCLXXXIV], tanta autem erat altitudo aggeris **D** quo mansio ejus erat vallata, ut cælum tantum ex ea, cujus introitum sitiebat, aspicere posset, contigit ut congregata synodo non parva sub præsentia regis Ecgridi juxta fluvium Alne [Al., Almæ], in loco qui dicitur ^b Aduisfyrdi, quod significat, *ad duplex vadum*, cui beatæ memoriæ Theodorus archiepiscopus præsidebat, uno animo omniumque [Al., unanimo

^a *Supra.* Vide responsionem Gregorii ad primam interrogationem Augustini, 1, 27.

^b *Aduisfyrdi.* Quicquid Beda hic narrat de synodo Twysford plane, ut mihi quidem videtur, demonstrat synodum fuisse ad Twysford Northumbriæ, et vere ecclesiasticam, sub præsentia quidem Ecgridi Northumbriæ regis, sed præsidente Theodoro archiepiscopo Doruvern. Et ne quis miretur quod Theodo-

rus tam longe a sede sua functiones exerceat, videat IV, 2, cum nota annexa e G. Mafms. Pont. I. Quod autem plures sint in aliis Angliæ partibus Tuifordæ, Beda expresse hanc distinguit a situ ad fluvium Alne. Et si legenda S. Cuthberti hanc Tuifordam ponat juxta fluvium Slu, id nullus est contra Bedam auctoritatis, nec aliquid probat nisi errorem preli, quo S ponitur pro A, et u pro n.

omnium] consensu ad episcopatum Ecclesie Lindisfarnensis eligeretur. Qui cum multis legatariis ac literis ad se præmissis, nequaquam suo monasterio posset erui; tandem rex ipse præfatus, una cum sanctissimo antistite Trumuine, nec non [Al. om. nec non] et aliis religiosis ac potentibus viris insulam navigavit. Conveniunt et de ipsa insula Lindisfarnensi in hoc ipsum multi de fratribus, genuflectunt omnes, adjurant per Dominum, lacrimas fundunt, obsecrant; donec ipsum quoque lacrimis plenum dulcibus extrahunt latebris, atque ad [Al., in] synodum pertrahunt. Quo dum perveniret, quamvis multum renitens, unanima cunctorum voluntate superatur, atque ad suscipiendum episcopatus officium colium submittere compellitur: eo maxime victus sermone, quod famulus Domini Boisil, cum ei [Al. om. ei] mente prophetica cuncta quæ eum essent superventura patefaceret, antistitem quoque eum futurum esse ^a prædixerat. Nec tamen statim ordinatio decreta, sed peracta hieme quæ imminebat, in ipsa sollemnitate Paschali compiata est ^b Eburaci sub præsentia præfati [Al. om. præfati] regis Ecgfridi; convenientibus ad consecrationem ejus septem episcopis in quibus beatæ memoriæ Theodorus primum tenebat. Electus est autem primo in episcopatum Hagustaldensis Ecclesie pro ^c Tunbercto qui ab episcopatu [Al., episcopis] fuerat depositus: sed quoniam ipse plus Lindisfarnensi Ecclesie in qua conversatus fuerat, dilexit præfici; placuit ut Eata reverso ad sedem Ecclesie Hagustaldensis cui regendæ primo fuerat ordinatus, Cudberct Ecclesie Lindisfarnensis gubernacula susciperet.

Qui susceptum episcopatus gradum ad imitationem beatorum apostolorum virtutum ornabat operibus. Commissam namque sibi plebem et orationibus protegebat adsiduis, et admonitionibus saluberrimis ad cælestia vocabat. Et, quod maxime doctores juvare solet, ea quæ agenda docebat, ipse prius agendo præmonstrabat. Erat quippe ante omnia divinæ caritatis igne fervidus, patientiæ virtute modestus, orationum devotioni sollertissime intentus; affabilis omnibus qui ad se consolationis gratia veniebant; hoc ipsum quoque orationis loco ducens, si infirmis fratribus opem suæ exhortationis tribueret; sciens quia qui dixit, *Diliges Dominum Deum tuum*; dixit et, *Diliges proximum* [Al. add. tuum sicut teipsum].

^a *Prædixerat.* Vide Bedæ Vitam S. Cuthbercti, cap. 8.

^b *Eburaci.* Rex Ecgfridus et Theodorus archiepiscopus dederunt S. Cudbercto in civitate Eburaca totam terram a muro ecclesie S. Petri usque magnam partem versus occidentem, et a muro ipsius ecclesie usque murum civitatis versus austrum. SIM. DUNELM. I, 9.

^c *Tunbercto.* De eo vide IV, 12. Causa hujus depositionis ignoratur, sed ipsa depositio præsentiam Theodori arguit, sub cujus auspiciis ecclesiastica disciplina tunc temporis vigeat.

^d *Duobus.* In ms. Mori, etc., hic incipit caput 27, eique apponitur in indice titulus sequentis capituli; sed ob rationes redditas in notis ad caput 14 non mutatur Chiffletii ordo vel numerus.

^e *Lugubaliam.* Rex Ecgfridus præsentem Theo-

A Erat [Al. add. et] abstinentiæ castigatione insignis, erat gratia compunctionis semper ad cælestia suspensus. Denique cum sacrificium Deo victimæ salutaris offerret, non elevata in altum voce, sed profusus ex imo pectore lacrymis, Domino sua vota commendabat.

^d Duobus autem annis in episcopatu peractis, repetiit insulam ac monasterium suum [DCLXXXVII], divino admovitus oraculo quia dies sibi mortis vel vitæ magis illius quæ sola vita dicenda est, jam adpropriet introitus: sicut ipse quoque tempore eodem nonnullis, sed verbis obscurioribus, quæ tamen postmodum manifeste intelligerentur, solita sibi simplicitate pandebat; quibusdam autem hoc idem etiam manifeste revelabat.

CAPUT XXIX.

Ut idem jam episcopus obitum suum proxime futurum Herebercto anachoretæ prædixerit.

Erat enim [Al. add. quidam] presbyter vitæ [Al. add. et morum probitate] venerabilis, nomine Hereberct [Al., Heriberct], jamdudum viro Dei spiritualis amicitie fœdere copulatus; qui in insula stagni illius pergrandis de quo Deruentionis fluvii primordia erumpunt, vitam ducens solitariam, annis singulis eum visitare et monita ab eo perpetuæ salutis audire solebat. Hic cum audiret eum ad civitatem ^e Lugubaliam [Al., Leguraliam] devenisse, venit ex more, cupiens salutaribus ejus exhortationibus ad superna desideria magis magisque accendi. Qui dum sese alterutrum cælestis vitæ poculis debriarent, dixit inter alia antistes: « Memento, frater Hereberct, ut modo quidquid opus habes, me interrogas, mecumque loquaris: postquam enim ab invicem digressi fuerimus, non ultra nos in hoc sæculo carnis obtutibus invicem aspiciemus. Certus sum namque quod tempus meæ resolutionis instat, et velox est depositio tabernaculi mei. » Qui hæc audiens provolutus est ejus vestigiis, et fuis cum gemitu lacrymis, « Obsecro, inquit, per Dominum, ne me deseras, sed tui memor sis fidissimi sodalis, rogesque supernam pietatem, ut cui simul in terris servivimus, ad ejus videndam gratiam simul transeamus ad cælos. Nosti enim quia ad tui oris imperium semper vivere studui, et quicquid ignorantia vel fragilitate deliqui, æque ad tuæ voluntatis examen mox emendare curavi. » Incubuit precibus antistes, statimque edo-

doro archiepiscopo una cum terra prædicta apud Eboracum dedit. « S. Cudbercto Villam Crecam et tria in circuitu ipsius Villæ milliaria, ut haberet Eboracum iens vel rediens, mansionem ubi quiescere posset: ubi monachorum habitationem instituit. Et quia illa terra minus sufficiens erat, Lugubaliam, quæ Luel vocatur, in circuitu quindecim milliaria habentem in augmentum suscepit: ubi etiam sanctimonialium congregatione stabilita, reginam dato habitu religionis consecravit, et in profectum divinæ servitutis scholas instituit. Aliæ quoque terrarum possessiones ei donatæ sunt, quas hic longum est, et non necessarium ponere: scriptæ sunt in cartulis ecclesie. Sim. Dun., I, 9. Harum donationum chartam e registris Dunelm. ex scriptam, cum subscriptis Theodori et septem episcoporum nominibus, vide append. n. 22.

ctus in spiritu impetrasse se [Al. om. se] quod petebat a Domino : « Surge, inquit, frater mi, et noli plorare, sed gaudio gaude quia quod rogavimus, superna nobis clementia donavit. »

Cujus promissi et prophetiæ veritatem sequens rerum astruxit eventus, quia et digredientes ab invicem non se ultra corporaliter viderunt, sed uno eodemque die, hoc est, tertia decima Kalendarum Aprilium, egredientes e corpore, spiritus eorum mox beata invicem visione conjuncti sunt, atque angelico ministerio pariter ad regnum cæleste translati. Sed ^a Hereberct divina prius infirmitate decoquitur; illa, ut credibile est, dispensatione dominicæ pietatis, ut si quid minus haberet meriti a beato Cudbercto, suppleret hoc castigans longæ ægritudinis dolor: quatenus æquatus gratia suo intercessori, sicut uno eodemque tempore cum eo de corpore egredi, ita etiam una atque indissimili sede perpetuæ beatitudinis meruisset recipi.

Obiit autem Pater reverentissimus in insula Farne, multum deprecatus fratres ut ibi quoque sepeliretur, ubi non parvo tempore pro Domino militarat. Attamen tandem eorum precibus victus assensum dedit, ut ad insulam Lindisfarnensium relatus, in ecclesia deponeretur. Quod dum factum esset, episcopatum Ecclesiæ illius anno uno servabat venerabilis antistes Uilfrid, donec eligeretur qui pro Cudbercto antistes ordinari deberet.

Ordinatus est autem [Al., om. autem] post hæc Eadberct [DCLXXXVII], vir scientia divinarum [Al. om. divinarum] Scripturarum simul et præceptorum cælestium observantia, ac maxime eleemosynarum operatione insignis; ita ut, juxta legem, omnibus annis decimam non solum quadrupedum, verum etiam frugum omnium atque pomorum, necnon et vestimentorum partem pauperibus daret.

CAPUT XXX.

[Ut corpus illius, post undecim annos sepulturæ, sit corruptionis immune repertum; nec multo post successor episcopatus ejus de mundo transierit.]

[DCCXCVII] Volens autem latius demonstrare divinam dispensationem, quanta in gloria vir Domini Cudberct post mortem viveret, cujus ante mortem vita sublimis crebris etiam miraculorum patebat indiciis, transactis sepulturæ ejus annis undecim, immisit in animo [Al., animos] fratrum ut tollerent ossa illius, quæ [Al., qui] more mortuorum consumpto jam et in pulverem redacto corpore reliquo [Al., corpore, reliqua], sicca invenienda putabant: atque in novo recondita loculo, in eodem quidem loco, sed supra pavementum dignæ venerationis gratia locarent. Quod dum sibi placuisse Eadbercto antistiti suo referrent, adnuit consilio eorum, jussitque ut die depositionis ejus hoc facere meminissent. Fecerunt autem ita: et aperientes sepulcrum, invenerunt

^a Hereberct. Vide Bedæ Vitam S. Cudbercti, cap. 28. In insula stagni Deruentionis fl. juxta Keswick, in qua Hereberct mansionem vitæ solitariæ posuit, constructa est postea ecclesia in honorem

corpus totum quasi adhuc viveret, integrum, et flexilibus [Al., flexibilibus] artuum compagibus multo dormienti quam mortuo similis; sed et vestimenta omnia quibus indutum erat, non solum intemerata, verum etiam prisca novitate et claritudine [Al., claritate] miranda parebant [Al., apparebant]. Quod ubi videre fratres, nimio mox timore percussi, festina-verunt referre antistiti quæ invenerant, qui tum forte in remotiore ab ecclesia loco reclusus undique pelagi fluctibus cincto, solitarius manebat. In hoc etenim semper Quadragesimæ tempus agere, in hoc quadraginta ante dominicum natale dies in magna continentia, orationis et lacrymarum devotione transigere solebat: in quo etiam venerabilis prædecessor ejus Cudberct priusquam insulam Farne peteret, aliquandiu secretus [Al., secretius] Domino militabat.

Adulerunt autem ei et partem indumentorum quæ corpus sanctum ambierant, quæ cum ille et munera gratanter acciperet et miracula libenter audiret, nam et ipsa indumenta quasi patris adhuc corpori circumdata miro deosculabatur affectu, « Nova, inquit, indumenta corpori pro his quæ tulistis, circumdate, et sic reponite in arca quam parastis. Scio autem certissime quia non diu vacuus remanebit locus ille, qui tanta miraculi cælestis gratia sacratus est; et quam beatus est cui in eo facultatem quiescendi Dominus totius beatitudinis auctor atque largitor præstare dignabitur. » Hæc et hujusmodi plura ubi multis cum lacrymis et magna compunctione antistes lingua etiam tremente complevit, fecerunt fratres ut jussisset, et involutum novo amictu corpus novaque in theca reconditum, supra pavementum sanctuarii posuerunt. Nec mora, Deo dilectus antistes Eadberct morbo correptus est acerbissimo, ac per dies crescente multumque ingravescente ardore languoris, non multo post, id est, pridie Nonas Maias etiam ipse migravit ad Dominum: cujus [Al. add. etiam] corpus in sepulcro benedicti Patris Cudbercti ponentes, adposuerunt desuper arcam in qua incorrupta ejusdem Patris membra locaverant: in quo etiam loco signa sanitarum aliquoties facta, meritis amborum testimonium ferunt; e quibus aliqua in libro Vitæ illius olim memoriæ mandavimus. Sed et in hac Historia quædam quæ [Al., unum quod] nos nuper audisse contigit, superadjicere commodum duximus.

CAPUT XXXI.

[Ut quidam ad tumbam ejus sit a paralyti sanatus [Al., curatus].]

Erat in eodem monasterio frater quidam, nomine Badudegn, tempore non paucis hospitum ministerio deserviens, qui nunc usque superest, testimonium habens ab universis fratribus cunctisque supervenientibus hospitibus [Al. om. c. sup. hosp.] quod vir

sancti illius anachoretæ, et devotio in locum indulgentiis episcopalibus communita. Vide append. n. 23.

esset multæ pietatis ac religionis, inunctoque sibi officio supernæ tantum mercedis gratia subditus. Hic cum quadam die lenas sive saga quibus in hospitale utebatur, in mari lavasset, rediens domum repentina medio itinere molestia [*Al. add. corporali*] tactus est, ita ut corruens in terram et aliquandiu pronus jacens, vix tandem resurgeret; resurgens autem sensit dimidiam corporis sui partem a capite usque ad pedes paralysis languore depressam: et maximo cum labore baculo innitens domum pervenit. Crescebat morbus paulatim, et nocte superveniente gravior effectus est, ita ut, die redeunte, vix ipse per se exurgere aut incidere valeret. Quo affectus incommodo, concepit utilissimum [*Al., utile*] mente consilium, ut ad ecclesiam quoquo modo posset perveniens, intraret ad tumbam reverentissimi Patris Cudberct, ibique genibus flexis supplex supernam pietatem rogaret, ut vel ab hujuscemodi languore, si hoc sibi utile esset, liberaretur; vel si se tali molestia diutius castigari divina providente gratia oporteret, patienter dolorem ac placida mente sustineret inlatum. Fecit igitur ut animo disposuerat, et imbecilles artus baculo sustentans intravit ecclesiam; ac prosternens se ad corpus viri Dei pia intentione, per ejus auxilium Dominum sibi propitium fieri precabatur: atque inter preces velut in soporem solutus sensit, ut ipse postea referre erat solitus quasi magnam latamque manum caput sibi in parte qua dolebat, tetigisse, eodemque tactu totam illam quæ languore pressa fuerat corporis sui partem, paulatim fugiente dolore, ac sanitate subsequente, ad pedes usque pertransisse [*Al., subsequente pertransisse*]. Quo facto, mox evigilans sapientissimus surrexit, ac pro sua sanitate Domino gratias denuo referens, quid erga se actum esset fratribus indicavit: cunctisque congaudentibus ad ministerium quod sollicitus exhibere solebat, quasi flagello probante castigatior rediit.

Sed et indumenta, quibus Deo dicatum corpus Cudbercti, vel vivum antea, vel postea defunctum vestierant, etiam ipsa a gratia curandi non vacarunt, sicut in volumine Vitæ et virtutum ejus quisque legerit, inveniet.

CAPUT XXXII.

Ut alter ad reliquias ejus nuper fuerit ab oculi languore curatus.

Nec silentio prætereundum quod ante triennium

^a *Dacore.* Annis cadens in fl. Aymot qui paulo superius erumpit e lacu Hulswalter et comitatus Westm. meriæ et Cumbriæ dividit. Adhuc traditio est de antiquo mon. ad hujus annis ripas posito, a

per reliquias ejus factum [DCCXXVIII], nuper mihi per ipsum in quo factum est, fratrem innotuit. Est autem factum in monasterio quod juxta amnem ^a Dacore constructum ab eo cognomen accepit, cui tunc vir religiosus ^b Suidberct abbatis jure præfuit. Erat in eo quidam adolescens cui tumor deformis palpebram oculi fœdaverat, qui cum per dies crescens oculo interitum minaretur, curabant medici hunc adpositis pigmentorum fomentis emollire, nec valebant. Quidam abscidendum esse dicebant [*Al., docebant*]; alii hoc fieri metu majoris periculi vetabant. Cumque tempore non paucio frater præfatus tali incommodo laboraret, neque imminens oculo exitum humana manus curare valeret, quin [*Al. add. potius*] per dies augesceret, contigit eum subito divinæ pietatis gratia per sanctissimi Patris Cudbercti reliquias sanari. Nam quando fratres sui corpus ipsius post multos sepulturæ annos incorruptum reperierunt [*Al., repererant*], tulerunt partem de capillis quam more reliquiarum rogantibus amicis dare, vel ostendere in signum miraculi possent.

Harum particulam reliquiarum eo tempore habebat penes se quidam de presbyteris ejusdem monasterii, nomine Thruidred, qui nunc ipsius monasterii abbas est. Qui cum die quadam ingressus ecclesiam, aperuisset thecam reliquiarum, ut portionem earum roganti amico præstaret, contigit et ipsum adolescentem cui oculus languebat, in eadem ecclesia tunc adesse. Cumque presbyter portionem quantam voluit, amico dedisset, residuum dedit adolescenti, ut suo in loco reponeret. At ille salubri instinctu admonitus, cum accepisset capillos saevi capitis, adposuit palpebræ languenti, et aliquandiu tumorem illum infestum horum adpositione comprimere ac mollire curabat. Quo facto, reliquias, ut jussus erat, sua in theca recondidit, credens suum oculum capillis viri Dei quibus adtactus [*Al., adlatus*] erat, ocius esse sanandum. Neque [*Al., add. enim*] eum sua fides defellit. Erat enim, ut referre erat solitus, tunc hora circiter secunda [*Al., horam.... secundam*] diei. Sed eum alia, quæque dies illa exigebat, cogitaret et faceret, imminente hora ipsius diei sexta, repente contingens oculum, ita sanum cum palpebra invenit, ac si nil unquam in eo deformitatis ac tumoris apparuisset.

quo etiam anne viculus ipse nomen retinet.

^b *Suidberct.* Non temere confundendus hic Suidberct cum Suidbercto episcopo Verdensi, de quo Beda fuse infra v, 12.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Ut a Oidiluald [Al., Oidilvaldus] successor Cudberti in anachoretica vita, laborantibus in mari fratribus, tempestatem orando sedaverit.

[DCLXXXVII.] Successit autem viro Domini Cudberto, in exercenda vita solitaria quam in insula Farne ante episcopatus sui tempora gerebat, vir venerabilis Oidiluald, qui multis annis in monasterio quod dicitur Inhrypum, acceptum presbyteratus officium condignis gradu ipse [Al., ipso] consecrabat actibus. Cujus ut meritum vel vita qualis fuerit, certius clarescat, unum ejus narro miraculum quod mihi unus e fratribus propter quos et in quibus patratum est, ipse narravit: videlicet Gudfrid, venerabilis Christi famulus et presbyter, qui etiam postea fratribus ejusdem Ecclesie Lindisfarnensis in qua educatus est, abbas jure praeiuit. « Veni, inquit, cum duobus fratribus aliis ad insulam Farne, loqui desiderans cum reverentissimo Patre Oidilualdo: cumque allocutione ejus refecti et benedictione petita domum rediremus, ecce subito, positus nobis in medio mari, interrupta est serenitas qua vehebamur, et tanta ingruit tamque fera tempestatis hiems [Al., tempestas hiemis], ut neque velo neque remigio quicquam proficere, neque aliud quam mortem sperare valeremus. Cumque diu multum cum vento pelagoque frustra certantes tandem post terga respiceremus, si forte vel ipsam de qua egressi eramus, insulam aliquo conamine repetere possemus, invenimus nos undiqueversum pari tempestate praeclusos, nullamque spem nobis [Al. om. nobis] in nobis restare salutis. Ubi autem longius visum levavimus, vidimus in ipsa insula Farne, egressum de latibulis suis amantissimum Deo Patrem Oidilualdum iter nostrum inspicere. Audito etenim fragore procellarum ac ferventis Oceani, exierat videre quid nobis accideret: cumque nos in labore ac desperatione positos cerneret, flectebat genua sua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi pro nostra vita et salute precaturus [Al., deprecaturus]. Et cum orationem compleret, simul tumida aequora placavit; adeo ut cessante per omnia saevitia tempestatis, secundi nos venti ad terram usque per plana maris terga comitarentur. Cumque evadentes ad terram, naviculam quoque nostram ab undis exportaremus, mox eadem qua nostri gratia modicum siluerat, tempestas rediit, et toto illo die multum [Al. om. mul-

A tum] furere non cessavit, ut palam daretur intelligi, quia modica illa qua provenerat intercapedo quietis ad viri Dei preces nostrae evasionis gratia caelitus donata est [Al., esset]. »

Mansit autem [Al., itaque] idem vir Dei in insula Farne duodecim annis ibidemque defunctus [Al. add. est]; sed in insula Lindisfarnensi juxta praefatorum corpora episcoporum, in ecclesia beati [Al., sancti] apostoli Petri sepultus est. Gesta vero sunt haec temporibus Aldfridi [Al. Adfridi] regis [DCCXCIX], qui post fratrem suum Ecgfridum genti Nordanhymborum decem et novem [Al., octo] annis praefuit.

CAPUT II

Ut episcopus Johannes mutam et scabiosum [Al. om. et scabiosum] benedicendo curaverit.

B Cujus [Al., Hujus] regni principio defuncto Eata episcopo [DCLXXXV], Johannes, vir sanctus, Hagustaldensis Ecclesiae praesulatum suscepit: de quo plura virtutum miracula qui eum familiariter noverunt, dicere solent, et maxime vir reverentissimus ac veracissimus ^b Berethun, diaconus quondam ejus, nunc autem abbas monasterii quod vocatur Inderauuda, id est, in silva Derorum: e quibus aliqua memoriae tradere commodum duximus. Est [Al. add. autem] ^c mansio quaedam secretior, nemore raro e vallo circumdata, non longe ab Hagustaldensi ecclesia, id est, unius ferme milliarii et dimidii spatio interfluente Tino amne separata, habens coemeterium sancti Michaelis archangeli, in qua vir Dei saepius ubi opportunitas adridebat temporis, et maxime in C Quadragesima, manere cum paucis, atque orationibus ac lectioni quietus operam dare consueverat. Cumque tempore quodam, incipiente Quadragesima, ibidem mansurus adveniret, jussit suis quaerere pauperem aliquem majore infirmitate vel inopia gravatum, quem secum habere illis diebus ad faciendam eleemosynam possent [Al., posset]: sic enim semper facere solebat.

Erat autem in villa non longe posita quidam adolescens mutus, episcopo notus, nam saepius ante illum percipiendae eleemosynae gratia venire consueverat, qui ne unum quidem sermonem unquam profari [Al. proferre] poterat; sed et scabiem tantam ac furfures habebat in capite, ut nil unquam capillorum ei in superiore parte capitis nasci valeret, tantum in circuitu horridi crines stare videbantur. Hunc

^a *Oidiluald.* In solitaria vita successit S. Cudberto an. 697, et 12 annis transactis defunctus est anno 699, meritisque est locus in Martyrol. ad 23 Martii, et in tabulis Benedictinis 8 Idus Martii. Vide de hoc Vitae pros. S. Cudberti cap. ult., et cap. 45 Vitae metricae.

^b *Berethun.* Diu diaconus S. Joannis episcopi, postea in monasterio Inderauuda abbas ab eodem S. Joanne constitutus, in decrepita aetate circa A. D. secundum Capgr. 740, secundum Lelandi Collect. 733

defunctus Idibus Maii, et in suo monasterio sepultus. Processu temporis ejus reliquiae translatae, et juxta feretrum S. Joannis ad altare suum in ecclesia Beverlaci reconditae. In Martyrologio nomen ejus scribitur inter sanctos ad 15 Maii.

^c *Mansio.* Haec mansio cum oratorio et coemeterio posita fuit in monte ripae Tini amnis imminente, qui Anglice *Erneshow*, Latine *mons Aquilae* dicitur, et ad Septentrionem sita. Vide de eo plura Richard. Pr. Hagust. x Script., p. 291.

ergo adduci præcipit episcopus, et ei in conceptis ejusdem mansionis parvum tugurium fieri in quo manens quotidianam ab eis [Al., eo] stipem acciperet. Cumque una Quadragesimæ esset impleta septimana, sequente Dominica jussit ad se intrare pauperem, ingresso eo linguam proferre ex ore ac sibi ostendere jussit; et adprehendens eum de mento, signum sanctæ crucis linguæ ejus impressit, quam signatam revocare in os, et loqui illum præcepit: Dicit, inquiens, aliquod verbum, dicit *Gae* [Al., *Gea*; al., *Gie*], quod est, lingua Anglorum, verbum adfirmandi et consentiendi, id est *etiam*. Dixit ille statim, soluto vinculo linguæ, quod jussus erat. Addidit episcopus nomina litterarum: « Dicit *A*, » dixit ille *A*. « Dicit *B*, » dixit ille et hoc. Cumque singulâ litterarum nomina dicente episcopo responderet, addidit et syllabas ac verba dicenda illi proponere. Et cum in omnibus consequenter responderet, præcepit eum sententias longiores dicere; et fecit: neque ultra cessavit tota die illa et nocte sequente, quantum vigilare potuit, ut ferunt qui præsentibus fuere, loqui aliquid, et arcana suæ cogitationis ac voluntatis, quod nunquam antea potuit, aliis ostendere; in similitudinem illius diu claudi qui curatus [Al., *add. est*] ab apostolis Petro et Johanne, exsiliens stetit et ambulabat; et intravit cum illis in templum ambulans, et exsiliens, et laudans Dominum; gaudens nimirum uti officio pedum, quo tanto erat tempore destitutus. Cujus sanitati congaudens episcopus præcepit medico, etiam sanandæ scabredini capitis ejus curam adhibere.

Fecit ut jussu, et juvante benedictione ac precibus antistitis nata est cum sanitate cutis venusta species capillorum, factusque est juvenis limpidus vultu et loquela promptus, capillis pulcherrime crispis, qui ante fuerat deformis, pauper et mutus. Sicque de percepta lætatus sospitate, offerente etiam ei episcopo ut in sua familia manendi locum acciperet, magis domum reversus est.

CAPUT III.

Ut [Al. add. idem] puellam languentem orando sanaverit.

[DCLXXXVI.] Narravit idem Berethun et aliud de præfato antistite miraculum. Quia cum reverentissimus vir Uilfrid post longum exilium in episcopatum esset Hagustaldensis Ecclesiæ receptus, et idem Johannes, defuncto Bosa viro multæ sanctitatis et humilitatis, episcopus pro eo Eboraci substitutus, venit ipse tempore quodam ad monasterium virginum in loco qui vocatur ^a Uetadun, cui tunc Heriburg abbatissa præfuit. « Ubi cum venissemus, inquit, et magno universorum gaudio suscepti essemus, indicavit nobis abbatissa, quod quædam de numero virginum quæ erat filia ipsius carnalis, gravissimo lan-

^a *Uetadun*. Hodie Watton, id est humida villa, ex aquis et paludibus quibus septa est. Monasterium antiquum in orientali parte provinciæ Eboracensis, in quo hujus capitis miraculum a Joanne episcopo factum est. Longo tempore dirutum restituit in usum

guore teneretur: quia phlebotomata est nuper in brachio, et cum esset in studio, tacta est infirmitate repentini doloris, quo mox incremente, magis gravatum est brachium illud vulneratum, ac versum in tumorem, adeo ut vix duabus manibus circumplecti posset, ipsaque jacens in lecto præ nimietate doloris jam moritura videretur. Rogavit ergo episcopum abbatissa ut intraret [Al., intrare] ad eam, ac benedicere illam dignaretur, quia crederet eam ad benedictionem vel tactum illius mox melius habituram. Interrogans autem ille quando phlebotomata esset puella, et ut cognovit quia in luna quarta, dixit: Multum insipienter et indocte fecistis in luna quarta phlebotomando. Memini enim beatæ memoriæ Theodorum archiepiscopum dicere, quia periculosa sit satis illius temporis phlebotomia, quando et lumen lunæ, et rheuma Oceani in cremento est. Et quid ego possum puellæ, si moritura est, facere? At illa instantius obsecrans pro filia quam oppido diligebat, nam et abbatissam eam pro se facere disposuerat, tandem obtinuit ut ad languentem intraret. Intravit ergo me secum adsumto ad virginem quæ jacebat multo, ut dixi, dolore constricta, et brachio in tantum grossescente, ut nihil prorsus in cubito [Al., cubitu] flexionis haberet: et adstans dixit orationem super illam, ac benedicens egressus est. Cumque post hæc hora competente consideremus ad mensam, adveniens quidam clamavit me foras [Al., ducens foras], et ait: Postulat Quoenburg [Al., Quenburg], hoc enim erat nomen virginis, ut ocus regrediaris ad eam. Quod dum facerem, reperi illam ingrediens vultu bilariorem, et velut sospiti similem. Et dum adsiderem illi, dixit: Vis petamus bibere? At [Al., Et] ego; Volo, inquam, et multum delector, si potes. Cumque oblato poculo biberemus ambo, cœpit mihi dicere quia ex quo episcopus oratione pro me, et benedictione completa egressus est, statim melius habere incipio; etsi necdum vires pristinas recepi, dolor tamen omnis et de brachio ubi ardentior inerat, et de toto meo corpore, velut ipso episcopo foras eum exportante, funditus ablatum est, tametsi tumor adhuc brachii manere videretur. Abeuntibus autem nobis inde, continuo fugatum dolorem membrorum fuga quoque tumoris horrendi secuta est; et erepta morti ac doloribus virgo, laudes Domino Salvatori una cum cæteris qui ibi erant, servis illius referebat. »

CAPUT IV.

Ut conjugem comitis infirmam aqua benedicta curaverit.

Aliud quoque non multum huic dissimile miraculum de præfato antistite narravit idem abbas, dicens: « Villa erat comitis cujusdam qui vocabatur ^b Puch, non longe a monasterio nostro, id est,

Gilbertinorum Eustacius filius Joannis tempore regis Stephani. De hoc monasterio vide etiam x Script. p. 415, una cum longa narratione, de miraculo Aluredi abbatis Rievallensis.

^b *Puch*. Villa hujus comitis dicta est Burton au-

duum [Al., duorum] ferme millium spatio separata : A cuius conjux quadraginta ferme diebus erat acerbissimo languore detenta, ita ut tribus septimanis non posset de cubiculo in quo jacebat, foras efferri. Contigit autem eo tempore virum Dei illo ad dedicandam ecclesiam ab eodem comite vocari. Cumque dedicata esset ecclesia, rogavit comes eum ad prandendum in [Al. om. in] domum suam ingredi. Re-
nuit episcopus, dicens se ad monasterium, quod proxime [Al., proximum) erat, debere reverti. At ille, obnixius precibus instans, vovit etiam se eleemosynas pauperibus daturum, dummodo ille dignaretur eo die domum suam ingrediens jejunium solvere. Rogavi et ego una cum illo, promittens etiam me eleemosynas in alimoniam inopum dare, dum ille domum comitis pransurus ac benedictionem daturus intraret. Cumque hoc tarde ac difficulter impetrarem, intravimus ad reficiendum. Miserat autem episcopus mulieri quæ infirma jacebat, de aqua benedicta quam in dedicationem ecclesiæ consecraverat, per unum de his qui mecum venerant fratribus, præcipiens ut gustandam illi daret, et ubicunque maximum ei dolorem inesse didicisset, de ipsa eam aqua lavaret. Quod ut factum est, surrexit statim mulier sana, et non solum se infirmitate longa carere, sed et perditas dudum vires recepisse sentiens, obtulit poculum episcopo ac nobis : cœptumque ministerium nobis omnibus propinandi usque ad prandium completum non omisit; imitata socrum beati Petri [Al. add. apostoli], quæ cum febrium fuisset ardoribus fatigata, ad tactum manus Domini-
cæ surrexit, et sanitate simul ac virtute recepta, ministrabat eis.]

CAPUT V.

Ut item [Al., idem; al. om., item] puerum comitis orando a morte revocaverit.

Alio item tempore vocatus ad dedicandam ecclesiam comitis vocabulo ^a Addi, cum postulatum compleret ministerium, rogatus est ab eodem comite intrare ad unum de pueris ejus qui acerrima ægritudine premebatur, ita ut, deficiente penitus omni [Al., omnium] membrorum officio, jamjamque moriturus esse videretur; cui etiam locus jam tunc erat præparatus in quo defunctus condi deberet. Ad-
didit autem vir etiam lacrimas precibus, diligenter obsecrans ut intraret oraturus pro illo, quia multum necessaria sibi esset vita ipsius; crederet vero quia si ille ei manum imponere [Al., imponeret] atque eum benedicere voluisset, statim melius haberet. Intravit ergo illo episcopus, et vidit eum moestis omnibus jam morti proximum, positumque loculum juxta eum in quo sepeliendus poni deberet; dixitque orationem ac benedixit eum, et egrediens dixit

stralis duobus millibus passuum a Beverlaco. Yolfrida ejus filia monialis facta apud Beverlic, cujus matrem, ut ex capite patet, liberaverat S. Johannes acerbissimo languore. Puch dedit cum filia manerium de Walkington. Yolfrida obiit III Id. Mart. an. 742, cujus ossa sepulta sunt Beverlaci. Manerium

solito consolantiam sermone : Bene convalescas, et cito. Cumque post hæc sederent ad mensam, misit puer ad dominum suum, rogans sibi poculum vini mittere, quia sitiret. Gavisus ille multum quia bibere posset, misit ei calicem vini benedictum ab episcopo; quem ut bibit, surrexit continuo, et vetero infirmitatis discusso, induit se ipse vestimentis suis; et egressus inde intravit, ac salutavit episcopum et convivas, dicens, quia ipse quoque delectaretur manducare et bibere cum eis. Jusserunt eum sedere secum ad epulas, multum gaudentes de sospitate illius. Residebat, vescebatur, bibebat, lætabatur, quasi unus e convivis agebat; et multis post hæc annis vivens, in eadem quam acceperat salute permansit. Hoc autem miraculum memoratus abbas non se præsentem factum, sed ab his qui præsentem fuere, sibi perhibet esse relatam.

CAPUT VI.

Ut clericum suum cadendo contritum, æque [Al. om. æque] orando ac benedicendo a morte revocaverit.

Neque hoc prætereundum silentio [Al. add. arbitr], quod famulus Christi Herebald [Al., Heritbald], in seipso ab eo factum solet narrare miraculum, qui tunc quidem in clero illius conversatus, nunc [Al. add. in] monasterio quod est juxta ostium Tini fluminis, abbatis jure præest. « Vitam, inquit, illius, quantum hominibus æstimare fas est, quod [Al., quam; al., quia] præsens optime cognovi, per omnia episcopo dignam esse comperi. Sed et cujus meriti apud internum testem [Al., judicem] habitus sit, et in multis aliis, et in meipso maxime expertus sum : quippe quem ab ipso, ut ita dicam, mortis limite revocans, ad viam vitæ sua oratione ac benedictione reduxit. Nam cum primævo adolescentiæ [Al. add. meæ] tempore in clero illius degerem legendi quidem canendique studiis traditus, sed non adhuc animum perfecte a juvenilibus cohibens inlecebris, contigit die quadam nos iter agentes cum illo devenisse in viam planam et amplam aptamque cursui equorum : cœperuntque juvenes qui cum ipso erant, maxime laici, postulare episcopum ut cursu majore equos suos invicem probare liceret. At ille primo negavit, otiosum dicens esse quod desiderabant; sed ad ultimum multorum unanima intentione devictus :
D Facite, inquit, si vultis, ita tamen ut Herebald ab illo se certamine funditus [Al. om. funditus] abstineat. Porro ipse diligentius obsecrans, ut et mihi certandi cum illis copia daretur, fidebam namque equo quem mihi ipse optimum donaverat, nequaquam impetrare potui.

« At cum sæpius huc atque illuc spectante me et episcopo, concitatis in cursum equis reverterentur; et ipse lascivo superatus animo non me potui

de Walkington est hodie etiam episcopi Dunelmensis.

^a Addi. Hic comes fuit de Burton Boreali, quam villam cum ejusdem ecclesiæ advocacione dedit ecclesiæ de Beverlaco tempore S. Johannis archiepiscopi.

cohibere, sed, prohibente licet illo, ludentibus me miscui, et simul cursu equi contendere cœpi. Quod dum agerem, audivi illum post tergum mihi cum gemitu dicentem : O quam magnum vœ facis mihi sic equitando ! Et ego audiens, nihilominus cœptis institi velitis. Nec mora, dum fervens equus quoddam itineris concavum valentiore impetu transiliret, lapsus decidi, et mox velut emoriens sensum penitus motumque omnem perdidit. Erat namque illo in loco lapis terræ æqualis obiectus cespiti tenui, neque ullus alter in tota illa campi planitie lapis inveniri poterat ; casuque evenit, vel potius divina provisione, ad puniendam inobedientiæ meæ culpam, ut hunc capite ac manu quam capiti ruens subposueram, tangerem, atque infracto pollice capitis quoque junctura solveretur ; et ego, ut dixi, simillimus mortuo fierem. Et quia moveri non poteram, tetenderunt ibidem papilionem in qua jacerem. Erat autem hora diei circiter septima [Al., circiter horam... septimam], a qua ad vesperum usque quietus, et quasi mortuus permanens, tunc paululum revivisco, ferorque domum a sociis, ac tacitus tota nocte perduro. Vomebam autem sanguinem, eo quod et interanea essent ruendo convulsa. At episcopus gravissime de casu et interitu meo dolebat, eo quod me speciali diligeret affectu : nec voluit nocte illa juxta morem cum clericis suis manere, verum solus in oratione persistens noctem ducebat pervigilem, pro mea, ut reor, sospitate supernæ pietati supplicans. Et mane primo ingressus ad me, ac dicta super me oratione, vocavit me nomine meo, et quasi de somno gravi excitatum interrogavit si nossem quis esset qui loqueretur ad me. At ego aperiens oculos, aio : Etiam tu es antistes meus amatus. Potes, inquit, vivere ? Et [Al., At] ego : Possum, inquam, per orationes vestras, si voluerit Dominus. Qui imponens capiti meo manum, cum verbis benedictionis rediit ad orandum : et post pusillum me revisens [Al., ad me revertens] invenit sedentem et jam loqui valentem : cœpitque me interrogare, divino, ut mox patuit, admonitus instinctu, an me esse baptizatum absque scrupulo nossem : cui ego, absque ulla me hoc dubietate scire respondi, quia salutari fonte in remissionem peccatorum essem ablutus ; et nomen presbyteri a quo me baptizatum noveram, dixi. At ille : Si ab hoc, inquit, sacerdote baptizatus es, non es perfecte baptizatus : novi namque eum, et quia cum esset presbyter ordinatus, nullatenus, propter ingenū tarditatem, potuit catechizandi vel baptizandi

^a *Mansit.* Historici affirmant Johannem in episcopatu Eboracensi triginta tres annos mansisse, et cum ob ætatem officio suo minus sufficeret, secessisse ad monasterium suum Beverlac, et ibi post tres annos defunctum. Et licet Beda hoc loco videatur asserere Johannem post trigesimum tertium annum præsulatus mox obiisse, non tamen id nimis stricto sensu intelligendum est ; nam eodem tempore quo Uilfrid episcopatum recepit, id est, an. 686, Bosa defunctus, et Johannes in ejus locum substitutus, v, 3. Primo igitur anno episcopatus fixo, tricesimum tertium in 718 incidere necesse est, et tres anni etiam secessui conceduntur usque

ministerium discere, propter quod et ipse illum ab hujus præsumptione ministerii quod regulariter implere nequibat, omnimodis [Al., omnino] cessare præcepi. Quibus dictis, eadem hora me catechizare ipse curavit ; factumque est ut, exsufflante illo in faciem meam, confestim me melius habere sentirem. Vocavit autem medicum, et dissolutam mihi emicranii [Al., mei cranii, om. mihi] juncturam componere atque alligare jussit. Tantumque mox accepta ejus benedictione convalui, ut in crastinum ascendens equum, cum ipso iter in alium locum facerem : nec multo post plene curatus, vitali etiam unda perfusus sum. »

^a Mansit autem in episcopatu annos triginta tres, et sic cælestia regna conscendens sepultus est in porticu sancti Petri, in monasterio suo, quod dicitur *In silva Derorum*, anno ab incarnatione Dominica septingentesimo vicesimo primo. Nam cum [Al. add. post] præ majore senectute minus episcopatu administrando sufficeret, ordinato in episcopatum [Al., episcopum] Eboracensis Ecclesiæ Uilfrido presbytero suo, secessit ad monasterium [Al. add. suum] præfatum, ibique vitam in Deo digna conversatione complevit [DCCXVIII].

CAPUT VII.

Ut Caedualla, rex Occidentalium Saxonum, baptizandus Romam venerit : sed et successor ejus Ini [Al. om. Ini] eadem beatorum apostolorum limina devotus adierit.

Anno autem regni Aldfridi tertio [DCLXXXVIII], ^b Caedualla [Al., Cedualla], rex ^c Occidentalium Saxonum, cum genti suæ duobus annis strenuissime præesset, relicto imperio propter Dominum regnumque perpetuum, venit Romam, hoc sibi gloriæ singularis desiderans adipisci, ut ad limina beatorum apostolorum fonte baptismatis ablueretur, in quo solo didicerat generi humano patere vitæ cælestis introitum : simul etiam sperans quia mox baptizatus, carne solutus, ad æterna gaudia jam mundus transiret : quod utrumque ut mente disposuerat, Domino juvante [Al., adjuvante] completum est. Etenim illo perveniens, pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto Sabbati Paschalis, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo octuagesimo nono : et in albis adhuc positus, languore correptus, duodecimo Kalendarum Maiarum die solutus [Al. add. est] a carne, et beatorum est regno [Al., consortio] sociatus in cælis. Cui etiam tempore baptismatis papa memoratus Petri nomen imposue-

ad an. 721, quo obiit.

^b *Caedualla.* Is prædationum in Cantia et alibi peccitens Romam perrexit. Bromton X Script. p. 742. Duasque chartas confecisse dicitur, priorem Uilfrido an. 680, in qua concessit Pagaham cum appendiciis : posteriorem Theodoro et Ecclesiæ Christi Cant., an. 687, in qua concessit Geddinge et Wdetun. Evidentiæ Eccl. Christi Cant. X Script., p. 2207.

^c *Occidentalium Saxonum.* Antiquitus dicti Geuissæ. Vide notam ad III, 7. Si quis aliud velit, noverit Geuissos etiam deduci a Geuiso, proavo Cerdici. Fuit Cerdicus filius Elesæ, nepos Eslæ, pronepos Geuisi.

rat, ut beatissimo apostolorum principi, ad cuius
 a sacratissimum corpus a finibus terræ pio doctus
 amore venerat, b etiam nominis ipsius consortio
 jungeretur: qui in ejus quoque ecclesia sepultus
 est: et jubente pontifice epitaphium in ejus monu-
 mento scriptum [Al., scriptum est, ut] in quo et
 memoria devotionis ipsius fixa per sæcula maneret,
 et legentes quoque vel audientes exemplum facti,
 ad studium religionis accenderet. Scriptum est ergo
 hoc modo:

Culmen, opes, subolem, pollentia regna, triumphos,

Exuvias, proceres, mœnia, castra, lares;

Quæque patrum virtus, et quæ congesserat ipse

Caedual armipotens, liquit amore Dei,

Ut Petrum, sedemque Petri rex cerneret hospes,

Cujus fonte meras sumeret almus aquas,

Splendificumque jubar radianti carperet haustu,

Ex quo vivificus fulgor ubique fluit.

Percipiensque alacer redvivæ premia vitæ,

Barbaricam rabiem, nomen et inde suum

Conversus convertit ovans, Petrumque vocari

Sergius antistes jussit, ut ipse pater

Fonte renascentis, quem Christi gratia purgans

Protinus c ablatum vexit in arce poli.

Mira fides regis! clementia maxima Christi,

Cujus consilium nullus adire potest!

d Sospes enim veniens supremo ex orbe Britanni,

Per varias gentes, per freta, perque vias,

Urbem Romuleam vidit, templumque verendum

Aspexit, Petri mystica dona gerens.

Candidus inter oves Christi sociabilis ibit:

Corpore nam tumulum, mente superna tenet.

Commutasse magis sceptrorum insignia credas,

Quem regnum Christi promeruisse vides.

a Sacratissimum, etc. Al., sanctissimum corpus per
 longa locorum intervalla pio.

b Etiam nominis.... Al., etiam nomen referret: qui.

c Ablatum. Edit., albatum: al. ablutum.

d Sospes. Al., Hospes,

e Saxonum. Sanderus legendum putat Britanno-
 rum, eumque confirmat Baronius, addens tres
 Caedualas a Beda memoratos: primum, qui occidit
 Aeduinum, II, 20; secundum qui interfecit Aedi-
 lualchum, IV, 15; tertium, qui huic Caedualæ suc-
 cessit, ibidem; sed in hoc deceptus est errore Co-
 dicum, qui loco Ini ponunt Is, quem Baronius
 Caedualam tertium esse putavit. Duo igitur tantum
 fuere Caedualæ, unus rex Brittonum, II, 20, alter
 vero Saxonum fuit; nec solum titulo tenus, quia
 Saxones debellavit, ut arbitratur Baronius, sed quia
 de regio genere Geuissorum editus, ut Beda diserte
 testatur, IV, 15. Vide etiam notam ad cap. jam cit.

f Successit. Chron. Sax. et ab eo Flor. Wig. as-
 serunt Inim abiisse Romam an. 728, sed constat
 tam ex Beda quam ex Chron. Sax. Inim Caedualæ
 successisse an. 688, et post regnum 37 annorum
 Romam profectum: Romam igitur petiisse an. 725
 necesse est.

g De stirpe regia. Ini enim fuit filius Cenredi,
 Cenredus Ceolwaldi, Ceolwaldus Cuthwulli, Cuth-
 wulfus Cuthwini, Cuthwinus Celmi, Celmus Cyne-
 rici, Cynericus Creoddæ, Creodda Cerdici.

h Et ipse relicto. Longam hujus derelictionis hi-
 storiam narrat G. Malm. I, 2. Ubi rex pia reginæ
 fraude allectus omnem hujus mundi pompam despi-
 cere didicit.

A Hic depositus est Caedual [Al., Cedual], qui et Pe-
 trus, rex e Saxonum, sub die duodecimo Kalenda-
 rum Maiarum, indictione secunda; qui vixit annos
 plus minus triginta, imperante domno Justiniano
 piissimo Augusto, anno et [Al., ejus] consulatus
 quarto, pontificante apostolico viro domno [Al., do-
 mino] Sergio papa anno secundo.

Abeunte autem Romam Caedualla [DCCXXV], f suc-
 cessit in regnum Ini [Al., Iii] g de stirpe regia; qui
 cum triginta et septem annis imperium tenuisset
 gentis illius, h et ipse, relicto regno [Al., imperio]
 ac i juvenioribus [Al., junioribus] commendato, ad
 limina beatorum apostolorum Gregorio pontificatum
 tenente profectus est, cupiens in vicinia sanctorum
 locorum ad tempus peregrinari in terris, quo fami-
 B liarius a sanctis recipi mereretur in cælis: quod his
 temporibus plures de gente Anglorum, nobiles,
 ignobiles, laici, clerici, viri ac feminæ certatim
 facere consuerunt.

CAPUT VIII.

Ut, Theodoro defuncto, archiepiscopatus gradum Ber-
 ctuald suscepit: et inter plurimos quos ordinavit,
 etiam Tobiam virum doctissimum Hrofensi Ecclesiæ
 fecerit antistitem.

Anno autem post hunc quo Caedualla Romæ i de-
 functus est proximo, id est, sexcentesimo nonage-
 simo incarnationis Dominicæ, k Theodorus beatæ
 memoriæ archiepiscopus senex et plenus dierum, id
 est, annorum octoginta octo, defunctus est: quem se
 numerum annorum fuisse habiturum, ipse jamdudum
 C somnii revelatione edoctus suis prædicere solebat.
 Mansit autem in episcopatu annis viginti duobus, se-
 pultusque est in ecclesia sancti Petri, l in qua om-
 nium episcoporum Doruvernensium sunt corpora de-

i Juvenioribus. Aethelhardo ejus successor, et
 Oswaldo eltoni, contra quem eodem adhuc pugna-
 vit anno Aethelhardus.

CAPUT VIII. Edd. vulgæ. ponunt hic distinctum
 caput et argumentum: De Obitu Theodori archiepi-
 scopi.

i Defunctus est. Baronius, recensita Theodori
 morte, adjungit Adrianum abbatem pariter obiisse;
 venit ille quidem cum Theodoro in Britanniam, sed
 ad cœlum ivit multo posterius. Nam teste Beda, v,
 21, anno post obitum Uilfridi proximo, id est an.
 710 defunctus est.

k Theodorus. « Hic excitavit fidelium voluntatem
 D ut in civitatibus et villis ecclesias fabricarent, pa-
 rochias distinguerent, et assensus regios his procu-
 ravit; ut si qui sufficientes essent super proprium
 fundum construere ecclesias, earumdem perpetuo pa-
 tronatu gauderent: si inter limites alterius alicujus
 domini ecclesias facerent, ejusdem fundi domini
 notarentur pro patronis. » ELMHAM.

l In qua omnium. Archiepiscopi ante Theodorum
 non in ipsa ecclesia sepulti sunt, sed in porticu il-
 lius aquilonali, II, 5. In hac S. Petri ecclesia ar-
 chiepiscopi sepulti sunt, usque dum Gudberctus ar-
 chiepiscopus a Romano pontifice et rege Eadberto
 an. 758 liberam in ecclesia Christi sepulturam im-
 petravit; construxit igitur prope ecclesiam Christi in
 honorem S. Johannis Baptistæ basilicam, ubi ipse
 et successores, excepto Lamberto, condebantur. X
 Script., p. 1295, 1772, 2210; SPELM. CONC. I,
 p. 289.

posita: de quo una cum consortibus ejusdem sui gradus recte ac veraciter dici potest, quia corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum vivet in generationes et generationes. Ut enim breviter dicam, tantum profectus spiritalis tempore præsulatus illius Anglorum Ecclesie, quantum nunquam antea potuerunt, cœperunt. Cujus personam, vitam, ætatem, et obitum, epitaphium quoque mōnumenti ipsius versibus heroicis triginta et quatuor palam ac lucide cunctis illo advenientibus [Al., venientibus] pandit; quorum primi sunt hi:

Hic sacer in ^a tumba pausat cum corpore præsul

Quem nunc Theodorum lingua Pelasga vocat.

Princeps pontificum, felix, summusque sacerdos

Limpida discipulis dogmata disseruit.

Ultimi autem hi:

Namque diem nonamdecimam September habebat,

Cum carnis ^b claustra spiritus egreditur.

Alma novæ scandens felix consortia vitæ,

Civibus angelicis junctus in arce poli.

^a *Tumba.* S. Theodori corpus una cum S. Augustini aliorumque reliquiis levatum est anno 1091, octavo Id. Septemb., teste Gotselino monacho, cujus hæc verba in lib. II Transl. cap. 27: « Prænominatissimi autem Theodori remoto in translatione tumbæ operculo sua omnibus affatim satisfecit thurificatio, ita ut in claustrum fratrum etiam hæc erumperet oblectatio. Jacebat uti a primordio erat depositus integra forma metropolitani sacerdotii pallio et monachili tantum obductus cuculla. Tanta erat gratia, ut arbitraretur adhuc solida vigere carne.» etc.

^b *Claustra.* Al., *claustra.*

^c *Successit.* Codices vulgg. ponunt hic caput novum cum argumento, ut supra cap. 8.

^d *Berctuald.* Chron. Sax., Pol., Virg. aliique hunc dicunt primum ex Anglis archiepiscopum, superiores omnes Italos aut Romanos facientes; sed contra auctoritatem Bedæ, qui testatur III, 20, Deusdedit fuisse de gente Occidentalium Saxonum, et Theodorum, IV, 1, de Tharso Cilicie oriundum. Will. Malms. Berctualdum prodit prius Glastoniae, quam in Racuulf monasterio, abbatiam tenuisse. Gale, Script. xv, p. 308. Hic a papa Vitaliano suscepit pallium. X Script., p. 1640. Huic archiepiscopo Ualdheri ep. London. mittit epistolam de discordiis inter regem West-Saxonum et suæ patriæ regnatores. Quam e libro Cottoniano, qui inscribitur Augustus II, exscriptam vide in Append. n. 24. Alius Berctuald, sive Beorthuald memoratur, filius fratris Ethelredi regis apud Heddiū, c. 39.

^e *Abbas.* An. 679 Berctualdo abbati et ejus monasterio Hlotharius rex Cant. dat terram in Thanato in loco dicto Westanea, et XII mansiones in Sturia. X Script., p. 2207, et vide chart. ipsam in append. n. 25.

^f *Genladae.* Hodie Inlade.

^g *Racuulf.* Oppidum a Romanis olim Regolbium, de quo vide Johannis Battleii Antiq. Rutupin., a Saxonibus Raculfminster, hodie *Reculver* dictum. Juxta idem tempus, quo Aedilberct suam curiam Augustino dedit et Racuulfi palatium sibi et successoribus fecit, monasterium etiam ibi construebatur, cujus abbas ultimus fuit Wenredus. Mon. Angl. Tom. I, p. 26. Sed secundum Chron. Sax., an. 669, Egberct rex dedit Basso presbytero Racuulf, in quo monasterium ædificaret.

^h *Electus.* Sergius papa primatum totius Britanniæ Berctualdo confirmavit, ut duæ epistolæ ejus docent, una regibus Athelredo, Alfredo et Adulfo, altera episcopis Britanniæ scripta. Will. Malms. Pont. I.

^c Successit autem Theodoro in episcopatu ^d Berctuald, qui erat ^e abbas in monasterio [Al. add. quodam], quod juxta ostium aquilonale [Al., aquilonare] fluminis ^f Genladae positum [Al. add. quod] ^g Racuulfe nuncupatur: vir et ipse scientia Scripturarum imbutus, sed et ecclesiasticis simul ac monasterialibus disciplinis summe instructus, tametsi prædecessori suo minime comparandus: qui ^h electus est quidem in episcopatum anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo nonagesimo ⁱ secundo, die primo mensis Julii, regnantibus in Cantia ^j Uictredo et ^k Suaebhardo [Al., Wictredo et Suebbardo]; ordinatus [Al. add. est] autem anno sequente tertio die Kalendarum Juliarum, Dominica a Goduine [Al.,

^B Godwino] metropolitano episcopo ^l Galliarum: et sedit in sede sua pridie Kalendarum Septembrium Dominica; qui [inter multos quos ordinavit antistites, etiam ^m Gebmundo Hrofensis Ecclesie præsule defuncto, Tobiam pro illo consecravit, virum Latina,

ⁱ *Secundo.* Canon. Lichfeld., primo, sed male.

^j *Uictredo.* Hic 30,000 marcis auri ab Ina pacem emit: et an. 694 dat ecclesie beatæ Mariæ apud Liminges, terram 4 aratorum Wihelmestun vocatam. X Script. p. 2208, et vocat concilium Baccanceldense, Spelm. Conc. I; Chron. Sax. Etiam dat hoc ipso anno, non an. 695, ut vult Spelmannus, Eabbæ, abbatissæ de Menstre, terram 4 aratorum in insula Tenetis dictam Humantium. Spelm. Conc. I, 192. Item sub hujus auspiciis concilium Berghamstedæ celebrari dicitur an. 696, namque is annus est Uictredi, qui regnum incepit an. 691, quintus. Ibid. 194. Eodem anno, non 690, ut vult Thorn. apud X Script., p. 1771, dat monasterio SS. Petri et Pauli terram 5 aratorum in Littleborne. Item supradictæ abbatissæ terram dictam Haeg, 40 manentium. X Script., 2234. An. 699 ecclesias suæ ditionis liberas facit a tributis. Spelm. Conc. I, p. 198. Hic etiam ædificavit S. Martini ecclesiam in villa Dovar et monachos illi imposuit, Mat. Westm., an. 692.

^k *Suaebhardo.* Quis hic fuit, dubium est. Thorn. asserit eum Cantii regnum violenter obtinuisse; sed Matth. Westm. prodit eum Uictredi fuisse fratrem; et Flor. Wig., postquam dixisset Withredum in regno fuisse confortatum, subjungit cum eo Suebheardum partem regni tenuisse; sed si partem imperii tenuit Suebheardus, confortatus in regno alter dici vix potest: verisimile est igitur hos fuisse fratres, junctisque viribus amice administrasse rempublicam. Hic dedit Eabbæ abbatissæ 44 manentes in Insudaney et 12 manentes in Sturreye; item terram duorum aratorum in Sturie, et trium aratorum in Bodesham. X Script., p. 1770 et 2231.

^l *Galliarum.* Perperam hic legunt aliqui *Walliarum.* Beda enim, v, 12, expresse dicit Berctualdum trans mare ivisse ordinandum, sed non a Sergio papa, ut scribit Baronius, sed a Goduino, Galliarum episcopo.

^m *Gebmundo.* Quo anno hic obiit incertum. Chr. Sax., Flor. Wig., Matth. Westm. et alii an. 695 defunctum prædicant; quod videtur verum: quia si Gebmundus tunc superfuisset, Berctuald forsitan mare non transiisset, sed ab illo consecrationem potius accepisset. Tobian quoque ejus successorem a 694 Baccanceldensi concilio interfuisse constat. E contra Gebmund Berghamstedensi concilio an. 696 adfuisse dicitur; et exstat privilegium Uictredi an. 696, in quo illius fit mentio. Warthonus quidem hoc concilium et privilegium nil moratur. Angl. Sac. t. I. In hac re ego vero quid decernam, dubius hæreo.

Græca et Saxonica lingua atque eruditione multipliciter [Al., multiplici] instructum.

CAPUT IX.

Ut Ecgberet vir sanctus ad prædicandum in Germaniam venire voluerit, nec valuerit: porro Uictberet advenit [Al., adierit] quidem; sed quia nec ipse aliquid profecisset, rursus in Hiberniam unde venerat, redierit.

Eo tempore [DCLXXXIX] venerabilis, et cum omni honorificentia nominandus famulus Christi et sacerdos ^a Ecgberet, quem in Hibernia insula peregrinam ducere vitam pro adipiscenda in cælis patria ^b retulimus, proposuit animo pluribus prodesse; id est, inito opere apostolico, verbum Dei aliquibus earum ^c quæ nondum audierant, gentibus evangelizando committere: quarum in Germania plurimas noverat esse nationes, a quibus Angli vel Saxones qui nunc Britanniam incolunt, genus et originem duxisse noscuntur; unde hactenus a vicina gente Brittonum corrupte Garmani [Al., Germani] nuncupantur. Sunt autem Fresones, Rugini, Danai, Hunni [Al., Dani, Huni], antiqui Saxones Boructuari [Al., Boructuarii]: sunt [Al. add. etiam] alii per plures hisdem in partibus populi paganis adhuc ritibus servientes, ad quos venire præfatus Christi miles circumnavigata Britannia disposuit, si quos forte ex illis ereptos Satanæ ad Christum transferre valeret, vel si hoc fieri non posset, Romam venire ad videnda atque adoranda beatorum apostolorum ac martyrum Christi limina cogitavit.

Sed ne aliquid horum perficeret, superna illi oracula simul et opera restiterunt. Siquidem electis sociis strenuissimis et ad prædicandum verbum idoneis, utpote actione simul et eruditione præclaris, præparatisque omnibus quæ navigantibus esse necessaria videbantur, venit die quadam mane primo ad eum unus de fratribus, discipulus quondam in Britania, et minister Deo dilecti sacerdotis ^d Boisili, cum esset idem Boisil præpositus monasterii Mailrosensis sub abbate Eata, ut ^e supra narravimus, referens ei visionem quæ sibi eadem nocte apparuisset: « Cum expletis, inquit, hymnis matutinalibus in lectulo [Al., lecto] membra posuissem [Al., deposuissem], ac levis mihi somnus obrepisset, apparuit magister quondam meus et nutritor amantissimus Boisil, interrogavitque me, an eum cognoscere possem. Aio: Etiam, tu es enim Boisil. At ille: Ad

^a *Ecgberet.* Colitur is 24 Aprilis, ut cernere est in Martyrol. Romano aliisque. Circa an. 889 Fresiam ire disposuit. Suidberet enim ordinatus est an. 693, v, 11. Uilbrord et socii Fresiam venerunt an. 692, v, 10. Uictberet duobus annis, id est, an 690 et 691, incassum in Fresia prædicabat. Ecgberetum igitur, qui Uictberetum misit, visio prohibuit ne in Fresiam, circa an. 689.

^b *Retulimus.* Vide III, 27.

^c *Quæ nondum.* At vero an. 603 inter Germanos fidem prædicavit Offo quidam Anglus satus ex regio sanguine. Spelm. Conc. I, 126, et Uilfrid episcopatu privatus, circa an. 679, Romam iturus, flante Favonio, pulsus est Fresiam, ibique prædicabat Christum, v, 20.

hoc inquit, veni, ut responsum Domini Salvatoris Ecgbercto adferam, quod te tamen referente oportet ad illum venire. Dic ergo illi quia non valet iter quod proposuit, implere: Dei enim voluntatis est ut ad Columbæ monasteria magis pergat docenda. » Erat autem Columba primus doctor fidei Christianæ transmontanis Pictis ad aquilonem, primusque fundator monasterii quod in Hii insula multis diu Scottorum Pictorumque populis venerabile mansit. Qui videlicet Columba nunc, a nonnullis composito a Cella et ^f Columba nomine, Columcelli vocatur. Audiens autem verba visionis Ecgbercti, præcepit fratri qui retulerat ne cuiquam hæc alteri referret, ne forte inlusoria esset visio. Ipse autem tacitus rem considerans, veram [Al., veracem] esse timebat: nec tamen a præparando [Al., parando] itinere, quo ad gentes docendas iret, cessare volebat.

At post dies paucos rursus venit ad eum præfatus frater, dicens quia et ea nocte sibi post expletos Matutinos [Al., expletas Matutinas] Boisil per visum apparuerit, dicens: « Quare tam negligenter ac tepide dixisti Ecgbercto quæ tibi dicenda præcepi? At nunc vade, et dic illi quia, velit nolit, debet ad ^g monasteria Columbæ venire, quia aratra eorum non recte incedunt: oportet autem eum ad rectum hæc tramitem revocare. » Qui hæc audiens denuo præcepit fratri, ne hæc cui [Al., cuiquam] patefaceret. Ipse vero, tametsi certus est factus de visione, nihilominus tentavit iter dispositum cum fratribus memoratis incipere. Cumque jam navi imposuissent quæ tanti itineris necessitas poscebat, atque opportunos aliquot dies [Al., diebus] ventos exspectarent, facta est nocte quadam tam sæva tempestas, quæ perditis nonnulla ex parte his quæ in navi erant rebus, ipsam in littus [Al., latus] jacentem inter undas relinqueret: salvata sunt tamen omnia quæ erant Ecgbercti, et sociorum ejus. Tum ipse [Al., ille] quasi propheticum illud dicens, « Quia propter me est tempestas hæc, subtraxit se illi protectioni, et remanere domi passus est. »

At vero unus de sociis ejus, vocabulo Uictberet, cum esset et ipse contemptu mundi ac doctrinæ scientia insignis, nam multos annos in Hibernia peregrinus anachoreticam in magna perfectione vitam egerat [DCXC], ascendit navem, et Fresiam perveniens duobus annis continuis genti illi ac regi ejus ^h Rathbedo [Al., Radhbedo] verbum salutis

^d *Boisili.* « Non. 1 Jul. In Britanniis depositio beati Boisili presbyteri et confessoris. » Martyrol. Dunelm.

^e *Supra.* Vide IV, 27.

^f *Columba.* De hoc et Pictorum conversione vide III, 4, ubi notatum est eum, cum 77 annos natus esset, circa an. 597 fuisse sepultum; natus est igitur circa an. 520. Hujus natalis quinto Junii celebratur.

^g *Monasteria Columbæ.* Ecgberetum viæ ad catholicam Pascha Hiienses convertentem v, 22.

^h *Rathbedo.* « Narrat Vincentius in Speculo Historiali de prædicto rege Fresonum, quod cum prædicatione Wilfranni episcopi ad hoc inductus esset ut baptizaretur, cum unum pedem in lavacro intinxisset

prædicabat, neque aliquem tanti laboris fructum apud barbaros invenit auditores. Tunc reversus ad dilectæ locum peregrinationis [DCXCI], solito in silentio vacare Domino cœpit; et quoniam externis [Al., exterius] prodesse ad fidem non poterat, suis amplius ex virtutum exemplis prodesse curabat.

CAPUT X.

Ut ^a Uilbrord [Al., Wilbrord] in Fresia prædicans, multos ad Christum converterit; et ut socii ejus Hewaldi [Al., Ewaldi] sint martyrium passi.

Ut autem vidit vir Domini Ecgberct, quia nec ipse ad prædicandum gentibus venire permittebatur, retentus [Al. add. est] ob aliam sanctæ Ecclesiæ utilitatem de qua oraculo fuerat præmonitus, nec Uictberct illas deveniens in partes, quicquam proficiebat, tentavit adhuc in opus verbi mittere viros sanctos et industrios, in quibus eximius Uilbrord presbyterii gradu et merito præfulgebat. Qui cum illo advenissent, erant autem numero ^b duodecim, divertentes ad Pippinum ducem Francorum, gratanter ab illo suscepti sunt: et quia nuper ^c citeriorem Fresiam, expulso inde Rathbedo [Al., Radhbedo] rege, ceperat, illo eos ad prædicandum misit; ipse quoque imperiali auctoritate juvans, ne qui [Al., quis] prædicantibus quicquam molestiæ inferret; multisque eos qui fidem suscipere vellent beneficiis adtollens: unde factum est, opitulante gratia divina, ut multos in brevi ab idolatria ad fidem converterent Christi [DCXCII].

Horum secuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro æterna patria exulaverant, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum, si forte aliquos ibidem prædicando Christo acquirere possent. Erant autem unius ambo, sicut devotionis, sic etiam vocabuli: nam uterque eorum appellabatur Hewald; ea tamen

set, alterum pedem retrahens interrogavit ubinam plures majorum suorum essent in inferno, an in paradiso: et audiens plures esse in inferno, ait: Sanctius est ut plures quam pauciores sequar. » Capgr. in Vita S. Willibrordi, ubi etiam narratur quomodo idem Rathbedus deceptus est a diabolo in angelum transfigurato, et domos aureas ei pollicente.

^a Uilbrord. Natus est in provincia Nordanhymbrana, paterque Wilgis dictus; puer traditur in Hrypis nutriendus, quo relicto monasterio, in Hiberniam Ecgbercti fama allectus proficiscitur, ibique duodecim annis permanens tandem cum 12 sociis Fresiam tendit Christum prædicaturus. Capgr. in Willibrordi. Ibi a Sergio papa episcopus constitutus usque ad senectam vixit, tandemque sibi coepiscopum ad ministerium implendum debilis substituit. Ejus memoria celebris est VIII Idus Novembris.

^b Duodecim. Apud Surium I Martii horum nomina a Marcellino quodam, qui se unum ex iis fingit, hoc ordine memorantur: Willibrordus, Swibertus, Acca, Wigbertus, Willibaldus, Winibaldus, Lebuinus, duo Ewaldi, Werenfridus, Marcellinus; hi omnes fuere presbyteri: denique Adelbertus levita; filius regis Deirorum: sed hic qui se vocat Marcellinum participemque hujus conversionis gloriæ, non videtur esse is quem se simulat, sed nuperus potius quidam et imperitus fabularum confictor. Hic enim inter duodecim apostolos Hewaldos duos numerat, sed ex Beda constat hos duos esse ab illis 12 diversos: nam

distinctione, ut pro diversa capillorum specie unus Niger Hewald, alter Albus Hewald diceretur: quorum uterque pietate religionis imbutus, sed Niger Hewald magis sacrarum litterarum erat scientia institutus [Al., instructus]. Qui venientes in provinciam, intraverunt hospitium cujusdam villici, petieruntque ab eo, ut transmitterentur ad satrapam qui super eum [Al., eos] erat, eo quod haberent aliquid legationis et causæ utilis [Al., utilitatis], quod deberent ad illum perferre. Non enim habent regem iidem antiqui Saxones, sed satrapas plurimos suæ genti præpositos, qui ingruente belli articulo mittunt æqualiter sortes, et quemcumque sors ostenderit, hunc tempore belli ducem omnes sequuntur, huic obtemperant; peracto autem bello, rursus æqualis potentiæ omnes fiunt satrapæ. Suscepit ergo eos villicus, et promittens se mittere eos ad satrapam qui super se erat, ut petebant, aliquot diebus secum retinuit.

Qui cum cogniti essent a barbaris quod essent alterius religionis, nam [Al. add. hymnis] et psalmis semper atque orationibus vacabant, et quotidie sacrificium Deo victimæ salutaris offerebant, habentes secum vascula sacra et tabulam altaris vice dedicatam, suspecti sunt habiti, quia si pervenirent ad satrapam et loquerentur cum illo, averterent illum a diis suis et ad novam Christianæ fidei religionem transferrent, sicque paulatim omnis eorum provincia veterem cogeretur nova [Al., in novam] mutare culturam. Itaque rapuerunt eos subito, et interemerunt: Album quidem Hewaldum veloci occisione gladii, Nigellum autem longo suppliciorum cruciatu et horrenda membrorum omnium disceptatione: quos interemptos in Rheno [Al., Rhenum] projecerunt. Quod cum satrapa ille quem videre volebant audisset, iratus est valde quod ad se venire volentes pe-

narrantur illorum duodecim exempla secuti, ad antiquos Saxones, non ad Fresiam ad quam illi duodecim divertebant, pervenisse. Inter hos etiam Uictberctum ponit, jussuque Rathbedi occisum tradit; sed probabile est ex hoc Bedæ loco illum Fresiam nunquam repetiisse, sed ad Hiberniam in « solito silentio vacasse Domino » usque ad mortem, aliosque « viros sanctos » duodecim ab Ecgberto missos esse. Accam etiam, quem stulte dicit a Uilfrido postea constitutum Hagustaldensem episcopum, his adjungit: constat tamen ex v, 21, eum nunquam ex Anglia profectum, nisi cum Romam iverit cum Uilfrido.

^c Citeriorem Fresiam. Hanc Rathbedo ademptam Beda vocavit, vel eas terras quæ nunc Hollandiæ comitatu continentur; quæ sane Anglis, apud quos Beda scribit, citeriores sunt quam reliqua ultra Flevum lacum Fresia sit: aut certe est citerior Fresia, qui circa Mosam Vahalimque tenditur Brabantiæ Geldriæque et Cisrhenanæ Cliviæ tractus, quem fortassis Fresones regno Franciæ avulsum tenuerant. Eo facit quod Annales Metenses a Chesnæo Scriptorum Francorum tomo III editi, tradant « B. Pipinum ducem Seniore avum hujus, populum inter Carbonariam Silvam et Mosam fluvium et usque ad Fresiorum fines vastis limitibus habitantem, justis legibus gubernasse. » Ea igitur Gallis citerior Fresia est quæ ad Mosam flumen pertinebat, Anglis vero quæ nunc Hollandia.

regriini non permittentur; et mittens occidit vicarios illos omnes, vicumque incendio consumpsit.
^a Passi sunt autem præfati sacerdotes et famuli Christi quinto Nonarum Octobrium die.

Nec martyrio eorum cælestia defuere miracula. Nam cum perempta eorum corpora amni, ut diximus, a paganis essent injecta, contigit ut hæc contra impetum fluvii decurrentis, per quadraginta fere millia passuum, ad ea usque loca ubi illorum erant [Al., essent] socii, transferrentur. Sed et radius lucis permaximus atque ad cælum usque altus omni nocte supra locum fulgebat illum ubicumque ea pervenisse contingeret, et hoc etiam paganis qui eos occiderant intuentibus. Sed et unus ex eis in visione nocturna apparuit cuidam de sociis suis, cui nomen erat Tilmon, viro illustri, et ad sæculum quoque nobili, qui de milite factus fuerat monachus; indicans quod eo loci corpora eorum posset invenire, ubi lucem de cælo terris radiasse conspiceret. Quod ita completum est. Inventa namque eorum corpora juxta honorem martyribus condignum recondita sunt, et dies passionis vel inventionis eorum congrua illis in locis veneratione celebratur. Denique gloriosissimus dux Francorum Pippin ubi hæc comperit misit, et adducta [Al., comperit, ... adducta] ad se eorum corpora condidit cum multa gloria in ^b ecclesia Coloniae civitatis, juxta Rhenum. Fertur autem quia in loco in [Al. om. in] quo occisi sunt fons ebullierit, qui in eodem loco usque hodie copiosa fluenti sui dona profundat [Al., perfundat].

CAPUT XI.

Ut viri venerabiles Suidberct in Brittania, Uilbrord Romæ sint in Fresiam ordinati episcopi.

Primissane temporibus adventus eorum in Frestam [DCXCII], mox ut comperit Uilbrord datam sibi a principe licentiam ibidem prædicandi, acceleravit venire Romam, cujus sedi apostolicæ tunc Sergius papa præerat, ut cum ejus licentia et benedictione, desideratum evangelizandi gentibus opus iniret, simul et reliquias beatorum apostolorum ac martyrum Christi

^a Passi. In Westphalia passos Gallican. Martyrolog. prodit.

^b Ecclesia. Collegiata S. Cuniberti. Gall. Mart.

^c Suidberctum. Secundum Pseudo-Marcellinum natus est Suidberctus in provincia Nordanhymbrana ex parentibus Sigeberto comite Nortingrani et Bertha comitissa; quinto decimo ætatis anno monasterium Beardaneu intravit, novemque ibi annis actis, presbyteratum suscepit. Idem auctor memorat eum in Fresia a paganis incarceratum et ab angelo in libertatem vindicatum, dein visum cæco, vitamque mortuo restituentem; sed fides vix videtur esse adhibenda historiæ quot lineis fere tot erroribus refertæ.

^d Ordinavit. Suidberct ordinatus est anno 693, Berctuald nondum reverso. Sed Marcellinus eum an. 695 ordinatum narrat, et ideo ait a Uilfrido fuisse consecratum, quia Ecgberct, archiepiscopus Ebor., gravi morbo laborabat: Baronius vero in hac re non sequens Marcellinum quem in cæteris non satis perite exscribit, aliam rationem profert, scilicet quia Uilfrid fuit apostolicæ sedis legatus. Marcellini quidem ratio plane falsa est, quia Ecgberct tunc non erat archiepiscopus Ebor., et Baronii non est satis

ab eo se sperans accipere, ut dum in gente cui prædicaret destructis idolis ecclesias institueret, haberet in promptu reliquias sanctorum quas ibi introduceret; quibusque ibidem depositis, consequenter in eorum honorem quorum essent illæ [Al., essent, illa Sing.], singula quæque loca dedicaret. Sed et alia perplura quæ tanti operis negotium quærebat, vel ibi discere, vel inde accipere cupiebat. In quibus omnibus cum sui voti compos esset effectus, ad prædicandum rediit.

Quo tempore fratres qui erant in Fresia verbi ministerio mancipati, elegerunt ex suo numero virum modestum moribus et mansuetum corde ^c Suidberctum qui eis ordinaretur antistes, quem Britanniam destinatum ad petitionem eorum ^d ordinavit reverentissimus Uilfrid episcopus, qui tunc forte patria pulsus in Merciorum regionibus exulabat. Non enim eo tempore habebat episcopum Cantia, defuncto quidem Theodoro, sed necdum Berctualdo successore ejus qui trans mare ordinandus ierat, ad sedem episcopatus sui reverso.

Qui videlicet Suidberct accepto episcopatu de Britannia regressus, non multo post ad gentem Boructuarorum secessit, ac multos eorum prædicando ad viam veritatis perduxit. Sed expugnatis non longo post tempore Boructuaris a gente antiquorum Saxonum, dispersi sunt quolibet hi qui verbum receperant; ipse [Al., ipseque] antistes cum quibusdam Pippinum petiit, qui interpellante Blithrydæ [Al., Bliththrude] conjuge sua, dedit ei locum mansionis in insula quadam Rheni, quæ lingua eorum vocatur *In littore*: in qua ipse, constructo ^e monasterio quod hactenus hæredes ejus possident, aliquandiu continentissimam gessit vitam, ibique ^f diem clausit ultimum.

Postquam vero per annos aliquot in Fresia, qui advenerant docuerunt [DCXCVI], misit Pippinus, favente omnium consensu, virum venerabilem Uilbrordum Romam, cujus adhuc pontificatum Sergius habebat, postulans ut eidem Fresonum genti archiepiscopus ordinaretur. Quod ita ut petierat impletum

liquida, nam si Cantia tunc episcopum habuisset, si Berctualdus ad sedem reversus esset, ille, ut ex hoc Bedæ loco videtur, Suidberctum consecrasset.

^e Monasterio. Quod construxit in villa ejus insulæ Werda dicta in honorem B. Virg. Mariæ.

^f Diem clausit. Breves Francorum Annales ab Andrea du Chesne, tom. II Francie. Scriptorum editi, ad an. 715 ista habent: « Depositio Suitberthi episcopi. » Pseudo-Marcellinus obiisse illum tradit an. 717, Kal. Mart. feria sexta, hora 12. Verum hoc, æque ac pleraque alia toto ille opere, infeliciter. Etenim illo anno cyclo solis 26, lit. Dom. C, non in feriam sextam, sed in secundam inciderunt Martii Kal. Et repugnat quæ sub nomine S. Ludgeri episcopi composita est epistola. Nam cap. 1 ait annum a Nat. Dom. 748 fuisse tricesimum tertium post celebrem transitum sanctissimi Suiberti. Unde sequeretur anno 715 obiisse, cyclo solis 24, lit. Dom. F, ac tunc quidem Kal. Martii fuerunt, feria 6, an. 804. Suidberct a Leone III canonizatus est, diciturque esse primus, qui in sanctorum numerum solemniter est ascriptus. Vide S. Ludgeri epistolam apud Surium i Mart. et Corn. a Lap. in Ecclesiast. c. XLIV.

est anno ab incarnatione Domini sexcentesimo nonagesimo sexto. Ordinatus est autem in ecclesia sanctæ martyris ^a Cecilie, die natalis ejus, imposito sibi a papa memorato nomine Clementis: ac mox remissus ad sedem episcopatus sui, id est, post dies quatuordecim ex quo in Urbem venerat.

Donavit autem ei Pippin locum cathedræ episcopalis in castello suo inlustri, quod antiquo gentium illarum verbo ^b Uiltaburg, id est; Oppidum Uiltorum, lingua autem Gallica Trajectum vocatur; in quo ædificata ^c ecclesia, reverentissimus pontifex longe lateque verbum fidei prædicans, multosque ab errore revocans, plures per illas regiones ecclesias, sed et ^d monasteria nonnulla construxit. Nam non multo post alios quoque illis in regionibus ipse constituit antistites ex eorum numero fratrum qui vel secum, vel post se illo ad prædicandum venerant; ex quibus aliquanti jam dormierunt in Domino. Ipse autem Uilbrord, cognomento Clemens, adhuc ^e superest [DCCXXXI] longa jam venerabilis ætate, utpote tricesimum et sextum in episcopatu habens annum, et post multiplices [Al., multiplicis] militiæ cælestis agones ad præmia remunerationis supernæ tota mente suspirans.

CAPUT XII.

Ut quidam in provincia Nordanhymbrorum a mortuis resurgens, multa et tremenda et desideranda quæ viderat narraverit.

His temporibus [DCCXCVI] miraculum memorabile, et antiquorum simile in Britannia factum est. Namque ad excitationem viventium de morte animæ, quidam aliquandiu mortuus ad vitam resurrexit corporis, et multa memoratu digna quæ viderat, narravit; e quibus hic aliqua breviter perstringenda esse putavi. Erat ergo paterfamilias in regione Nordanhymbrorum quæ vocatur ^f Incuneningum, religiosam cum domo sua gerens vitam; qui infirmitate corporis tactus, et hac crescente per dies ad extrema perductus, primo tempore noctis defunctus est; sed diluculo reviviscens ac repente residens, omnes qui corpori flentes assederant, timore immenso percussos in fugam convertit: uxor tantum quæ [Al. add. eum] amplius amabat, quamvis multum tremens et pavida, remansit: quam ille consolatus: « Noli, inquit, timere, quia jam vere resurrexi a morte qua tenebar, et apud homines sum iterum vivere permissus; non tamen ea mihi qua ante consueveram conversatione, sed multum dissimili ex hoc tempore vivendum est. » Statimque surgens abiit ad villulæ oratorium, et

usque ad diem in oratione persistens, mox omnem quam possederat substantiam in tres divisit portiones, e quibus unam conjugi, alteram filiis tradidit, tertiam sibi ipse [Al., sibi ipsi] retentans, statim patribus distribuit. Nec multo post sæculi curis absolutus ad monasterium ^g Mailros, quod Tuidi fluminis circumflexu maxima ex parte clauditur, pervenit; acceptaque tonsura, locum secretæ mansionis quam præviderat abbas, intravit: et ibi usque ad diem mortis in tanta mentis et corporis contritione duravit, ut multa illum, quæ alios laterent, vel horrenda, vel desideranda vidisse, etiamsi lingua sileret, vita loqueretur.

Narrabat autem [Al., enim] hoc modo quod viderat: « Lucidus, inquit, aspectu, et clarus erat indumento qui me ducebat. Incedebamus autem tacentes, ut videbatur mihi, contra ortum solis solstitialem; cumque ambularem, devenimus ad vallem multæ latitudinis ac profunditatis, infinitæ autem longitudinis; quæ ad lævam nobis sita, unum latus flammis ferventibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore nivium [Al., nimium] omnia perflante atque verrente non minus intolerabile præferbat. Utrumque autem erat animabus hominum plenum, quæ vicissim hinc inde videbantur quasi tempestatis impetu jactari. Cum enim vim fervoris immensi tolerare non possent, prosiliebant miseræ in medium frigidis infesti: et cum neque ibi quippiam requiei invenire valerent, resiliebant rursus urendæ in medium flammarum inextinguibilium. Cumque hac infelici vicissitudine longe lateque, prout aspicere poteram, sine ulla quietis intercedine innumerabilis spirituum deformium multitudo torqueretur, cogitare cœpi quod hic fortasse esset infernus, de cujus tormentis intolerabilibus narrare sæpius audivi. Respondit cogitationi meæ ductor qui me præcedebat: Non hoc, inquit, suspicaris; non enim hic infernus est ille quem putas.

« At cum me hoc spectaculo tam horrendo perterritum paulatim in ulteriora produceret, vidi subito ante nos obscurari incipere loca, et tenebris omnia repleri. Quas cum intrarem, in tantum paulisper condensatæ sunt, ut nihil præter ipsas aspicerem, excepta dumtaxat specie et veste ejus qui me ducebat. Et cum progredieremur sola sub nocte per umbras, ecce subito apparent ante nos crebri flammarum tetra globi, ascendentes quasi de puteo magno, rursusque decedentes in eundem. Quo cum perductus essem, repente ductor meus disparuit, ac

^a *Cæcilie.* S. Cæcilia colitur xxii Novemb. Alcuinus, apud Mabillon. Act. Ben. sæc. iii, tradit Clementem consecratum in Ecclesia B. Petri.

^b *Uiltaburg.* Beda videtur hic confundere duos locos diversos, nam verisimile est Uiltaburg fuisse locum 3600 passuum a Trajecto distantem, qui nunc dicitur *Uiltenburg.* Cluver., Germ. Antiq. II, 36.

^c *Ecclesia.* Hanc in honore sancti Salvatoris consecravit. Bonif., ep. 97, apud Bibl. Patr. sæc. viii. item aliam in Trajecto in honore S. Martini construxit.

^d *Monasteria.* Unum condidisse dicitur Esternaci.

^e *Superest.* Ille autem non obiit ante annum 736. Gallicanum enim Martyrolog. prodit eum rexisse Ecclesiam 40 annos, et in monasterio Esternaco parochiæ Trevirensis esse depositum; quod monasterium ita defuncti hujus miraculis claruit, ut postea illius nominis titulo sit insignitum. S. Bonifacius Mogunt. autem episcopus in ep. 97 ait eum prædicasse per 50 annos, usque ad debilem senectutem. Bibl. Patr., sæc. viii. Cum igitur episcopatum iniit an. 696, necesse est eum obiisse circa an. 745.

^f *Incuneningum.* Forsan *Cuningham* prov. in Scotia.

^g *Mailros.* De hoc vide IV, 27.

me solum in medio tenebrarum et horridæ [Al., horrendæ] visionis reliquit. At cum iidem globi ignium sine intermissione modo alta peterent, modo ima baratri repeterent, cerno omnia quæ ascende-
bant fastigia flammarum plena esse spiritibus hominum, qui instar favillarum cum fumo ascendentium nunc ad sublimiora projicerentur, nunc retractis ignium vaporibus relaberentur in profunda [Al., profundum]. Sed et foetor incomparabilis cum eisdem [Al., ejusdem] vaporibus ebulliens, omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cum diutius ibi pavidus considerem, utpote incertus quid agerem, quo verterem gressum, qui me [Al., qui mihi] finis maneret: audio subitum [Al., subito] post terga sonitum immanissimi fletus ac miserrimi, simul et cachinnum crepitantem quasi vulgi indocti captis hostibus insultantis. Ut autem sonitus idem clarior redditus ad me usque pervenit, considero turbam malignorum spirituum, quæ quinque [Al. om. quinque] animas hominum moerentes ejulantesque, ipsa multum [Al., vero] exultans et cachinnans medias illas trahebat in tenebras: e quibus videlicet hominibus, ut dignoscere potui, quidam erat ad tonsus ut clericus, quidam laicus, quædam femina. Trabentes autem eos maligni spiritus descenderunt in medium [Al., medio] baratri illius ardentis; factumque est ut cum longius subeuntibus eis, fletum hominum, et risum dæmoniorum clare discernere nequirem, sonum tamen adhuc promiscuum in auribus haberem. Interea ascenderunt quidam spirituum obscurorum de abyso illa flammivoma, et adcurrentes circumdederunt me, atque oculis flammantibus, et de ore ac naribus ignem putidum efflantes angebant, forcipibus quoque igneis quos tenebant in manibus, minitabantur me comprehendere, nec tamen me ullatenus contingere, tametsi terrere præsumebant. Qui cum undiqueversum hostibus et cæcitate tenebrarum conclusus huc illucque oculos circumferrem, si forte alicunde quid auxilii quo salvarer, adveniret, apparuit retro via [Al., viam] qua veneram quasi fulgor stellæ meantis inter tenebras, qui paulatim crescens et ad me ocius festinans ubi adpropinquavit, dispersi sunt et aufugerunt omnes qui me forcipibus rapere quærebant spiritus infesti.

Ille autem qui adveniens eos fugavit erat ipse qui me ante ducebat: qui mox conversus ad dexterum iter, quasi contra ortum solis brumalem me ducere cœpit. Nec mora, exemptum tenebris in auras me serenæ lucis eduxit: cumque me in luce aperta duceret, vidi ante nos murum permaximum, cujus neque longitudini hinc vel inde, neque altitudini ullus esse terminus videretur. Cœpi autem mirari quare ad murum accederemus, cum in eo nullam januam vel fenestram vel ascensum alicubi conspicerem. Cum ergo pervenissemus ad murum, statim nescio quo ordine fuimus in summitate ejus. Et ecce ibi campus erat latissimus ac lætissimus, tantaque fragrantia vernantium flosculorum plenus, ut omnem mox foetorem tenebrarum fornacis, qui me pervaserat,

A effugaret admirandi hujus suavitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perfuderat, ut omni splendore diei, sive solis meridiani radiis videretur esse præclarior. Erantque in hoc campo innumera hominum albatorum conventicula, sedesque plurimæ agminum lætantium. Cumque inter choros felicium incolarum medios me duceret, cogitare cœpi quod hoc fortasse esset regnum cælorum, de quo prædicari sæpius audivi. Respondit ille cogitatu meo: Non, inquit, non [Al. om. non] hoc est regnum cælorum quod autumas.

Cumque procedentes transissemus, et has beatorum mansiones spirituum, aspicio ante nos multo majorem luminis gratiam quam prius; in qua etiam vocem cantantium dulcissimam audivi; sed et odoris fragrantia miri tanta de loco effundebatur, ut is quem antea degustans quasi maximum rebar, jam permodicus mihi odor videretur: sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione ejus quæ nunc apparuit lucis, tenuissima prorsus videbatur, et parva. In cujus amœnitatem loci cum nos intraturos sperarem, repente ductor substitit; nec mora, gressum retorquens, ipsa me qua venimus via reduxit.

Cumque reversi [Al., reversione] perveniremus ad mansiones illas lætas spirituum candidatorum, dixit mihi: Scis quæ sint ista omnia quæ vidisti? Respondi ego. Non. Et ait: Vallis illa quam aspexisti flammis ferventibus et frigoribus horrenda rigidis, ipse est locus in quo examinandæ et castigandæ sunt animæ illorum, qui differentes confiteri et emendare scelera [Al. add. sua] quæ fecerant, in ipso tandem mortis articulo ad pœnitentiam confugiunt, et sic de corpore exeunt: qui tamen quia confessionem et pœnitentiam vel in morte habuerunt, omnes in die judicii ad regnum cælorum perveniunt [Al., pervenient). Multos autem preces viventium et eleemosynæ et jejunia et maxime celebratio missarum, ut etiam ante diem judicii liberentur, adjuvant. Porro puteus ille flammivomus ac putidus quem vidisti, ipsum est os gehennæ, in quo quicumque semel inciderit nunquam inde liberabitur in ævum. Locus vero iste florifer, in quo pulcherrimam hanc juventutem jocundari ac fulgere conspicias, ipse est in quo recipiuntur animæ eorum qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt, non tamen sunt tantæ perfectionis, ut in regnum cælorum statim mereantur introduci: qui tamen omnes in die judicii ad visionem Christi et gaudia regni cælestis intrabunt. Nam quicumque in omni verbo et opere et cogitatione perfecti sunt, mox de corpore egressi ad regnum cæleste perveniunt: ad cujus vicina [Al. vicinia] pertinet locus ille, ubi sonum cantilenæ dulcis cum odore suavitatis ac splendore lucis audisti. Tu autem quia nunc ad corpus reverti et rursus inter homines vivere debes, si actus tuos curiosius discutere, et mores sermonesque tuos in rectitudine ac simplicitate servare studueris, accipies et ipse post mortem locum mansionis inter hæc

quæ cernis agmina lætabunda spirituum beatorum. Namque ego cum ad tempus abscessissem a te, ad hoc feci ut quid de te fieri deberet agnoscerem. Hæc mihi cum dixisset, multum detestatus sum reverti ad corpus, delectatus nimirum suavitate ac decore loci illius quem intuebar, simul et consortio eorum quos in illo [*Al. add. esse*] videbam. Nec tamen aliquid ductorem meum rogare audebam: sed inter hæc nescio quo ordine repente me inter homines vivere cerno.

Hæc et alia quæ viderat idem vir Domini, non omnibus passim desidiosis ac vitæ suæ incuriosis referre volebat, sed illis solummodo qui, vel tormentorum metu perterriti, vel spe gaudiorum perennium delectati, profectum pietatis ex ejus verbis haurire volebant. Denique in vicinia cellæ illius habitabat quidam monachus, nomine Haemgils, presbyteratus etiam quem bonis actibus adæquabat [*Al., operibus adornabat*], gradu præeminens, qui adhuc superest, et in Hibernia insula solitarius ultimam vitæ ætatem pane cibario et frigida aqua sustentat. Illic sæpius ad eundem virum ingrediens, audivit ab eo repetita interrogatione, quæ et qualia essent quæ exutus corpore videret [*Al., viderat*]: per cujus relationem, ad nostram quoque agnitionem pervenere quæ de his pauca perstrinximus. Narrabat autem visiones suas etiam regi Aldfrido viro undecunamque doctissimo; et tam libenter, tamque studiose ab illo auditus est, ut ejus rogatu [*Al. add. in*] monasterio supra memorato inditus, ac monachica sit tonsura coronatus, atque ad eum audiendum sæpissime cum illas in partes devenisset accederet. Cui videlicet monasterio tempore illo religiosæ ac modestæ vitæ abbas et presbyter ^a Aediluald præerat, qui nunc episcopalem Lindisfarnensis Ecclesiæ cathedram condignis gradu actibus servat [*Al., tenet*].

Acceptit autem in eodem monasterio locum mansionis secretiorem, ubi liberius continuis in orationibus famulatu sui Conditoris vacaret. Et quia locus ipse super ripam fluminis erat situs, solebat hunc creber [*Al., crebro*] ob magnum castigandi corporis affectum ingredi, ac sæpius in eo supermeantibus undis immergi; sicque ibidem quamdiu sustinere posse videbatur, psalmis vel precibus insistere,

^a *Aediluald.* Fuit primo minister S. Cudbercti. Vit. S. Cudb. 30. Postea abbas Mailrosensis, v, 12. Denique episcopus factus circa an. 724 crucem lapideam fabricari fecit quæ multis post sæculis maximam religionis famam apud Aquilonales Anglos obtinuit. Sim. Dun. de Dun. Eccl. I, 12. Is etiam Evangeliorum librum, quem Eadfridus episcopus in honorem B. Cudbercti manu propria scripserat, auro gemmisque perornari jussit. Ibid. II, 12. Eum defunctum scribit Malms. an. 738; Flor. Uuig., an. 739; Sim. Dun., an. 740. Sepultus est in æde Lindisfarnensi: post annos vero 135 asportatæ inde sunt ejus exuviæ, uti et S. Cudbercti aliorumque sanctorum, ne Danorum furori exponerentur; et cum diu cum sacro illo thesauro monachi de loco in locum discurrissent, ad Dunelmum tandem translatae sunt. S. Aediluald colitur 12 Februarii.

^b *Aedilredum.* Pendan regis filius, an. 675 Uultheri fratri successit. An. 676 Cantiam vastavit, iv,

fixusque manere ascendente aqua fluminis [*Al. add. et*] usque ad lumbos, aliquando usque ad collum; atque inde egrediens ad terram nunquam ipsa vestimenta uda atque [*Al., vel*] algida deponere curabat, donec ex suo corpore calefierent et sicarentur. Cumque tempore hiemali defluentibus circa eum semifractarum crustis glacierum, quas et ipse aliquando contriverat quo haberet locum standi sive immergendi [*Al. add. se*] in fluvio, dicerent [*Al., dicerentque*] qui videbant: « Mirum, frater Drycthelme (hoc enim erat viro nomen), quod tantam frigoris asperitatem ulla ratione tolerare præuales! » Respondebat ille simpliciter, erat namque homo simplicis ingenii ac moderatæ naturæ: « Frigidiora ego vidi. » Et cum dicerent: « Mirum quod tam austeram tenere continentiam velis! » Respondebat: « Austeriora ego vidi. » Sicque usque ad diem suæ vocationis infatigabili cælestium bonorum desiderio corpus senile inter quotidiana jejunia domabat, multisque et verbo et conversatione salutis [*Al., salutis causa*] fuit.

CAPUT XIII.

Ut e contra alter ad mortem veniens, oblatum sibi a dæmonibus codicem suorum viderit peccatorum.

At contra, fuit quidam in provincia Merciorum cujus visiones ac verba, non autem et conversatio [*Al., verba et conversatio*], plurimis, sed non sibi metipsi profuit. Fuit autem [*Al. add. quidam*] temporibus Coenredi, qui post ^b Aedilredum regnavit [DCCV], vir in laico habitu atque officio militari positus; sed quantum pro industria exteriori regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulo ut confiteretur, et emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne pœnitendi et emendandi perderet. Verum ille, frequenter licet admonitus, spernebat verba salutis, seseque tempore sequente pœnitentiam acturum esse promittebat. Hæc inter tactus infirmitate, decidit in lectum, atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quem ingressus rex, diligebat enim eum multum, hortabatur ut vel tunc antequam moreretur, pœnitentiam ageret commissorum. At ille respondit [*Al., respondebat*], non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cum ab infir-

^D 12. An. 680, ad hujus petitionem, Agatho papa litteris suis confirmavit privilegia Peadæ et Uultheri regum et Sexuulfi, quibus liberarunt Medeshamstede monasterium ab omni servitute vel regi vel episcopo peragenda. Chr. Sax., an. 675, An. 679, inter hunc et Ecgfridum Theodorus pacem fecit, iv, 21; et Aedilred recuperavit Lindisfarorum provinciam, quam Ecgfrid Uultheri superato obtinuerat, iv, 12. An. 691, Uilfrid, jubente Aeldiredo, apud quem episcopatu pulsus aliquantisper mansit, Ostforum consecrat, iv, 23. Aedilred etiam dedit S. Eguino Eveshamiam, ubi monasterium construxit an. 701. An. 703, eidem dedit Castellum de Chadbury et vetus monasterium de Stratforda. Mon. Angl., II, 851. An. 704, in Beardaneu monasterio, quod dicitur III, 11, maxime dilexisse, monachus sit. Chr. Sax. Et mox abbas, v, 20. Malms. de Reg. I. iv. Et 13 annos ibidem devote peregit. Mon. Angl., II, 851.

mitate resurgeret; ne [Al. add. forte] exprobrarent A sibi sodales, quod timore mortis faceret ea quæ sospes facere noluerat; fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut post patuit, dæmonica [Al., dæmoniacæ] fraude seductus.

Cumque morbo ingravescente, denuo ad eum visitandum ac docendum rex intraret, clamabat [Al., clamavit] statim miserabili voce: « Quid vis modo? Quid huc venisti? Non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At ille: Noli, inquit, ita loqui, vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi scientiam certus præ oculis habeo. Et quid, inquit, hoc est? Paulo ante, inquit, intraverunt domum hanc duo pulcherrimi juvenes, et resederunt circa me, unus ad caput, et unus ad pedes; protulitque unus libellum perpulchrum, sed vehementer modicum, ac mihi ad legendum dedit, in quo omnia quæ unquam bona feceram, intuens scripta reperi, et hæc erant nimium pauca et modica. Receperunt codicem, neque aliquid mihi dicebant. Tum subito supervenit exercitus malignorum et horridorum [Al., horrendorum] vultu spirituum, domumque hanc et exterius obsedit, et intus maxima ex parte residens implevit. Tunc ille qui et obscuritate tenebrosæ faciei et primatu sedis major esse videbatur eorum, proferens codicem horrendæ visionis, et magnitudinis enormis, et ponderis pene importabilis, jussit uni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferre [Al., deferri]. Quem cum legissem, inveni omnia scelera, non solum quæ opere vel verbo, sed etiam quæ tenuissima cogitatione peccavi, manifestissime in eo tetricis [Al., tetricis] esse descripta litteris. Dicebatque ad illos qui mihi adsederant viros albatos et præclaros: Quid hic sedetis, scientes certissime quia noster est iste [Al., ipse]? Responderunt: Verum dicitis [Al., dicitis]; accipite, et in cumulum damnationis vestræ ducite. Quo dicto, statim disparuerunt: surgentesque duo nequissimi spiritus, habentes in manibus vomeres [Al., cultra; al., furcas], percusserunt me, unus in capite, et alius in pede: qui videlicet modo cum magno tormento irrepunt in interiora corporis mei [Al., in mea viscera], moxque ut ad se [Al. om. se] invicem perveniunt, moriar, et paratis ad rapiendum me dæmonibus, in inferni claustra pertrahar. »

Sic loquebatur miser desperans, et non multo post defunctus pœnitentiam quam ad breve tempus cum fructu veniæ facere supersedit, in æternum sine fructu pœnis subditus facit. De quo constat quia, sicut beatus papa Gregorius de quibusdam scribit, non pro se ista cui non profuere, sed pro aliis viderit, qui ejus interitum cognoscentes, differe tempus pœnitentiæ, dum vacat, timerent, ne improvise mortis articulo præventi impœnitentes perirent. Quod autem codices diversos per bonos sive malos spiritus sibi vidit offerri, ob id superna dispensatione factum est, ut meminerimus facta et cogitationes nostras non inventum disfluere, sed ad examen summi Judicis

cuncta servari; et sive per amicos angelos in fine nobis ostendenda, sive per hostes. Quod vero prius candidum codicem protulerunt angeli, deinde atrum dæmones: illi perparvum, isti enormem: animadvertendum est quod in prima ætate bona aliqua fecit, quæ tamen universa prave agendo juvenis obnubilavit. Qui si e contrario errores pueritiæ corrigere in adolescentia, ac bene faciendo a Dei oculis abscondere curasset, posset eorum numero sociari de quibus ait Psalmus: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Psal. xxxi, 1). Hanc historiam, sicut a venerabili antistite Pecthelmo didici, simpliciter ob salutem legentium, sive audientium, narrandam esse putavi.

CAPUT XIV.

B *Ut item alius moriturus deputatum sibi apud inferos locum pœnarum viderit.*

Novi autem ipse fratrem, quem utinam non nossem, cujus etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem; positum in monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viventem. Corripiebatur quidem sedulo a fratribus ac majoribus loci, atque ad castigatorem vitam converti ammonebatur. Et quamvis eos audire nolisset, tolerabatur tamen ab eis longanimiter, ob necessitatem operum ipsius exteriorum: erat enim fabrili arte singularis. Serviebat autem multum ebrietati et cæteris vitæ remissioris inlecebris; magisque in officina sua die [Al., diu] noctuque reside- re, quam ad psallendum atque orandum in ecclesia audiendumque cum fratribus verbum vitæ concurrere consuevit. Unde accidit illi, quod solent dicere quidam, quia qui non vult ecclesiæ januam sponte humiliatus ingredi, necesse habet in januam inferni non sponte damnatus introduci. Percussus enim languore atque ad extrema perductus vocavit fratres, et multum mœrens ac damnato similis cœpit narrare, quia videret inferos apertos et Sathanan dimersum [Al., demersum; al., immersum] in profundis [Al., profundum] tartari, Caiphanque [Al., Caiphan quoque] cum cæteris qui occiderunt Dominum, juxta eum flammis ultricibus contraditum: in quorum vicinia, inquit, heu misero mihi locum despicio [Al., aspicio] æternæ perditionis esse præparatum. Audientes hæc fratres, cœperunt diligenter exhortari, ut vel tunc positus adhuc in corpore pœnitentiam faceret [Al., ageret]. Respondebat ille desperans: « Non est mihi modo tempus vitam mutandi, cum ipse viderim iudicium meum jam esse completum. »

Talia dicens, sine viatico salutis obiit, et corpus ejus in ultimis est monasterii locis humatum, neque aliquis pro eo vel missas facere, vel psalmos cantare, vel saltem orare præsumebat. O quam grandi distantia divisit Deus inter [Al. om. inter] lucem et tenebras! Beatus protomartyr Stephanus passurus mortem pro veritate, vidit cælos apertos, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei; et ubi erat futurus ipse post mortem, ibi oculos mentis ante mortem, quo lætior occumberet, misit. At contra, sicut

ste tenebræ mentis et actionis, imminente morte, A vidit aperta tartara, vidit damnationem diaboli et sequacium ejus; vidit etiam suum infelix inter tales carcerem, quo miserabilius ipse desperata salute periret, sed viventibus qui hæc cognovissent causam salutis sua perditione relinqueret. Factum est hoc nuper in provincia Berniciorum; ac longe lateque diffamatum, multos [Al., multosque] ad agendam et non differendam scelerum suorum pœnitentiam provocavit. Quod utinam exhiñcetiam nostrarum lectione litterarum fiat!

CAPUT XV.

Ut plurimæ Scottorum Ecclesiæ, instante Adamnano, catholicum Pascha susceperint; utque idem librum de Locis Sanctis scripserit.

Quo tempore [DCCI] plurima pars Scottorum in Hibernia, et nonnulla etiam de Brittonibus in Britannia, rationabile et ecclesiasticum Paschalis observantiæ tempus Domino donante suscepit. Siquidem ^a Adamnan presbyter et abbas monachorum qui erant in insula Hii, cum legationis gratia missus a sua gente, venisset ad Aldfridum regem Anglorum, et aliquandiu in ea provincia moratus, videret ritus Ecclesiæ canonicos; sed et a pluribus qui erant eruditiores esset sollerter admonitus, ne contra universalem Ecclesiæ morem, vel in observantia Paschali, vel in ^b aliis quibusque decretis cum suis paucissimis, et in extremo mundi angulo positis vivere præsumeret, mutatus mente est; ita ut ea quæ viderat et audierat in Ecclesiis Anglorum, suæ suorumque consuetudini libentissime præferret. Erat enim vir bonus et sapiens, et scientia Scripturarum nobilissime instructus.

Qui cum domum rediisset, curavit suos qui erant in Hii, quive eidem erant subditi monasterio, ad eum quem cognoverat, quemque ipse toto ex corde susceperat, veritatis callem perducere, nec valuit. Navigavit [Al. add. itaque] Hiberniam et prædicans eis, ac modesta exhortatione declarans legitimum Paschæ tempus, plurimos eorum, et pene omnes qui ab Hiiensium dominio erant liberi, ^c ab errore avito correctos ad unitatem reduxit catholicam, ac legitimum Paschæ tempus observare perdocuit. Qui cum celebrato in Hibernia canonico Pascha, ad suam insulam revertisset, suoque [Al., suisque in] monasterio catholicam temporis Paschalis observantiam instantissime prædicaret, nec tamen perficere quod conabatur posset, contigit eum ante expletum anni circulum migrasse de sæculo [DCCII]. Divina utique gratia disponente, ut vir unitatis ac pacis studiosissimus ante ad vitam raperetur æternam, quam, redeunte tempore Paschali, graviolem cum eis qui eum ad ve-

ritatem sequi volebant, cogeretur habere discordiam.

^d Scripsit idem vir de Locis Sanctis ^e librum legentibus multis utilissimum; cujus auctor erat docendo ac dictando Galliarum episcopus Arculfus, qui locorum gratia sanctorum venerat Hierosolymam, et lustrata omni terra repromissionis, Damascum quoque, Constantinopolim, Alexandriam, multas [Al., multasque] maris insulas adierat; patriamque navigio revertens, vi tempestatis in occidentalia Britanniae littora delatus est: ac post multa, ad memoratum Christi famulum Adamnanum perveniens, ubi doctus in Scripturis sanctorumque locorum gnarus esse compertus est, libentissime est ab illo susceptus, [Al. add. et] libentius auditus; adeo ut quæque ille se in Locis sanctis memoratu digna vidisse testabatur, cuncta mox iste litteris mandare curaverit. Fecitque opus, ut dixi, multum [Al., multis] utile, et maxime illis qui longius ab eis locis in quibus patriarchæ et apostoli erant, secreti, ea tantum de his quæ lectione didicerint, norunt. Porrexit autem librum hunc Adamnan Aldfrido regi, ac per ejus est largitionem etiam minoribus ad legendum contraditus. Scriptor quoque ipse multis ab eo muneribus donatus, [Al., add. in] patriam remissus est. De cujus scriptis aliqua decerpere, ac nostræ huic Historiæ inserere commodum fore legentibus reor.

CAPUT XVI.

Quæ in eodem libro de loco Dominicæ nativitatis, passionis, et resurrectionis commemoraverit.

Scripsit ergo de loco Dominicæ nativitatis in hunc modum: « Bethleem, civitas David, in dorso sita est angusto ex omni parte vallibus circumdato [Al., circumdata], ab occidente in orientem mille passibus longa, humili [Al., humilis], sine turribus muro per extrema plani verticis instructo; in cujus orientali angulo quasi quoddam naturale semiantrum est, cujus exterior pars nativitatis Dominicæ fuisse dicitur locus; interior Præsepe Domini nominatur. Hæc spelunca tota interius pretioso marmore tecta, supra locum ubi Dominus natus specialius traditur, sanctæ Mariæ grandem gestat ecclesiam. » Scripsit item hoc modo de loco passionis ac resurrectionis illius: « Ingressis [Al., ingressus] a septentrionali parte urbem Hierosolymam, primum de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad ecclesiam Constantinianam, quæ *Martyrium* appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux Domini ab Helena [Al. add. ejus] matre reperta sit, magnifico et regio cultu construxit. Dehinc ab occasu Golgothana videtur ecclesia, in qua etiam rupis apparet illa, quæ quondam ipsam adfixo [Al., ipsa infixo] Domini

^a Adamnan. Fastis Benedictinis colitur ix Kal. Octob. Fuit et alius S. Adamnanus, presbyter Coludiensis, iv, 25.

^b Aliis. E quibus fuit tonsura, v, 21, juxta finem.

^c Ab err. avit. correct. Al., errore correctos, om. avito; al., errorz habito correctos.

^d Scripsit. Scripsit et Vitam S. Columbæ, quam in tres libros digessit

Librum. Hoc Adamnani opusculum exstat apud

Mabillon., Act. Ben. sæc. III, part. II, p. 502. Incertum est, cum Adamnanus legatus ad Aldfridum venerit, vel suum librum ei porrexerit. Hoc autem constat, quod ad regem venerit ante an. 705, quia eo anno rex mortuus est: cum etiam Matt. Westm. asserat eum an. 701 ad Aldfridum missum, in re tam obscura ejus auctoritatem tutus sequor. (Vide Patrol. t. LXXXVIII, col. 779.)

corpore crucem pertulit, argenteam modo pergrandem sustinens crucem, pendente magna desuper ærea rota cum lampadibus. Infra ipsum vero locum Dominicæ crucis, excisa in petra crypta est, in qua super altare pro defunctis honoratis sacrificium solet offerri, positis interim in platea corporibus. Hujus quoque ad occasum ecclesiæ, anastasis, hoc est, resurrectionis Dominicæ rotunda ecclesia, tribus cincta parietibus, duodecim columnis sustentatur, inter parietes singulos latum habens spatium viæ, quæ tria altaria in tribus locis parietis mediæ continet, hoc est, australi, aquilonali, et occidentali. Hæc bis quaternas portas, id est, introitus per tres e regione parietes habet, e quibus quatuor ad vulturnum, et quatuor ad eorum spectant. Hujus in medio monumentum Domini rotundum petra excisum est, cujus culmen intrinsecus stans homo manu contingere potest, ab oriente habens introitum, cui lapis ille magnus adpositus est; quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque in præsens ostendit. Nam extrinsecus usque ad culminis summitatem totum marmore tectum est. Summum vero culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem. In hujus ergo monumenti aquilonali parte sepulcrum Domini in eadem petra excisum [Al. add. est], longitudinis septem pedum, trium mensura palmârum pavimento altius eminet; introitum habens a latere meridiano, ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra sepulcrum, octo supra in margine dextro. Lapis qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est; cujus pars minor quadratum altare, ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat; major vero in orientali ejusdem ecclesiæ loco quadrangulum aliud altare sub linteaminibus exstat. Color autem ejusdem monumenti et sepulcri albo et rubicundo permixtus esse videtur. »

CAPUT XVII.

Quæ item de loco ascensionis Dominicæ, et sepulchris patriarcharum [Al. add. scripserit].

De loco quoque Dominicæ ascensionis præfatus auctor hoc modo refert: « Mons Olivarum altitudine monti Sion par est, sed latitudine et longitudine præstat, exceptis vitibus et olivis raræ ferax arboris, frumenti quoque et hordei fertilis. Neque enim brucosa, sed herbosa et florida soli illius est qualitas: in cujus summo vertice, ubi Dominus ad cælos ascendit, ecclesia rotunda grandis, ternas per circuitum cameratas habet porticus, desuper tectas. Interior namque domus propter Domini corporis meatum camerari et tegi non potuit: altare ad orientem habens Augusto [Al., Augusto] culmine protectum, in cujus medio ultima Domini vestigia,

^a In eo. Quod vide editum infra suo loco.

^b Haeddi. Aeddi quidam erat qui fuit cantandi magister, iv, 2, et qui scripsit Vitam S. Uilfridi a Galeo editam inter Script. XV. Alius etiam Haedda fuit, qui post Sexuulfi obitum Lichfeldensi parochiæ an. 691 præfectus est, et Legecestrensi etiam post ejectum Uilfridum. Malms. Pont. IV, et Angl. Sacr. I, 428. Noster vero primo abbas fuit apud

A cælo desuper patente ubi ascendit, visuntur. Quæ cum quotidie a credentibus terra tollatur, nihilominus manet, eandemque adhuc speciem veluti impressis signata [Al., signata] vestigiis servat. Hæc circa ærea rota jacet, usque ad cervicem alta, ab occasu habens introitum, pendente desuper in trochleis magna lampade, tota [Al., totaque] die et nocte lucente. In occidentali ejusdem ecclesiæ parte [Al. add. sunt] fenestræ octo, totidemque e regione lampades in funibus pendentes usque Hierosolymam per vitrum fulgent; quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate et compunctione pavescere dicitur. In die ascensionis Dominicæ per annos singulos, missa peracta, validi flaminis procella desursum venire consuevit, et omnes qui in ecclesia adfuerint terræ prosternere. »

De situ etiam Chebron [Al., Hebron] et monumentis Patrum ita scribit: « Chebron quondam civitas et metropolis regni David, nunc ruinis tantum quid tunc [Al., tum] fuerit ostendens. Uno ad orientem stadio speluncam duplicem in valle habet, ubi sepulchra patriarcharum quadrato muro circumdantur, capitibus versis ad aquilonem; et hæc singula singulis tecta lapidibus instar basilicæ dolatis; trium patriarcharum candidis, Adam obscurioris et vilioris operis, qui haud longe ab illis ad [Al., in] borealem extremamque muri illius [Al., illius loci] partem pausat. Trium quoque feminarum viliores et minores memoriæ cernuntur.

C « Mamre [Al., Mambre etiam] collis mille passibus [Al. add. est] a monumentis his ad boream, herbosus valde et floridus, campestem habens in vertice planitiem; in cujus aquilonali parte quercus Abrahæ duorum hominum altitudinis truncus ecclesia circumdata est. » Hæc de opusculis excerpta præfati scriptoris ad sensum quidem verborum illius, sed brevioribus strictisque comprehensa sermonibus, nostris ad utilitatem legentium Historiis indere placuit. Plura voluminis illius si qui [Al., si quem; al., si quis] scire delectat, vel in ipso illo volumine, vel ^a in eo quod de illo dudum strictim excerptimus, epitomate requirat.

CAPUT XVIII.

Ut Austrates Saxones episcopos acceperint Eadberctum et Eollan [Al., Eollam], *Occidentales Danihelem* [Al., Danielem] *et Aldhelmum; et de scriptis ejusdem Aldhelmi.*

Anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo quinto, Aldfrid rex Nordanhymborum defunctus est anno regni sui vicesimo necdum impleto; cui succedens in imperium filius suus Osred, puer octo circiter annorum, regnavit annis undecim. Hujus regni principio antistes occidentalium Saxonum ^b Haeddi

Streane-halc (vide not. ad iii, 7), postea consecratus episcopus an. 676, iv, 12. An. 678: « Regiam libertatem insulæ Glastoniæ de rege Centwino ad vetustam ecclesiam impetravit, et liberam electionem fratribus ibidem Deo servientibus ab eodem rege perquisivit, ut haberent jus eligendi et constituendi sibi rectorem secundum Regulam S. Benedicti. » Usserii Brit. Eccl. Ant., p. 59. Script. XV., p. 508.

[*Al.*, *Haeddi*] caelestem ^a migravit ad vitam. Bonus quippe erat vir ac justus et episcopalem vitam, sive doctrinam magis insito sibi virtutum amore ^b quam lectionibus institutus exercebat. Denique reverentissimus antistes Pecthelm, de quo in sequentibus suo loco dicendum est, qui cum successore ejus Aldhelmo multo tempore adhuc ^c diaconus sive monachus fuit, referre est solitus, quod in loco quo defunctus est, ob meritum sanctitatis ejus multa sanitarum [*Al.* *om.* *sanitarum*] sint patrata miracula, hominesque provinciae illius solitos ablatum inde pulverem propter languentes in aquam mittere, atque hujus gustum sive aspersionem multis sanitatem aegrotis et homini-

Hujus etiam cum consensu et licentia Baldred rex dedit ecclesiae Glastoniensis aliquot hidas et capturam piscium. Haeddi etiam Glastoniae, Caeduaalla pagano annuente, Lantokay dedit, quam donationem confirmat Ina in magno suo privilegio ann. 725 facto. *Script.* XV, p. 308, 311. Subscripsit tribus chartis a Caeduaalla, Baldredo et Ina, Aldhelmo abbati Malmsburiensi factis. Vide Aldhelmi *Vit.* apud *Angl. Sacr.* II, 11, 12. Illic transtulit S. Birini corpus ad Ventanam civitatem, III, 7.

^a *Migravit.* « Haeddi episcopus in superiore cœmiterio monachorum in pyramide saxea quondam nobiliter exsculpta adhuc requiescit. » *Usser. Antiq.*, p. 59. *Chron. Sax.* ait hunc an. 703 obiisse, et *Math. Westm.* an. 704. Sed apparet ex hoc cap. illum non defunctum fuisse ante an. 705. Colitur Nonis Julii.

^b *Quam lectionibus.* Gulielm. *Malms.* de hac re non parvo ^c movetur scrupulo, quippe qui legerit ejus formales epistolas non nimis indocte compositas, et Aldhelmi ad eum scripta maximam vim eloquentiae et scientiae redolentia. » *Malms. Pont.* II.

^c *Diaconus.* Postea episcopus *Candidæ Casæ*, v, 24.

^d *Divisus.* Remanserunt autem episcopo Wintoniensi duæ provinciae tantum, *Hamptonensis* sc. et *Sutheriensis*: alteri vero provinciae, *Wiltunensis*, *Dorsetensis*, *Berucensis*, *Somersetensis*, *Devoniensis*, *Cornubiensis*. *Math. West.* An. 704 divisus est synodali concilio. *Angl. Sacr.* II, 20.

^e *Daniheli.* Discipulus *Maildusi* dicitur. *Bedæ* quidem auxilio fuit in condenda *Historia* (*Præf. ad Hist.*), et primus potestatem episcopalem habuit insula *Vecta*, IV, 16. An. 721 *Romam* profectus est. *Flor. Uig.* An. 751 *Tatuinum* archiepiscopum consecravit. An. 744 episcopatu cessit. *Chr. Sax.* Et *Melduni* quantum vixit monachum exercuit, ibidemque sepultus est; quamvis *Wintonienses* eum apud se habere contendunt. *Malms.*, *Pont.* II. An. 745 mortuus est: obitum tamen in an. 746 *Mailrosensis* et *Mat. Westm.* distulere. An. 745 *Cuthredus* rex *Geuissorum* cum consensu et scientia *Danihelis* optimatumque *Meldunensi* monasterio X mansiones apud *Udecim* largitus est. *Angl. Sacr.* II, 25. Inter *Bonifacii Moguntini* episcopi epistolas tertiam *Daniheli* huic scriptam invenimus, et inter *Serarii* ad hanc *Bonifacii* epistolam notas responsio *Danihelis* inseritur. Item inter easdem *Bonifacianas* tres etiam ipsius *Danihelis* exstat, viz. tricesima tertia inscripta omnibus *Christianis*, sexagesima sexta episcopo *Forthere*, sexagesima septima ipsi *Bonifacio*. *Biblioth. Patr.* XIII, 71, 145, 82, 93.

^f *Ibid.* *Aldhelmo.* *Kenterus* regis *Inæ* consanguineus fuit illi pater. *Adrianum* abbatem *Maildusi*que habuit puer magistros. Primo *Melduni* monachus, deinde in *Meldunensem* abbatem erectus an. 675 a *Leutherio* episcopo, monasterium suum quod *Maildus* inchoaverat, auxit et ampliavit, et in eo tres ecclesias, unam *S. Petro*, alteram *B. Mariæ*, tertiam

bus et pecoribus conferre: propter quod frequenti ablatione [*Al.*, *oblacione*] pulveris sacri, fossa sit ibidem facta non minima.

Quo defuncto, episcopatus provinciae illius in duas parochias ^d divisus est. Una data [*Al.* *add.* *est*] ^e *Daniheli*, quam usque hodie regit; altera ^f *Aldhelmo*, cui annis quatuor: strenuissime præfuit: ambo et in rebus ecclesiasticis, et in scientia *Scripturarum* sufficienter instructi. Denique *Aldhelm*, cum adhuc esset presbyter, et abbas monasterii quod ^g *Maildusi* urbem nuncupant, scripsit, jubente synodo suæ gentis, ^h librum egregium adversus errorem *Brittonum*, quo vel *Pascha* non suo tempore celebrant, vel ⁱ alia

S. Michaeli construxit. Loca plura illi data sunt ejusque cœnobio a regibus comitibusque *Merciorum* et *Uest-Saxonum*, viz. a comite *Kenfritho* 10 cassatos, a rege *Ethelredo* 45 cassatos, a *Berthualdo* subregulo 40 cassatos, a *Caeduaalla* rege 140 manentes, a *Baldredo* 100 manentes vice 100 cassatorum, ab *Ina* rege 45 cassatos. Condidit quoque hic cœnobium juxta *fl. From*, ubi *S. Johanni* ecclesiam consecravit; nec non aliud apud *Bradeford*, ubi ecclesiam *S. Laurentio* dedicavit. *Sergio* pontificante ivit *Romam* et monasteriis suis privilegia apostolica acquisivit. An. 705 episcopus factus *Schireburni*, monasteriis suis abbates præponere statuebat, sed monachi restiterunt, et neminem præter ipsam quamdiu vixerit voluerunt. In *Schireburno* etiam ecclesiam construxit, et abunde consuluit per *Inæ* chartam ecclesiarum omnium cœnobiorumque *Uest-Saxonum* libertatibus. Tandem in *Daltinge*, agri *Somersetensis* villa obiit, et ab *Eguino* *Uuigornensi* episcopo *Meldunum* delatus, in *S. Michaelis* ecclesia sepultus est an. 709, in vigilia *S. Augustini*, VIII Kal. Jun., et in terra diu jacuit, donec post 246 annos pia *Ethelstani* regis cura efferretur et locaretur in scrinio. Hæc et plura vide in *S. Aldhelmi Vita* apud *Angl. Sacr.* II. *Ina* hujus consilio dicitur construxisse *Glastingense* monasterium X *Script.*, p. 758. Et quidem an. 704 decreto nostri præsulis *Ina* fertur concessisse monasterio *Glastoniensi*, ut sit omni impedimento rerum sæcularium tributoque libera. XV *Script.*, p. 309. *Aldhelmus* colitur 25 Maii.

^g *Maildusi.* « *Maildus* vitam eremiticam ducens sub castello de *Bladon*, quod *Saxonice* dicitur *Ingebhone* castel... Regia habitatio et ejus manerium non longe fuit a castello apud *Brokenberg*, prædictus *Eremita* petiit a *Castellanis* tugurium sibi fieri sub castello et obtinuit. Illic dum sibi necessaria deficerent, scholares sibi in disciplinatum adunavit. Brevi autem tempore scholares in exiguum conventum coaluere. Horum consortio *S. Aldhelmus* ad plenum informatus artem dialecticam adjecit erudire. Unde hinc fugiens ad pedes *Adriani* abbatis per aliquod tempus studuit, et sufficienter edoctus *Meldunum* repetiit. Qui postea cum sociis suis sub *Mailduso* monacho attonsus est, vivente *Mailduso* post tonsionem ejus annos 14. » *Lelandi Collect.*, III, 158; *Monast. Angl.* I, 50. *Maildus* fuit natione *Scotus*. *Malms. Reg.* I, 2. Tempore *Maildusi* vix 60 cassatos ejus cœnobium habebat. Tot enim cassatis annumeratur villa *Brocheneberge*. *Angl. Sacr.*, II, 12.

^h *Librum egregium.* Hunc *Geruntio* regi *Brittonum* *Cornubiensium* inscripsit. Quem vide apud *Bonifac. Epist.* in *Biblioth. Patr.*, XIII, 86.

ⁱ *Alia.* « Præterea ad *Aldfridum* regem *Northumbrorum* edidit librum hæc continentem capitula, De septenarii numeri dignitate collecta ex *Veteris* et *Novi Testamenti* floribus et disciplinis philosophorum, De ammonitione fraternæ charitatis, De insensibilium rerum natura, quæ secundum metaphoram sermocinari figurantur, De pedum regulis, De *Meta-*

perplura ecclesiasticæ castitati et paci contraria gerunt, multosque eorum qui Occidentalibus Saxonibus subditi erant Brittones, ad catholicam Dominici Paschæ celebrationem hujus lectione perduxit. Scripsit et de Virginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato opere, et versibus hexametris, et prosa composuit. Scripsit et alia nonnulla, utpote vir undecumque doctissimus: nam et sermone nitidus, et scripturarum, ut dixi, tam liberalium quam ecclesiasticarum erat eruditione mirandus. Quo defuncto, pontificatum [Al., episcopatum] pro eo suscepit ^a Fortheri [DCCCIX], qui usque hodie superest; vir et ipse in Scripturis sanctis multum eruditus.

Quibus episcopatum administrantibus [DCCXI] ^b statutum est synodali decreto, ut provincia Australium Saxonum, quæ eatenus ad civitatis Ventanæ, cui tunc Danihel præerat, parochiam ^c pertinebat, et ipsa sedem episcopalem ac proprium haberet episcopum: consecratusque est eis primus antistes Eadberct, qui erat abbas monasterii beatæ memoriæ Uilfridi episcopi, quod dicitur ^d Selaeseu [Al., Selaeu]; quo defuncto, Eolla [Al., Ceolla] suscepit officium pontificatus. Ipso autem ante aliquot annos ex hac luce subtracto, episcopatus usque hodie cessavit.

CAPUT XIX.

Ut Coinred Merciorum, et Offa orientalium Saxonum rex [Al., reges] in monachico habitu Romæ vitam finierint; et de vita vel obitu Uilfridi episcopi.

Anno autem imperii Osredi quarto [DCCIX], ^e Coia-

plasma, De Sinalimpha, De Scansione et eclipsi versuum, De metro alterna interrogatio et responsio. Composuit et epistolas multas. » Angl. Sacr., II, 7. Extant apud Bibl. Patr. XIII: De laude virginum carmen, De octo principalibus vitiis, Liber de ænigmatibus, poetica nonnulla, et Liber de laude virginitatibus.

^a Fortheri. Subscripsisse fingitur Baccanceldensi concilio an. 798 habit, X Script., 2211. Spelm., Conc. I, 317. Ex apposis vero hujus, Danielis et Accæ nominibus, qui diu ante obierunt, constat hæc acta esse spuria. Huic Berctuald misit epistolam, quæ est 58 inter epistolas S. Bonifacii. An. 737, cum Frithogitha West-Saxonum regina profectus est Romam. Chr. Sax. Westm. ait hoc factum an. 758.

^b Statutum est. Secundum Westm. an. 711 episcopatum administrantibus Daniele et Fortheri; non vero, ut Spelm. videtur Conc. I, 209, Aldhelmo: quem jam defunctum Beda hoc loco diserte testatur.

^c Pertinebat. Quare pertinuit, vide IV, 15.

^d Selaeseu. Vide IV, 13.

^e Coinred. Uulpheri filius qui Aedilredi patri exemplum secutus ipse in monachum se Romæ confert, miserando militis exitu maxime compunctus, de quo vide V, 13. Malms. de Reg. I, 4. An. 708 dedit mon. Evesham. Hamton. Mon. Angl. II, 852. Dedit etiam S. Eguino 8½ mansas in ambitu loci qui Hethelholm, alias Aetheunne dicitur. Lel. Collect. I, 299.

^f Constantino. Illic, natione Syrus, ordinatus est die 25 mensis Martii an. 708, et Ecclesiam rexit Romanam usque ad diem octavam mensis Aprilis an. 715.

^g Ceolredo. An. 715 hic et Ina pugnabant apud Wodnesbeorhe. Chr. Sax. vel apud Bonebiry X Script., p. 775, quorum victoria in dubio remansit. Westm.

red, qui regno Merciorum nobilissime tempore aliquanto præfuerat, nobiliter multo regni scepra reliquit. Nam venit Romam, ibique adtonsus, pontificatum habente ^f Constantino; ac monachus factus, ad limina apostolorum, in precibus, jejuniis et elemosynis usque ad diem permansit ultimum; succedente in regnum ^g Ceolredo filio Aedilredi, qui ante ipsum Coinredum idem regnum tenebat. Venit autem cum illo et filius Sigheri regis orientalium Saxonum, cujus ^h supra meminimus, vocabulo ⁱ Offa, juvenis amantissimæ ætatis et venustatis, totæque suæ genti ad tenenda servandaque regni scepra exoptatissimus. Qui pari ductus devotione mentis, reliquit ^j uxorem, agras, cognatos et patriam propter Christum, et propter Evangelium, ut in hac vita centuplum acciperet, et in sæculo venturo vitam æternam. Et ipse ergo ubi ad loca sancta Romam pervenerunt [Al., pervenit], adtonsus, et in monachico vitam habitu complens, ad visionem beatorum apostolorum in cælis, diu desideratam, pervenit.

Eodem sane anno quo hi Britanniam reliquere, antistes eximius Uilfrid, post quadraginta et quinque annos accepti episcopatus, diem clausit extremum in provincia quæ vocatur ^k Inundalum: corpusque ejus loculo inditum, perlatum est in monasterium ipsius, quod dicitur Inhrypum, et juxta honorem tanto pontifici congruum, in ecclesia beati apostoli Petri sepultum. De ejus statu vitæ, ut ad priora repedantes, paucis quæ sunt gesta, memoremus, cum esset puer bonæ indolis, atque ætatem moribus transiens

An. sequente mortuus est, et sepultus in Licetfeld. Malms. ait eum fuisse immatura morte miserabilem, et S. Bonifacius Mogunt. in ep. 19 ad Aethelbaldum successorem ejus narrat, quod « Ceolredum apud comites suos splendide epulantem malignus spiritus arripuit, qui eum ad fiduciam damnandæ legis Dei suadendo pellexit, potantem subito in insaniam mentis convertit: ut sine pœnitentia et confessione furibundus et amens, et cum diabolis sermocinans, et Dei sacerdotes abominans, ab hac luce sine dubio ad tormenti inferna migravit. » Spelm. Conc. I, 235.

^h Supra. Vide III, 30.

ⁱ Offa. Regnavit in regno orientalium Saxonum post Sigehardum et Seofridum paucis annis, ivitque Romam hortatu Kinesuithæ Pendan regis tibæ cujus nuptias suspiraverat cum Coinredo rege et Eguino episcopo. Malms. de gest. regum II, 6, et Mat. Westm., an. 705. Eguinus vero domum rediit de Roma epistolam privilegii ad munimen monasterii sui de Evesham secum ferens. Kenredi et Offæ et Egwini chartas, et Constantini epistolam de dotatione cœnobii Evesham vide apud Spelm. Conc. I, 209, etc. An. 705 dicitur dedisse Offenham Evesham monasterio. Monast. Angl. II, 851.

^j Uxorem. Si aliam uxorem præter Kynesuitham habuit, nomen non constat. Kynesuitha vero uxor ejus proprie appellari non potuit, desponsata enim ei tantum fuit, non nupta. Vide Capgr. Verius dici potest eam hunc, quam hunc eam reliquisse; constat enim illam propter virginitatis honorem ejus nuptias sprevisse.

^k Inundulum. Oundle in agro Northamptonensi juxta Stamford. Petroburgenses aiunt hoc monasterium semper ad se pertinuisse, nec fuisse unquam Uilfridi monasterium, sed Hæddius et ex eo Beda aliter. Galeus conjicit primo fuisse Uilfridi, postea ad Petroburgenses spectasse.

[*Al.*, transigens], ita se modeste et circumspecte in omnibus gereret [*Al.*, gerebat], ut merito a majoribus quasi unus ex ipsis amaretur, veneraretur, amplecteretur, ubi quartum decimum ætatis contigit annum, monasticam sæculari vitam prætulit. Quod ubi patri suo narravit, jam enim mater obierat, libenter ejus votis ac desideriis cælestibus adnuit, eumque cœptis insistere salutaribus jussit. Venit ergo ad insulam Lindisfarnensem, ubique monachorum famulatui se contradens, diligenter ea quæ monasticæ castitatis ac pietatis erant, et discere curabat et agere [DCLVIII]. Et quia acris erat ingenii, didicit citissime psalmos, et aliquot codices; necdum quidem adtonsus, verum eis quæ tonsura majores sunt virtutibus, [*Al. add.* id est] humilitatis et obedientiæ, non mediocriter insignitus: propter quod et a senioribus, et [*Al.*, a] cœtaneis suis justo colebatur affectu. In quo videlicet monasterio cum aliquot annos Deo serviret, animadvertit paulatim adolescens animi sagacis, minime perfectam esse virtutis viam quæ tradebatur a Scottis, proposuitque animo venire Romam, et qui ad sedem apostolicam ritus ecclesiastici sive monasteriales servarentur, videre. Quod cum fratribus referret, laudaverunt ejus propositum, eumque id quod mente disposuerat [*Al.*, disposuit], perficere suadebant. At ille confestim veniens ad reginam ^a Eanfledam, quia notus erat ei [*Al.*, cui notus erat], ejusque consilio et suffragiis præfato fuerat monasterio sociatus, indicavit ei desiderium sibi inesse beatorum apostolorum limina visitandi: quæ delectata bono adolescentis proposito, misit eum Cantiam ad regem Erconberctum [DCLII], qui erat filius avunculi sui, postulans ut eum honorifice Romam transmitteret. Quo tempore ibi gradum archiepiscopi ^b Honorius, unus ex discipulis beati papæ Gregorii, vir in rebus ecclesiasticis sublimiter institutus servabat. Ubi cum aliquandiu demoratus adolescens animi vivacis, diligenter his quæ inspiciebat discendis operam daret, supervenit illo alius adolescens, nomine Biscop, cognomento ^c Benedictus, de nobilibus Anglorum, cupiens et ipse Romam venire: cujus supra meminimus.

Hujus ergo comitatui rex sociavit Uilfridum,

^a *Eanfledam*. Aeduini regis filia, quæ prima de gente Nordanhymbrorum baptizata est; II, 9. Patre occiso Cantiam cum matre profecta; II, 20. Unde conjux revertitur regi Osuio; III, 15. A quo apud Ingetlingum locum monasterii postulat in memoriam regis Osuini ibi occisi; III, 24. Illa verum Pascha observare dicitur; III, 25. Defuncta denique apud Streaneshaleh sepulta est; III, 24.

^b *Honorius*. De eo vide II, 15, 16, 18, 20, et III, 14, 20.

^c *Benedictus*. De eo vide IV, 18, et ejus vitam supra editam (*Patrol. tom. præced.*, col. 713).

^d *Dalfinum*. Nullus unquam episcopus hoc nomine Ecclesiam Lugdunensem rexit. Hujus verum nomen fuisse Annemundus omnes prædicant: et Ebroinum majorem domus regis hujus sceleris reum faciunt, qui sub Baldhildis nomine tunc regnum administrantis id peregit, non ipsam Baldhildam. Nam quisquis hujus reginæ Acta legit, quantum ab inferenda episcopis piis sanctisque nece abhorrens fuerit statim

utque [*Al.*, atque] illum secum Romam perduceret [*Al.*, perducere] jussit [DCLIII]. Qui cum Lugdunum pervenissent, Uilfrid a Dalfino, civitatis episcopo, ibi retentus [*Al.*, retento] est, Benedictus cœptum iter naviter [*Chiff.*, cœptum lintre navali iter] Romam usque complevit. Delectabatur enim antistes prudentia verborum juvenis, gratia venusti vultus, alacritate actionis, et constantia ac maturitate cogitationis: unde et omnia quæ necesse habebat, abundanter ipsi cum sociis suis, quamdiu secum erant, donabat: et insuper offerebat, ut si vellet, partem Galliarum non minimam illi regendam committeret, ac filiam fratris sui virginem illi conjugem daret, eumque ipse loco adoptivi semper [*Al. om.* semper] haberet. At ille, gratias agens pietati quam erga eum, cum esset peregrinus, habere dignaretur, respondit propositum se magis alterius conversationis habere, atque ideo, patria relicta, Romam iter agere cœpisse.

Quibus auditis, antistes misit eum Romam [DCLIV], dato duce itineris, et cunctis simul quæ necessitas posebat itineris largiter subministratis; obsecrans [*Al.*, observans] sedulo, ut cum patriam reverteretur, per se iter facere meminisset. Veniens vero [*Al. add.* Uilfridus] Romam, et orationibus ac meditationi rerum ecclesiasticarum, ut animo [*Al.*, omnino] proposuerat, quotidiana mancipatus instantia, pervenit ad amicitiam viri doctissimi ac sanctissimi, Bonifacii videlicet archidiaconi, qui etiam consiliarius erat apostolici papæ; cujus magisterio quatuor Evangeliorum libros ex ordine didicit, computum Paschæ rationabilem, et alia multa quæ in patria nequiverat ecclesiasticis disciplinis accommoda, eodem magistro tradente percepit; et cum menses aliquot ibi studiis occupatus felicibus exegisset, rediit ad ^d Dalfinum in Galliam [DCLV], et tres [*Chiff.*, sex] annos apud eum commoratus, adtonsus est ab eo, et in tanto habitus amore, ut heredem sibi illum facere cogitasset. Sed ne hoc fieri posset, antistes crudeli morte præreptus est [DCLVIII], et Uilfrid ad suæ potius, hoc est, Anglorum gentis episcopatum reservatus. Namque ^e Baldhild regina, missis militibus, episcopum jussit interfici, quem ad locum

videbit. MABILLON., Act. Ben., sæc. II, 777.

^e *Baldhild*. Natione Saxonica, vili prætio vendita Erchinoaldo viro illustri apud Francos, cujus nuptias postea fugiens in conjugium Chlodovei II regis attollebatur. Quo mortuo, pro Chlotario suo filio regnum administravit. Ædificavit Kalense et Corbeïense monasteria, aliisque cœnobiis fuit munifica. In Kalense tandem secessit monasterium, et ibi usque ad mortem conversata est. Ibid. SMITH.—*Brunehildam* habent Ed., crasso errore. Fuit enim Brunichilda uxor Sigiberti Chlotarii filii, Chlodovei Magni nepotis, vafricitæ nomine, et horrendo mortis genere infamis; postquam annorum ferme L intervallo Baldhild in regiam Francorum familiam enupsit, morum integritate insignis femina, et ipsa sanctorum catalogo inscripta; conjux Chlodovei II, Dagoberti filii, Clotarii II nepotis, pronepotis Chilperici, qui Sigiberti, Brunichildæ mariti, frater fuit. Danda est autem venia homini Anglo Bedæ, quod in Francorum Historia minus peritus fuerit. Non enim Baldid regina (ut ipse ait) missis mili-

quidem quo decollandus erat, secutus est Uilfrid clericus illius, desiderans cum eo, tametsi ipsum multum prohibente, pariter occumbere. Sed hunc ubi peregrinum atque oriundum de natione Anglorum cognovere carnifices, pepercere illi, neque eum trucidare cum suo voluere pontifice.

At ille Britanniam veniens, conjunctus est amicitiiis ^a Alchfridi regis, qui catholicas Ecclesiae regulas sequi semper et amare didicerat. Unde et ille [*Al.*, illi], quia catholicum eum esse comperit, mox donavit terram decem familiarum in loco qui dicitur ^b Stanford, et ^c non multo post monasterium ^d triginta familiarum in loco qui vocatur Inhrypum [*DCLXI*]; quem videlicet locum dederat pridem ad construendum inibi monasterium ^e his qui Scottos sequebantur. Verum quia illi postmodum optione data maluerunt loco cedere, quam Pascha catholicum caeterosque ritus canonicos juxta Romanae et apostolicae Ecclesiae consuetudinem recipere, dedit hoc illi, quem melioribus imbutum disciplinis ac moribus vidit.

Quo in tempore [*DCLXIV*] ad jussionem praefati regis presbyter ordinatus est in eodem monasterio ab Agilbercto episcopo Geuissorum, cujus supra meminimus, desiderante rege ut vir tantae eruditionis ac religionis sibi specialiter individuo comitatu sacerdos esset ac doctor. Quem non multo post detecta et eliminata, ut et [*Al. om. et*] supra docuimus, Scottorum secta Galliam mittens, cum consilio atque consensu patris sui Osuii, ^f episcopum sibi rogavit ordinari, cum esset annorum circiter triginta, eodem Agilbercto tunc episcopatum agente Parisiacae civitatis [*Al.*, Parisiaca civitate]; cum quo et alii undecim episcopi ad dedicationem antistitis

libus Dalfinum Lugdunensem episcopum jussit interfici; sed tantum ad regium conventum adduci, ut obiecta ab adversariis crimina praesens purgaret. Quod ne faceret veriti calumniatores, ut poenam talionis imminentem a se averterent, sanctissimum archipraesulem non decollarunt (ut addit Beda); sed noctu in lecto decumbentem, cultellis compunctum impie interfecerunt. Clara sunt haec omnia ex Dalfini, sive Annemundi rebus gestis, quas passim delibavimus ex tabulis Lugdunensium Ecclesiarum, in quibus ille ut pro justitia passus, vere martyr colitur die mensis Septembris octava et vicesima. CHIFFL.

^a *Alchfridi.* Hunc auctores confundunt cum Aldfrido. Sed eorum nomina plane sunt diversa. Hic etiam fuit filius Oswii legitimus, et vivo patre mortuus est, Aldfridus vero putaticius, post Ecgfridum fratrem regnavit. Hic Uilfridum habuit magistrum, Aldfridum Hiberni doctores erudiebant.

^b *Stanford.* Oppidum est in Australi parte Lincolniae hoc nomine insignitum; sed videtur esse justa ratio dubitandi, utrum hic sit locus, quem vult Beda. Oppidum sane, si credamus Hen. Huntind., maxime antiquum est; ejus enim lib. secundo Hist. Saxones circa an. 449 Scottos et Pictos in fugam vertisse dicuntur. Et quidem Ms. Wess., p. 38, a, haec habet: *c* In Stainforth est cella in honore sancti Leonardi per sanctum Uilfridum primo constituta, postea per regem Willelmum conquestorem et Willelmum Dunelm. priori et conventui Dunelm. donata monachis inhabitanda. Sed cella per sanctum Uilfridum non fuit hic constituta ob hanc ipsam rationem, quia haec Stanfordia sita est in provincia Lindisse, quae tunc

convenientes, multum et honorifice ministerium impleverunt. Quo adhuc in transmarinis partibus demorante, consecratus est in episcopatum Eburaci, jubente rege Osuio, Ceadda vir sanctus, ut ^h supra memoratum est, et tribus annis Ecclesiam sublimiter regens, dehinc ad monasterii sui, quod est in Laestlingaei, curam ⁱ secessit, accipiente Uilfrido episcopatum totius Nordanhymbrorum provinciae.

Qui deinde regnante Ecgfrido, ^j pulsus est episcopatu [*DCLXXVIII*], et alii pro illo consecrati antistites, quorum supra meminimus: Romanque iturus, et coram apostolico papa causam dicturus, ubi navem conscendit, flante Favonio pulsus est Fresiam, et honorifice susceptus a Barbaris ac rege illorum Aldgilso, praedicabat eis Christum, et multa eorum millia verbo veritatis instituens [*Al.*, instruens], a peccatorum suorum sordibus fonte Salvatoris abluit; et quod postmodum ^k Uilbrord reverentissimus Christi pontifex in magna devotione complevit (*Vid. lib. v, c. 11, 12*), ipse primus ibi opus evangelicum coepit: Ibi ergo hiemem cum nova Dei plebe feliciter exigens, sic Romam veniendi iter repetiit; et ubi causa ejus ventilata est, praesente Agathone papa et pluribus episcopis, universorum judicio absque crimine accusatus fuisse [*Al.*, fuisset], et episcopatu esse dignus inventus est [*DCLXXIX*]. Quo in tempore idem papa Agatho cum synodum congregaret Romae centum viginti quinque episcoporum, adversus eos qui unam in Domino Salvatore voluntatem atque operationem dogmatizabant, vocari jussit et Uilfridum, atque inter episcopos consistentem dicere fidem suam simul et provinciae sive insulae de qua venerat: cumque catholicus fide [*Al. om. fide*] cum suis esset inventus, placuit hoc inter caetera ejusdem synodi

cum Alchfrid rex terram ad eum locum Uilfrido dedit; non fuit sub potestate regis Nordanhymbrorum, sed Merciorum. Locus igitur hujus nominis in regno Nordanhymbrano est inveniendus, et forsitan Stanford ad fluvium Deruentionem in agro Ebor. locus est, quem quaerimus.

^c *Non multo post.* Circa an., credo 661. Nam tendit Romam cum Benedicto, qui Britanniam, juxta Flor. Uuig., reliquit an. 653. In Gallia autem apud Dalfinum aliquandiu commoratus Romam venit an. 654. Unde post multos menses, ut scribit Heddius, proximo forsitan anno Dalfinum rediit; apud quem cum mansisset tres annos, post ejus decollationem Britanniam venit an. 658. Vide Pagi, in Ann. Baron., an. 658. Deinde conjunctus amicitiiis Alchfridi regis cum tres annos in ejus curia mansisset, abbas Hripensis factus est, circa an. 661. EADMERI Vit. sancti Uilfridi, apud Mabillon., Act. Ben., sec. III, par. I, p. 200.

^d *Triginta. Quadraginta*, III, 25.

^e *His qui Scottos.* Eatan abbati Mailrosensi et sancto Cuthbercto et aliis monachis Mailrosens. Vide Cuthb. Vitam, 7, 8.

^f *Episcopum.* Vide III, 28; IV, 2.

^g *Honorifice.* « In sella aurea sedentem more eorum sursum elevarunt, portantes in manibus soli episcopi intra oratoria nullo alio attingente hymnosque et cantica in choro canentes. » HEDDIUS, in Vita sancti Uilfridi, 12.

^h *Supra.* Vide III, 28.

ⁱ *Secessit.* Vide IV, 3.

^j *Pulsus.* Vide IV, 12.

^k *Uilbrord.* Vide V, 11, 12.

gestis inseri, scriptumque est hoc modo: « Uilfridus Deo amabilis episcopus Eboracæ [Al., Eboracensis] civitatis, apostolicam sedem de sua causa appellans, et ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, et cum aliis centum viginti quinque episcopis [Al., coepiscopis] in synodo in iudicii sede constitutus, et pro omni Aquilonali parte, Britanniae et Hiberniae insulis quae ab Anglorum et Brittonum, necnon Scottorum et Pictorum gentibus incoluntur, veram et catholicam fidem confessus est, et cum subscriptione [Al., conscriptione] sua corroboravit. »

Post hæc reversus [Al., veniens] Britanniam, provinciam^a Australium Saxonum ab idolatriæ ritibus ad [Al. add. veram] Christi fidem convertit [DCLXXXI].

^b Vectæ quoque insulae verbi ministros destinavit: et secundo anno Aldfridi qui post Ecgfridum regnavit, sedem suam et episcopatum, ipso rege invitante, recepit [DCLXXXVI]. Sed post quinque annos de novo accusatus, ab eodem ipso rege et plurimis episcopis praesulatu^d pulsus est [DCCXI]: veniensque Romam, cum praesentibus accusatoribus acciperet locum se defendendi, considentibus episcopis pluribus cum Apostolico papa Johanne, omnium iudicio probatum est accusatores ejus non nulla in parte falsas contra eum machinasse calumnias: scriptumque [Al. add. est] a praefato papa regibus Anglorum Aedilredo et Aldfrido, ut eum in episcopatum suum, eo quod injuste fuerit condemnatus, facerent recipi [DCCIV]. Juvit autem causam absolutionis ejus lectio synodi beatae memoriae papae Agathonis, quae quondam ipso praesente in urbe, atque in eodem concilio inter episcopos residente, ut praediximus, actu est. Cum ergo [Al., enim] causa exigente synodus eadem coram nobilibus et frequentia populi jubente apostolico papa diebus aliquot legeretur, ventum est ad locum ubi scriptum erat: « Uilfridus, Deo amabilis episcopus Eboracæ civitatis, apostolicam sedem de sua causa appellans, et ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, » et caetera quae supra posuimus. Quod ubi lectum est, stupor adprehendit audientes; et silente lectore ceperunt alterutrum requirere quis esset ille Uilfridus episcopus. Tunc Bonifacius, consiliarius apostolici papae, et alii per plures qui eum temporibus Agathonis papae ibi viderant [Al., ubi viderunt], dicebant ipsum esse episcopum qui nuper Romana accusatus a suis atque ab apostolica sede iudicandus advenerit [Al., advenerat]: « qui jam dudum, inquit, aequè accusatus huc adveniens, mox audita ac dijudicata causa et controversia utriusque partis, a beatae memoriae papa Agathone probatus [Al., probatus] est contra fas a suo episcopatu repulsus; et tanti apud eum habitus est, ut ipsum in concilio quod congregarat episcoporum [Al., episcoporum], quasi virum incorruptae fidei et animi probi residere preciperet. Quibus auditis, dicebant omnes una cum ipso

pontifice, virum tantae auctoritatis qui per quadraginta prope annos episcopatu fungebatur, nequaquam damnari debere, sed ad integrum culpis accusationum absolutum, patriam cum honore reverti.

Qui cum Britanniam remeans in Galliarum partes devenisset, tactus est infirmitate repentina, et ea crescente adeo pressus, ut neque equo veli posset, sed manibus ministrorum portaretur in grabato [DCCV]. Sic delatus [Al. add. est] in Maeldum civitatem Galliae, quatuor diebus ac noctibus quasi mortuus jacebat, halitu tantum pertenui quia viveret demonstrans. Cumque ita sine cibo et potu, sine voce et audita quadriduo perseveraret, quinta demum inlascenscente [Al., influente] die, quasi de gravi expectatus somno exsurgens resedit; aperitisque oculis, vidit circa se choros psallentium simul et flentium fratrum; ac modicum suspirans interrogavit, ubi esse Acca presbyter; qui statim vocatus intravit, et videns eum melius habentem ac loqui jam valentem, flexis genibus gratias egit Deo cum omnibus qui aderant fratribus. Et cum parum consedisent, ac de supernis judiciis trepidi, aliqua confabulari [Al., aliquantum fabulari] coepissent, jussit pontifex caeteros ad horam egredi, et ad Accam presbyterum ita loqui exorsus est: « Visio mihi modo tremenda apparuit, quam te audire ac silentio tegere volo, donec sciam quid de me fieri velit Deus. Adstitit enim mihi quidam candido praefaratus habitu, dicens se Michaellem esse archangelum: et ob hoc, inquit, missus sum ut te a morte revocem: donavit enim tibi Dominus vitam per orationes ac lacrymas discipulorum ac fratrum tuorum, et per intercessionem beatae suae genitricis semperque virginis Mariae. Quapropter dico tibi, quia modo quidem ab infirmitate hac sanaberis; sed paratus esto, quia post quadriennium revertens, visitabo te; patriam vero perveniens, maximam possessionum tuarum [Al. omnium tuarum] quae tibi ablatae sunt, portionem recipies, atque in pace tranquilla vitam terminabis. Convaluit igitur episcopus cunctis gaudentibus, ac Deo gratias agentibus, coeptoque itinere Britanniam venit.

Lectis autem epistolis quas ab apostolico papa advexerat, Berctwald archiepiscopus, et Aedilred quondam rex, tunc autem abbas, libentissime favorunt: qui videlicet Aedilred accitum ad se Eboracam quem pro se regem fecerat, amicum episcopo [Al., amico] fieri petiit, et impetravit. Sed Aldfrid Nordanhymbrorum rex eum suscipere contempsit, nec longo tempore superfuit: unde factum est ut regnante Osredi filio ejus, mox^e synodo facta juxta fluvium Nidd, post aliquantum utriusque partis conflictum, tandem cunctis faventibus, in praesulatum sui^f suae receptus Ecclesiae. Sieque quatuor annis, id est, usque ad diem obitus sui, vitam duxit in pace. Defunctus est autem [Al. add. quarto Idus

^a Australium. Vide iv, 15.

^b Vectæ. Vide iv, 16.

^c Sedem suam. Eboracensem, v, 3.

^d Pulsus. In Merciorum regiones, iv, 13; v, 11.

^e Synodo. Vide Hædd., 58, et Spelm., Conc. I, 203.

^f Suae. Hagustaldensis sua dicitur, quia an. 674 eam ipse in honorem sancti Andreae apostoli construxit. Ric. Hac., cap. 3.

Octob.] in monasterio suo quod habebat in provincia
 Cūdalum sub regimine Cudualdi abbatis; et ministe-
 rio fratrum perlati in primum suum monasterium
 quod vocatur Inbrypum, positus [Al. add. que] est in
 ecclesia beati apostoli Petri, juxta altare ad Austrum
 (cccix), ut et [Al. om. et] supra docuimus; et hoc de
 illo supra [Al. om. supra] epitaphium scriptum :

^a Uilfridus hic magnus requiescit corpore præsul,
 Hanc Domino qui aulam ductus pietatis amore
 Fecit, et eximio sacravit nomine Petri,
 Cui claves cæli Christus dedit arbiter orbis;
 Atque auro ac tyria devotus vestiit ostro.
 Quin etiam sublime crucis radiante metallo,
 Illic posuit trophæum, necnon et quattuor auro
 Scribi Evangelii præcepit in ordine libros;
 Ac thecam e rutilo his condignam condidit auro :
 Paschalis qui etiam sollemnia tempora cursus
 Catholicæ ad justum correxit dogma canonis,
 Quem statuere Patres, dubioque errore remota
 Certa suæ genti ostendit moderamina ritus :
 Inque locis istis monachorum examina crebra
 Colligit, ac monitis cavita quæ regula Patrum
 Sedulus instituit : multisque domique forisque
 Jactatus nimium per tempora longa periclis,
 Quindecies ternos postquam egit episcopus annos,
 Transit, et gaudens cælestia regna petivit.
 Dona, Jesu, ut grex pastoris calle sequatur.

CAPUT XX.

*Ut religioso abbati Hadriano Albinus, Uilfrido in
 episcopatum Acca successerit.*

Anno post obitum præfati Patris proximo [cccix],
 id est, quinto Osredi regis, reverentissimus Pater
 Hadrianus abbas (Vid. lib. iv, c. 1), cooperator in
 verbo Dei Theodori beate memorie episcopi, de-
 functus est, et in monasterio suo in ecclesia beate
 Dei Genitricis sepultus (Vid. lib. ii, c. 6); qui est
 annus quadragesimus primus, ex quo a Vitaliano
 papa directus est enim Theodoro; ex quo autem
 Britanniam venit, tricesimus nonus. Cujus deestine
 simul et Theodori inter alia testimonium perhibet,
 quod ^b Albinus discipulus ejus qui monasterio ipse
 in regimine successit, in tantum studiis scriptura-

rum institutus est, ut Græcam quidem linguam non
 parva ex parte, Latinam verò non minus quam An-
 glorum, quæ sibi naturalis est, noverit.

Suscepit vero pro Uilfrido episcopatum Hagustal-
 densis Ecclesiæ ^c Acca presbyter ejus, vir et ipse
 strenuissimus, et coram Deo et hominibus magnifi-
 cus; qui et ipsius ecclesiæ suæ, quæ in beati Andreae
 apostoli honorem consecrata est, ædificium multifa-
 rio decore ac mirificis ampliavit operibus. Dedit
 namque operam, quod et hodie facit, ut acquisitis
 undecumque reliquiis beatorum apostolorum et
 martyrum Christi, in venerationem illorum poneret
 altaria, distinctis porticibus in hoc ipsum intra mu-
 ros ejusdem ecclesiæ, sed et historias passionis [Al.,
 passionum] eorum, una cum cæteris ecclesiasticis
 voluminibus, summa industria congregans, amplis-
 simam ibi ac nobilissimam bibliothecam fecit, nec-
 non et vasa sancta et luminaria aliaque hujusmodi
 quæ ad ornatum domus Dei pertinent, studiosissime
 paravit. Cantatorem [Al., cantorem] quoque egre-
 gium, vocabulo [Al., nomine] Maban, qui a succes-
 soribus discipulorum beati papæ Gregorii in Cantia
 fuerat cantandi sonus edoctus, ad se suosque insti-
 tuendos accersit, ac per annos duodecim tenuit
 quatenus et quæ illi non noverant, carmina eccle-
 siastica doceret; et ea quæ quondam [Al. om.
 quondam] cognita longo usu vel negligentia invete-
 rare cœperunt, hujus doctrina præscum renovarentur
 in statum. Nam et ipse episcopus Acca cantator erat
 peritissimus, quomodo etiam in litteris sanctis
 doctissimus, et in catholice fidei confessione castis-
 simus, in ecclesiasticæ quoque institutionis regulis
 solertissimus exsisterat; et usquedum [Al. add.
 sua] præmia piæ devotionis accipiat [Al., acciperet],
 existere non desistit [Al., desistit] : utpote qui a
 pueritia in clero sanctissimi ac Deo dilecti Bôza,
 Eboracensis episcopi, nutritus atque eruditus est;
 deinde ad Uilfridum episcopum spe melioris propositi
 adveniens, omnem in ejus obsequio usque ad obitum
 illius explevit ætatem : cum quo etiam ^d Romam
 veniens multa illic quæ in patria nequiverat, Eccle-
 siæ sanctæ institutis [Al., institutionis] utilis di-
 dit.

^a Uilfridus. De hoc vide plura in append., n. 19.

^b Albinus. Bedam adjuvabat in historia scribenda.
 Præf. ad Hist. Benedictus fuit a Berenoldo Dominica
 in Octavis Paschæ quæ tunc fuit x Kal. Maii. Eran.
 W. Thorn, Chron. asserit eum esse primum Angli-
 cum qui regebat istud monasterium, sed perperam,
 quia Benedictus Biscop de nobilibus Anglorum regi-
 men monasterii a Theodoro accepit. BEDA, in Hist.
 abb. Wir., ann. 732. et in pace consummatus, sepul-
 tus est in ecclesia Dei genitricis juxta beatum Ha-
 drianum prædecessorem suum; sed in translatione
 sancti Augustini sociorumque eius idem pater Albi-
 nus cum beato Hadriano cæterisque ibidem conse-
 pulis de præfata ecclesia Dei genitricis in majorem
 ecclesiam est translatus, posito que in muro re to
 altare sancti Gregorii. Thorn, Male igitur Querce-
 lanus, in præf. ad Op. Alcuini, statuit eum esse
 eundem cum Alwino seu Albino, qui, ut Mat. West.
 refert, episcopus fuit apud Lichfeldiam an. 754,

^c obiitque an. 737. In Martyrolog. Rom. nonum diem
 Jan. anniversarium habet.

^d Acca. Illic prius fuit abbas, quam episcopus,
 Acca enim abbati suum Hexameron Beda inscribit.
 Et fuit hie abbas Hagustaldensis, nam sanctus Uil-
 frid moriens Accam presbytero cœnobium in Hagu-
 staldese in possessionem dare præcepit. Hebb., 62.
 Ad Accam etiam Beda suam explanationem super
 Lucam et Marcum et alia scripsit. An. 732 episcopatu
 pulsus ob rationem nescio quam. Obiit an. 740, xiii
 Kal. Novemb. Ric. Hag., 14, 15 : et Corpus ejus ad
 Orientalem plagam Hagustaldensis ecclesiæ extra
 portam sepultum est. De quo loco post annos plus-
 quam ccc depositionis suæ a quodam presbytere
 divina revelatione translatum est ac in ecclesia intra
 feretum positum. Miracula quædam quoque de ejus
 reliquiis narrantur. SIM. DUNELM., pag. 101.

^e Roman. V. de v, 19.

CAPUT XXI.

Ut Ceolfrid abbas regi Pictorum architectos ecclesie, simul et epistolam de catholico Pascha, vel de [Al., Pascha et] tonsura miserit.

Eo tempore [dccc] Naiton, rex Pictorum, qui Septemtrionales Britannie plagas inhabitant, admonitus ecclesiasticarum frequenti meditatione scripturarum, abrenunciavit errori, quo eatenus in observatione Paschae cum sua gente tenebatur, et se suosque omnes ad catholicum Dominicæ Resurrectionis tempus celebrandum perduxit. Quod ut facilius et majori auctoritate perficeret, quæsit auxilium de gente Anglorum, quos jamdudum ad exemplum sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ suam religionem instituisse cognovit. Siquidem misit legatarios ad virum venerabilem ^a Ceolfridum, ^b abbatem ^c monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est ad ostium Uiuri amnis, et juxta amnem Tinam, in loco qui vocatur ^d In Gyruum, cui ipse post Benedictum, de quo ^e supra diximus, gloriosissime præfuit; postulans ut exhortatorias sibi ^e litteras mitteret, quibus potentius confutare posset eos qui Pascha non suo tempore observare præsumerent; simul et de tonsuræ modo vel ratione qua clericos insigniri deceret: excepto quod etiam ipse in his non parva ex parte esset imbutus. Sed et architectos sibi mitti petiit, qui juxta morem Romanorum ecclesiam de lapide in gente ipsius facerent, promittens hanc in honorem beati apostolorum principis dedicandam; se quoque ipsum cum suis omnibus morem sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ semper imitaturum, in quantum dumtaxat tam longe a Romanorum loquela et natione segregati hunc ediscere potuissent. Cujus religiosi votis ac precibus favens reverentissimus abba Ceolfrid, misit architectos quos petebatur [Al., petebat], misit illi et litteras scriptas in hunc modum:

^c Domino excellentissimo et gloriosissimo regi Naitano, Ceolfrid abbas in Domino salutem.

^c Catholicam sancti Paschæ observantiam, quam a nobis, rex Deo devote, religioso studio quæstisti, promptissime ac libentissime tuo desiderio, juxta quod ab apostolica sede didicimus, patefacere satagimus. Scimus namque cælitus sanctæ Ecclesiæ donatum, quotiens ipsi rerum Domini, discendæ, docendæ, custodiendæ veritati operam impendunt. Nam et vere omnino dixit quidam sæcularium scriptorum, quia felicissimo mundus [Al., mundi] statu ægeretur, si vel reges philosopharentur, vel regnarent Philosophi. Quod si de Philosophia hujus

^a Ceolfridum. De hoc vide Hist. abb. Wir. et Gyru.

^b Monasterii. Numero singulari, quia duo monasteria ab uno abbate regebantur, vel, sicut rectius dicere possumus, in duobus locis positum est unum monasterium.

^c In Gyruum. Hodie Jarrow in agro Dunelmensi.

^d Supra. Vide iv, 18; v, 49.

^e Litteras. Vix dubium est, quin Beda cum Ceolfrido in eodem monasterio degens suo abbati in ardua hac quæstione exponenda auxilio fuit. Sed et

A mundi vere intellegere, [Chiff. add. id est] de statu hujus mundi merito diligere [Chiff., dicere] potuit homo [Chiff. add. mortalis] hujus mundi; quanto magis [Al. add. vel] civibus patriæ cælestis in hoc mundo [Al., mundum] peregrinantibus optandum est et totis animi viribus supplicandum, ut quo plus in mundo quique valent, eo amplius ejus qui super omnia est judicis mandatis auscultare contendant, atque ad hæc observanda secum eos quoque qui sibi commissi sunt, [Al. add. et] exemplis simul et auctoritate instituant? Tres sunt ergo regulæ sacris inditæ litteris, quibus Paschæ celebrandi tempus nobis præfinitum, nulla prorsus humana licet auctoritate mutari; e quibus duæ in lege Mosi divinitus statutæ, tertia in Evangelio per effectum Dominicæ passionis et resurrectionis adjuncta est. Præcepit enim lex ut Pascha primo mense anni, et tertia ejusdem mensis septimana, id est, a quinta decima die usque ad vicesimam primam fieri deberet: additum [Al. add. que] est per institutionem apostolicam ex Evangelio, ut in ipsa tertia septimana diem Dominicam expectare, atque in ea temporis Paschalis initium tenere debeamus. Quam videlicet regulam triforem quisquis rite custodierit, nunquam in adnotatione festi Paschalis errabit. Verum si de his singulis enucleatius ac latius audire desideras, scriptum est in Exodo, ubi liberandus de Ægypto populus Israel, primum Pascha facere jubetur, quia dixerit Dominus ad Moysen et Aaron: *Mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum cætum filiorum Israel, et dicite eis: Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas. Et paulo post: Et servabitis eum usque ad quartam decimam [Al. add. diem] mensis hujus. Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam.* Quibus verbis manifestissime constat, quod ita in observatione paschali mentio sit diei quartæ decimæ, ut non tamen in ipsa die quarta decima Pascha fieri præcipiatur; sed adveniente tandem vespera [Al., vespere] diei quartæ decimæ, id est, quinta decima luna, quæ initium tertiæ septimanæ faciat, in cæli faciem prodeunte, agnus immolari jubeatur: et quod ipsa sit nox quintæ decimæ lunæ, in qua percussis Ægyptiis, Israel est a longa servitute redemptus. *Septem, inquit, diebus azyma comedetis.* Quibus item verbis tota tertia septimana ejusdem primi mensis decernitur sollempnis esse debere. Sed ne putaremus easdem septem dies a quarta decima usque ad vicesimam esse computandas [Al., supputandas], continuo subjecit: *In die*

stylus et ipsa materia factum Bedæ esse non obscure significat. Secundum Baronium hæc litteræ an. 699 scriptæ sunt; sed mallet cum Higdeno in Polychr. dicere scriptas an. 710, eodem sc. an. quo Hadrianus abbas pr. cap. defunctus prædicatur; huic quoque conjecturæ favere videtur tempus Hiensium conversionis ad canonicum Pascha, quam Beda cap. seq. non multo post has litteras scriptas accidisse memorat, licet non effecta est ante an. 716.

primo non erit fermentum in domibus vestris. Quicumque comederit fermentum, peribit [Al., *fermentum in domibus vestris peribit*] *anima illa de Israel. A die primo usque ad diem septimum, et cætera, usquedum ait: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti. Primum ergo diem azymorum appellat eum in quo exercitum eorum esset educturus de Ægypto. Constat autem quia non quarta decima die, in cujus vespera agnus est immolatus, et quæ proprie Pascha sive Phase dicitur; sed quinta decima sunt educti ex Ægypto, sicut in libro Numerorum apertissime scribitur. Profecti igitur de Ramesse quinta decima die mensis primi, altera die* [Al. *add. fecerunt*] *Phase filii Israel in manu excelsa. Septem ergo dies azymorum, in quarum prima eductus est populus Domini ex Ægypto, ab initio, ut diximus, tertiæ septimanæ, hoc est, a quinta decima die mensis primi, usque ad vicesimam primam ejusdem mensis diem completam computari oportet. Porro dies quarta decima extra hunc numerum separatim* [Al., *separatum*] *sub Paschæ titulo prænotatur, sicut Exodi sequentia patenter edocent; ubi cum dictum esset: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti; protinus adjunctum* [Al., *additum*] *est: Et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense, quarta decima die mensis comedetis azyma usque ad diem vicesimam primam ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris. Quis enim non videat, a quarta decima usque ad vicesimam primam, non septem solummodo, sed octo potius esse dies, si et ipsa quarta decima annumeretur? Sin autem, ut diligentius explorata Scripturæ veritas docet, a vespera diei quartæ decimæ usque ad vesperam vicesimæ primæ computaverimus, videbimus profecto quod ita dies quarta decima vesperam suam in* [Al. *om. in*] *festi Paschalis initium prorogat* [Al., *porrigat*], *ut non amplius tota* [Al. *add. sola*] *sacra sollemnitas quam septem tantummodo noctes cum totidem diebus comprehendat: unde et vera esse probatur nostra definitio, qua tempus paschale primo mense anni, et tertia ejus hebdomada celebrandum esse diximus. Veraciter enim tertia agitur hebdomada, quod a vespera quartæ decimæ diei incipit, et in vespera vicesimæ primæ completur. Postquam vero Pascha nostrum immolatus est Christus, diemque nobis Dominicam, quæ apud antiquos una vel prima Sabbati, sive Sabbatorum vocatur, gaudio suæ resurrectionis fecit esse sollemnem; ita hanc* [Al. *add. nunc*] *apostolica traditio festis paschalibus inseruit, ut nil omnimodis de tempore Paschæ legalis præoccupandum, nihil minuendum esse decerneret. Quin potius statuit ut expectaretur juxta præceptum legis idem primus anni mensis, expectaretur quarta decima dies illius, expectaretur vespera ejusdem. Et cum hæc dies in Sabbatum forte inciderit, tolleret unusquisque agnum per familias et domos suas, et immolaret* [Al., *immolarent*] *eum ad vesperam, id est, præpararent*

A omnes Ecclesiæ per orbem, quæ unam catholicam faciunt, panem et vinum in mysterium carnis et sanguinis Agni immaculati, qui abstulit peccata mundi: et præcedente congrua lectionum, orationum, [Al. *add. et*] cæremoniarum paschalium sollemnitate, offerrent hæc Domino in spem futuræ suæ redemptionis. Ipsa est enim eadem nox in qua de Ægypto per sanguinem agni Israelitica plebs erepta est; ipsa in qua per resurrectionem Christi liberatus est a morte æterna populus omnis Dei. Mane autem inlucescente die Dominica, primam paschalis festi diem celebrarent. Ipsa est enim dies in qua resurrectionis suæ gloriam Dominus multifario piæ revelationis gaudio discipulis patefecit. Ipsa prima dies azymorum, de qua multum distincte in Levitico scriptum est: *Mense primo, quarta decima die mensis* [Al. *add. hujus*], *ad vesperam, Phase Domini est, et quinta decima die mensis hujus sollemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit celeberrimus sanctusque.* Si ergo fieri posset [A., *potuisset*] ut semper in diem quintum decimum primi mensis, id est, in lunam quintam decimam Dominica dies incurreret, uno semper eodemque tempore cum antiquo Dei populo, quanquam sacramentorum genere discreto, sicut una eademque fide Pascha celebrare possemus. Quia vero dies septimanæ non æquali cum luna tramite procurrat, decrevit apostolica traditio, quæ per beatum Petrum Romæ prædicata, per Marcum evangelistam et interpretem **C** ipsius Alexandriæ confirmata est, ut adveniente primo mense, adveniente in eo [Al. *om. in eo*] vespera diei quartæ decimæ, expectetur etiam dies Dominica, a quinta decima usque ad vicesimam primam diem ejusdem mensis. In quacumque enim harum inventa fuerit, merito in ea Pascha celebrabitur: quia nimirum hæc ad numerum pertinet illarum septem dierum, quibus azyma celebrari jubetur. Itaque fit ut nunquam Pascha nostrum a septimana mensis primi tertia in utramvis partem declinet: sed vel totam eam, id est, omnes septem legalium azymorum dies, vel certe aliquos de illis teneat. Nam etsi saltem unum ex eis, hoc est, ipsum septimum adprehenderit, quem tam excellenter Scriptura commendat: *Dies autem, inquit, septimus erit celebrior et sanctior, nullumque servile opus fiet in eo; nullus arguere nos poterit, quod non* [Al., *nos*] *recte Dominicum Paschæ diem, quem de Evangelio suscepimus, in ipsa quam lex statuit, tertia primi mensis hebdomada celebremus. Cujus observantiæ catholica ratione patefacta, patet e contrario error inrationabilis eorum qui præfixos in lege terminos, nulla cogente necessitate, vel anticipare, vel transcendere præsumunt. Namque sine ratione necessitatis alicujus anticipant illi tempus in lege præscriptum, qui Dominicum* [Al., *cum Dominicam*] *Paschæ diem a quarta decima mensis primi, usque ad vicesimam putant lunam esse servandum. Cum enim a vespera diei tertiæ decimæ vigiliæ sanctæ noctis celebrare incipiunt, claret quod illam* [Al.,

illum] in exordio sui [Al., suo] Paschæ diem statuerunt, ~~cujus nullam omnino mentionem in decreto legis Inveniunt.~~ Et cum vicesima prima die mensis Pascha Dominicum celebrare refugiant, patet profecto, quod illam per omnia diem a sua sollemnitate secernunt, quam lex majore præ cæteris festiuitate memorabilem sæpe numero commendat: sicque diem Paschæ ordine perverso, et aliquando in secunda hebdomada totam compleant, et nunquam in hebdomadæ tertiæ die septimo ponant; rursumque qui a sexta decima die mensis sæpè dicti usque ad vicesimam secundam Pascha celebrandum magis autumant, non minore utique errore, tametsi altero latere, a recto veritatis tramite divertunt, et veluti naufragia Scyllæ fugientes, in Charybdis voraginem submergendi decidunt. Nam cum a luna sexta decima primi mensis oriente, id est, a vespera diei quintæ decimæ Pascha incipiendum doceant; nimirum constat quia quartam decimam diem mensis ejusdem, quam lex primitus et præcipue commendat, a sua prorsus sollemnitate secludunt: ita ut quintæ decimæ, in qua populus Dei ab Aegyp̄ta [Al., Aegyptiaca] servitute redemptus est, et in qua Dominus suo mundum sanguine a peccatorum tenebris liberavit, in qua etiam sepultus spem nobis post mortem beatæ quietis tribuit, vix vesperam tangant. Idemque pœnam erroris sui in semetipsos recipientes, cum in vicesima secunda die mensis, Paschæ diem statuant Dominicum, legitimos utique terminos Paschæ aperta transgressione violant, utpote qui ab illius diei vespera Pascha incipiunt, in qua hoc lex consummari et perfici debere decrevit. Illam in Pascha diem adsignent primam, cujus in lege mentio nulla usquam reperitur, id est, quartæ primam septimanæ. Qui utrique [Al., utique] non solum in diffinitione et computo lunaris ætatis, sed et in mensis primi nonnunquam inventionem falluntur. Quæ disputatio major est, quam epistola hac [Al., hæc] vel valeat comprehendere, vel debeat. Tantum hoc dicam, quod per æquinoctium vernale semper inerrabiliter possit inveniri, qui mensis juxta computum lunæ, primus anni, qui esse debeat ultimus. Aequinoctium autem, juxta sententiam omnium Orientalium, et maxime Aegyptiorum, qui præ cæteris doctoribus calculandi palmam tenent, duodecimo Kalendarum Aprilium die provenire consuevit, ut etiam ipsi horologica inspecti ne probamus [Al., probavimus]. Quæcumque ergo luna ante æquinoctium plena est, quarta decima videlicet vel quinta decima existens, hæc ad præcedentis anni novissimum pertinet mensem, ideoque Paschæ celebrando habilis non est. Quæ vero post æquinoctium vel in ipso æquinoctio suum plenilunium habet, in hac absque ulla dubietate, quia primi mensis est, et antiquos Pascha celebrare solitos, et nos ubi Dominica dies advenerit, celebrare debere noscendum est. Quod ita fieri oportere illa nimirum ratio cogit, quia in Genesi scriptum est, quod fecit Deus duo luminaria magna; luminare majus, ut præesset diei; et luminare minus, ut præ-

esset nocti: vel, sicut alia dicit editio, luminare majus in inchoationem diei; et luminare minus in inchoationem noctis. Sicut ergo prius Sol a medio procedens Orientis, æquinoctium vernale suo præfixit exortu: deinde Luna, Sole ad vesperam [Al., vespere] occidente, et ipsa plena a medio secuta est Orientis: ita omnibus annis idem primus Lunæ mensis eodem necesse est ordine servari, ut non ante æquinoctium, sed vel ipso æquinoctii die, sicut in principio factum est, vel eo transceso plenilunium habere debeat. At si uno saltem die plenilunium tempus æquinoctii præcesserit, non hanc primo mensi [Al., mense] anni incipientis, sed ultimo potius præteriti lunam esse adscribendam; et ideo festis Paschalibus inhabilem, memorata ratio probat. Quod si mysticam quoque vos in his rationem audire delectat, primo mense anni, qui etiam mensis novorum dictus est, Pascha facere jubemur; quia renovato ad amorem cælestium spiritu mentis nostræ, Sacramenta Dominicæ Resurrectionis, et ereptionis nostræ celebrare debemus, tertia ejusdem mensis septimana facere præcipimur; quia ante legem et sub lege promissus, tertio tempore sæculi cum gratia venit ipse qui Pascha nostrum immolaretur Christus: quia tertia post immolationem suæ passionis die resurgens a mortuis, hanc Dominicam vocari, et in ea nos annuatim Paschalia ejusdem resurrectionis voluit festa celebrare: quia nos quoque ita solum veraciter ejus sollemnia celebramus, si per fidem, spem et caritatem Pascha, id est, transitum de hoc mundo ad Patrem, cum illo facere curamus. Post æquinoctium veris, plenilunium mensis præcipimur observare Paschalis; ut videlicet primo sol longiorem nocte faciat diem, deinde luna plenum suæ lucis orbem mundo præsentet; quia primo quidem Sol justitiæ, in cujus pennis est sanitas, id est, Dominus Jesus, per resurrectionis suæ triumphum cunctas mortis tenebras superavit: ac sic ascendens in cælos, misso desuper Spiritu, Ecclesiam suam quæ sæpe Lunæ vocabulo designatur, internæ gratiæ luce replevit. Quem videlicet ordinem nostræ salutis Propheta contemplatus aiebat: *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo.* Qui ergo plenitudinem lunæ paschalis ante æquinoctium provenire posse contenderit, talis in mysteriorum celebratione maximorum a sanctarum quidem Scripturarum doctrina discordat; concordat autem eis qui sine præveniente gratia Christi se salvari posse confidunt: quia [Al., qui] etsi vera lux tenebras mundi moriendo ac resurgendo nunquam vicisset, perfectam se habere posse justitiam dogmatizare præsumunt. Itaque post æquinoctialem solis exortum, post plenilunium primi mensis hunc ex ordine subsequens; id est, post completam diem ejusdem mensis quartam decimam, quæ cuncta ex lege observanda accepimus, expectamus adhuc monente Evangelio in ipsa hebdomada tertia tempus diei Dominicæ, et sic demum votiva Paschæ nostri festa celebramus, ut indicemus nos non cum antiquis excussum Aegyp̄tiæ servitutis jugum venerari, sed redemptionem totius mundi, quæ in antiqui

Dei populi liberatione præfigurata, in Christi autem resurrectione completa est, devota fide ac dilectione colere, utque [Al., atque] resurrectionis etiam nostra, quam eadem die Dominica futuram credimus, spe nos certissima gaudere signemus. Ille autem quem vobis sequendum monstramus, Computus Paschæ, decemhovernali circulo continetur; qui dudum quidem, hoc est, ipsis Apostolorum temporibus, jam servari in Ecclesia coepit, maxime Romæ et Aegypti, ut supra jam diximus. Sed per industriam Eusebii quæ a beato martyre Pamphilo cognomen habet, distinctius in ordinem compositus est; ut quod antehus per Alexandriæ pontificem singulis annis per omnes Ecclesias mandari consueverat, jam deinde congesta in ordinem serie linteæ quartæ declinæ, facillime possent ab omnibus sciri. Cujus computum Paschalis Theophilus Alexandriæ præsul in centum annorum tempus Theodosio Imperatori composuit. Item successor ejus Cyrillus seriem nonaginta et quinque annorum in quinquaginta decemhovernalibus circulis comprehendit: post quem Dionysius Exiguus totidem alios ex ordine pari schemate subnexuit, qui ad nostra usque tempora pertingebant. Quibus termino adpropinquantibus, tanta hodie calculatorum exuberat copia, ut etiam in nostris per Britanniam Ecclesiis plures sint qui mandatis memoriæ veteribus illis Aegyptiorum argumentis, facillime possint in quolibet spacia temporum Paschales protendere circulos, etiamsi ad quingentos usque et triginta duos voluerint [Al., voluerint] annos; quibus expletis, omnia quæ ad solis et linteæ, mensis et septimanæ consequentiam spectant, eodem quo prius ordine recurrunt. Ideo autem circulos eisdem temporum instantium vobis mittere supersedimus, quia de ratione tantum temporis Paschalis instrui quærentes, ipsos vobis circulos Paschæ catholicos abundare probastis.

Verum his de Pascha succincte, ut petistis, striclimque commemoratis, tonsuram quoque, de qua pariter vobis litteras fieri voluistis, hortor ut ecclesiasticam et Christianæ fidei congruam habere curetis. Et quidem scimus quia neque apostoli omnes uno eodemque sunt modo adtonsi, neque nunc Ecclesia catholica sicut una fide, spe et caritate in Deum consentit, ita etiam una atque iudicissimi totum per orbem tonsuræ sibi forma congruit. Denique ut superiora, id est, patriarcharum tempora respiciamus, Job exemplar patientiæ, dum ingruente tribulationum articulo caput totondit [Al., totundit], probavit utique quia tempore felicitatis capillos nutrire consueverat. At Joseph, et ipse castitatis, humilitatis, pietatis cæterarumque virtutum executor ac doctor eximius, cum servitio absolvendus, adtonsus esse legitur: patet profecto quia tempore servitutis, intonsus in carcere crinibus manere solebat. Ecce uterque vir Dei diversum ab altero vultus habitum foris præmonstrabat, quorum tamen intus conscientia in parili virtutum sibi gratia concordabat. Verum, etsi [Al., si] profiteri nobis liberum est, quia tonsuræ discrimen non obceat, quibus pura in Deum fides, et caritas in proxi-

muum sincera est; maxime cum nunquam Patribus catholicis sicut de Paschæ vel fidei diversitate contentus, ita etiam de tonsuræ differentia legatur aliqua fuisse controversia; inter omnes tamen quas vel in Ecclesia, vel in universo hominum genere reperimus tonsuras, nullam magis sequendam nobis amplectendamque jure dixerim, ea quam in capite suo gestabat ille, cui se contenti Dominus ait: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferni* [Al., inferi] *non prævalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni cælorum* (Matth. xvi, 18). Nullam magis abominandam detestandamque merito cunctis fidelibus crediderim, ea quam habebat ille, cui gratiam sancti Spiritus comparare volenti dicit idem Petrus: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti per pecuniam* [Al., pecunia] *possideri: non* [Al. add. enim] *est tibi pars neque sors in sermone hoc* (Act. viii, 20, 21). Neque vero ob id tantum in coronam adtondemur, quia Petrus ita adtonsus est; sed quia Petrus in memoriam Dominicæ passionis ita adtonsus est, idcirco et nos qui per eandem Passionem salvari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte gestamus. Sicut enim omnis Ecclesia quia per mortem sui vivificatoris Ecclesia facta est, signum sanctæ crucis ejus in fronte portare consuevit, ut crebro vexilli hujus munimine a malignorum spirituum defendatur incursibus; crebra hujus [Al., ejus] admonitione doceatur, se quoque carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigere debere: ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes arctioribus se necesse habent pro Domino continentiae frenis astringere. Formam quoque coronæ quam ipse in passione [Al. add. sua] spineam portavit in capite, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est, exportaret et auferret a nobis, suo quemque in capite per tonsuram præferre, ut se etiam inrisiones et opprobria pro illo libenter ac prompte omnia [Al. prompto animo] sufferre, ipso etiam frontispicio doceant: ut coronam vitæ æternæ, quam repromisit Deus diligentibus se, se semper expectare, proque hujus perceptione et adversa se mundi et prospera contemnere designent. Cæterum tonsuram eam quam magum serunt habuisse Simonem, quis, rogo, fidelium non statim cum ipsa magia primo detestetur, et merito exsufflet aspectu? Quæ [Al., exsufflet? Quæ aspectu] in frontis quidem superficie, coronæ videtur speciem præferre; sed ubi ad cervicem considerando perveneris, decurtatam eam quam te videre putabas, invenies coronam; ut merito talem Simoniacis et non Christianis habitum convenire cognoscas: qui in præsentem quidem vitam a deceptis hominibus putabantur digni perpetuæ gloria coronæ; sed in ea quæ hanc sequitur vitam, non solum omni spe coronæ privati, sed æterna insuper sunt poena damnati. Neque vero me hæc ita persecutam æstimes, quasi eos qui hanc tonsuram habent, condemnatos [Al., condemnandos] judicem, si fide et

operibus unitati catholicæ faverint : immo confiden-
ter profiteor, plurimos ex eis sanctos ac Deo dignos
extitisse, ex quibus est ^a Adamnan, abbas et sacer-
dos Columbiensium egregius, qui cum legatus suæ
gentis ad Aldfridum regem missus, nostrum quoque
monasterium videre voluisset, miramque in moribus
ac verbis prudentiam, humilitatem, religionem osten-
deret, dixi illi inter alia conloquens : « Obsecro, san-
cte frater, qui ad coronam te [Al. om. te] vitæ quæ
terminum nesciat [Al. add. te] tendere credis, quid
contrario tuæ fidei habitu terminatam in capite co-
ronæ imaginem portas? et si beati consortium Petri
quæris, cur ejus quem ille anathematizavit, tonsuræ
imaginem imitaris? et non potius ejus cum quo in
æternum beatus vivere cupis, etiam nunc habitum
te, quantum potes, diligere monstras? » Respondit
ille : « Scias pro certo, frater mi dilecte, quia etsi
Simonis tonsuram ex consuetudine patria habeam,
Simoniacam tamen perfidiam tota mente detestor ac
respuo : beatissimi autem apostolorum principis,
quantum mea parvitas sufficit, vestigia sequi desi-
dero. » At ego : « Credo, inquam, vere quod ita sit;
sed tamen indicio fit [Al., sit], quod ea quæ apostoli
Petri sunt, in abdito cordis amplectimini, si quæ ejus
esse nostis, etiam in [Al. om. in] facie tenetis. Nam-
que prudentiam tuam facillime dijudicare reor, quod
aptius multo sit, ejus quem corde toto abhominaris,
cujusque horrendam faciem videre refugis, habitum
vultus [Al., vultum] a tuo vultu Deo jam dicato se-
parare; et e contra, ejus quem apud Deum habere
patronum quæris, sicut facta vel monita cupis sequi,
sic etiam morem habitus te imitari condeccat. » Hæc
tunc [Al. add. cum] Adamnano dixi, qui quidem
quantum [Al. om. quantum] conspectis Ecclesiarum
nostrarum statutis [Al. add. quantum] profecisset,
probavit, cum reversus ad Scottiam, multas postea
gentis ejusdem turbas ad catholicam temporis Pa-
schalis observantiam sua prædicatione correxit : ta-
metsi eos qui in Hii insula morabantur monachos,
quibusque speciali rectoris jure præerat necdum
[Al., nec] ad viam statuti melioris reducere valebat.
Tonsuram quoque, si tantum sibi auctoritatis subes-
set, emendare meminisset. Sed et tuam nunc pru-
dentiam, rex, admoneo, ut ea quæ unitati catholicæ
et apostolicæ Ecclesiæ concinnant [Al., concinunt],
una cum gente cui te Rex regum et Dominus domi-
norum præfecit, in omnibus servare contendas. Sic
enim fit ut post acceptam temporalis regni poten-
tiam, ipse beatissimus apostolorum princeps cælestis
quoque regni tibi tuisque cum cæteris electis libens
pandat introitum. Gratia te Regis æterni longiori
tempore regnantem, ad nostram omnium pacem cu-
stodiat incolumem, dilectissime in Christo fili. »

^a Adamnan. De hoc vide v, 15.

^b Hii. De Hiiensibus vide iii, 4; v, 15.

^c Osredo. Hic Aldfrido successit an. 705, v, 18. Turpem vitam sanctimonialium stupris exagitans tandem cognatorum insidiis prope mare pugnans juxta lines australes cæsus est. Malms. de Gest. Reg. I, 3; Westm., an. 717; Cbr. Sax., an. 716.

A Hæc epistola cum præsentem rege Naitono, multis-
que viris doctioribus esset lecta, ac diligenter ab his
qui intelligere poterant, in linguam ejus propriam
interpretata, multum de ejus exhortatione gavisus
esse perhibetur; ita ut exurgens [Al., surgens] de
medio optimatum suorum consessu genua flecteret in
terram, Deo gratias agens, quod tale munusculum de
terra Anglorum mereretur accipere. « Et quidem et
antea novi, inquit, quia hæc erat vera Paschæ cele-
bratio, sed in tantum modo [Al., tantummodo] ra-
tionem hujus temporis observandi [Al., observan-
dam] cognosco, ut parum mihi omnimodis [Al., om-
nino] videar de his antea intellexisse. Unde palam
profiteor, vobisque qui adsidetis præsentibus pro-
testor, quia hoc observare tempus Paschæ cum uni-
versa mea gente perpetuo volo; [Al. add. et] hanc
accipere debere tonsuram quam plenam esse ratio-
nis audimus [Al., audivimus], omnes qui in meo
regno sunt clericos decerno. » Nec mora, quæ di-
xerat, regia auctoritate perfecit. Statim namque jussu
publico mittebantur ad transcribendum, discendum,
observandum, per universas Pictorum provincias cir-
culi Paschæ decennovenales, oblitteratis per omnia
erroneis octoginta et quatuor annorum circulis. Ad-
tondebantur omnes in coronam Ministri altaris, ac
Monachi : et quasi novo se discipulatu beatissimi
apostolorum principis Petri subditam, ejusque tu-
tandam patrocinio gens correcta gaudebat.

CAPUT XXII.

C *Ut Hiienses monachi, cum subjectis sibi monasteriis
canonicum, prædicante Ecgbercto, celebrare Pascha
cœperint.*

Nec multo post illi quoque qui insulam ^b Hii inco-
lebant monachi Scotticæ nationis, cum his quæ sibi
erant subdita monasteriis, ad ritum Paschæ ac ton-
suræ canonicum Domino procurante perducti sunt.
Siquidem anno ab incarnatione Domini septingente-
simo sexto decimo, quo ^c Osredo occiso, ^d Coenred
gubernacula regni Nordanhymbrorum suscepit, cum
venisset ad eos de Hibernia Deo amabilis, et cum
omni honorificentia nominandus Pater ac sacerdos
Ecgerct, cujus superius memoriam ^e sæpius [Al.,
sæpe] fecimus, honorifice ab eis et multo cum gau-
dio susceptus est. Qui quoniam et doctor suavissimus,
et eorum quæ agenda docebat erat exsecutor devo-
tissimus, libenter auditus ab universis, immutavit
piis ac sedulis exhortationibus inveteratam illam
traditionem parentum eorum, de quibus apostolicum
illum licet proferre sermonem, quod æmulationem
Dei habebant, sed non secundum scientiam; catho-
licoque illos, atque apostolico more celebrationem,
ut diximus, præcipuæ sollemnitatis sub figura co-
ronæ perpetis [Al., perpetuæ] agere perdocuit. Quod

^d Coenred. Filius Cuthwini. Hic et ejus successor Osric « hoc tantum memorabile habuerunt, quod domini sui licet merito ut putabant occisi sanguinem luentes, lædo exitu auras polluere. » Malms. Reg. I, 3.

^e Sæpius. Vide iii, 4 et 27; v, 10, 11

mira divinæ constat factum dispensatione pietatis, ut **A** quoniam gens illa quam [Al., quæ] noverat scientiam divinæ cognitionis libenter ac sine invidia populis Anglorum communicare curavit : ipsa quoque postmodum per gentem Anglorum in eis quæ [Al., quam] minus habuerat, ad perfectam vivendi normam perveniret. Sicut e contra Brittones, qui nolebant Anglis eam quam habebant, fidei Christianæ notitiam pandere, credentibus jam populis Anglorum et in regula fidei catholicæ per omnia instructis, ipsi adhuc inveterati et claudicantes a semitis suis, et capita sine corona prætendunt, et sollemnia Christi sine Ecclesiæ Christi societate venerantur.

Susceperunt autem Hiienses monachi, docente Egbercto, ritus vivendi catholicos sub abbate Duunchado, post annos circiter octoginta, ex quo ad prædicationem gentis Anglorum Aidanum miserant antistitem. Mansit autem vir Domini Egbercet annos tredecim in præfata insula, quam ipse velut nova quadam reducente gratia ecclesiasticæ societatis et pacis Christo consecraverat; annoque Dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo nono [Al., octavo], quo Pascha Dominicum octavo Kalendarum Maiarum die celebrabatur, cum missarum sollemnia in memoriam ejusdem Dominicæ resurrectionis celebrasset, eodem die et ipse migravit ad Dominum, ac gaudium summæ festivitatis quod cum fratribus quos ad unitatis gratiam converterat, inchoavit, cum Domino et apostolis cæterisque cæli civibus complet, immo idipsum celebrare sine fine non desinit. **C** Mira autem divinæ dispensatio provisionis erat, quod venerabilis vir non solum in Pascha transivit de hoc mundo ad Patrem; verum etiam cum eo die Pascha celebraretur, quo nunquam prius in eis locis celebrari solebat. Gaudebant ergo fratres de agnitione [Al., cognitione] certa et catholica temporis Paschalis; lætabantur de patrocínio pergentis ad Dominum Patris, per quem fuerant correcti; gratulabatur ille quod eatenus in carne servatus est, donec illum in Pascha diem suos auditores, quem semper antea vitabant, suscipere ac secum agere videret. Sicque certus de illorum correctione reverentissimus Pater exsultavit, ut videret diem Domini : vidit, et gavisus est.

^a *Filios.* « Quorum Eadberet 23, Aedilberet 11, **D** Alric 34 annis paterna tenentes instituta haud decolore exitu regnum contaminaverunt, nisi quod Aedilberet fortuito urbis incendio et Alric infausto adversus Mercios prælio gloriam temporum suorum non parum obnubilaverunt. » Malms. de Reg. I, 1. Bromton apud X Script., 742, hos vocat Egfredum, Edbriectum, et Cuthredum.

^b *Supra.* Vide v, 8.

^c *Ecclesiam.* Hanc construxit rex Aedilberet, II, 3. Lanfrancus archiepiscopus postea renovavit, et Willielmus archiepiscopus an. 1130, tertio Non. Maii, dedicavit. Gervasii Act. pontif. Cant. in Lanfranc. et Willielmo.

^d *Alduulf.* Tatwinum consecravit. Vide infra. An. 732 obtinuit ab Aedilbaldo rege Merciorum vectigal annum unius navis sibi et successoribus concedi. Idem dono accepit ab Eadbercto rege Cant. terram decem aratorum in Andscohesham et donationem a

CAPUT XXIII.

Qui sit in præsentis status gentis Anglorum, vel Britannicæ totius.

Anno Dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo quinto, qui erat [Al. add. annus] septimus Osrici regis Nordanhymbrorum qui Coenredo successerat, Uictred filius Egbercti, rex Cantuariorum, defunctus est nono die Kalendarum Maiarum; et regni quod per triginta quatuor semis annos tenebat, ^a filios tres, Aedilberctum, Eadberctum, et Alricum [Al., Aldricum] reliquit heredes. Anno post quem proximo Tobias, Hrosensis Ecclesiæ præsul defunctus est, vir ut ^b supra meminimus, doctissimus. Erat enim discipulus beatæ memoriæ magistrorum, Theodori archiepiscopi et abbatis Hadriani : unde, ut dictum est, cum eruditione litterarum vel ecclesiasticarum vel generalium, ita Græcam quoque cum Latina didicit linguam, ut tam notas ac familiares sibi eas, quam nativitatibus [Al., novitatis] suæ loquelam haberet. Sepultus vero est in porticu sancti Pauli apostoli, quam intro ^c ecclesiam sancti Andree sibi ipse in locum sepulcri fecerat. Post quem episcopatus officium ^d Alduulf, Berctualdo archiepiscopo consecrante suscepit.

^e Anno Dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo nono, apparuerunt cometæ duæ [Al., duæ] circa solem, multum intuentibus terrorem incutientes. Una [Al., unus] quippe solem præcedebat, manens orientem; altera [Al., alter] vespere sequebatur occidentem, quasi orienti simul et occidenti diræ cladis præsigæ [Al., præsigi] : vel certe una [Al., unus] diei, altera [Al., alter] noctis præcurrebat exortum, ut utroque tempore mala mortalibus imminere signarent. Portabant autem facem [Al., faciem] ignis contra aquilonem, quasi ad accendendum adclinem : apparebantque mense Januario, et duabus ferme septimanis permanebant. Quo tempore gravissima Sarracenorum lues Gallias misera clade vastabat, ^f et ipsi non multo post in eadem provincia dignas suæ perfidiæ pœnas luebant. Quo anno sanctus vir Domini Egbercet, ut supra commemoravimus, ipso die Paschæ migravit ad Dominum : et

Nothelmo archiepiscopo an. 738 confirmari obtinuit. Obisse dicitur a Florentio an. 741, a Sim. Dun. et Chr. Mail. et Pseudo-Asserio an. 739.

^e *Anno domin. incarn. dccxxix.* Sic vere Trev. et Anglo Saxonica, cum falso in vulgatis aliis legeretur dccxxviii. Ratio in promptu est quia ibidem Beda Pascha dominicum octavo Kalendarum Maiarum die evenisse dicit; quod anno convenit 729, ut clarum est ex veteri computo. CHIFFL.

^f *Et ipsi.* Secundum fidem omnium fere historicorum Saraceni duas clades a Carolo Martello acceperunt, necnon primam quam hic Beda indicat an. 732. Vide Mabillon. sec. III Ben., part. I, p. 526, et Pagi in ann. Bar. 732. Sed ne hic sit verus hujus cladis annus, videtur esse obstaculo, quod an. 731 Historiam suam Beda absolverit : nisi cum Pagi, quem vide an. 729, dicamus, « eum postea verba illa et hujus victoriæ mentionem in suam Historiam inseruisse. »

mox peracto Pascha, hoc est, septima Iduum Maiarum die, ^a Osric rex Nordanhymbrorum, vita decessit, cum ipse regni quod undecim annis gubernabat, successorem fore ^b Ceoluulfum [Al., Ceoldwulfum] decrevisset, fratrem illius qui ante se regnaverat, Coenredi regis, cuius regni et principia et processus tot ac tantis redundare rerum adversantium motibus, ut quid de his scribi debeat, quemve habitura [Al., habituri] sint ^c finem singula, necdum sciri valeat.

Anno Dominicæ incarnationis septingentesimo trigesimo primo, ^d Berctuald archiepiscopus, longa consumptus ætate, defunctus est die Iduum Januariarum; qui sedit [Al., egit] annos triginta septem, menses sex, dies quatuordecim; pro quo anno eodem factus est archiepiscopus, vocabulo ^e Tatuini, de provincia Merciorum, cum fuisset presbyter in monasterio quod vocatur ^f Brindun. Consecratus est autem in Doruveni civitate, a viris venerabilibus Danihele Uentano, et Ingualdo Londoniensi, et Alduino [Al., Adwaldo] Lyccitfeldensi, et Aldulfo Hrofensi antistitibus, die decima Junii mensis, Dominica; vir religione et prudentia insi-

^a Osric. Filius Alfridi.

^b Ceoluulfum. Hic Beda Historiam inscribit. Incepit regnum secundum Chr. Sax. an. 731, secundum Westm. an. 730, sed secundum Bedam an. 729. An. 735 captus est, attonsus et remissus in regnum Westm. An. 737 fit monachus in mon. Lindisfarne. S. Cuthberto conferens thesauros regios et terras, id est Bregesne et Wereworda cum suis appendiciis, simul et ecclesiam quam ibidem ipse ædificaverat. Alias quoque quatuor villas, Wadecestre, Huittingaham, Eadlingham, Eaguuligham. An. 760 in Lindisfarneensi monasterio sepultus est; sed succedente tempore ab Hegredo ejusdem loci antistite, ad Northam translatus, decursis posthæc multorum annorum curriculis caput illius Dunelmum translatum est ubi cum alijs sanctorum reliquiis. Sim. Dun., p. 9. Hoc rege monacho facto data est Lindisfarneensis ecclesiæ monachis licentia bibendi vinum vel cervisiam, qui ante illud tempus non nisi lac vel aquam bibebant. Hist., p. 159.

^c Finem. Et pessimum quidem habere finem. Nam apud historicos vix quid in prov. Nordanh. historia legimus nisi vel clades vel depositiones regum. Vide Will. Malms. de Reg. I, 3; Chron. Sax., an. 737, 739, 774, 778, 789, 790, 794 et alibi; Bromton., p. 795.

^d Berctuald. Vide v, 8.

^e Tatuini. Epistolam Gregorii papæ de promotione Tatuini ad primatum totius Britanniae vide apud Malms. Pont. I, an. 732. Hic benedixit Nodwaldum Athini successorem in abbatem. Chron. Thorn. Obiit an. 734, in Kal. Aug. juxta Florent., juxta Birlingtonum Kal. Aug., juxta Thorn. an. 735, ultimo die Julii. Vide ejus epitaph. Lel. Coll. II, 146.

^f Brindun. Monasterium juxta Bredon montes in Com. Unigorn., quod Eanulfus avus Offæ regis Merc. in honore B. Petri construxit, et quod Offa postea an. 780 multis prædiis ditavit. Mon. Angl., I, 122.

^g Inguald. Chartæ Croilandensi an. 716, et an. 798 concilio Baccancelensi subscripsisse fingitur. Ingulf. et X. Script., p. 2212. Mortuus est an. 745, testibus plerisque historicis; an. 744 juxta Hovedenum et Historiam Londinensem.

^h Danihel. De Danihele et Fortheri vide v, 18.

ⁱ Alduini. Qui et Wor nominatur, successit Hæddæ morienti an. 721. Obiit an. 737. Angl. Sacr., I, 428.

Agnis, sacris quoque litteris nobiliter instructus.

Itaque in præsentī, Ecclesiis Cantuariorum Tatuini et Alduulf episcopi præsent. Porro provinciæ Orientalium Saxonum ^g Inguald episcopus; provinciæ Orientalium Anglorum Aldberet et Hadulac episcopi; provinciæ Occidentalium Saxonum, ^h Danihel et Fortheri episcopi; provinciæ Merciorum, ⁱ Alduini episcopus; et eis populis qui ultra amnem Sabrinam ad occidentem habitant, ^j Walchstod episcopus; provinciæ Huiciorum ^k Uilfrid episcopus; provinciæ Lindisfarorum ^l Cyniberet [Al., Cymberet] episcopus præest. Episcopatus ^m Vectæ insulæ ad Danihelem pertinet, episcopum Uentæ civitatis. Provincia Australium Saxonum jam aliquot annis absque episcopo manens, ministerium sibi episcopale ab Occidentalium Saxonum antistite quaerit. Et hæc omnes provinciæ cæteræque australes ad confinium usque Hymbræ fluminis, cum suis quæque [Al., quoque] regibus, Merciorum regi ⁿ Aedilbaldo subjectæ sunt. At vero provinciæ Nordanhymbrorum, cui rex Ceoluulf præest, quatuor nunc episcopi præsulatum tenent; ^o Uilfrid in Eboracensi Ecclesia, Ediluald in Lindisfaronensi [Al. add. Ecclesia], ^p Acca

^j Walchstod. Herefordiæ episcopus, ubi primus sedit Putta, IV, 12. De cruce ab eo ad ornatum domus Dei inchoata, itemque ejus et suorum antecessorum epitaphium sepulchro illis a Cuthberto constructo inscriptum vide Malms. Pont. IV.

^k Uilfrid. Successit Ecgino an. 717. Obiit an. 742; juxta Annales Eccl. Unigorn. An. 743, juxta Florentium.

^l Cyniberet. De successione episcoporum Lindisfarorum vide IV, 12. Obiit an. 732. Sim. Dun., p. 99.

^m Vectæ. Vide IV, 16.

ⁿ Aedilbaldo. Hic an. 716 incepit regnare. An. 735 expugnavit Sumurtum. An. 740 per impiam fraudem vastabat partem Nordanhymbrorum. An. sequenti Cuthredus rex Occ. Sax. acriter in eum bellum gessit. An. 745 hic et Cuthredus pugnabant contra Britones. An. 749 privilegium Merciorum ecclesiis et monasteriis concessit. An. 757 occisus est in Secandane a suis tutoribus morte fraudulenta, et sepultus est in Hreopandune. Bonifacii epistolam ad eum vide Spelm. Conc. I, 232.

^o Uilfrid. Successit S. Johanni, v, 6, seditque an. 15. De tempore quo defunctus est, variant scriptores. Continuator Epit. Bedæ ejus obitum refert ad an. 745, Chr. Sax. ad an. 744; Westm. ad an. 743, Tho. Stubbs ad an. 736, Sim. Dun. ad an. 735. Epitomen et Chron. Sax. auctoritatem sequi propter eorum antiquitatem venerabilem maxime acridet, non obstante quod prior an. 732, et posterius an. 734 Ecgberetum episcopum factum prodit, Uilfrido se non adhuc defuncto, sed potius sedem ultro relincente. Sed sequenda est forsitan opinio, quam Pagi an. 731 de hac re scripsit. Arbitratur enim Uilfridum Ebor. defunctum an. 732, secundum Epit. Bedæ, et auctores eos, qui Uilfridi hujus mortem an. 743 vel seqq. illigant, errare existimat, ideo scilicet deceptos, qui interpretati sunt Bedæ Epit. Continuatore ad an. 745 de Uilfrido Ebor., cum potius interpretandus videtur de Uilfrido episcopo Huiciorum. c Lis inextricabilis inter Cantuarienses et Eborac. versatur, quod dicant Cantuarienses se Uilfridum senioretr habere, contra Eboracenses contendant hunc minorem ab archiepiscopo Odone Cantiam translatum. MALMS., Pont. III, 1.

^p Acca. De hoc vide v, 20.

in Haguwaldenti, ^a Pecthelm in eaque Candida casa vocatur, quæ nuper multiplicatis fidelium plebibus, in Bedam pontificatus addita, ipsum ^b primum habet antistitem. Pictorum quoque natio tempore hinc et inde pacis cum gente Anglorum, et catholice fidei ac veritatis cum universali Ecclesia particeps existere gaudet. Scotti qui Britanniam incolunt suis contenti finibus nil contra gentem Anglorum insidiarum moliantur aut fraudum. Brittones, quamvis et maxima ex parte domestice sibi odio gentem Anglorum; et totius catholice Ecclesie statum Pascha minus recte moribusque improbis impugnent; tamen et divina sibi et humana proorsus resistente virtute, in nostro caput non possunt obtinere propositum: quippe qui quamvis ex parte sua sint juris, nonnulla tamen ex parte Anglorum sunt servitio mancipati. Quæ [Al., Et; ut, Quæ] atridente pace ac serenitate temporum, plures in gente Nordanhymbrorum, ^c tam nobiles, quam privati, se suosque liberos, depositis armis satagunt magis accepta tonsura, monasterialibus adscribere votis, quam bellicis exercere studiis. Quæ res quem sit habitura finem, posterior ætas videbit. Hic est in præsentiarum universæ status Britannia, anno adventus Anglorum in Britanniam circiter ducentesimo octogesimo quinto, dominice autem incarnationis anno septingentesimo tricesimo primo: in ejus regno perpetuo exulset terra, et congratulante in fide ejus Britannia, lætentur insulae multæ, et confiteantur memoriam sanctitatis ejus.

CAPUT XXIV.

Recapitulatio chronica totius Operis; et de persona Auctoris.

Verum ea quæ temporum distinctione latius digesta sunt, ob memoriam conservandam, breviter recapitulari placuit.

Anno igitur ante incarnationem Dominicam sexagesimo, Gaius a Julius Cæsar, primus Romanorum, Britannias bello pulsavit, et vicit; nec tamen ibi regnum potuit obtinere.

Anno ab incarnatione Domini 46, ^e Claudius, secundus Romanorum, Britannias adiens, plurimam insulae partem in ditionem recepit; et Orcadas quoque insulas Romano adiecit imperio.

Anno incarnationis Dominicæ [Al., ab incarn. Domini] 167, Eleuther Romæ præsul factus, quindecim annos Ecclesiam gloriosissime rexit: cui litteras rex Britannia ^f Lucius mittens; ut Christianus essetetur petiit, et impetravit.

^a Pecthelm. S. Athelmi primo Scireburnensis episcopi diaconus, v, 18. Obiit an. 735. Flor.

^b Primum. Primum quidem fuit novæ erectionis, sed Ninias olim ibi fuit episcopus, III, 4.

^c Tam nobiles. Vide de hac re Bedam fusiùs querentem in epistola ad Ecgbertum archiepiscopum infra edita.

^d Julius. Vide I, 2.

^e Claudius. Vide I, 3.

^f Lucius. Vide I, 4.

^g Severus. Vide I, 5.

^h Maximus. Vide I, 9.

ⁱ Gothis. Vide I, 11.

Anno ab incarnatione Domini 189, ^s Severus imperator factus, decem et septem annis regnavit; qui Britanniam valla a mari usque ad mare præcinxit.

Anno 381, ^h Maximus in Britannia creatus imperator, in Galliam transit, et Gratianum interfecit.

Anno 409, Roma a Gothis fracta [Al. add. est]: ex quo tempore Romani in Britannia regnare cesarunt.

Anno 430, ⁱ Palladius ad Scottos in Christum convertentes a Cælestino papa primus mittitur episcopus.

Anno 449, ^k Marcianus cum Valentiano imperium suscipiens, septem annis tenuit: quorum tempore Angli a Brittonibus accensam [Al., areositi] Britanniam adierunt.

Anno 538, eclipsis solis facta est xiv Kalendas Martii, ab hora prima usque ad tertiam.

Anno 540, eclipsis solis facta est xii Kalendas Julias [Al., Julii], et apparuerunt stellæ pene hora dimidia ab hora diei tertia.

Anno 567, Ida regnare cepit, a quo regalis Nordanhymbrorum prosapia originem tenet, et duodecim annis in regno permansit.

Anno 565 [Al., 562], ^l Columba presbyter de Scottia venit Britanniam ad docendos Pictos, et in insula Hii monasterium fecit.

Anno 596, ^m Gregorius papa misit Britanniam Augustinum cum monachis, qui verbum Dei genti Anglorum evangelizarent.

Anno 597, venerunt Britanniam prælati ⁿ doctores, qui fuit antea plus minus centesimus quinquagesimus adventus Anglorum in Britanniam.

Anno 601, misit papa Gregorius ^o pallium Britanniam Augustino jam facto episcopo, et plures verbi ministros, in quibus et Paulinum.

Anno 603, pugnam [Al. add. est] ad Deganastanae.

Anno 604, Orientales Saxones fidem Christi percipiunt [Al., perciperunt] sub rege Savereto antistite Mellito.

Anno 605, Gregorius [Al. add. papa] obiit.

Anno 616, ^p Aedilbert rex Cantuariorum [Al. add. gentis] defunctus est.

Anno 625, ^q Paulinus a Justo archiepiscopo ordinatur genti Nordanhymbrorum antistes.

Anno 626, ^r Eanfled, filia Aedini regis, baptizata [Al. add. est] cum duodecim in subbato Pentecostes.

ⁱ Palladius. Vide I, 15.

^k Marcianus. Vide I, 15.

^l Columba. Vide III, 4.

^m Gregorius. Vide I, 23.

ⁿ Doctores. Vide I, 25.

^o Paulinus. Vide I, 29.

^p Deganastanae. Vide I, 34.

^q Mellito. Vide II, 15.

^r Obiit. Vide II, 4.

^s Aedilbert. Vide II, 5.

^t Paulinus. Vide II, 9.

^u Eanfled. Vide II, 9.

Anno 627, ^a Aeduini rex baptizatus cum sua gente A in Pascha.

Anno 635, Aeduine rege perempto, Paulinus ^b Cantiam rediit.

Anno 640, ^c Eadbald rex Cantuariorum obiit.

Anno 642 [Al., 645], ^d Osuald rex occisus.

Anno 644, ^e Paulinus, quondam Eboraci, sed tunc [Al. nunc] Hrosensis antistes civitatis, migravit ad Dominum.

Anno 651, ^f Osuini rex occisus, et Aidan episcopus defunctus est.

Anno 653, ^g Middilangli sub principe Penda, fidei mysteriis sunt imbuti.

Anno 655, ^h Penda periit [Al., Penda rex Merciorum occisus est], et Mercii sunt facti Christiani.

Anno 664, ⁱ eclipsis facta : ^j Earconberct rex Cantuariorum defunctus, et ^k Colman ^l cum Scottis ad suos reversus est ; et pestilentia venit ; et Ceadda ac Uilfrid ^m Nordanhymbrorum ordinantur episcopi.

Anno 668, ⁿ Theodorus ordinatur episcopus.

Anno 670, ^o Osuiu rex Nordanhymbrorum obiit.

Anno 673, ^p Ecgberct, rex Cantuariorum obiit ; et synodus facta est ad ^q Herutforda, præsente Ecgfrido rege, præsidente archiepiscopo Theodoro, utillima, decem capitulorum.

Anno 675, Uulfheri, rex Merciorum, postquam septem decim annos regnaverät, defunctus, Aedilredo fratri reliquit imperium.

Anno 676, ^r Aedilred vastavit Cantiam.

Anno 678, [Chiff., 677] ^s cometa apparuit ; Uilfrid episcopus a sede sua pulsus est ab Ecgfrido rege ; et pro eo Bosa, Eata et Eadhaeth consecrati antistites.

Anno 679, ^t Aelfuini occisus.

Anno 680, synodus facta est in campo ^u Haethfeltha de fide catholica, præsidente archiepiscopo Theodoro : in qua adfuit ^v Johannes abba Romanus. Quo anno ^x Hild abbatissa in Streanaeshalh obiit.

Anno 685, ^y Ecgfrid rex Nordanhymbrorum occisus est [Al., obiit]. ^z Anno eodem Hlotheri rex Cantuariorum obiit.

Anno 688, ^{aa} Caeduald rex Occidentalium Saxonum Romam de Britannia pergit.

Anno 690, ^{bb} Theodorus archiepiscopus obiit.

^a Aeduini. Vide II, 14.

^b Cantiam. Vide II, 20.

^c Eadbald. Vide III, 8.

^d Osuald. Vide III, 9.

^e Paulinus. Vide III, 14.

^f Osuini. Vide III, 14.

^g Middilangli. Vide III, 21.

^h Penda. Vide III, 24.

ⁱ Eclipsis. Vide III, 27.

^j Erconberct. Vide IV, 1.

^k Colman. Vide III, 26.

^l Cum Scottis, etc. Al., cum suis ad Scottos ; al. om. ad suos.

^m Nordanhymbrorum. Vide III, 28

ⁿ Theodorus. Vide IV, 1.

^o Osuiu. Vide IV, 5.

^p Ecgberct. Vide IV, 5.

^q Herutforda. Vide IV, 5.

^r Aedilred. Vide IV, 12.

Anno 697, Osthyrd regina a suis, id est, Merciorum primatibus, interempta.

Anno 698 [Al., 699], Berctred dux regius Nordanhymbrorum a Pictis interfectus.

Anno 704, ^{cc} Aedilred, postquam triginta unum [Al. om. unum] annos Merciorum genti præsuit, monachus factus, Coenredo regnum dedit.

Anno 705, ^{dd} Aldfrid rex Nordanhymbrorum defunctus est.

Anno 709, ^{ee} Coenred rex Merciorum, postquam quinque [Al., sex] annos regnabat, Romam pergit.

Anno 711, Berctrid præsfectus cum Pictis pugnavit.

Anno 716, ^{ff} Osred rex Nordanhymbrorum interfectus, et rex Merciorum Ceolred defunctus ; et vir Domini ^{gg} Ecgberct Hiienses monachos ad catholicum Pascha et ecclesiasticam correxit tonsuram.

Anno 725, ^{hh} Uictred rex Cantuariorum obiit.

Anno 729, ⁱⁱ cometæ apparuerunt, sanctus Ecgberct transiit. Osric mortuus est.

Anno 731, Berctuald archiepiscopus ^{jj} obiit. Anno eodem Tatuini consecratus archiepiscopus nonus Dorovernensis Ecclesiæ, Aedilbaldo rege Merciorum quintum decimum agente annum imperii.

Hæc de Historia Ecclesiastica Brittaniarum [Al., Brittanorum], et maxime gentis Anglorum, prout vel ex litteris antiquorum, vel ex traditione majorum, vel ex mea ipse cognitione scire potui, Domino adjuvante digessi ^{kk} Baeda famulus Christi [Al., Dei famulus] et presbyter monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est ad Uiuraemuda et Ingyrium.

Qui natus in territorio ejusdem monasterii [DCLXXIX], cum essem annorum septem, cura propinquorum datus sum educandus reverentissimo abbati Benedicto, ac deinde Ceolfrido ; cunctumque ex eo tempus vitæ in ejusdem monasterii habitatione peragens, omnem meditandis Scripturis operam dedi : atque inter observantiam disciplinæ regularis et quotidianam cantandi in ecclesia curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habui.

Nono decimo autem vitæ meæ anno diaconatum [DCXCI] ; tricesimo gradum presbyteratus [DCCII], utrumque per ministerium reverentissimi episcopi Johannis, jubente Ceolfrido abbate, suscepi.

D ^s Cometa, etc. Vide IV, 12.

^t Aelfuini. Vide IV, 20.

^u Haethfeltha. Vide IV, 17.

^v Johannes. Vide IV, 18.

^x Hild. Vide IV, 23.

^y Ecgfrid. . . Hlotheri. Vide IV, 26.

^z Anno eodem. . . obiit om. Edit.

^{aa} Caeduald. Vide V, 7.

^{bb} Theodorus. Vide V, 8.

^{cc} Aedilred. Vide V, 9.

^{dd} Aldfrid. Vide V, 18.

^{ee} Coenred. Vide V, 19.

^{ff} Ofred. Vide V, 22.

^{gg} Ecgberct. Vide V, 22.

^{hh} Uictred. Vide V, 23.

ⁱⁱ Cometæ. . . Ecgberct. . . Osric. Vide V, 23.

^{jj} Obiit. . . Tatuini. Vide V, 23.

^{kk} Beda. De hoc nostro auctore vide plura in ejus Vita infra edita.

Ex quo tempore accepti presbyteratus usque ad annum ætatis meæ quinquagesimum nonum [DCCXXXI], hæc in Scripturam sanctam meæ meorumque necessitati ex opusculis venerabilium Patrum breviter adnotare, sive etiam ad formam sensus et interpretationis eorum superadjicere curavi.

In principium Genesis, usque ad nativitatem Isaac, et jectionem [Al., ejectionem, dejectionem, reprobationem] Ismahelis, libros IV [Al., III].

De Tabernaculo, et vasis ejus, ac vestibus Sacerdotum, libros III [Al., IV].

In primam partem Samuhelis, id est, usque ad mortem Saulis, libros III.

De ædificatione templi, allegoricæ expositionis sicut et cætera, libros II.

Item in Regum librum xxx quæstionum.

In Proverbia Salomonis, libros III.

In Cantica canticorum, libros VII [Al., VIII; al., VI].

In Isaiam, Danihelem, duodecim prophetas, et partem Hieremiæ distinctiones capitulorum ex tractatu B. Hieronymi excerptas.

In Ezram [Al., Esdram] et Neemiam, libros III.

In Canticum Habacum, librum I.

In librum beati Patris Tobie, explanationis allegoricæ de Christo et Ecclesia, librum I.

Item, capitula lectionum in Pentateuchum Mosi, Josue, Judicum.

In libros Regum, et Verba dierum.

In librum beati Patris Job.

In Parabolas, Ecclesiasten, et Cantica canticorum.

In Isaiam Prophetam, Ezram quoque, et Neemiam.

In Evangelium Marci, libros IV.

In Evangelium Lucæ, libros VI.

Omeliarum Evangelii, libros II.

In Apostolum quæcumque in opusculis sancti Augustini exposita inveni, cuncta per ordinem transcribere curavi.

In Actus Apostolorum, libros II.

In Epistolas VII [Al., VI] catholicas, libros singulos.

In Apocalypsin sancti Johannis, libros III.

Item, Capitula lectionum in totum Novum Testamentum, excepto Evangelio.

Item, librum epistolarum ad diversos : quarum [Al., om. quarum] de sex ætatibus sæculi una est ; de mansionibus filiorum Israel, una ; una [Al. om. una] de eo quod ait Isaias : Et claudentur ibi in carcerem, et post dies multos visitabuntur ; de ratione Bissexti, una ; de Aequinoctio, juxta Anatolium, una.

Item, de historiis sanctorum ; librum vitæ et passionis sancti Felicis confessoris de metrico Paulini opere in prosam transtuli.

Librum vitæ et passionis sancti Anastasii, male de Græco translatus, et pejus a quodam imperito emendatum, prout potui, ad sensum [Al., prout ad sensum] correxi.

Vitam sancti Patris, monachi simul et antistitis, Cudbercti, et prius heroico metro, et postmodum plano

sermone descripsi.

Historiam abbatum monasterii hujus, in quo supernæ pietati de servire gaudeo, Benedicti, Geolfredi, et Huetbercti in libellis duobus.

Historiam Ecclesiasticam nostræ insulæ ac gentis, in libris V.

Martyrologium de natalitiis sanctorum martyrum diebus ; in quo omnes quos invenire potui, non solum qua die, verum etiam quo genere certaminis, vel sub quo iudice mundum vicerint, diligenter [Al. om. diligenter] adnotare studui.

Librum Hymnorum, diverso metro, sive rhythmo.

Librum Epigrammatum heroico metro, sive elegiaco.

De Natura rerum, et de Temporibus libros singulos.

Item, de Temporibus librum unum majorem.

Librum de Orthographia, alphabeti ordine distinctum.

Item, librum de metrica Arte ; et huic adjectum [Al., adjunctum] alium de Schematibus sive Tropis libellum, hoc est, de figuris modisque locutionum, quibus Scriptura sancta contexta est.

Teque [Al., Te] deprecor, bone Jesu, ut cui propitius donasti verba tuæ [Al. add. sapientiæ vel] scientiæ dulciter haurire, dones etiam benignus, aliquando ad te fontem omnis sapientiæ pervenire, et parere [Al., apparere] semper ante faciem tuam.

BEDÆ CHRONOLOGIA

CONTINUATA AUCTORE ANONYMO.

^a Anno 731, Ceoluulf rex captus et adtonsus et remissus in regnum, Acca episcopus de sua sede fugatus.

Anno [Al. add. ab incarnatione Domini] 732, Ecgerct pro Uilfrido episcopus ^b factus.

Anno 733, eclipsis facta est solis XIX [Al., XVIII] Kalendas Septembris circa horam diei tertiam ; ita

^a Anno 734... fugatus om. Edit.

^b Factus. Edit. : factus. Cymbertus episc. Lindisfarorum obiit.

^c Anno eodem Tatuini archiepiscopus, accepto ab apostolica auctoritate pallio, ordinavit Aluic et Sigfri-

ut pene totus orbis solis, quasi nigerrimo et horrendo scuto videretur esse coopertus ^a.

Anno 734, luna sanguineo rubore perfusa, quasi hora integra u Kalendarum Februariarum circa galli cantum, debinc nigredine subsequente ad lucem propriam ^d reversa.

Anno eodem, Tatuini episcopus obiit.

dum episcopos, add. in Edit., desunt ms. Mori.

^d Reversa. Hactenus Codex Mori, et omnes melioris notæ mss. ; sed quoniam quæ sequuntur in editis Codd. exstant, mihi etiam inter alios fas erit puncta hæc chronologica adjungere.